

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1900-1950 Yılları Arasında Değişen Kadın Ayakkabı Modasına Yönelik Bir Araştırma” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 18 / 08 / 2010

Adı-Soyadı: CANAN ERDÖNMEZ

İmza:

EK 6 YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ/PROJE VERİ FORMU ÖRNEĞİ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No: Konu Kodu: Üniv. Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: ERDÖNMEZ **Adı:** CANAN

Tezin/Projenin Türkçe Adı: “1900-1950 YILLARI ARASINDA DEĞİŞEN KADIN AYAKKABI MODASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA”

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: A RESEARCH FOR THE CHANGING FEMALE SHOE FASHION BETWEEN 1900-1950

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: D.E.Ü. **Enstitü:** G.S.E. **Yıl:** 2010

Diğer Kuruluşlar :

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans:

Doktora:

Tıpta Uzmanlık:

Sanatta Yeterlilik:

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 226

Referans Sayısı:

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: PROF. **Adı:** SUHANDAN **Soyadı:** ÖZAY DEMİRKAN

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Kadın Ayakkabıları
- 2- Ayakkabı Tarihi
- 3- Ayakkabı Modası
- 4- 1900-1950’li yıllarda Ayakkabı
- 5- Ayakkabı çeşitleri

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Women Shoes
- 2- Shoe History
- 3- Shoe Fashion
- 4- Shoes in 1900-1950
- 5- Shoes types

Tarih: 18.08.2010

İmza:

Tezimin erişim sayfasında yayınlanmasını istiyorum.

Evet

Hayır

ÖZET

20. yüzyıl kültürel, bilimsel, teknolojik açıdan büyük yeniliklere imza atmış, siyasette, sanatta, modada başkaldırıya ve radikal değişimlere tanıklık etmiş bir yüzyıl olarak tanımlanmıştır. Yeni yüzyılda öncü kadın hareketleriyle muhafazakâr değerlere karşı çıkan batılı kadının sosyal yaşamında, konum değişikliklerine tanık olunmuş, bu değişim rüzgârı giyim alışkanlıklarını etkilemeye başlamıştır.

1900'lu yıllarda yaşanan toplumsal olaylar ve teknolojik yeniliklerle birlikte moda kendi dilini yaratmıştır. Paris'in öncü modacısı Paul Poiret, korsesiz kadın figürleri ve kısa, düz etek tasarımlarıyla kadın modası adına bir devrim yaratmış, böylece yüzyıllardır eteğin altında ikinci planda olan ayakkabılar daha önce hiç olmadığı kadar ön plana çıkmıştı. Etek boyları kısalıp ayakkabılar görünmeye başladığında, bilekleri sımsıkı saran '*Yüksek Deri Botlar*' ve '*Pump Ayakkabılar*' popüler olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla (1910 – 1914) kadınlar, her tür işte aktif olarak çalışmaya, motosiklet ve otomobil kullanmaya başladılar. Şehirli kadınlar; korseleri çıkarıp, saçlarını kestirip, etek boylarını kısaltarak, pratik ve rahat giysileri tercih etmiş, bilekten bağlamalı alçak topuklu ayakkabılar moda haline gelmiştir. Etekler kıaldıkça, orta uzunluktaki '*Balmoral Botları*' uzamaya başlamış ve öndeki bağcıkların yerini tokalar almıştır.

Yirmili yıllara gelindiğinde, I. Dünya savaşı eski alışkanlıkları değiştirmiş, insanlar daha iyi yaşam standartlarına sahip olmuş, yeni yaşam biçimlerine olan ilgi artmış, seyahat ve eğlenceye daha çok para harcamaya başlanmıştır. Birçok moda tarihçisine göre kadın modası 1920'lerde 'modern' olmuştur. Büyük ebattaki '*Oxford Çantalar*', '*Dolgun Kürk Mantolar*', başa sıkıca oturan '*Cloche Şapkalar*', kısa kesilmiş saçlar, düşük belli kısa etekler kullanılmıştır. Moda, tüm dikkati

ayakkabılara yönlendiren diz hizasında uçuşan eteklere çevirmiştir. 1920'lerde Kübizm, Bauhaus, Art Deco gibi sanat akımlarının etkisi ve Tutankhamen'un mezarının keşfi, giysi ve ayakkabı tasarımlarında tasarımcıların, ana temayı oluşturduğu görülmektedir. 1920lerin en yaratıcı tasarımı; süslü bantların kullanımınıdır. Alçak topuklu ve bantlı bir ayakkabı modeli olan '*Mary Jane Ayakkabılar*' gündelik giyim için vazgeçilmez modeller olmuştur. Kadınlar, botların yerine bacakları erotik bir biçimde ön plana koyan ve şeffaf çoraplarla giyilen yüksek topuklu ayakkabıları tercih etmeye başlamışlardır.

Otuzlu yıllarda, ekonomideki zorluklar malzemelerde kısıtlamayı getirmiş, pek çok modacı ayakkabı tasarımlarında deri yerine kumaş kullanmaya başlamıştır. Özellikle deri, kumaş kombinasyonu ile üretilen Oxford versiyonu ayakkabılar, ucuz ama şık bir alternatif oluşturmuştur. 1930'lardaki önemli bir değişiklik de plaj sandaletlerinin sahillere günlük giyime dahil olmasıdır. 1939-1945 yılları arasındaki kısıtlamaların getirdiği yaratıcılıkla dolgu topuklar ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dünyayı saran *New Look -Yeni Bir Görünüm-* tarzının tamamlayıcısı, sivri burunlu ve topuklu ayakkabılardır. Artık ağır hantal ayakkabılar kesinlikle demode olmuş, İkinci Dünya Savaşı'nın sonu birçok ayakkabı tasarımcısı için hayal gücü kullanma, müşterilerine, yeni bir dokunuş fırsatı verme zamanı olarak adlandırılmıştır.

Sonuçta, 1900-1950 yılları kadın ayakkabı tasarımının kimlik kazandığı dönem olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde ayakkabı modası birçok etken ile kendi dilini yaratmış yaşanan her toplumsal olay ve teknolojik gelişimle birlikte kendini yenileyerek, gelişerek yoluna devam etmiştir.

ABSTRACT

20th century is defined as having successful major innovations; witnessed uprisings and radical changes in politics, art and fashion. With the radical changes in the new century, conservative values in the west witnessed a major social change succeed by the women demanding equal rights with men.

In 1900^s, the New World created its own fashion language and with every social event and technological innovation, a big step was taken. In Paris, pioneer designer Paul Poiret designed short plain skirts that signed a reform in female fashion. Thus shoes that for centuries played the second fiddle after the skirt came into prominence as never before. As shoes became more visible by the rise of the hemlines, thigh high leather boots and pumps became the most popular shoes. Between the war years 1910 and 1914, women began to work in all kind of jobs and even using motorcycles and automobile. Women preferred practical and comfortable clothes by taking off the corsets, having their hair style shorten and shortening the hemlines. In this period ankle strapped, low heeled shoes became fashionable and as skirts became shorter, the medium-height Balmoral boot became taller and front lacing replaced buttons.

Even though World War I cleared off most of the old habits, people had better life standards and began to spend more money on fashion, travelling and entertainment. According to many fashion historians, female fashion became 'modern' in 1920^s. Large Oxford bags, heavyweight fur coats, tight cloche hats, bobbed hair and short drop waist skirts were preferred. Fashion focused on the knee length flattering skirts that accentuated shoes. Cubist aesthetic, simplicity of Bauhaus, Art Deco and by the discovery of Tutankhamen's tomb, modernism formed the main movement of cloth and shoe designs. The most creative design of 1920^s was the use of embellished straps. Mary Janes, a low heel shoe with a fiat

single strap, became indispensable of daily wear. Women increasingly preferred high heeled shoes worn with sheer stockings that made the legs look enticingly erotic.

Financial difficulties of 1930^s brought along the material restriction. Many designer used fabric instead of leather in shoe designs. Especially Oxford shoes, made by the leather-fabric combination, offered an economical stylish alternative. Another major change of 1930s was that sandals, worn at the resorts and for leisure made their way into day wear. Wedge heel emerged by the austerity of 1939-1945 period. This new sole design found by the prominent designer Salvatore Ferragamo, provided the solidity and stylishness for women who wanted to be chic even in the war time.

Pointy-toed heeled shoes completed the New Look style that affected the whole world in post war years. The heavy, bulky shoe was definitely out. For many shoe designer, end of the World War II was defined as the time to use imagination and satisfying the consumer with a new touch.

As a result 1900-1950 years the period that female shoe design developed its identity. In this period, shoe fashion created its own tongue by various factors and proceeded to improve by all social events and technologic progress.

ÖNSÖZ

Çalışmanın sınırları; 1900-1950 yılları arasında modanın sosyal, toplumsal, kültürel ve ekonomik etkileri ile çizilmiştir. Bu yıllar, ayakkabıların çeşitlendiği ve ayakkabı üretimi açısından en zengin olduğu süreçtir. Endüstri Devriminin Batı'da gelişip yaygınlaşması, doğal olarak seri üretimin batı ülkelerinde daha hızlı gelişmesi nedeniyle konunun sınırları Batı (Avrupa-Amerika) olarak belirlenmiştir. Araştırma sürecinde temin edilen kaynakların görselleri taranmış, yabancı kaynaklardaki bilgiler tercüme edilmiştir; ayakkabı tasarımını etkileyen faktörler incelenmiş, yeni malzemeler, formlar ve farklı ayakkabı çeşitleri araştırılıp sınıflandırılmıştır. Bu alanda yazılı kaynakların çoğu, koleksiyonerlerin ve müzelere ait koleksiyonların basılı dokümanlardır. Bu kaynakların arasında bilimsel bir araştırmaya ve Türkçe dokümana ulaşılamamıştır.

İlk aşamada, 1900-1950 yılları arasında toplumsal ve kültürel yapı, kadının toplumsal konumu, gelişen endüstri, teknolojik yenilikler, sanat akımları ve tasarım anlayışları, savaş öncesi ve savaş sonrası değişen kadın profili incelenmiş, kadın bedeninin özgürleşmesi, İki dünya savaşı, savaşın yarattığı yeni koşullar ile değişen moda ve modernleşmeyle değişen giyim alışkanlıklarının ayakkabı tasarımına olan etkileri çözümlenmiştir. Yukarıdaki temel bilgilerle alt yapı oluşturulduktan sonra İkinci aşamada bu etkenler çerçevesinde, zanaattan endüstriye geçen ayakkabı üretimi, ayakkabı modelleri, ayakkabı tasarımındaki öncü tasarımcılar ve markaların kadın ayakkabı modasındaki etkileri göz önüne alınarak bu ayakkabı modelleri hakkındaki temel bilgiler ve görseller; tarihsel gelişim sırasıyla aktarılmak üzere aktarılmaya çalışılmıştır.

20. Yüzyılın kadın ayakkabı modasında elli yıllık bir periyodun araştırıldığı bu çalışmayla ayakkabı tasarımı açısından faydalanılabilecek Türkçe bir kaynak elde edilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmayı; maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen hayattaki en büyük şansım olan aileme ithaf ediyorum ve çalışmalarım süresince desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Suhandan Özay Demirkan'a, Öğr. Gör. Pelin Demirtaş Dikmen, Yrd. Doç. Dilek Tunalı, Öğr. Gör. Ali Yıldır'a, Arş. Gör. Mustafa Kula'ya, canım dostum Sevinç Örer'e, yanımda olmaktan asla vazgeçmeyen canım ailem İkrâm Erdönmez, Sebahat Erdönmez, Cihan Erdönmez, Özlem Erdönmez'e ve emeği geçen herkese gönülden teşekkür ediyorum.

CANAN ERDÖNMEZ
2010

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
RESİM LİSTESİ	xv
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1900-1950 YILLARI ARASINDA BATIDA KADIN AYAKKABI MODASINI ETKİLEYEN TOPLUMSAL, KÜLTÜREL FAKTÖRLER VE KADININ KONUMU

I.1. 1900-1950 Yılları Arasında Batıdaki Toplumsal, Kültürel Yapı ve Kadının Değişen Konumu	6
I.1.1. La Belle Époque (1890-1914).....	7
I.1.2 Birinci Dünya Savaşı ve Savaşla Değişen Kadın Profili (1914-1918) ...	14
I.1.3. Yirmili Yıllar ve Cesur Flaper Kızları	20
I.1.4 Büyük Ekonomik Kriz ve II. Dünya Savaşı, (1929-1945)	26
I.1.5. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Toplumsal Değişim ve Modern Kadın (1946-1950)	35

I.2. 1900-1950 Yılları Arasında Batıda Kadın Ayakkabı Modasını Etkileyen Giysi - Aksesuar Modası ve Tasarım-Sanat Akımlarının Etkisi	41
1.2.1. "La Belle Époque" Döneminde Gibson Kızları ve Dönemin Sanat Akımlarının Giysi - Aksesuar Modasına Etkisi (1890-1914)	46
1.2.1.1. Yeni Sanat (Art Nouveau) ve Moda – Aksesuar Tasarımda Floral Etki	51
1.2.1.2 Fovizmin Moda ve Tekstil Tasarımına Etkisi	57
1.2.1.3. Kübizm ve Moda - Ayakkabı Tasarımda Kübik Etkiler.....	58
I.2.2. Birinci Dünya Savaşında Giysi-Aksesuar Modası ve Dönemin Sanat Akımlarının Etkisi (1914-1918)	61
I.2.2.1. Protest Giyim ve Dadaizm'in Etkisi	65
I.2.2.2. Yeni-Plastikçilik (De Stijl) ve Giysi-Aksesuar Modasında Ana Renklerin Kullanımı	67
I.2.3. 1920'li Yıllarda Flapper Kızları ve Dönemin Sanat Akımlarının Giysi - Aksesuar Modasına Etkisi	68
I.2.3.1. Bauhaus Okulu Tasarım Anlayışı ve Moda – Aksesuar Tasarımına Etkileri	74
I.2.3.2. Moda ve Aksesuar Tasarımda Art Deco	76
I.2.4. 1930'lu Yıllar ve Modada Sinema Yıldızları	80
I.2.4.1. Hollywood'un Modaya Etkisi	83
I.2.4.2. Gerçeküstücülük (Sürrealizm) ve Gerçeküstü Moda	87
I.2.5. II. Dünya Savaşı (1939-1945)	91
I.2.6. Savaş Sonrası Değişen Kadın Profili (Modern Kadın)	93

II. BÖLÜM

1900-1950 YILLARI ARASINDA BATIDA KADIN AYAKKABI MODASI

II.1. 1900-1950 Yılları Arasında Kadın Ayakkabı Modası	100
II.1.1. 'La Bella Epoque' Dönemi Kadın Ayakkabı Modası (1890-1914)	108
II.1.2. Birinci Dünya savaşında Kadın Ayakkabı Modası (1914-1918).....	113
II.1.3. 1920'li Yıllarda Kadın Ayakkabı Modası	116
II.1.4. Büyük Buhran ekonomik ve Kadın Ayakkabı Modasına etkileri	125
II.1.5. 1930'lu Yıllar ve Sinemanın Ayakkabı Modasına Etkisi	127
II.1.6. İkinci Dünya Savaşında Kadın Ayakkabı Modası (1939-1945)	134
II.1.7. Savaş Sonrası Dönemde Kadın Ayakkabı Modası (1946-1950)	143
II.2. 1900-1950 Yılları Arasında Kullanılan Kadın Ayakkabı Modelleri	148
II.2.1. Yüksek Konçlu Botlar	148
II.2.2. Maskülen Kadın Ayakkabı ve Botları	150
II.2.3. Buldog Burunlu Kadın Ayakkabıları	151
II.2.4. Oxford Tarzı Kadın Ayakkabıları	152
II.2.5. İki Renkli Ayakkabılar (Spectator)	154
II.2.6. İşlemeli Akşam Ayakkabıları	155
II.2.7. İşlemeli Dans Ayakkabıları	157
II.2.8. Terlikler	158
II.2.9. Pump Ayakkabılar	159
II.2.10. Bantlı (Baretli) Ayakkabılar	160
II.2.11. Mary Jane	163
II.2.12. T- Bantlı Sandaletler	165
II.2.13. Dans Ayakkabıları	167
II.2.14. Plaj Sandaletleri	169
II.2.15. Spor Ayakkabılar	170

II.2.16.	Rus Çizmeleri	171
II.2.17.	D'Orsay Pump Ayakkabıları	172
II.2.18.	Yarım Botlar	174
II.2.19.	Yüksek Duvarlı / Gambalı Sayalar	174
II.2.20.	Dikiz Burunlu Ayakkabılar	176
II.2.21	Arkası Açık Dikiz Burunlu Ayakkabılar	177
II.2.22.	Örme ve Dokuma Ayakkabılar	178
II.2.23.	Platform Tabanlı Ayakkabılar	179
II.2.24.	Dolgu Tabanlı Ayakkabılar	180
II.2.25.	Feta/Kama Topuk Ayakkabılar	181
II.2.26.	Plastik Ayakkabılar	181
II.2.27.	Yüksek Topuklar	183
II.3.	Döneme Damgasını Vuran Öncü Ayakkabı Tasarımcıları	185
II.3.1.	Pietro Yantorny	185
II.3.2.	André Perugia	187
II.3.3.	Salvatore Ferragamo	189
II.3.4.	Roger Vivier	191
SONUÇ	194
EKLER	197
KAYNAKLAR	216
ÖZGEÇMİŞ	222

RESİM LİSTESİ

Resim 1. *'La Bella Epoque'* Dönemi için hazırlanmış bir afiş tasarımı

Resim 2. 1905 Ford ilk T-Model otomobili üretmiş, 1908'de seri otomobil üreten ilk şirketini kurmuştur. Bu dönemde kadınların arabaya binebilmesi ve kullanabilmesi için özel kostümler tasarlamak gerekmiştir.

Resim 3. İngiliz oyuncu Iris Hoey telefonun tanıtımı için poz vermiştir. 1909

Resim 4. 1912'de Amerikalı kadınların oy hakkı için yaptıkları yürüyüşten bir konuşmacı, 3 Mayıs 1913'de New York'ta yapılan geçit töreninde Ulusal Amerikan Kadın Hakları Derneği (NAWSA) üyeleri,

21 Mayıs 1914'te Londra yürüyüşünden bir tutuklama,

19 Mart 1911'de Avusturya-Viyana'da kadın hakları için yapılan gösteri.

Resim 5. Alphonse Mucha'nın, açıkça hareket özgürlüğü sağlayan, kıvrımlı giysiler içindeki kadın resimleri, *Autumn*, 1896, *Spring*, 1896, (*özel koleksiyon*) Dekoratif panel 38x60 cm

Resim 6. 1.Dünya Savaşı boyunca kadınlar farklı görevlerde çalıştılar, İngiltere

Resim 7. Vickers'de cephane işinde çalışan bir kadın, İngiltere, 1915

Kuzey Banliyo Treninde bir görevli, Londra, 1916

Kömür kıran kadın işçiler, Amerika, 1919

Nort West Demiryolu'nun çalışan kadınları, Londra, 1917

Resim 8. *'Joan of Arc- Britanya'nın Kadınları Ülkenizi Kurtarın'*, İngiltere ,

'Her Savaşçı İçin Bir Kadın İşçi' Ernest Hamlin Baker, Amerika

I. Dünya savaşı için askere çağırma afişleri, 1918

Resim 9. Yirmili yılların en ünlü ve uzun süre popüler kalacak olan danslar, 'Swing' ve 'Çarliston' yapan gençler

Resim 10. Vogue kadınlara modadaki son gelişmeleri tanıtan dergilerden biriydi. Bu stilize kapak 1927'de Eduardo Benito tarafından Paris modası sayısı için tasarlandı.

Resim 11. Flapper Kızları geceleri caz kulüplerine gidiyor, sigara, alkol içiyor ve bütün gece dans ediyordu. Onların özgür yaşam tarzları vardı ve seks hakkında konuşabiliyordu.

Resim 12. Ten rengi çorap tanıtımı için basın reklamı, 1929

Resim 13. Londra'ya yapılan roket saldırısından sonra kadın polis ve hemşireler, Mart 1945

Resim 14. Piccadilly Hotel kabaresinin dansçı kızları: Otuzlarda Londra, Paris, New York ve Berlin'de her büyük otelin kendi orkestrası ve kabaresi vardı, 1935

Resim 15. Askeri üniformalarıyla savaş dönemi kadınlar, 1942

Resim 16. Corradino d'Ascanio'nun Piaggio için tasarladığı ilk Vespa Skuter, İtalya 1946; Popüler ulaşım aracı Vespa Skuter'ı ile manken Shirley Worthinton, 1955

Resim 17. Korsesiz, kısa, pratik ve basit takımlarla birlikte vücudu ve hareketleri özgürleşen yeni kadın profili, 1950

Resim 18. Genç kızlar yeni stil hazır giyim etek alırken, 1950

Resim 19. Klasik Kum Saati şeklindeki Gibson Kızı Stili yuvarlak göğüsler, ince bel, vurgulanmış çıkık kalçaları ile aktrist Camille Clifford, Londra, 1904

Resim 20. Paul Poiret'in Minaret Balesi için tasarladığı tunik eskizleri ve günlük kıyafet tasarımları 1910-1913

Resim 21. Mariano Fortuny' nin Yunan kitonlarından esinlenerek tasarlanmış ipek kaftan ve "Delphos" adını verdiği pilili elbise, İtalya, 1910-1924

Resim 22. Haute-Couture Kürk Salonu, Paris, 1910

Resim 23. Gustav Klimnt eserlerindeki renkli ve özgün kadın giysileriyle kendi modasını oluşturmuştur.

Judith I, 1901, Tuval üzerine yağlıboya ve altın kaplama 84 x 42 cm.

Österreichische Galerie Belvedere, Viyana

Judith II, 1909, Tuval üzerine yağlıboya 178 x 46 cm.

Galleria d'Arte Moderna, Venedik, İtalya

Resim 24. Isabella Duncan, (1878 – 1927) 19.yüzyılda hafif ve dökümlü kumaşlardan giysilerle yalınayak dans etmiş ilk Modern Dans yorumlarını yapmış balerin. Amerika, 1899

Resim 25. William Morris, Art Nouveau Çiçek Desenli Baskı Kumaş, İngiltere, n 1834-1896, Koton, 91.5 x 90.2 cm

Resim 26. *Viener Werkstätte* (Viyana Atölyeleri) dekoratif sanat hareketinden esinlenilerek işlenmiş şık hafif topuklu ayakkabı yüzleri. 1904, İsviçre, Markası: Bally

Resim 27. “Dance” Afiş Tasarımı (1898) “Fuchsia Necklace - Küpe Çiçeği Kolye” (1905) Afiş Tasarımcısı Alphonse Mucha'nın Georges Fouquet için tasarladığı kolye Opal Cabochon, Mine, Safir, İnci ve Altın

Resim 28. Paul Poiret, Coat, Fransa, 1911 (*The Metropolitan Museum of Art*) Fovist Ressam Raoul Dufy'nin Paul Poiret, için tasarladığı kumaş tasarımı fildişi kadife üzerine larcivert kalıp baskı ve kahverengi biçimlendirilmiş kürk

Resim 29. Pablo Picasso, Avignonlu Kızlar, 1907, Tuval üzerine yağlıboya, 243,9 x 233,7 cm. (*Museum of Modern Art, New York*),

Resim 30. Picasso resimlerinden esinlenilerek çalışılan İtalyan stili ayakkabı, Kırmızı, mavi oğlak derisi ve geometrik ahşap topuk (*International Shoe Museum, Roma*)

Resim 31. Savaş öncesi dönemde giyilen ‘hobble’ etek stili ve tunik etek

Resim 32. Sosyal alanda bulunan korsesiz özgür kadın profili, 1914

Resim 33. Lesley Dill, Dada Gelinlik, Amerika; 1950 kâğıt üzerine akrilik ve makara ipliliği, 170 X 150 X 180 cm.

Resim 34. Piet Mondrian, Tableau I, 1921

Tuval üzerine yağlıboya, 96.5 x 60.5 cm (*Museum Ludwig, Köln*)

Yves Saint Laurent, ‘Mondrian’ Dress, Günlük Elbise 1965, Paris, France

Kırmızı, Mavi, Beyaz, Siyah Yün, Jarse, (*Metropolitan Museum of Art, New York*)

Resim 35. Flapper Kızları, 1926-1928

Resim 36. Dize doğru daralan etekler ve düşük belli ceketler kadına yeni boru şeklindeki görünümü verdi.

Resim 37. Gunta Stölzl, Bauhaus okulunda üretilmiş tapestry dokuma örnekleri

Tapestry Red/Green, 1927-1928 Koton, ipek, keten 150 x 110cm

5 Chöre (5 Choirs), 1928 Koton, Yün, suni ipek ve ipek 229 x 143 cm

(*Museum für Kunst und Kulturgeschichte, Lübeck*)

Resim 38. George Barbier'in Art Deco Kostüm illüstrasyonları, 1920

(*V&A Museum*)

Resim 39. Art Deco Stil giysi tasarımı, 1926 ve Jean Fouquet broş tasarımı, 1925

Resim 40. Art Deco ayakkabı ve kristal boncuklar ile bezenmiş topuk tasarımları, 1920-1925

Resim 41. 1930'lu yıllarda kadın profili,

Resim 42. Geniş paçalı pantolonlar ve cüretli grafik tasarımlar 1930'lu yılların koleksiyonlarına damgasını vurmuştur. Londra, Amerika

Resim 43. Otuzların ideal kadını Marlene Dietrich

Resim 44. 1930'lu yıllarda Hollwood Aktristleri otuzların ideal kadın örneği olmuştur.

Resim 45. Meret Oppenheim's Ma Gouvernante-My Nurse-Mein *Kindermädchen*,1936 (*Museum of Modern Art in New York*)

Resim 46. Andre Perugia, Shoes, 1950

Resim 47. *Giorgio De Chirico'nun* Gerçeküstü Şeyler sergisi için hazırladığı kostüm tasarımları 1929

Resim 48. Elsa Schiaparelli & Salvador Dali

Desk Suit,1937, Fransa, 1938-39 sonbahar / kış koleksiyonu, "Shoe Hat",Fransa,1937-38 (*The Metropolitan Museum of Art*)

Resim 49. Kadınlar, hem savaş işlerinde pratik olması, hem de sıcak tutması bakımından aktif olarak pantolon giymişlerdi, Kasım 1941

Resim 50. Savaş döneminde tercih edilmiş pratik ve spor giysi örnekleri, 1943

Resim 51. İngiltere'de bir moda defilesi, Mart 1949

Resim 52. Amerikan basını tarafında '*New Look - Yeni Görünüm*' olarak duyurulan kabarık etekler ve parıltılı kumaştan yapılmış elbiseler. Bu elbiseler şapka, eldiven sivri uçlu ayakkabılar ile tamamlanmaktadır, Christian Dior, Amerika, 1947

Resim 53. Ellilerin başına özgü, bele oturan klasik bir günlük Christian Dior takımı 1953

Resim 54. Kanat şeklindeki sırt dekoltesiyle Christian Dior tasarımı Ekim 1948 Cristobal Balenciaga'nın omuz genişliğindeki şapkası

Resim 55. Ermenistan'ın *Vayots Dzor* Bölgesi'ndeki bir mağarada 5500 yıl öncesine ait ve son derece iyi korunmuş deri bir ayakkabı bulundu

Resim 56. 30 adet düğme ve yalancı elmaslarla süslenmiş Louis topuklarıyla düğmeli botlar, Siyah dana derisi, Almanya, 19 yüzyılın sonu 20 yüzyılın başı.

Resim 57. Sarı çizmeler çorapların yanı sıra dikkati bacaklara da çekecek biçimde tasarlanmıştır. Parlak sarı oğlak derisi ve kadife. İsveç, 1890-1902.

(*Bata Ayakkabı Müzesi Koleksiyonu*)

Resim 58. 19. yüzyılın son periyodunda birçok kadın alçak topuklu geniş burunlu ayakkabı ve botları giymeyi tercih ederken, modayı takip eden kadınlar; sivri burunlu Louis topuklu kumaş ayakkabıları da giymiştir ve topuk boyları aksi sipariş edilmediği sürece 5-6 cm yüksekliği geçmemiştir.

Resim 59. Bağcıklı, siyah rugan ve açık kahverengi süetten yapılmış ördekgagası denilen uzun bir burna sahip Derby tarzı ayakkabılara, Gibson ayakkabısı deniliyordu.

Resim 60. Yüksek topuklu, inci beyazı ipek bot, 1914

Resim 61. 1910'lu yıllarda günlük giyimde alçak topuklu hafif dans ayakkabıları moda oldu.

Resim 62. Siyah oğlak derisi üzerine bronz boncuklarla bezenmiş Louis topuklu, tek kayışlı popüler kadın ayakkabısı, Markasız, Amerika, 1905-1915

Resim 63. Spor kıyafetleriyle model Lucien Lelong, 1920'ler, Paris, Şikago Sherman Oteli'nin çatısında çarliston dansı yapan Flaper Kızları, 1926, Amerika

Resim 64. Rus Çizmesiyle Flaper kızı, 1922-24

Resim 65. Art Deco modası ile Flaper Kızı Aktress *Louise Brooks*, Amerika, 1927

Resim 66. Art Deco estetiğinde üstten bantlı ayakkabılar çılgın yirmilerin tarzını yansıtmaktadır. Parlak kahverengi ve bej rengi deri ile aplike tekniği ile uygulanmıştır, İngiltere, 1925. (*Bata Ayakkabı Müzesi Koleksiyonu*)

Resim 67. Kral Tutankhamun'un etkisi ile tasarlanmış bantlı ayakkabı. Altın ve yeşil renkli oğlak derisi, kemik toka, 1922

Resim 68. Joan Blondell, Greta Garbo, Carole Lombard, Bette Davis gibi Hollywood Aktrislerinin 1930'lu yıllarda giydiği bazı ayakkabı modelleri.

Resim 69. Ferragamo'nun Greta Garbo için tasarladığı bazı ayakkabılar, Amerika, 1930'lar

Resim 70. Ferragamo'nun Judy Garland için tasarladığı Platform tabanlı sandalet, Farklı renklerde süet ve oğlak derisi, Hollywood-Amerika, 1938

Resim 71. Uzun topuklu Varga Kızları iyi şans tılsımı, idealleştirilmiş hasret, maskotu ve savaşın ortak sembolü olmuştu.

Resim 72. Özel dikim kıyafetler, şapkalar, eldivenler ve kırmızı rujuyla Fransız kadınları, Paris-Fransa, 1942

Resim 73. İpek çorapların satışlarının yasaklanması üzerine ipek çoraplar karaborsaya düşmüştür. Bu çorapları alamayan kadınlar bacaklarını çorap giymiş gibi boyatıyorlardı. 1940

Resim 74. II. Dünya Savaşı dönemine gelen kısıtlamalar ile tasarımcılar alternatif malzemeleri değerlendirmiştir. Ahşap taban, ön bantlar şerit dokuma kumaş, arka bant deriden üretilmiştir. Tasarımcı: Seymour Troy, Amerika, 1940'lar.

Resim 75. Varga Kızları Savaş sonrası evdeki ideal kadın profili idi.

Resim 76. İngiltere Festivali için Mimar Powell ve Maya tarafından tasarlanan Skylon heykeli, Skylon Festivali, İngiltere, 1951, Photograph: J. Maltby (1951) (*RIBA British Architectural Library Photographs Collection*)

Resim 77. Haki ve kahverengi deri, Küba topuk, bağcıklı bot. Markası: Medcalf, Kanada, 1917-1920; İpek brokar kumaş ile akşam için Küba topuklu düğmeli bot. Markası: Sorosis A.E Little Co, Amerika 1913-15

Resim 78. Mor ve siyah deri, Louis topuk, bağcıklı bot. Amerika, 1915-18
Natural deri, Louis topuk, bağcıklı bot. Kanada, 1918-1922

Resim 79. Süet ve oğlak derisi ile üretilmiş botlar İngiltere, 1910

Resim 80. Orijinal kutusu ile birlikte siyah deri botlar. Thomas G. Plant Co tarafından Queen Quality markası altında üretilmiştir. Amerika, 1904-10

Resim 81. Siyah süet düğmeli Buldog Burunlu Düşes Botu. Markası: G.M.W. Co., Kanada, 1910-16, Buldog burunlu kalıp, küba topuk siyah deri Derby Ayakkabı. Walker Parker Co. Hamilton Ontairo tarafından Empress Shoe markası için üretilmiştir. Kanada, 1908-14

- Resim 82.** Siyah süet ve deri Kadın Oxford Ayakkabısı, 1920'ler;
Büyük buhranın gelişiyle Oxford ayakkabılar tekstil ve deri beraber kullanıldı.
Kahverengi deri ve beyaz branda bezi Kadın Oxford Ayakkabısı, 1930
- Resim 83.** Beyaz süet ve kahverengi deri ile üretilmiş Spectator Oxford.
Markası: Air Step Shoe, Amerika, 1946-1950
- Resim 84.** Tasarımı branda çadır bezi ve deriden *Brog Yürüyüş Ayakkabısı*.
Markası: Coyle & Earley. Viyana-Avusturya, 1928-35
- Resim 85.** Boncuk süslemeli, pembe ipekten hafif topuklu akşam ayakkabısı.
Markası: Rosenthal's Inc., San Francisco/Amerika, 1911-14
- Resim 86.** Beyaz oğlak derisinden sayası boncuklarla işlenmiş hafif topuklu akşam ayakkabısı Markası: Rosenthals Inc., San Fransisco/Oakland, 1911-14
- Resim 87.** Lame brokar kumaştan üretilmiş hafif topuklu akşam ayakkabısı.
Amerika, 1913-15, İsviçreli brokar kumaşından ve İpek kurdele bağcıkla üretilmiş hafif topuklu şık ayakkabı, Markası: Bally, İsviçre, 1914
- Resim 88.** Uçuk pembe rengi ipek üzerine siyah cam boncuklarla işlenmiş terlik.
Markası: Bilinmiyor, Fransa-Amerika, 1905-10
- Resim 89.** Krem rengi ipek kapitone ve ermin kakım kürklerle boudoir terlikler.
Markası: Galerie Lafayette, Fransa, 1920
- Resim 90.** Pembe saten pumps, Markası: Helstern & Sons, Paris, 1910.
(*Bata Shoe Museum Foundation, Toronto*)
- Resim 91.** Beyaz saten üzerine camboncuk bezeme ve inci tokalı, lousis topuklu çapraz bantlı ayakkabı
- Resim 92.** Dört sıra baretli, siyah deri üzerine siyah cam süslemeli, Küba topuklu ayakkabı, Markasız, Kanada, 1910-16
- Resim 93.** Siyah rugan deri üzerine siyah cam boncuk süslemeli, Louis topuklu ayakkabı Markası; Bally, Kanada, 1902
- Resim 94.** Akşam ayakkabıları; elle boyanmış T bantlı deri ayakkabı,
Markası; A. Rambaldi, Monaco, 1925,
Kuş motifi elle boyanmış ipek ayakkabı, Markası; Stead&Simpson Ltd., İngiltere, 1922,
İpek ile kaplanmış topuklu kadife ayakkabı, Markası; Rayne Shoes, İngiltere, 1930.

Resim 95. 1909 yılında Richard F Outcalt tarafından yaratılan Buster Brown çizgi romanındaki karakterler ve Shirley Temple'ın siyah beyaz ekranda Mary Jane ayakkabılarıyla dansı

Resim 96. Çift bantlı Mary Jane, Markası bilinmiyor, 1925;

Resim 97. Siyah rugan deriden Mary Jane, Markası: Air-Tred Shoes, 1920; Siyah saten Mary Jane, Markası: Whitby Jet, 1920

Resim 98. Siyah İpek, 5,5 cm Louis Topuk Mary Jane, Tasarımcı: Eduard Meire, Almanya, 1915-20

Resim 99. T Bantlı Ayakkabılar, 1925-28, 1927-30

Resim 100. Dans Ayakkabıları 1920- 1925

Resim 101. Kırmızı, siyah ve altın renkli oğlak derisi dans ayakkabısı, 1925

Resim 102. Sayası fileli, kauçuk tabanlı plaj sandaletleri,
Markası: United States Rubber Products. Amerika, 1926.

Resim 103. Kanvas Saya, Kauçuk Tabanlarıyla Balmoral Çizmesi ve Spor Ayakkabısı, Kanada, 1915-1920

Resim 104. Beyaz süet deri, kösele taban spor ayakkabı,
Markası: Genuine Trotmoc Sole, 1910-15

Resim 105. Rus Çizmesi, 1922-24

Resim 106. Gri ve kırmızı deri Sandal Pump, İngiltere, 1932-1936;
Yeşil ipek ve altın rengi deri, akşam ayakkabısı, Markası: Oppenheim Collins,
Amerika, 1932-1936; Mavi ipek ve altın rengi deri, akşam ayakkabısı,
Markası: I. Miller Inc. NY, Amerika, 1931-1935

Resim 107. İngiliz tasarımı deniz mavisi ve gri önü bağcıklı oğlak derisinden çizme.
Markasız. 1935-38

Resim 108. Siyah, havana kahvesi, gece mavisi; rugan, süet ve oğlak derisi yüksek duvarlı ayakkabılar. Tasarımcı: Elsa Schiaparelli, 1930'lar

Resim 109. Yılan derisi Dikiz Burunlu Kadın Ayakkabısı, 1938-40

Resim 110. siyah dana derisi Dikiz Burunlu Kadın Ayakkabısı, 1942-45

Resim 111. Kahverengi yılan derisi ve krokodil derisi Arkası Açık Dikiz Burunlu Ayakkabılar, Markası: Dernier Co., 1938-1941

Resim 112. İhracat için üretilmiş gri ve bej renklerde dokunmuş deriden T-Bantlı ayakkabı, Markası; Ingledew's Ltd. ayakkabı, Çekoslovakya 1928-32,

Dore ve gümüş deri sıyrımlar ile örülmüş arkası açık örgü ayakkabı, Markası; Bohemia, Çekoslovakya 1938-38

Resim 113. Siyah saten, altın rengi oğlak derisi ve yıldızlı cam ile kaplanmış mantar taban ayakkabı, Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1935-36
(*Ferragamo arşivi Floransa*)

Resim 114. Siyah satenden, altın rengi oğlak derisi ile kaplı oluklu mantar taban ayakkabı, Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1940
(*Ferragamo arşivi Floransa*)

Resim 115. Siyah süet ve altın rengi oğlak derisi ile kaplı mantar taban, Türk burnu kalıp ile üretilmiş ayakkabı, Tasarımcı:Salvatore Ferragamo, İtalya, 1940 (*Ferragamo arşivi Floransa*)

Resim 116. Kırmızı buzağı derisi ile kaplanmış ahşap feta topuk ve şeffaf naylon (misina) ile üretilmiş 'Görünmez Ayakkabı', Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1947, (*Ferragamo arşivi Floransa*)

Resim 117. Siyah rugan deri ve sivri stiletto topuklu ayakkabı, Tasarımcı: Mehmet Kurdash, Marka: Spencer's, Londra, 1950

Resim 118. 'Skyscraper', Siyah deri stiletto topuklu ayakkabı, Markası: Skyserapers, New York, 1950'ler (*Bata Shoes Museum*)

Resim 119. Pietro Yantorny'a ait ayakkabılar ile dolu sandık, 1915, (*The Metropolitan Museum of Art*) Bu ayakkabılar Rida de Acosta Lydig için üretilmiş olup antik tekstillerle işlenmişti.

Resim 120. Yantourny tarafından üretilmiş bağcık dantel işlemeli ayakkabı. Lydig'in akşam sandığından alınmıştır.

Yantourny tarafından tasarlanan Spectator 1915 Lydig'in gün içi giyim sandığından alınmıştır. (*The Metropolitan Museum of Art*)

Resim 121. Perugia tarafından 'Zou Zou' filmi için tasarlanan Ayakkabı Aktrist Josephine Baker tarafından giyilmiştir. 1934 (*Museé Charles Jourdan Romans*)

Resim 122. 1930'lu yılların sonunda Perugia tarafından üretilmiş süed ve rugan derisi Chopine. Muhtemelen Schiaparelli için üretilmiştir.
(*Musee Charles Jourdan Romans*)

Resim 123. Salvatore Ferragamo tarafından üretilen deri ve süet pump, 1923,
(*Ferragamo Arşivi Floransa*)

Resim 124. Dore ve gümüş deri saya, bakalit taban ile oğlak derisi kaplı mantar taban ve bakalitten silindir formunda topuklar ile üretilmiş akşam ayakkabısı, İtalya, 1940, (*Ferragamo Arşivi Floransa*)

Resim 125. Roger Vivier'ın Christian Dior için tasarladığı ayakkabılardan örnekler, 1954-59

EKLER LİSTESİ

EK 1. Tablolar

1900-1909 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1910-1919 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1920-1929 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1930-1939 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1940-1950 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

EK 2. Ayakkabı Müzeleri

EK 3. Sözlük

ÖZET

20. yüzyıl kültürel, bilimsel, teknolojik açıdan büyük yeniliklere imza atmış, siyasette, sanatta, modada başkaldırıya ve radikal değişimlere tanıklık etmiş bir yüzyıl olarak tanımlanmıştır. Yeni yüzyılda öncü kadın hareketleriyle muhafazakâr değerlere karşı çıkan batılı kadının sosyal yaşamında, konum değişikliklerine tanık olunmuş, bu değişim rüzgârı giyim alışkanlıklarını etkilemeye başlamıştır.

1900'lu yıllarda yaşanan toplumsal olaylar ve teknolojik yeniliklerle birlikte moda kendi dilini yaratmıştır. Paris'in öncü modacısı Paul Poiret, korsersiz kadın figürleri ve kısa, düz etek tasarımlarıyla kadın modası adına bir devrim yaratmış, böylece yüzyıllardır eteğin altında ikinci planda olan ayakkabılar daha önce hiç olmadığı kadar ön plana çıkmıştı. Etek boyları kısalıp ayakkabılar görünmeye başladığında, bilekleri sımsıkı saran '*Yüksek Deri Botlar*' ve '*Pump Ayakkabılar*' popüler olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla (1910 – 1914) kadınlar, her tür işte aktif olarak çalışmaya, motosiklet ve otomobil kullanmaya başladılar. Şehirli kadınlar; korseleri çıkarıp, saçlarını kestirip, etek boylarını kısaltarak, pratik ve rahat giysileri tercih etmiş, bilekten bağlamalı alçak topuklu ayakkabılar moda haline gelmiştir. Etekler kıaldıkça, orta uzunluktaki '*Balmoral Botları*' uzamaya başlamış ve öndeki bağcıkların yerini tokalar almıştır.

Yirmili yıllara gelindiğinde, I. Dünya savaşı eski alışkanlıkları değiştirmiş, insanlar daha iyi yaşam standartlarına sahip olmuş, yeni yaşam biçimlerine olan ilgi artmış, seyahat ve eğlenceye daha çok para harcamaya başlanmıştır. Birçok moda tarihçisine göre kadın modası 1920'lerde 'modern' olmuştur. Büyük ebattaki '*Oxford Çantalar*', '*Dolgun Kürk Mantolar*', başa sıkıca oturan '*Cloche Şapkalar*', kısa kesilmiş saçlar, düşük belli kısa etekler kullanılmıştır. Moda, tüm dikkati

ayakkabılara yönlendiren diz hizasında uçuşan eteklere çevirmiştir. 1920'lerde Kübizm, Bauhaus, Art Deco gibi sanat akımlarının etkisi ve Tutankhamen'un mezarının keşfi, giysi ve ayakkabı tasarımlarında tasarımcıların, ana temayı oluşturduğu görülmektedir. 1920lerin en yaratıcı tasarımı; süslü bantların kullanımınıdır. Alçak topuklu ve bantlı bir ayakkabı modeli olan '*Mary Jane Ayakkabılar*' gündelik giyim için vazgeçilmez modeller olmuştur. Kadınlar, botların yerine bacakları erotik bir biçimde ön plana koyan ve şeffaf çoraplarla giyilen yüksek topuklu ayakkabıları tercih etmeye başlamışlardır.

Otuzlu yıllarda, ekonomideki zorluklar malzemelerde kısıtlamayı getirmiş, pek çok modacı ayakkabı tasarımlarında deri yerine kumaş kullanmaya başlamıştır. Özellikle deri, kumaş kombinasyonu ile üretilen Oxford versiyonu ayakkabılar, ucuz ama şık bir alternatif oluşturmuştur. 1930'lardaki önemli bir değişiklik de plaj sandaletlerinin sahillere günlük giyime dahil olmasıdır. 1939-1945 yılları arasındaki kısıtlamaların getirdiği yaratıcılıkla dolgu topuklar ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dünyayı saran *New Look -Yeni Bir Görünüm-* tarzının tamamlayıcısı, sivri burunlu ve topuklu ayakkabılardır. Artık ağır hantal ayakkabılar kesinlikle demode olmuş, İkinci Dünya Savaşı'nın sonu birçok ayakkabı tasarımcısı için hayal gücü kullanma, müşterilerine, yeni bir dokunuş fırsatı verme zamanı olarak adlandırılmıştır.

Sonuçta, 1900-1950 yılları kadın ayakkabı tasarımının kimlik kazandığı dönem olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde ayakkabı modası birçok etken ile kendi dilini yaratmış yaşanan her toplumsal olay ve teknolojik gelişimle birlikte kendini yenileyerek, gelişerek yoluna devam etmiştir.

ABSTRACT

20th century is defined as having successful major innovations; witnessed uprisings and radical changes in politics, art and fashion. With the radical changes in the new century, conservative values in the west witnessed a major social change succeed by the women demanding equal rights with men.

In 1900^s, the New World created its own fashion language and with every social event and technological innovation, a big step was taken. In Paris, pioneer designer Paul Poiret designed short plain skirts that signed a reform in female fashion. Thus shoes that for centuries played the second fiddle after the skirt came into prominence as never before. As shoes became more visible by the rise of the hemlines, thigh high leather boots and pumps became the most popular shoes. Between the war years 1910 and 1914, women began to work in all kind of jobs and even using motorcycles and automobile. Women preferred practical and comfortable clothes by taking off the corsets, having their hair style shorten and shortening the hemlines. In this period ankle strapped, low heeled shoes became fashionable and as skirts became shorter, the medium-height Balmoral boot became taller and front lacing replaced buttons.

Even though World War I cleared off most of the old habits, people had better life standards and began to spend more money on fashion, travelling and entertainment. According to many fashion historians, female fashion became 'modern' in 1920^s. Large Oxford bags, heavyweight fur coats, tight cloche hats, bobbed hair and short drop waist skirts were preferred. Fashion focused on the knee length flattering skirts that accentuated shoes. Cubist aesthetic, simplicity of Bauhaus, Art Deco and by the discovery of Tutankhamen's tomb, modernism formed the main movement of cloth and shoe designs. The most creative design of 1920^s was the use of embellished straps. Mary Janes, a low heel shoe with a fiat

single strap, became indispensable of daily wear. Women increasingly preferred high heeled shoes worn with sheer stockings that made the legs look enticingly erotic.

Financial difficulties of 1930^s brought along the material restriction. Many designer used fabric instead of leather in shoe designs. Especially Oxford shoes, made by the leather-fabric combination, offered an economical stylish alternative. Another major change of 1930s was that sandals, worn at the resorts and for leisure made their way into day wear. Wedge heel emerged by the austerity of 1939-1945 period. This new sole design found by the prominent designer Salvatore Ferragamo, provided the solidity and stylishness for women who wanted to be chic even in the war time.

Pointy-toed heeled shoes completed the New Look style that affected the whole world in post war years. The heavy, bulky shoe was definitely out. For many shoe designer, end of the World War II was defined as the time to use imagination and satisfying the consumer with a new touch.

As a result 1900-1950 years the period that female shoe design developed its identity. In this period, shoe fashion created its own tongue by various factors and proceeded to improve by all social events and technologic progress.

GİRİŞ

Giysinin en önemli aksesuarı olan, günümüze pek çok işlev ve anlamı üstlenerek gelen ayakkabılar insanoğlunun kullandığı en eski ayak giysilerden biridir. Ayakkabılar tarihin her döneminde işlevsel bir aksesuar olmanın ötesinde bir statü simgesi sayılmıştır: Krallar, askerler, politikacılar, asiller, fahişeler ve hizmetlilerin giydiği ayakkabılar; rengi, malzemesi ve işçiliğiyle kişinin bulunduğu konumu ortaya koymuştur. Toplumun ayrıcalıklı sınıfları için değerli malzemeler kullanılarak yapılmış ayakkabılara halkın ulaşabilmesi hiçbir zaman çok kolay olmamıştır. Ayakkabıda kullanılan toplumların sosyal ve kültürel yapılarını yansıtan bezemeler ve aksesuarlar; dönemin yaşam stillerini, dünyevi ve dinsel görüşlerini ifade eden, geçmişi yorumlamamıza yarayan özel tasarım alanları olmuştur. Bu durum 20. yüzyılın küreselleşen ayakkabılarında daha çok bir karakter, bir tarz belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayakkabı her zaman içinde yer aldığı kültürü yansıtan bir aksesuar olmuştur. Araştırmalar tüm toplumlarda ayakkabının ait olduğu kültürü simgelediğini ve bu kültürde kendine has bir yer edindiğini göstermektedir. Ayakkabı, kültürel bir sembol olduğu kadar aynı zamanda bir statü sembolüdür. Kullanan kişinin giyim tarzını, ekonomik ve mesleki konumunu belirler. Kadın ayakkabı modasına yönelik yapılacak araştırmanın önce bu temel etkenler üzerinden araştırılmaya başlanması önemlidir.

Tarih öncesi dönemde insanların giydikleri ayakkabılar, o coğrafyada bulunabilen malzemeye göre değişmiştir. Kuzey Avrupa da buz çağındaki ayakkabılar koyun ve geyik derilerinden yapılmıştır. İnsanlar, ayaklarını derinin içine koyarak, ayaklarının etrafında şekillerini kesip, bilekleri etrafında deriyi sararak, deri kayışları yardımıyla tabanı sağlamlaştırmıştır. Kuzey Amerika da doğal bitki elyaflarının varlığı insanların daha çok işlemeli ve ayağa daha çok uyum sağlayan ayakkabılar yapmasını sağlamış bu da modern sandaletlerin ataları olarak gösterilmiştir.

Bugün kullandıklarımıza yakın görünen sandalet modellerinin ilk olarak Asya ve Mısır'da ortaya çıkmış ve dünyaya bu uygarlıklardan yayılmıştır. Mısır, Sümer, Pers kabartmalarında ve resimlerinde görülen düztabanlı, çapraz bantlı sandaletler ilk önce papirüs yapraklarının tabana bağlanmasıyla, sonraki tarihlerde ise deri ve kösele kullanılarak üretilmiştir. Mısır sandaletleri, yalnızca tanrılar, firavunlar ve asillerle sınırlı olmak üzere erkekler tarafından kullanılmış ve asaletin bir ayrıcalığı olmuştur. Antik Roma döneminde de aynı kurallar görülmüştür. Ayakkabı, özgürlük ve bağımsızlık simgesi olarak kabul edilmiştir. Halk düz deri sandaletler kullanırken, Roma imparatorları altın ve mücevherlerle bezenmiş sandaletler kullanmış, Roma Sandaletleri rengine ve modeline göre kullanan kişinin gücünü, statüsünü temsil etmiştir. Antik Yunan ayakkabılarında kullanılan farklı renkler, farklı sosyal kategorileri simgelemiştir. Yüksek ökçe aristokrasinin simgesi olurken, fakirler tahta sandaletlerle giyerken, sokak kadınları fark edilmek için yürüdükçe ses çıkaran topuklu *crepida* denilen ayakkabıları kullanmışlardı. Şık ve asil kadınlar erguvan renkli işlemeli ve süslü mantar tabanlı sandaletleri tercih etmişlerdir.

Ortaçağ'da, özellikle Avrupa saraylarında ayakkabılar tamamen gösterişe yönelirken, Rönesans'la birlikte ayakkabı modasındaki aşırılıkları yerini geniş rahat modellere bırakmıştır. Bu dönemde genellikle deri, kadife, ipek üzeri işlemeli ve hafif ökçeli ayakkabılar giyilmiştir. Barok dönemde ise moda uygun giyinmenin ön koşulu, topuklu ayakkabılara sahip olmak olmuştur. Bu ayakkabılar, genellikle ipek, kadife ve saten brokar türü lüks kumaşlardan yapılmış üstleri ipek, altın ve gümüş alaşımli stilize çiçek motifleri ile bezenmektedir. Romantik dönemde renkli deriler, fiyonklar, atkılar ayakkabı modasını belirlemiş, 16. yüzyıla gelindiğinde terlikler özel olarak dokunmuş ipek ve kadifelerle üretilmiştir. 17. yüzyılın son çeyreğinde moda olan sivri burunlu ve yüksek topuklu kadın ayakkabıları; ayakkabı tarihinde ilk kez kadın erkek ayrıcalığını belirlemiştir.

18. yüzyılın sonlarında, büyük ekonomik, sosyal değişimler sonucu batı dünyasında endüstriyel devrim meydana gelmiş ve modanın 'Couture' adı verilen elbise dikme zanaatından seri üretime geçmesi, el işçiliğini endüstriye dönüştürebilen dikiş makinesiyle başlamıştır. Dikiş makinesi sayesinde, kıyafetin seri üretilebilirliği, seri üretilebilirlikle de, modanın herkes için ulaşılır olması mümkün

olmuştur. Amerika'da 1859 yılında, Isaac Merritt Singer tarafından ilk '*Ayak Pedallı Dikiş Makinesi*' ve İlk '*Kösele Dikiş Makinesi*' piyasaya sürülmüştür. 1888 yılında, ilk topuk fabrikası kurulmuş, bu teknolojik gelişmelerin ardından ise Amerika'da ilk ayakkabı fabrikası açılmıştır. Fabrikanın İsviçreli *Shoneward* tarafından kurulmuş, 1900'lerden başlayarak ayakkabı alanında makine ile seri üretime geçilmiştir.¹ Modadaki hızlı değişimler özellikle, 19. yüzyıldaki, endüstriyellemenin gerçekleşmesinden sonra oluşmuştur. Böylelikle yeni bir moda, hızlı bir şekilde ve makul fiyatlarla üretilebilmiştir.

Tarih boyunca toplumların sosyal ve ekonomik yapılarını, yaşam stillerini, statülerini, dünyevi ve dinsel görüşlerini aktaran, ulusların kültürel yapılarını yansıtan işlevsel ve simgesel yönüyle önde olan ayakkabılar; 19.yüzyıl sonlarından itibaren kısa aralıklarla değişmeğe başlayan bir moda unsuru olmuş, ayakkabı üretimi endüstri devriminin etkisiyle bir sanayi halini almaya başlamıştır. Yıllarca ilkel ya da gelişmiş birçok malzemeden yararlanılarak değişik modeller yaratan ustaların yerini artık seri üretim yapan atölyeler almıştır. 19. yüzyılın son yarısında meydana gelen çeşitli önemli buluşlar ayakkabıları daha önce olmadığı kadar ucuz, rahat ve kolay ulaşılır yapmıştır. Yeni malzemeler, yeni formlar ve yeni ayakkabı türleri ortaya çıkmıştır. Diğer tüm kültürel göstergeler gibi ayakkabı da, yaşam gerçeğine ayak uydurmuş, yaşamın gereklerine göre tasarlanmaya başlanmıştır. Günümüzde ayakkabı tasarımları, kadının sosyal yaşamda çizdiği imajını, gücünü ve yerini belirleyen eğilimler doğrultusunda gelişmeye devam ediyor. Ayakkabı, giyenin kişiliğinin ipuçlarını vermesi yanında, bireylerin moda olan tepkilerinin de bir göstergesidir. Bugün modernizmin gelişimini, kadın çizgisinde izlemek mümkündür. 1900'lerden bugüne ayakkabı tasarımlarına bakılırsa, kat edilen yolun sonunda, bambaşka bir yere ulaşıldığı görülebilir. Günümüzde zengin malzeme kullanımları, renk, form ve dokularda ilginç ve yaratıcı yaklaşımlar, ayakkabının üç boyutlu bir sanat ürünü görünümü kazanmasını sağlamıştır. Ayakkabıda şıklık kadar rahatlık ögesi ön plandadır. Ancak her şeye karşın, moda ve stil kavramlarından ödün vermeyen tasarımcılar da üreticilerle, rahatlık ve şıklığın birleşimini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ayakkabı tasarımı 20. ve 21. yüzyılın, tasarım alanına sunduğu ilginç bir yeniliktir. Günümüzde, ayakkabı tasarımcısı, moda dünyasında önemli bir yere sahiptir. Modacılar ve tasarımcılar birbirinden ilginç ayakkabı tasarımlarına özel

bir önem vermektedirler. Ayakkabı, artık 'moda' dır ve giysinin önde gelen ögesi haline gelmiştir.

20. yüzyılla beraber Moda geçmişine başkaldırmış, yaşadığı döneme direnmiş ve demokratikleşme mücadelesi vermiştir. Özellikle 19. yüzyılın muhafazakâr değerleri ve kasvetli havası içinde sıkışıp kalan kısıtlayıcı ve rahatsız kadın modası; zaman içinde kısıtlayıcı sistemlerle özdeşleştirilmeye başlanmış ve reddedilmiştir. 1900'lu yıllarda moda kendi dilini yaratmış yaşanan her toplumsal olay ve teknolojik yenilikle büyük bir adım daha atmış ve kadınlar özgürlük çağrılarına; görünüşlerini değiştirme etkinlikleriyle başlamışlardır. Yeni yüzyıl ile beraber değişen toplumsal hareketler, siyasi yaşam, ekonomi, bilim, spor, gençlik hareketleri, eğlence dünyası, teknolojik yenilikler, sanat akımlarının paralelliğiyle 20. yüzyıl kadın modası beklenenin üstünde bir hızla gelişmiştir. Giyimleri de buna uygun olarak daha fonksiyonel olmuştur ve bu fonksiyonellik güzelliğin yeni kavramlarını beraberinde getirmiştir.

I. BÖLÜM

1900-1950 YILLARI ARASINDA BATIDA KADIN AYAKKABI MODASINI ETKİLEYEN TOPLUMSAL, KÜLTÜREL FAKTÖRLER VE KADININ KONUMU

Tasarımı ve tasarımın olduğu alanlar bireysel düşünemeyiz. Tasarım, yaşandığı ortamın koşullarıyla beslenen bir olgudur. Zincirleme bir düzendir: Toplumun, coğrafi konumu, ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı; teknolojik, bilimsel, kültürel ve sanatsal gelişmeleri sözü edilen düzenin temel etkenleri olarak belirleyicidir. Moda incelendiğinde bulunduğu toplumun bir yansıması olduğunu görülür. Modayı belirleyen en önemli etkenlerden biri de ekonomik faktörlerdir. Milletlerin ekonomide yaşadığı bolluk ve kıtlık dönemleri modayı büyük ölçüde etkilemiştir. Savaş ve kıtlık dönemlerinde eteklerin kısılması, az kumaş gerektiren modellerin seçilmesi bir rastlantı değildir. Ülkelerin barış ve bolluk dönemlerinde ise gösterişli giysilerin giyilmesi, pahalı ve bol kumaş tüketimi kısacası moda savurganlığı da ekonomik etkenin sonucudur. Toplumun sarsan önemli olaylarla olayları yaratan kişiler modayı ve moda tasarımcılarını etkilemiştir. Böyle bir sistemin içinde Ayakkabı modası da tek başına düşünülemez, çoklukla toplumsal etkenler ve giyim modasıyla paralel gelişmiştir.

Ayakkabı her zaman içinde yer aldığı kültürü yansıtan bir aksesuar olmuştur. Araştırmalar tüm toplumlarda ayakkabının ait olduğu kültürü simgelediğini ve bu kültürde kendine has bir yer edindiğini göstermektedir. Ayakkabı, kültürel bir sembol olduğu kadar aynı zamanda bir statü sembolü olmuştur. Kullanan kişinin giyim tarzını, ekonomik ve mesleki konumunu, insanlar arasında bazı sosyo kültürel, hatta cinsel özelliklerini yansıtan bir aksesuar olması, ayakkabının tüm etkenlerle beraber değerlendirilmesi gereken bir aksesuar olduğunu göstermektedir. Kadın ayakkabı modasına yönelik yapılacak çalışmaların öncelikle bu temel etkenler üzerinden araştırılmaya başlanması gerekmektedir.

I.1. 1900-1950 Yılları Arasında Batıdaki Toplumsal, Kültürel Yapı ve Kadının Değişen Konumu

20. yüzyıl kültürel, bilimsel, teknolojik açıdan büyük yeniliklere imza atmış, siyasette, sanatta, modada başkaldırlara ve radikal değişimlere tanıklık etmiş bir yüzyıl olarak tanımlanır. 19. yüzyılın sonunda gerçekleşen bir dizi icat, keşif ve yenilik², 20. yüzyılın tasarım ve teknoloji yüzyılı olması açısından önemli bir etkenidir insanlığı derinden etkileyecek ve en önemlisi evrimi değiştirebilecek kadar etkili birçok yeniliklerle dolu olduğu görülmektedir.. Bilimsel araştırmaların, teknolojik gelişmelerin; iletişimi, ulaşımı, endüstriyi, ekonomiyi geliştirmiş, bu da insanların beklentilerini ve yaşam alışkanlıklarını değiştirmesine neden olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında batıda yaşanan toplumsal ve kültürel olaylar bütün dünyayı etkilemiştir.

Batı kültüründeki modernleşme süreci ile kadın tarihi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Batıdaki sanayileşme ve yaşanan savaşlar kadının şehir yaşamındaki konumunu etkilemiş, cesur ve farklı bir kadın profilini ortaya çıkarmıştır. Savaş, tüm kayıplarının yanı sıra kadınlara özgürlük ve sorumluluk sunmuştur. Duvarlar yıkılmış, kadınlar için birçok itibarlı mesleğin kapısı açılmıştır. Savaş öncesi kapalı kapılar ardındaki yaşam alışkanlıkları tamamen değişmiş, yaptığı işten gurur duyan yeni bir kadın profili öne çıkmıştır. Alçak gönüllü, mahcup kız gitmiş, yerini 'cesur, mutlu, özgüven sahibi kadın' almıştır. Korseyi çıkarıp daha pratik ve basit takımlarla birlikte hareketlerini özgürleştiren kadın, sosyal alanlarda daha net görevleri üstlenmiştir. Victoria dönemi kadının yerini 20. Yüzyılın modern kadını almıştır. Bahsedilen kadınlar büyük şehirlerde yaşayan kadınlardır. Kadınların tarihi kentli kadınla çiziliyor. Zira korse aristokrat, burjuva kadının giyimidir.

1900-1950'li yıllardaki hızlı gelişmeler ve oluşan yeni kadın profili modern moda ve ayakkabı tasarım tarihi açısından kimlik kazandığı dönemdir. Bu elli yıllık periyodu beş ana başlık altında incelemek doğru olacaktır. Bunlar; 1890-1914 yılları arsındaki *La Belle Époque dönemi*, 1914-1918 yılları arasında yaşanan

² Telefon, telgraf, otomobil, sinema, röntgen ışınları, radyoaktivitenin keşfi, gramofon, sentetik iplik, katot ışını, buharlı türbin ve daha binlerce buluşun hepsi 1890'ların ürünüdür.

I. Dünya Savaşı, Yirmili ve Otuzlu Yıllar, 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı ve Savaş Sonrası dönemi olarak sıralanmıştır.

I.1.1. La Belle Époque (1890-1914)

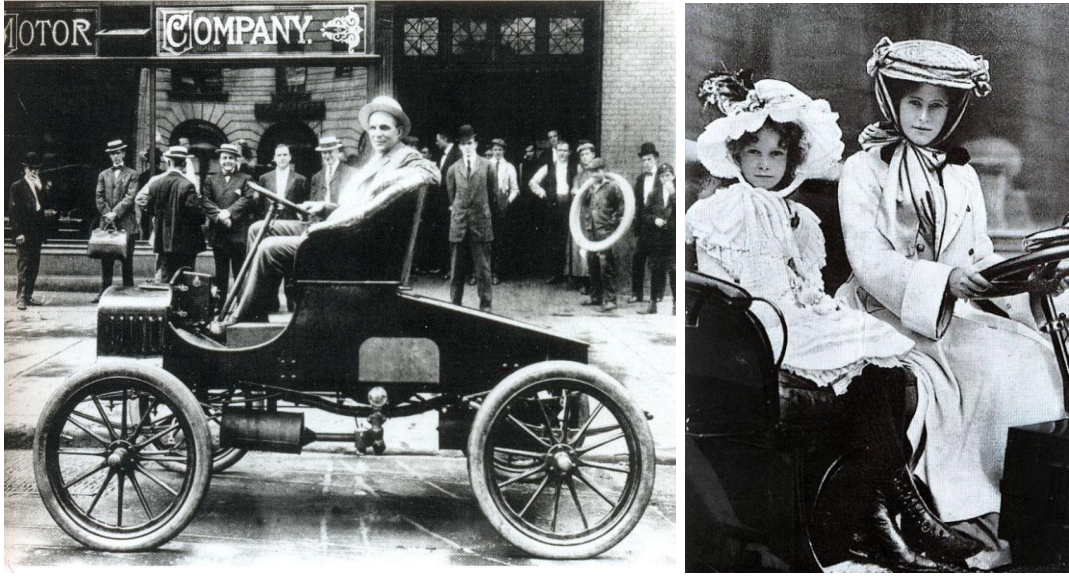

Resim 1. 'La Bella Epoque' Dönemi için hazırlanmış bir afiş tasarımı

Kaynak: <http://ablogtoread.com/general/pierre-kunz-belle-epoque-art-deco-watch/> Nisan 2010

20. yüzyılın "La Belle Époque" diye adlandırılan ilk on yıl batı dünyasında siyasi, toplumsal, ekonomik yaşamda, sanayileşmenin olduğu imalat ve giyim gibi birçok önemli endüstride çarpıcı değişimlere tanıklık etmiş yıllardır. Bu yıllarda Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi batı ülkeleri dünyanın en refah ülkeleri haline gelmiştir. 1863 yılında *Metropolitan Railway* ismiyle Londra Metrosu 1900'de Paris, 1902'de Berlin, 1904'de New York Metroları açılmış, Otomobilin icadı ise yirminci yüzyılın hemen başlarında gerçekleşmiştir. 1902'de Ferdinand Porsche tarafından Almanya'da İstenildiğinde benzinli istenildiğinde elektrik motoruyla

ilerleyebilen *Mixte-Wagen* adı verilen ilk araç tanıtılmıştır. 1905'te Henry Ford Amerika'da ilk *T-Model* otomobili üretti ve 1908'de seri otomobil üreten ilk şirketini kurmuştur.³ Avrupa'nın ilk seri üretim otomobili *Type A Citroen* markası tarafından 1919 da piyasaya verilmiş, 1901 de ilk motosiklet prototipi yapılmıştır. 1903'te Wright Kardeşler, Kuzey Carolina Kitty Halk sahilinde ilk defa havadan ağır makineyi uçurdıkları bilinmektedir.1909'da ise Fransız havacı Louis Bleriot, İngiliz Kanalı'nı tek motorlu uçağıyla geçmiştir.⁴

Resim 2. 1905 Ford ilk T-Model otomobili üretmiş, 1908'de seri otomobil üreten ilk şirketini kurmuştur. Bu dönemde kadınların arabaya binebilmesi ve kullanabilmesi için özel kostümler tasarlamak gerekmiştir.

Kaynak: V. Mendes-A.Haye, **20th Century Fashion**, T&H World of Art Series, 2005, Londra, 30.s
N. Yapp, **1900'ler Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 301.s

1900'de Max Planck kuantum teorisini yayımlayarak fizikte devrim yarattığı sıralarda Sigmund Freud da **Die Trüumdeutung** (Rüya Yorumu) adlı yapıtıyla psikolojide devrim yaratan bir anlayış ile psikanaliz kuramını geliştirmiş, 1901'de İtalyan mucit Guglielmo Marconi, ilk telsiz telgraf ile mesajını Newfoundland'a göndermiştir.⁵ 1904'te fotoğraf görüntüleri ilk kez telgrafla aktarılmış, X ışınlarının ve radyoaktifliğin bulunması, atom yapısının sanıldığından çok daha karmaşık olduğunu ortaya çıkarılmıştır. 1906'da Marie Curie kocası Pierre'in izinden giderek Sorbonne'da ilk kadın fizik profesörü olmuştur.

³ Nick Yapp, **1900'ler Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, s.294

⁴ **y.a.g.e.** s.6-294

⁵ Nejat Bozkurt, **20.yüzyıl Düşünce Akımları**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s.

Resim 3. İngiliz oyuncu Iris Hoey telefonun tanıtımı için poz vermiştir. 1909

Kaynak N.Yapp, **1900'ler Fotoğraflarla 20.Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm.2000, 269 s.

1907'de Aguste Musger, ağır çekim filmi ve Louis Lumiere renkli fotoğrafı icat etmiştir. Mr. Gillette tarafından zaman içinde etek boyları kısalan kadınların kullandığı yeni bir kullanım atılan *tıraş bıçağı* pazarlanmış, Thomas Edison'un icadı adına 'pil' denilen yeni bir enerji kaynağı bulunmuştur.⁶ Bu dönemde yer alan en önemli gelişmelerden biri de 1901 'de radyonun, 1907'de de lambanın geliştirilmesidir. Böylece modern teknolojinin en önemli bileşeni durumuna gelecek olan elektronik alanında ilk adımlar atılmış ve bunu radar ve televizyonun geliştirilmesi izlemiştir. İlk siyah-beyaz TV 1929 yılında, ilk renkli TV 1953 yılında bulunmuştur. Bu yeni eğlence çeşitleri bilgi yayılımını çabuklaştırdı. Bu bilgiler arasında moda ve siyaset hakkında bilgilerde bulunmaktaydı. Bu gelişme bilgilerin hızlı aktarımı farklı şehirler ve hatta farklı ülkelerdeki insanların aynı dergileri okumasını, aynı sinemaya gitmesini, aynı kıyafetleri giymesine imkân verebildiği

⁶ Lucie-Smith Edward, **20. Yüzyılda Görsel Sanatlar**, Çev.Ebru Kılıç, Begüm Kovulmaz, Osman Akınhay, Orj.Yayın 1996, Akbank Yayınları Tr Yayın, İstanbul, 2004,48-49 s.
Yapp, 1900'ler **a.g.e**, 6, 270 s.

için insanlar daha yakın bir hale gelmiştir.⁷ İletişim araçlarının gelişmesi, okuryazar insan ve okuyan insan sayısında meydana gelen artış, popüler kültürün oluşması için dergilere, sinemaya ve daha sonraları televizyon ve radyoya harcanan miktarları artırmıştır.⁸

Bu gelişmeler batı ülkelerinin çok güçlü ordular kurabilmesine imkân sağlamıştır.⁹ 20. yüzyılın başında ücretlerin yükselmeye başlaması, askeri, endüstriyel ve bilimsel alandaki gelişmeler, yaşam standartlarını yükseltmiş ve sosyal yaşam hareketlenmiş, opera temsilleri, otomobil veya yelkenli yarışları, balolar, av partileri, orman gezileri, sahil buluşmaları gibi birbirinden farklı faaliyetler ile abartılı eğlence alışkanlıkları başlamıştır.¹⁰ Gramofon adı verilen yeni bir icat ile dünyanın en ünlü şarkıcılarının ve komedyenlerinin sesleri tüm dünyada dinlenmeye başlamıştır. Otellerdeki dans salonlarına, şehir kulüplerine giden insanların sayısı artmış, insanlar tango ve vals geceleri yapmaya başlamışlardır.¹¹ Sanatçıların şöhretleri kendilerinden önce diğer şehirlere, ülkelere, hatta kıtalara kadar giderek 1900'lü yıllarla birlikte uluslararası yıldızlar dönemi başlamıştır.

Bu refah ve güzelliklerle dolu görüntünün arkasındaki yoksullar ve çalışan kesim ise yıkıntı halindeki evleriyle kötü koşulların hâkim olduğu işyerleri arasında yaşadı, bu durum örgütlü işgücünü oluşturmalarını, daha iyi çalışma koşulları, daha az çalışma saati için haklarını arama noktasına getirdi.¹² Büyük şehirlerdeki işçiler, ekonomi ve siyasette etkiye sahip olmak isteyen işçi birlikleri sendikalar halinde örgütlenmeye başladılar. Artık politika üzerinde sadece azınlıktaki varlıklı kesimlerin etkisi yoktur, Orta sınıfın ve işçi sınıfının artan etkisi yeni yüzyılın ilk yıllarında önemli toplumsal değişimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kadınlar oy kullanma hakkı ve çalışma haklarını içeren konularda başarılı kampanyalara imza attılar. Okuma yazma bilen kişi sayısındaki artış ile dergi, sinema, sonrasında radyo ve hatta televizyon gibi popüler kültür öğelerinin oluşumunu sağladı.¹³ Bu gelişmelerin arasında kadınlar araba kullanmayı, sosyal hayata dâhil olmayı ve çocuk sahibi olmamayı öğrendi, halka açık yerlerde sigara içki içmeye ve her tür sporu yapmaya başladılar. Dönem Amerikalı *Charles Dana Gibson'ın 'Kızları'* nın

⁷ Sara & Tom Pendergast, **Fashion, Costume and Culture**, The Gale Group, Amerika, 2004, 660 s.

⁸ Smith, **a.g.e.**, 51 s.

⁹ Pendergast, **a.g.e.**, 658-659 s.

¹⁰ Yapp, **1900'ler a.g.e.**, 164 s.

¹¹ **y a.g.e.**, 194 s.

¹² **y.a.g.e.**, 14 s.

¹³ Pendergast, **a.g.e.**, 658-660 s.

dönemidir.

Batı kültüründeki modernleşme süreci ile kadın hakları tarihi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Başta İngiltere olmak üzere gelişmiş sanayi ülkelerinde kadın hareketinin ortaya çıkmasına yol açan temel neden; Özel alandaki aktivitelerin kamusal yaşam alanına taşınmasıyla birlikte kadınlar büyük ölçüde sosyal hayattan koparılmasıdır. İdeal kadın profili, evde ailesinin ihtiyaçlarıyla ilgilenen, kiliseye gidip dua eden kadındı. Ama kadın platformları bu düşüncüyü red etmiş; ekonomik hayatta var olmak, siyasal hayatta söz sahibi olmak, hukuksal platformda erkeğin düzeyine çıkmak için; 1888'de Amerika'da '*Uluslararası Kadın Konseyi*' nin ardından, 1904'te İngiltere'de '*Oy Hakkı Birliği*' gibi kurumların öncülüğünde çalışmalarda bulunmuşlardır. Temel hedef erkekle aynı statü ve imkânlara kavuşmaktır.

1 Mayıs 1900'da İngiltere Lancashire'de oy hakkı için dilekçe kampanyası başlatılmış, 18 Mart 1901'de 29 bin 359 kadının imzası bulunan bir dilekçe Avam Kamarasına verilmiştir. Temmuz-Kasım 1905'de Londra'da dört bin kadın; çocuklara yiyecek, kocalarımıza iş ve dünya işçilerinin birliği sloganlarıyla yürümüş, 1905'de Rusya'da; Moskova, Petersburg, Minsk, Yamta, Saratov, Vilna ve Odessa'da ilk kez kadın hakları mitingleri düzenlenmiş, 1906'da Londra'da ilk oy hakkı gösterisi yapılmıştır. İngiltere'de 15 Temmuz 1908'de Londra'daki oy hakkı gösterisine 20 bin kişi katılmış, 19 Temmuz 1908'de yapılan Manchester Heaton Park'ta 150 bin kişilik bir gösteri yapılmıştır. 1908'de Almanya'nın tümünde kadınların siyasi partilere üye olması kabul edilmiş, Aralık 1908'de Birinci Tüm Rusya Kadın Kongresi toplanmıştır. 21 Haziran 1909'da Londra'da oy hakkı için yapılan gösteriye 500 bin kişinin katılımıyla rekor kırılmıştır. 1910'da Kopenhag'da İkinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Kongresi toplanmış; bu kongrede *Clara Zetkin*, 8 Mart'ın Uluslararası Kadınlar Günü olarak benimsenmesini önermiş fakat ilk kutlama ancak 1913'de yapılabilmektedir.¹⁴ 1911 yazında İngiltere'de 21 fabrikada 15 bin örgütsüz kadın işçiler greve gitmiş, sonucunda 18 fabrikada örgütlenme hakkını kazanmışlardır.

¹⁴ **Kadınların Tarihi Cilt 5- Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru**, Orjinal isim: A History of Women in The West, Türkiye İş Bankası Yayınları / Tarih Dizisi, İstanbul, 2005, 34 s

Resim 4. 1912’de Amerikalı kadınların oy hakkı için yaptıkları yürüyüşten bir konuşmacı,
3 Mayıs 1913’de New York’ta yapılan geçit töreninde Ulusal Amerikan Kadın Hakları
Derneği (NAWSA) üyeleri,
21 Mayıs 1914’te Londra yürüyüşünden bir tutuklama,
19 Mart 1911’de Avusturya-Viyana’da kadın hakları için yapılan gösteri.

Kaynak: N. Yapp, **1900’ler Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages,
Almanya, 2005, 44, 43, 40, 42 s.

19. yüzyılda, kadınların temizlik sektöründen sonra en çok çalıştırıldıkları alan tekstil sanayi idi. Yeni tekstil fabrikalarında çoğunlukla kadınlar ve çocuklar çalışıyordu. Vasıfsız dokuma ve eğirme işlerinin yapıldığı fabrikalarda çalışanların yarısını kadınlar oluşturmaktaydı. Vasıflı işlerse erkeklere ayrılmıştı. Tekstil fabrikalarının dışında en çok, dantelâcılık, metal, jüt elyafı, ciltçilik ve zincir yapımı gibi iş alanlarında çalışıyorlardı. Sanayi devrimin ilk dönemlerinde kadınlar ve

çocuklar kömür madenlerinde çalıştırılmak üzere işe alınıp madenlerde, bir erkeğin çalışmasına ihtiyaç duyulmayan işlerde yarı ücretli çalıştırılmıştır.¹⁵

Resim 5. Alphonse Mucha'nın, açıkça hareket özgürlüğü sağlayan, kıvrımlı giysiler içindeki kadın resimleri, **Autumn**, 1896, **Spring**, 1896, (özel koleksiyon) Dekoratif panel 38x60 cm

Kaynak: <http://www.muchafoundation.org/MIMGDetail.aspx> / Aralık 2009

Modanın özellikle korsenin kısıtlayıcı otoritesi kamusal yaşam alanında hedeflenen özgürlüğü kısıtlamıştır. Bu durum feminist grupların yeni bir giyim tarzını oluşması gerekliliğini desteklemelerine etken olmuştur. Bu dönemde kadınlar, korse ve hareketi kısıtlayıcı tüm kıyafetlerden kurtulmak istemişlerdir. 19. yüzyıl korseleri Amerikalı ve İngiliz kadınları için artık eskimiş, kadınlar, gergin korseli belleri ve kırılğan, solgun adeta kum saati kanısı uyandıran formları ile kocalarının yüksek sosyal statülerini göstermişlerdir. Bazı feministler, korsenin kadınların hareket kabiliyetini kısıtlayarak, erkeklerin kadınlar üzerindeki kontrolünün simgesi olarak, kadınların doğal formlarını rahatsız edici bir şekilde

¹⁵ Barbara Humphries, **Kadın ve Kapitalizm**, Mayıs 2001, <http://www.marksist.com/KAD/Kadin%20ve%20Kapitalizm.htm/> Aralık 2009

çarpıttığı kanısındaydılar.

Art Nouveau, ile beraber yorumlanan yeni ve özgür güzellik, fiziki ve duygusal güzelliği küçümsemeyen bir güzelliştir. Rüzgarda uçuşan eşarplarıyla Art Nouveau giyimi *Alphonse Mucha*'nın, açıkça hareket özgürlüğü sağlayan, kıvrımlı giysiler içindeki kadın resimlerinde de olduğu gibi, Victoria döneminin sıkıca paketlenmiş korseli ideal kadın vücuduna alternatif olarak çok farklı bir kadın güzelliğini önermekteydi. Yüzyıl değişimindeki bu on yıllar, tüketim toplumunun ve sanat ile dekoratif tasarlanmış ev eşyasının, kitlesel üretiminin başlangıcını işaret etmektedirler. Mucha, buna rağmen ayrıntıya büyük önem vererek, adeta uçuşan üslubunun kullanılmasını cesaretlendirdi. Art Nouveau kadını, korseleri reddeden, kozmetik ürünlere bayılan, erotik, özgür, şehvetli bir kadındır.

I.1.2. I. Dünya Savaşı ve Savaşla Değişen Kadın Profili (1914-1918)

1910 - 1920 yılları arasındaki on yıllık süreç, endişe ve acıların yaşandığı yıllar olmuştur. Artan zenginliğin ve popüler kültürdeki büyümenin pozitif etkisiyle, Avrupa güçlerinin farklılık gösteren siyasi amaçları kısa sürede yıkıcı bir savaşa neden olmuştur. Savaş, 28 Temmuz 1914 tarihinde Avrupa'da başlamış ve dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin katılımıyla "Dünya Savaşı" olarak adlandırılmıştır. I. Dünya Savaşı, kendinden önceki savaşlardan farklı olarak; cephede teknolojinin kullanıldığı, Cephe gerisinde sosyal statülerin değiştiği bir savaş olmuştur. Askeri amaçlar için kullanabilecek bütün mallara el konulmuş, kadınlar erkeklerin yerine çalıştırılmak üzere fabrikalara çağırılmıştır.¹⁶ Savaş; sanayileşmedeki gelişmeler, grevler, savaşa giden erkeklerin yerlerini alan kadınların iş dünyasına girmesi ve kadın hareketleri ile büyük toplumsal değişimi beraberinde getirmiş, popüler kültürün yükselişiyle de moda dünyası üzerinde önemli etkileri olmuştur. Yüzyılın ilk birkaç yılındaki giyim alışkanlığı Avrupa zenginlerinin hâkimiyetinde olsa da, kısa süre içinde her sosyal sınıftan müşterinin zevkini yansıtarak değişmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda, Batı'daki giyim alışkanlığı modern bir çağa girmiştir.¹⁷

¹⁶ Yapp, 1910'lar, a.g.e., 6 s.

¹⁷ Pendergast, a.g.e., 661 s.

Resim 6. 1.Dünya Savaşı boyunca kadınlar farklı görevlerde çalıştılar, İngiltere

Kaynak: Valerie Mendes, Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, Thames&Hudson World of Art Series, 2005, Londra, 54 s.

1910'lu yıllar teknolojideki gelişmeler ve icatlar ile yaratıcı insan dehasının başarılarına tanıklık etmiştir; 1919 yılında mimar *Walter Gropius* ve bir grup sanatçı tarafından modern sanat ve mimarlığın oluşum sürecinin önemli dönemeçlerinden biri olan *Bauhaus Okulu* kuruldu. *Roland Garros* Akdeniz'i, Alecek ve Brown kardeşler ise Atlantik Okyanusu'nu uçarak geçti. *Charlie Chaplin*, Sinema yapıtlarından olan ilk filmi '*Making a living*' ile sessiz sinema dünyasına dikkat çekti. Düzenli yolcu uçuşları başladı ve dünyanın ilk paraşüt atlayışı gerçekleştirildi. Henry Ford dünyanın ilk otomobil montaj hattını kurdu. Enerji alanında, elektrik enerjisi üretimi dev boyutlara ulaştı. Gelişen teknoloji ve yeni üretim sistemleri, alternatif malzemelerin kullanımı moda akımlarını etkilemiş; 1913'te petrolün işlenmesinde *kraking* yönteminin bulunması yapay kauçuk, yapay elyaf ve plastiklerin üretimi açısından çok önemli bir adım olmuştur. Bu gelişme ayakkabı taban üretimini kolaylaştırmış, hafif kolay üretilebilen ucuz taban tasarımları yapılmasına olanak sağlamıştır. 1914 İngiliz bilim adamı Archibald Low, televizyonun atası olarak kabul edilen, uzaktan görüntüleri aktaran bir makine geliştirmiştir. New-York ile Berlin arasında ilk kıtalararası telefon görüşmesi yapılmış, 1916'da Albert Einstein'in '*İzafiyet Teorisi Kuramı*' yayınlanmış, 14 Nisan 1912'de Newfoundland açıklarında dünyadaki en büyük buharlı yolcu gemisi *Titanic*; 1915 de ise İslanda Adası açıklarında İngiliz yolcu gemisi *Lusitania*, batmıştır.

Clara Zetkin, 1910'da toplanan Kopenhag'da İkinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Kongresinde 8 Mart'ın Uluslararası Kadınlar Günü olarak kabul edilmesini önermiştir. 1911 yazında İngiltere'de 21 fabrikada 15 bin örgütsüz kadın işçi greve gitmiş, 18 fabrikada örgütlenme hakkını kazanmışlar. İş yaşamına ilk kez 1897'de "ücretli işçi" olarak giren kadınlara, 1913 yılında da 'devlet memuru' olma hakkı verilmiştir. Kadınlar çalışma hayatında büyük değişimler yaşıyordu. Savaş sırasında otobüsleri kullanıyor, evlere kömür dağıtıyor, demiryolu sistemlerini işletiyor ve polis memuru, asker ve çiftçi oluyorlardı.¹⁸ Milyonlarca kadın için bu tür işler önceki yaşamlarına göre heyecan verici, daha keyifli ve daha kazançlıydı. 1913'de Rusya'da ilk defa kadınlar günü kutlanmıştır. Mart 1915'de *Clara Zetkin* ve *Rosa Lüksemburg* Berlin'de savaşa karşı uluslararası Kadın Konferansını düzenlemiş, 1917'de Petrograd'lı kadın işçiler tarafından Ekim Devrimi başlatılmıştır.¹⁹

Birinci Dünya Savaşı, kadınlar için yeteneklerinin farkına vardıkları, bir özgürlük ve sorumluluk denemesi olmuştur. Erkekler savaşa gitmiş, aile duyguları güçlenmiş ve anayurdun koruyucusu olarak 'erkek mitini' canlandırmıştır.²⁰ Kadınların seferberliği de çok güçlü olmuştur. Hem insan, hem maddi kaybın çok olduğu bir savaş olan I. Dünya Savaşı cephe gerisinden destek -kadınların işbirliği- olmadan sürdürülememiştir.²¹ Erkeklerini cepheye gönderen kadınlar öncelikle sanayide ve ticarete erkeklerin yaptığı işleri üstlenerek cepheye destek vermek için çalışmışlardır.

Savaşı ardındaki kadınların parolası hizmet olmuştur. İstasyonlarda askerlerle ilgilenmiş, hastanelerde yaralılara bakmış, mütevazı bir ücret karşılığında dikiş işi ya da diğer tipik kadın işleriyle savaşın ardındakilere yardım etmişlerdir. Savaşın kısa süreceğini hesaplayan hükümetler kadınların savaşa katlanacaklarını beklemişler ve feministlerin ulusal davanın safında yar almasından memnun olmuşlardır. Sanayide çalışan kadınlar çok iyi para kazanmaya başlamışlardı. Fakat bu durum herkes için geçerli değildi. Daha az ücretle çalışmak zorunda kalan kadınlar yüksek ücretlerin bedelini ödemek zorunda kalmışlardı. Birleşik Devletler dışında tüm savaşan hükümetler, çalışmayan ailelere de ödenek veriyordu. Savaşın ilk günlerinden son günlerine kadar ödenen İngiliz ödeneği oldukça cömertçeydi. Ne var ki,

¹⁸ Yapp, 1910'lar, a.g.e., 226 s.

¹⁹ **Kadınların Tarihi Cilt 5- Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru**, Türkiye İş Bankası Yayınları / Tarih Dizisi, İstanbul, 2005, 34 s.

²⁰ y.a.g.e., 35 s.

²¹ y.a.g.e., 38 s.

Almanya ve Fransa bu ödemeleri miktarını düşük tutmuştu. Bu yüzden savaşın aşağı sınıflar üzerinde yarattığı duygusal travma ekonomik felakette ikiye katlanmıştı. Savaşın kırsal kesimdeki kadınlar üzerindeki etkisi şehirdeki kadınlara göre daha acımasızdı. Köylü kadınlar sadece erkeklerin değil, cephe için el konulan hayvanların da yerini almıştı

Resim 7. Vickers'de cephane işinde çalışan bir kadın, İngiltere,1915
Kuzey Banliyo Treninde bir görevli, Londra, 1916
Kömür kıran kadın işçiler, Amerika, 1919
Nort West Demiryolu'nun çalışan kadınları, Londra, 1917

Kaynak: N.Yapp, **1910'lar Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 102,225,237,233 s.

. Rusya ve Orta Avrupa'da da durum dramatikti; kadınlar fırsatçılarla karşı karşıya kalmıştı. Yurtseverlik coşkusu, birçok kişinin yardım peşinde koşmak ya da iş ilanları kovalamak zorunda kaldığı o korkunç koşulları unutturmaya yetmedi. Tekstil,

giyim ve lüks ürün sanayileri gibi kadın sektörlerindeki işsizlik yaygın ve uzun süreliydi. Yaralılara yardım eden kurumlarda iş bulan hemşireler ve kocaların yerini dolduran köylüler ve dükkâncılar dışında, kadın işgücünün savaşın hizmetine sokulması yavaş oldu. İnsanlar savaşın çabuk bitmeyeceğini anlamaya başlayana kadar tam seferberlik gelmedi.²²

İlk kadın acemiler aşçı, sekreter ve makinist olarak çalışmak için Fransa'ya gönderilmişti. Kadın asker toplama çabaları ülkeye yayılmış ve hava kuvvetleri ile donanma da kadın destek birlikleri kurulmuştu. Eleştirilenler yeni destek birliklerini erkekleri "taklit ederek" cinsiyetlerini inkâr etmekle suçladılar.²³ Kadınların varlığı çocukları ve kadınları korumak için savaşan erkekleri bir şekilde rahatsız etmekte ve kadın ile erkek kimliklerini birbirine karıştırmaktaydı. Kadınların "erilleşeceği" korkusu belirginleşmekteydi. Modern savaş vücutların yanı sıra zihinleri de silâh altına aldığı kabul eden hükümetler, 1915 güzünde sanayicileri kadınları çalıştırmaya teşvik etmeye başladılar. Duvarları afişler süsledi, işçi bulma büroları çoğaldı. Kadınlara giderek artan çeşitlilikte işler verildi. 1918'e gelindiğinde 400.000 kadar kadın, savaş sanayisinde çalışmaktaydı. Bu durum sadece kadınların savaş çabalarına katkılarını değil, sanayinin geleneksel erkek sektörlerinden kadın akınını da simgeliyorlardı.

Kadınlar sanayinin dışında, ticaret, banka, ulaşım sektörlerinde ve bazı devlet dairelerinde çalışmaya başlamışları. Özellikle Fransa'da *bankalarda çalıştılar*, tezgâhtarlık yaptılar, fatura tahsil ettiler ve hatta tramvay sürdüler. Erkeğin işvereni, ailenin zor zamanı atlattığı için karısına, kız çocuğa ya da kız kardeşe bir iş verebilirdi. Bu şekilde savaş sona erdiğinde iş konusunda bir anlaşmazlık olmayacak ve cephedeki erkekler geride bırakılan kadınların erdemlerinden emin olabileceklerdi.²⁴

Kuşkusuz, bu seferberlik ağır metal, elektrik ve kimya sanayilerinde, özellikle büyük firmalarda çalışan kadınların mutlak ve nispi sayısında bir artışa yol açmıştı. Kara Orman'daki dikişçiler mühimmat imalatında çalıştırıldı; korseciler çadır ve karavana gereçleri yapmakla görevlendirildi; daha önce hiç çalışmamış kadınlar sırt çantası, gaz maskesi, çorap, hatta üniforma üretmeye başlamışlardı. 1916'nın

²² **Kadınların Tarihi Cilt 5. a.g.e.**, 37,53,54 s.

²³ **y.a.g.e.**, 42 s.

²⁴ **Kadınların Tarihi Cilt 5, a.g.e.**, 37-38 s.

sonunda orduyla bağlantılı görevlerde kadınlara izin vererek, hükümet, sendikalar ve işverenler çalışan kadın sayısındaki keskin artışla uğraşmak için birlikte politikalar oluşturdular. Savaş sona erdiğinde bu kadınlar işten çıkarılabilmeliydi; Sanayinin birçok dalında, bazen hararetle tartışmalardan sonra, hangi işlerin geçici olarak kadınlara verilebileceğini saptayan seyreltme anlaşmaları yapılmıştı.

Resim 8. 'Joan of Arc- Britanya'nın Kadınları Ülkenizi Kurtarın', İngiltere

'Her Savaşçı İçin Bir Kadın İşçi' Ernest Hamlin Baker, Amerika
I. Dünya savaşı için askere çağırma afişleri, 1918

Kaynak: **Kadınların Tarihi Cilt 5- Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru,**
Türkiye İş Bankası Yayınları / Tarih Dizisi, İstanbul, 2005, 320-317 s.

1914'te başlayan I. Dünya Savaşı'nı, büyük imparatorlukların dağılması izlemiş, batıda milyonlarca insan hayatını kaybetmiş ve Avrupalı güçlerin ekonomileri oldukça ağır şekilde zarar görmüş, savaş sonunu izleyen birkaç ay içinde Almanya ve Macaristan'da yoksulluk, açlık ve ekonomik çöküntü ile devrimler baş göstermeye başlamıştı. Amerika dünyada en güçlü devleti olarak tek başına kalmıştı.²⁵ I. Dünya Savaşı bitince fabrikalar dolmuş, borsa tırmanışa geçmişti.

²⁵ Pendergast, a.g.e., 660 s.

I.1.3. Yirmili Yıllar ve Cesur Flaper Kızları

1920'lere, yeni bulunan özgürlük ve çoğunlukla frapan ve abartılı kıyafetler giyen insanların yaşadığı isyankârlığı anlatan 'Çılgın Yıllar' (*Roaring Twenties*) denmekteydi. 1919 ve 1929 arasındaki 10 yıllık zaman dilimi Avrupa ve Amerikalıların sosyal ve ekonomik yarışına sahne olmuş yıllardı. 1918 yılında I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle insanlar, savaşın neden olduğu tedbirli duruşu bırakır, özgürlük ve barışın verdiği inanç ile yeniden düzen kurmak için çalışmalara başlarlar. Fabrikalar, askeri malzeme yerine ticari ürün üretmek için yeniden yapılandırılır. Dünyanın odak noktası savaştan, yeniden yaratmaya odaklanmaya başlasa da savaşın ardında bıraktığı izler dikkat çekiciydi. İnsanlar bazı şeylerin asla aynı olmayacağını fark ederler. Erkekler savaşa gittiğinde, onların fabrikalardaki yerini alan kadınlar dört yıllık savaş zamanı boyunca, evleri dışında para kazanmaya alışmıştı ve askerler geri geldiğinde işlerini bırakmak istememişlerdi. Bazı kadınlar ise savaştaki kayıplarından dolayı artık bir erkek olmadan hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlardı. Kadınlar eski yaşam biçimlerine dönmeleri ya da yeni buldukları bağımsızlığı sürdürmeleri arasında karar verme mücadelesi, kadın hakları savunucularının yeni uzun soluklu kampanyalarının konusu olmuştu. Bu gelişmeler 1920'de Amerika'da kadınlara oy kullanma hakkını getirmişti.

Savaş sonrasında kısa bir durgunluk döneminin ardından, Amerika dünyadaki en güçlü ekonomiye sahiptir. İngiltere, Fransa ve özellikle Almanya savaşta yıkıma uğramıştı. İngiltere ve Fransa yavaş yavaş yaralarını sararken, Almanya geri kalıyordu. Amerika, dünya için zengin bir ticaret ve iyi bir para yatırım merkezi haline gelerek, Avrupa ve diğer ülkelere sanayi ve tarım ürünleri temin etmektedir. Bu başarı pek çok insan için yeni imkânlar ve daha yüksek yaşama standardı yaratmıştı. Ekonomik büyüme daha çok insana para kazandırdı ve otomobil, radyo ve ev eşyası gibi tüketici ürünlerine karşı büyük bir talep yarattı.²⁶ Şehirler, yeni işlere ev sahipliği yapan gökdelenler ve zengin insanlarla dolu yüksek binalar tarafından dolup taşıdı. 1920'ler boyunca eğitim, gençler ve aynı şekilde genç yetişkinler için bir odak noktası haline geldi. Eğitimdeki artış beraberinde yüzme, tenis, golf ve binicilik gibi spor dallarına katılım artışını getirdi. Orta sınıfın gelir düzeyinin artmasıyla daha fazla sayıda kadın ve erkek, iyi bir eğitim için üniversiteye

²⁶ Pendergast, a.g.e., 721 s.

gitmeye başladı.²⁷ 1920'lerdeki üniversite eğitiminin popülerliği, odak noktasını Avrupa ve Amerika'daki üniversite kampuslarındaki gençliğe ve yeni stillere çevirdi. Eğlenceyi seven Yirmili yıllar gelinceye kadar dinlenme ve eğlence kavramı neredeyse bilmiyordu. İnsanlar tatile çıkıp bisiklete binmeyi tercih ediyorlar, hali vakti yerinde olanlar ise bir ya da iki haftalarını deniz kenarında geçiriyorlardı. Amatör sporlar giderek daha popüler hale geliyordu. Banliyölerde tenis kulüpleri, golf kulüpleri ve futbol kulüpleri tüm dünyada hızla çoğalmaya başladı.²⁸ Kadınlar ata binmeyi, tenis oynamayı, yüzmeyi öğreniyorlardı.

Resim 9. Yirmili yılların en ünlü ve uzun süre popüler kalacak olan dansı 'Swing' ve 'Çarliston' u yapan gençler

Kaynak: N. Yapp, **1920'ler Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm., 2000, 206 s.

Birinci Dünya Savaşı'nın dehşet ve ölümleri ardından hayatın savaş öncesi normal düzenine döneceğine çok az insan inanıyordu, Yirmili yıllar ilerlemeye başladıkça genel grev, doğum kontrolü, çarliston, radyo ve Rudolph Valentino²⁹ hayatın farklı olacağını kanıtladı. Avrupa ve Amerika günlük hayatta başka değişiklikler de yaşandı. Ekonomi düzeyi ve istihdamdaki artış, daha önce olmadığı kadar fazla sayıda insana eğlenceye para harcama imkânı verdi. Otomobiller en cazip edici lüks öğesiydi ve karşılayabilen herkesin bir tane otomobili vardı. İnsanlar

²⁷ Pendergast, **a.g.e.**, 722

²⁸ Nick Yapp, **1920'ler Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000 142. s

²⁹ **Rudolph Valentino**: Ünlü bir sinema aktörüdür. Asıl adı, Podolpo d'Antogualla'dır. İtalya'da doğdu, Romantik rollerde sağladığı başarılarından dolayı, 1920'lerin Amerikan sinemasının en gözde aktörü oldu. http://tr.wikipedia.org/wiki/Rudolph_Valentino/ Mart 2010

özellikle de Amerikalılar, arabalarının ülkeyi karış karış gezmesini umut ederek, yollarda kamp kuruyor ya da uzak bölgelerdeki otellerde kalıyorlardı. Ve insanlar yeni gelişen perakende satış mağazalarında para harcayabiliyordu. 1919'da Amerika anayasasında yapılan ve alkol üretimini satışını ve taşınmasını yasadışı hale getiren bir değişiklik olan alkol yasağının başlaması ne iyimser enerjikliği durdurdu ne de insanları içki içmekten vazgeçirdi. Pek çok kişi genellikle canlı müzik, dans, kumar ve gece geç vakit eğlencesi sunan, gizlice içki satılan yerlerin ortaya çıkmasını savundu.

Diğer eğlence öğeleri ise film ve müzikti. Radyolar, insanlara dünyadan haberleri dinleme imkânı veriyor ve git gide popülerleşiyorlardı. 1925'e gelindiğinde, müzik radyo yayınlarının % 70'ine hâkimdi ve 2,5 milyondan fazla Amerikalı radyo dinleyicisine ulaştı. İlk sesli filmler '*talkies*' milyonlarca sinema seyircisine büyük heyecan yaşattı. İnsanlar, vizyona giren son filmleri izlemek için sinema salonlarına koşturuyor; popülerlikleri sinema oyuncularını yıldızla çevirdi. Amerika'da caz denilen yeni bir müzik türü ortaya çıktı ve vahşi dans figürlerine esin kaynağı oldu.³⁰ Popüler eğlence halkın zevkini de etkiledi. Yüzyıla girerken New Orleans'ta gelişen caz artık ana popüler müzik akımıydı. Chicago'da swing'in gelişmesiyle, yazılı orkestrasyonla çalan büyük topluluklar vardı. Benny Goodman, Count Basie, Artie Shaw ve Glenn Miller dönemin önde gelen müzisyenleriydi

1925 yılında Paris'te düzenlenen '*Exposition Internationale des Art Décoratifs Industriels et Modernes - Modern Dekoratif ve Endüstriyel Sanatlar Sergisini*'nde İsviçreli mimar Le Corbusier pavyonlardan birini tasarlayarak buna L'Espirit Nouveau adını vermişti. Bu, modernizmin modeliydi. Düz, beyaz duvarları, beton iskeleti ve geniş bir alanda cam kullanımı bütün bunlar, katı bir geometriyle belirlenmişti. İç mekân, piyasada bulunabilir, gösterişsiz mobilyalarla döşenmişti. Ne var ki, Sergi Le Corbusier'in işlevciliğiyle pek hatırlanmadı. Daha çok sergideki diğer pavyonlarda yer alanlarla hatırlandı. Zaten "Art Deco" terimi de bu serginin isminden türetilmişti. Bu dekoratif stil Batılı olmayan sanattan, özellikle de Afrika ve Mısır sanatından esinlenmiş ve 1922'de Howard Carter ve Lord Carnarvon tarafından Tutankamon'un mezarının bulunması bunda etkili olmuştu.

³⁰ Yapp, 1920'ler, a.g.e., 168 s.
Pendergast, a.g.e., 723 s.

Resim 10. Vogue kadınlara modadaki son gelişmeleri tanıtan dergilerden biriydi. Bu stilize kapak 1927'de Eduardo Benito tarafından Paris modası sayısı için tasarlandı.

Kaynak: **20. Yüzyılda Tasarımın Serüveni,**

<http://solakkedi.com/tasarim/tasarim100/1920/t-1920.html/> Mart, 2010

Albert Einstein fizik dalında Nobel Ödülü kazanmış, Alexander Fleming penisilini keşfetmişti. Modern tıbbın tarihi pek çok bakımdan Yirmilere dayanmaktadı. Charles Lindbergh The Spirit of St Louis uçağıyla Atlantik'i geçmiş, Yirmilerin yolcu gemileri, yüzen beş yıldızlı otel halini almıştı. John Logie Baird tarafından Televizyon icat edilmiş, 1924'te tarihin ilk televizyonun patenti alınmıştı. Londra'dan San Francisco'ı doğrudan telefon edebilirdiniz.³¹ Fotoğrafçılık *Brownie* ve *Vest Pocket Autographic Kodak* kameralarıyla popülerleşti ve 1920'lerde artan bir şekilde yaygın bir hobi haline geldi. Leica A 1924'te üretilmeye başlandı. Kaliteli siyah-beyaz çekim yapabilen bu kamera aynı zamanda, yaygın olarak kullanılan ilk 35mm kamera olma özelliğini taşıyordu.

İmparatorluklar yıkıldı, hanedan aileleri sarsılıp çöktü. Çar öldürüldü, Yeni bir politikacı türü sahneye çıktı; *Atatürk, Lenin, Mussolini*. Bunlar, sadece kendi köşelerini değil, dünyayı değiştirecek vizyona sahip kişilerdi.³²

³¹ Pendergast, **a.g.e.**, 168 s.262

³² Yapp, 1920'ler, **a.g.e.**, 16 s.

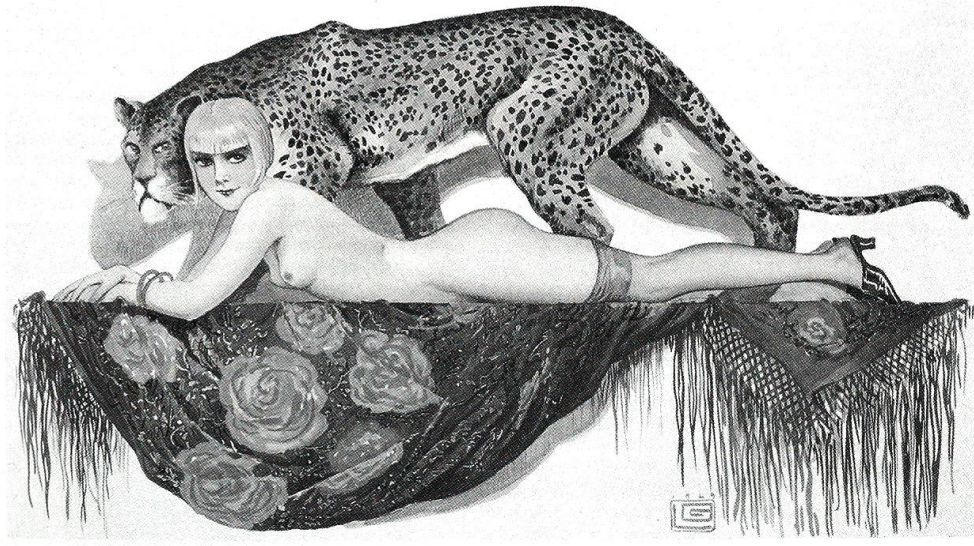
Resim 11. Flapper Kızları geceleri caz kulüplerine gidiyor, sigara, alkol içiyor ve bütün gece dans ediyordu. Onların özgür yaşam tarzları vardı ve seks hakkında konuşabiliyordu.

Kaynak: <http://fanofjazz.edublogs.org/2009/12/26/what-is-flapper/> Mart 2010

1920'li yıllar kısa etekler, kısa bluzlar hatta kısa isimlerle bir kısalma çağıydı. Cesur, farklı ve baş döndürücü tasarımlarla dolu ilk modern çağ idi. Kısa saçlar, küçük gösterilmeye çalışılan göğüsler, yeni yeni giyilmeye başlanan pantolonlarla erkeklerle aynı statünün kazanıldığı tüm dünya ya haykırılmak ister gibiydi. Kadınlar, ilk kez sigara ve içki içebiliyor, küfredebiliyor ve açıkça cinsellikten konuşabiliyordu. Amerikalı ve İngiliz kadınlar oy hakkını elde etmişti. Savaş yüzünden rahat ve erkeksi kıyafetleri tercih eden kadınlar basit ve modern temalı bir modayı benimsemişti. Kadınsılığın en göze batan görsel basının en belirgin örneği, *"Flaper Girls - Dağınık Saçlı Genç Kızlar"*; savaş öncesindeki giysilerin pek çok tuzağından kurtulmuş, kısa saçları, rahat kıyafetleri, kısa etekleri, makyajları ve kayıtsız tavırlarıyla bir döneme damgasını vurmuştur. Bir erkek figürünün peşinden koşarken göğüslerini küçük göstermeye çalışmaları, bazıları tarafından anneliğin kesin inkârı olarak görülmekteydi.³³

³³ Stephanie Pedersen, **Shoes: The Grace, The Glamour And The Glory**, David & Charles Plc Publishers, Nort America, 2005, 40 s.

Linda Watson, **Modaya Yön Verenler**, Güncel Yayıncılık Ltd, Birinci Basım İstanbul, 2007, 40 s.

Resim 12. Ten rengi çorap tanıtımı için basın reklamı, 1929

Kaynak: Emmanuel de Waresquiel, **İsyankâr Yüzyıl-Yirminci Yüzyılın Başkaldırı Sözlüğü**, Sel Yayıncılık, Larousse, İstanbul, 2004, 339 s.

1929'da "ten rengi çorap" tanıtımı için basılan bir afişte (bakınız Resim 13) bir örtü üstünde yatan kısa saçlı sarışın bir kadının kıyafeti, bir çift hafif ayakkabı ve naylon çoraptan oluşmaktaydı. Ayrıca gözlerine sürme çekmiş ve muhtemelen koku da sürmüştü, yanında korkunç görünümlü evcilleştirilmiş bir yırtıcı hayvan vardır. 1920'li yılların sonlarındaki bu kadın, "bedenini" resim olarak da olsa dünyaya sergileyen yüzyılına başkaldıran kadındı. Bu kısa saçlı, korselerinden, ağır etekliklerden, topuzlardan, başlıklardan, görülme korkusundan ve belki de 19. yüzyıldan miras kalmış tüm fiziksel ve ahlaksal zorlamalardan kurtulmuş korkusuz bir kadın profiliydi. 1929 yılında çıkan, açıkça cesur ve tehlikeli dişiliği gösteren bu afişteki kadın dönemin kadınlarının bir temsilcisi gibiydi.³⁴

19. yüzyılda dolgun memeleriyle, gösterişli bir kadın bedeni imajı ön plandadır. Bir kadın bedeni altında Cumhuriyeti, Zaferi, Özgürlüğü simgelemek söz konusu olduğunda biçimler son derece belirgin biçimde yuvarlaklaşıyordu. Yirminci yüzyıl başında bu eğilim gözden düşmüştür. İncelik, annelik belirtilerine ve de her türlü belirsizlik simgesine tüm göndermeleri inkâr eden bir bedenin gençleştirilmiş ve "başkaldıran" biçimiyle bağlantılıdır. Güzel bedenini gösteren, bir özgürlük, kurtuluş havası gösteren 1920'li yılların sonundaki baştan çıkarıcı kadın figürü, bedenine ve

³⁴ Emmanuel de Waresquiel, **İsyankâr Yüzyıl-Yirminci Yüzyılın Başkaldırı Sözlüğü**, Sel Yayıncılık, Larousse, İstanbul, 2004, 338 s.

evine kapanmış kadın görünümünü belli bir yaşam biçiminin ve alışkanlıklarının reddedilmesinin habercisidir ve bu kadınlarda görünüşü değiştirme etkinlikleriyle başlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra saçların ve eteklerin kısalması "siyasal" bir tavidir. Bu başkaldırı pantolon giymek, içki ve sigara içmek, spor yapmak, soyunup güneşlenmek, serbest aşktan yana olmak, resmi evlilik damgasından ve çocuk doğurma zorunluluğundan kurtulmak ya da toplumsal ve siyasal yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olmak gibi başka bedensel tercihleri de beraberinde getirir. Aşırı incelik önceki dünyadan radikal bir kopuşun simgesidir.³⁵

Gösteriş hala var olmasına rağmen "lüks fakirlik" biçimindeydi. Sade cloche (çan biçimindeki) şapkalar şık, kısa kesilmiş saçlarla kullanılmaktaydı ve dikkat çekici kalça ve göğüsler demodeydi. Bunlar yerlerini tüm dikkati ayakkabılara yönlendiren diz hizasındaki uçuşan eteklere bırakmıştı. Siyah, kısa kokteyl elbiseler ile saten ya da rugan ayakkabılar giyilmekteydi. Bir ayakkabının daha göz önünde bulunması, kadının moda anlayışını daha anlaşılır bir biçimde ortaya koymaktaydı. Ayakkabı trendlerine de aynı ölçüde önem verip vermediği anlaşılmaktaydı. Şehrin sokaklarında yürürken genç kızların makyajlı yüzleri ve kısa etek uçları, daha kadınsı bir modanın gelmekte olduğunda şüphelenen muhafazakâr kesimde paniğe neden olmaktaydı. Kadınlar sokakta dolaşma haklarını savunuyorlardı ve böyle yaparak toplumsal kuralların dışına çıkıyorlardı. Yanlarında bir erkek olmaksızın sokaklarda dolaşarak, fark edilebilir makyajlar yaparak ve Rus sigaralarını fildişi ağızlıklardan içerek kadınlık kurallarını değiştiriyorlardı ve vamp figürleri taklit ediyorlardı.³⁶

I.1.4. Büyük Ekonomik Kriz ve II. Dünya Savaşı, (1929-1945)

Ekonomideki rahatlatıcı olumluluk, pek çok düzenlemeye gerek kalmaksızın iş geliştirme ve rekabeti mümkün kılan şirket politikalarıyla artmıştı. Bu durum, kredi alanlara kolaylık sağlarken, yatırımcılar için durumu güçleştiren, kredi alma prosedürleriyle ikiye katlandı ve riskli mali anlaşmalara neden olarak pek çok yeni şirketin büyümesini sağlamıştı. 1920lerin sonuna gelindiğinde, yeni iş ve yatırımlar sağlayan iyimserlik ekonomik duruma dayanamadı ve pek çok işletme kapanmaya

³⁵ Waresquiel, a.g.e., 339 s.

³⁶ Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 31 s.

başlamıştı. Bir kaç ay sonra, 29 Ekim 1929'da, menkul kıymetler borsası altüst olarak ve dağınık saçlı şık bayanların modası beklenmedik bir biçimde sona ermişti. 1929 yılında patlak veren ve "Büyük Ekonomik Kriz " olarak bilinen dev ekonomik kriz, New York borsasında baş gösteren ve sonra da oradan tüm dünyaya yayılan bir panikle doğmuştu. Dünya ekonomisini yıllarca kilitleyen bu kriz, dünya ticaret hacminin büyük ölçüde daralmasına, toplumların gelir ve refah seviyelerinin düşmesine, milyonlarca insanın işsiz kalmasına neden oldu. 1929'da borsanın çökmesi ve sonrasındaki ekonomik kriz Amerika'yı, parası olanlar ve elinde hiç bir şeyi olmayanlar olmak üzere, iki ayrı ulus haline getirdi ve birçok insan evlerini bırakıp büyük şehirlere iş aramaya gitmek zorunda kalmıştı. Avrupa'da Hitler'in yükselişi ise küresel kültürün önemli ölçüde değiştiğinin habercisi olmuştu.

Ekim 1929'da *Wall Street* borsasının çöküşüyle başlayan ekonomik depremin Amerika ve Avrupa'yı vurması 1930'da gerçekleşti. Bu çöküş, dönemin en güçlü ülkesi olan Amerika ekonomisinin uzun süreli yükselişini sonlandırmıştı. Etkileri yıkıcı olmuş, fabrikalar kapanmış, insanlar iş ve evlerini kaybetmiş ve milyonlarca insan açlıkla yüzleşmişti. Ekonomik güçlük yıllar boyunca devam edince, bu olay Büyük Ekonomik Kriz (Büyük Buhran) olarak anıldı. Gittikçe tükenen mallar gibi iş imkânı da kısıtlıydı ki bu da paranın kısıtlı olduğu anlamına geliyordu. Mevcut mallar ise pahalıydı. Daha önce hiç dikmiş dikmemiş, bahçeyle uğraşmamış ya da sebze yetiştirmemiş insanlar, artık tüm işlerini kendileri yapıyordu. Tamirat yapmak zorundalardı, geçen mevsimden kalan giysileri onarıyor ve kendi mahsullerini yetiştirip, depoluyorlardı. Elbiselerde, aksesuarlarda Fır fır, toka, fiyonk ya da fazladan kullanılmış kumaş gibi bir lüks yoktu.³⁷

Krizle birlikte, Haute Couture' un zengin müşterilerinden pek çoğu bir gecede varlıklarını kaybetmişti. Sanki dünya, 'Büyük Ekonomik Kriz'i, 1920'lerin hızlı zamanları ve gençlik üzerine kurulu kültürünün bir yargılaması olarak hissetmiş ve 1930'larda bedelini ödemeye başlamışlardı. Bununla birlikte, moda daha muhafazakâr bir yol izlenmeye başlanmıştı. Yirmili yıllardaki değişim rüzgârı, bu on yılda kısmi olarak yön değiştirdi. Yirmilerin maskülen görünümü ve sportif giysileri, daha geleneksel ve daha zarif bir dişiliğe yerlerini bırakmışları. Köşeli biçimlerin yerini akıcı çizgiler almış; kısa, düz saçlar da dalgalı ve daha uzun bir görünüme kavuşmuşlardı. Bel oyuğu yine vurgulanmaya başlanmış; kısacası bütün silüet, daha

³⁷ Pendergast, a.g.e., 782 s.

az keskin bir görünüm alarak, değişmişti. Geleneksel değerlere doğru, genel olarak, I.Dünya Savaşı öncesinde olduğundan daha güçlü bir yönelim oluşmuştu. Bu değişim, daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, 1932 yılında, dünya çapında 30 milyon işsiz insanla, doruk noktasına ulaşan ekonomik krizle ilişkilendirilmiştir. Avrupa nüfusunun büyük bir bölümü de, milliyetçi ve faşist propagandayı, mevcut sefaletten bir çıkış yolu olduğu vaatleri ile kabul etmişler, bu ideolojilerde kadına biçilmiş olan rol önem kazanmıştı. Bu rol: Eski moda anlayışla tamamen kadınsı olması, çocuklarıyla ilgilenmesi, kendisini ev işlerine ve kocasının ihtiyaçlarına adanması; çeşitli sosyal aktivitelerde bulunması ancak erkeklerle rekabet etmemesiydi. Bu, kadınların özgürleşmeleri bağlamında, geriye doğru atılmış, büyük bir adım olmuştu.

Resim 13. Londra'ya yapılan roket saldırısından sonra kadın polis ve hemşireler, Mart 1945

Kaynak: N.Yapp, **1940'lar Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm., 2000, 105 s.

1930'da başlayan on beş yıllık zaman diliminin yüzyılın en zor zamanlarından biri olacağını, 1920'lerin ihtişamlı yıllarında yaşayan pek az insan tahmin etmişlerdi. Ayrıca bu on beş yıllık dönem Büyük Ekonomik Kriz (1929-41) ve II. Dünya Savaşı (1939-45) gibi iki önemli olayla yakından ilişkili olduğu için, bu

yıllarda başka bir şeyin önemli olabileceğine çok az ihtimal verilmekteydi. Bu olaylar, yerkürenin neredeyse her köşesini etkileyen altı yıllık kanlı bir savaşa başlayan 10 yıllık ekonomik zorluk dönemiyle tüm dünyayı etkisi altına almıştı.³⁸ Bu önemli olaylarla anılan 1930'lar ve 1940'ların başının popüler kültür, teknolojinin yeniliklere sahne olduğu çok söylenemez. Bu dönemdeki zorluk ve zaferlerin her ikisi de dönemin modasında yansıtılmıştır.

Avrupa ekonomisi, Amerika ile yakından bağlantılıydı ve Amerika'da başlayan kriz kısa sürede Avrupa'yı vurmuştu. Avrupalı politikacılar, ülkelerini krizden güvenli bir şekilde geçirmek için program üretme konusunda başarısız oldular. Almanya'daki kızgınlık ırkçılık, ant-semitizm ya da Yahudi düşmanlığının ve güçlü, askeri hükümet yanlısı Adolf Hitler başkanlığındaki Nazi partisinin hızlı yükselişini sağlamıştı. Hitler, ülkesinde olup bitenler için diğer ülkeleri ve Yahudileri suçlamış, 1939'da komşu ülkeler Polonya ve Çekoslovakya'yı işgal etmeye başlamışlardı. Almanya'nın 1939'daki saldırısı kısa süre içerisinde, diğer Avrupa güçleri, İngiltere ve Fransa'yı savaşa itmiş ve Tıpkı I. Dünya Savaşı'ndaki gibi, karışıklık kısa sürede tüm dünyayı sarmıştı. Diğer pek çok ülke de savaşın içerisindeydi. Neredeyse altı yıl boyunca Avrupa, Pasifik ve Afrika'da ki tüm ülkeler kanlı bir savaşta çarpışmış, milyonlarca kişi öldü ve milyonlarca kişi evlerinden sürülmüştü. Tüm ülkeler gemi, tank, uçak ve silah yaparak savaşı kazanmaya çalışıyordu. Bu çabalar, 1930'larda dünyayı saran ekonomik düşüşe son verdi.³⁹ En sonunda 1945 yılında Almanya, Avrupa'da mağlup etmiş ve Amerika, Japonya'ya iki atom bombası atmıştı. Zafer kazanan ülkeler dünyayı demokrasi ya da sosyal eşitlik için güvenli bir yer haline getirme ve diktatör Adolf Hitler'i yenmek konusunda kendileriyle övünse de, yıkıcı savaşı maliyetini hesaplamanın ya da getirdiği faydayı değerlendirmenin hiçbir yolunu bulamamıştı.

Sarsıntı ve savaşla hatırlanan 1930 ve 1940'ların başına, tümüyle olumsuz bir gözle bakılmamalıdır. Bu dönemde gerçek umut ve gelişme öğeleri bulunmaktadır. Amerika'da insanlar kafalarını dağıtmak için arayışta olduğundan, özellikle popüler kültür daha önce hiç olmadığı kadar hızla gelişmeye başlamıştı. 1930lar Sinemanın altın çağıydı ve film stüdyoları, tüm zamanların en ilginç ve eğlendirici filmlerinden bazılarını imza atmışlardı. Amerika Sinema merkezi

³⁸ Pendergast a.g.e., 781 s

³⁹ y a.g.e.,781 s.

Hollywood yıldızları, dönemin en büyük ünlüleri ve dönem modasını belirleyen en önemli kişiler haline gelmiş, boks, basketbol ve beysbol başta olmak üzere sporun da popülerliği artmıştı. Amerikalı müzisyenler özgüven sahibi ve yaratıcı olmuşlar; Aaron Coplan (1900-1990) ve George Gershwin (1898-1937) gibi besteciler uluslar arası ün kazanırken, caz müziği daha ilginç ve sofistike bir hal almıştı.⁴⁰ 1930lar aynı zamanda, dedektif romanları ve çizgi romanların doğuşuna tanıklık etmiştir.

Tıp alanında ilaç tedavisindeki ilerleme, bulaşıcı hastalıkların daha etkili tedavi edilmesine olanak sağlamış ve X ışınlarının geliştirilmesi, doktorların insan vücuduna bakışında devrim yaratmıştır. Teknolojik gelişmeler dünyanın en hızlı uçak ve trenlerini, barajlar daha fazla elektrik elde edilmesini sağlamış ve daha güçlü yıkım silahlarının üretimine ortam hazırlanmıştır. 1930'ların ortasında ise televizyon yayınları hem İngiltere'de, hem Amerika Birleşik Devletleri'nde az sayıdaki zengin kişilerin evlerinde izlenmeye başlanmıştır. Radyo istasyonları 1920'lerin başlarında yayın yapmaya hazırlanmış ve ev radyosu 1930'larda çok daha popüler olmaya başlamıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra hükümetler radyonun hem kendi vatandaşlarına hem de düşmanlarına istedikleri yönde bilgi verme ve propaganda yapma konusunda ne kadar elverişli olduğunu farkına vardılar. Savaştan sonra televizyon ev yaşamı üzerinde etkili olmaya başlamıştı. John Logie Baird tarafından 1926'da bir televizyon vericisinin tanıtımı yapılmıştı. Ama 1930'ların sonuna kadar katot ışın tüpleri yüksek netlikte yayın alamıyorlardı. Tıpkı radyo ve pikaplarda olduğu gibi ilk televizyonlar da geleneksel dolaplar içerisine yerleştiriliyor ve böylece bunlara bir mobilya görünümü kazandırılıyordu. Teknoloji geliştikçe yeni malzemeler denemiş, bakalitin ekranın biçimini alabildiği öğrenilmişti.

20. yüzyılın başından beri tasarımcılar hidro-dinamik ve aero-dinamik üzerine denemeler yapıyorlardı. Balık ve kuşların biçim ve hareketlerine yönelik incelemelere dayanarak gemilerin ve uçakların baş ve gövdelerinin düzleştirilip yuvarlatılarak daha etkili hale getirilebileceği keşfedilmişti. 1933'te, Douglas DC1 ticari bir yolcu uçağı olarak ortaya çıkmıştı. Kendisinden önceki hantal uçaklardan çarpıcı bir şekilde farklı olarak yuvarlatılmış hatları olan, monokok bir yapısı, gövdeyle bütünleşik kanatları ve destekleyici tellere ihtiyaç kalmayacak kadar sağlam bir alüminyum dış yüzeyi ile tasarlanmıştı. Boeing 247'nin yanı sıra bu

⁴⁰ Pendergast, **a.g.e.**, 783-785 s.

uçak modern yolcu uçaklarının ilki olma niteliğini kazanmıştı. 1934'te Chrysler yeni aerodinamik arabası Airflow'u piyasaya çıkarmıştı. Kavisli gövdesiyle, eğimli n camıyla ve uzun arka tarafıyla önceki arabalardan öylesine farklıydı ki halk bu arabayı beğenmemiş ve arabanın üretimi üç yıl içerisinde sona ermişti. Ne var ki, araba bir mühendislik başarısıydı ve aerodinamiğin araba tasarımına uygulanmasına önemli katkılarda bulunmuştu. Bu araba Ferdinand Porsche gibi araba tasarımcılarının kendi aerodinamik spor arabalarının yapmasının nn açmıştı.⁴¹ Aerodinamik taşıtlar hız, verimlilik ve her şeyden önemlisi modernlik anlamına geliyordu. Art Deco gibi ticari bir zorunluluğu vardı, nkn arabada olmasa bile diğer aerodinamik ürünlerde tüketicinin ilgisini çektiği apaçıktı.

Resim 14. Piccadilly Hotel kabaresinin dansçı kızları: Otuzlarda Londra, Paris, New York ve Berlin'de her büyük otelin kendi orkestrası ve kabaresi vardı,1935

Kaynak N.Yapp., **1930'lar Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm, 2000, 207 s.

Zengin olanlar için, 1930'lar özgürleştirici ve enerji verici bir dönemdi. Pek çok insan hayat mücadelesi verirken, zenginler muhteşem arabaların ve yatların, seyahatin ve pahalı elbise ve takıların zevkini sürmekteydi. Zengin kadınlar Fransa, Paris'e seyahat edip, prestijli tasarımcılar tarafından tasarlanan kıyafetlere

⁴¹ **Tasarımın 100 yılı:1930-1939**, <http://solakkedi.com/tasarim/tasarim100/1930/t-1930.html>/Mart 2010

çekinmeden binlerce dolar ödemekteydi. Zengin adamlarsa, özel yapıp takım elbiselerini tamamlamak için İngiltere, Londra'daki Savile Row'a akın etmekteydi.⁴² Hem erkekler hem de kadınlar, gündelik kıyafet anlayışını benimseterek, gündelik aktivitelerinde daha bol ve rahat kıyafetler giymeye başladı. Moda tercihleri, çoğunluğun erişebileceğinin ötesinde olsa da, zenginlerin moda anlayışı 1930 ve 1940'ların başının modasını belirledi. Amerikan filmlerinin de moda üzerinde büyük etkisi olmuştu. Moda dergilerinin yerini yavaş yavaş moda dair ipuçlarını daha büyük bir görsellikle sunan Hollywood filmleri alıyordu. Yine otuzlu yıllarda ortaya çıkan 'renkli fotoğraf' la birlikte moda dergilerindeki imajlar, çizimler ve boyalarla değil fotoğraflarla gösterilmeye başlanmıştı.

İkinci Dünya Savaşı ürün tasarımı ve üretimi büyük ölçüde etkilemişti. Savaşa katılan ülkeler hammaddelerin kullanımını hemen kısıtladılar ve kimi fabrikalar askerî malzeme üretimi için kullanılmaya başlanmıştı. 1941'de İngiltere kıt kaynakların kullanımını düzenlemek için bir program yürürlüğe ortaya koymuştu. Gordon Russell'in 1943 yılında başkanlığına getirildiği *Board of Trade Utility Furniture Design Panel'a*, üretim için yapılan tasarımlara onay verme görevi verilmişti. Panel, Sanatlar ve El Sanatları hareketinden türetilen ilkeleri izlemekle birlikte Avrupa Modernist'lerden de etkilenmişti. Mobilyanın sağlam ve cazip olması ama malzeme kullanımı yönünden israfa kaçmaması gerekiyordu. Gümüş ve alüminyum gibi malzemelerin kullanımı denetim altına alınmıştı. Hatta tekstil boyaları bile kullanılabilmek için onaydan geçmek durumundaydı. Elbette ki hükümetin üretim üzerinde bir denetim oluşturduğu tek ülke İngiltere değildi. Avrupa'nın birçok ülkesinde, Japonya'da ve Birleşik Devletler'de kısıtlamalarla kıt malzemelerin gereksiz kullanımı önlenmişti. Almanya'da *Schönheit der Arbeit* (İş'te Güzellik") programı çerçevesinde tasarımcılar İngiltere'dekine benzer bir biçimde, yerli veya rüstik tasarımlara vurgu yapan bir Sanatlar ve El Sanatları stilini benimsemişlerdi. Birleşik Devletler ve Japonya'da endüstriyel üretim azalmış ve fiyatlar denetim altına alınmıştı. Tasarımcılar çeşitli devlet görevlerinde çalıştırılmış ve sık sık kendilerine yeni malzemeleri denemeleri yolunda fırsatlar verilmişti. Savaştan sonra tasarımcılar bu üzerinde çalıştıkları yeni malzemeleri iç pazar için yarattıkları ürünlerde kullanmışlardı. Bu idareli kullanım önlemleri en temel malzemelerden yapılan tüketim ürünlerinde ciddi bir kısıntıya sebep olmuştu. Her ne kadar ucuz ve genellikle iyi yapılmış da olsalar yavan olma eğilimindeydiler ve

⁴² Pendergast, a.g.e., 786 s

gösteriş ve zevkten yoksundular. Birçok ülkede kısıtlamalar savaştan sonra da uzunca bir zaman sürdü ve tüketiciler çok geçmeden, süregitmekte olan kısıtlamalara tahammülsüz hale geldiler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra plastik artan bir şekilde önemli bir malzeme haline gelmiş ve eşyaların görünümünü epey bir değiştirmişti. Daha önceleri plastik malzemeler sadece başka malzemelerin yerini tutan, onları ikame eden şeyler olarak düşünülüyordu. Ama savaştan sonra pek çok tasarımcı çeşitli projelerinde özellikle plastik kullanmayı seçtiler. İşte birkaç örnek; 1930'larda keşfedilmiş olan akrilik mobilya tasarımında ve camın yerine daha hafif bir malzeme olarak kullanılmıştı. PVC gibi saydam filmler, su geçirmez yağmurluklar ve şemsiyelerin yapımında, naylon ise Amerikan ordusu tarafından paraşütlerde kullanılmıştı. 1942'de Earl Tupper hava sızdırmayan kapakları olan hafif polietilen kaplar yapmıştı. Tupperware olarak bilinen bu kaplar çeşitli pastel renklerdeydi. Hem esnek hem de dayanıklıydılar. En heyecan verici gelişmelerden biri plastiğin modern sandalyeler için kullanımı olmuştu. Bunun öncüleri Amerikalı mimar Charles Eames, karısı Ray ve Eero Saarinen'di. Savaş sırasında Eames uçaklara radar kubbesi yapmak için camla güçlendirilmiş polyester üzerine çalışmıştı. Bu çalışmalarından edindiği bilgileri sandalye tasarımına uygulayarak 1948 yılında DAR sandalyesi olarak bilinen ve metal ayaklar üzerinde duran sandalyeyi yapmışlardı.

Mevcut ekonomik krize karşın, yaşam standartları yükselmeye devam ediyordu. Buhar enerjisinin yerini yavaş yavaş elektrik almaktaydı. Plastik, metallerin yerine kullanılmaya başlanmış; suni ipek gibi insan yapımı fiberler, pamuk ve ipeğin alternatifleri olarak ortaya çıkmışlardı. Kimya endüstrisinin gelişmesi, ağır sanayiye dayalı ekonomiyi değiştirmeye yardım edecek yeni iş alanları yaratmıştı. Yeni ekonomi, kitlesel tüketim ürünleri sağlıyordu ve eğlence sektörü ortaya çıkmıştı. Seri üretim teknikleri ve pazarlama, insanların görünümünü değiştirdi. 'Penguen' yayınlarının ortaya çıkışıyla, insanlar okumaya ve kendilerini geliştirmeye başladılar. Savaş yıllarıyla birlikte yeni bir tür bağımsızlık kazanmış olan kadınlar, dergilerle daha fazla bilgi edinmeye başladılar. Kitlesel pazarlama ile radyo ve gramofon, sıradan insanların da evlerine girmeye başlamış; kişisel beğeniler ve yargılar oluşmaya başlamıştı.

Resim 15. Askeri üniformalarıyla savaş dönemi kadınlar, 1942

Kaynak: V.Mendes, A.Haye, **20th Century Fashion**, T&H World of Art Series, 2005, Londra, 122 s.

'Yeni kadın Profili', siyasal ve sosyal rolüyle tartışma konusuydu. Erkeklerle aynı platformda savaşan, erkeklere atfedilen işleri sahiplenen ve bunların sonucunda özgürleşen kadının erilleştiği iddia edildi ve 'erkeksi lezbiyenler', 'rahim sapkınları', 'arsız, bela insanlar' olarak damgalandılar. Kadınları, mevcut kadınlık kavramlarına meydan okuyarak erkeklere ait rollere teşvik eden savaş, kadınların bu zor görevlerin ardında erilleşmesinden endişe duyulmasına neden olmuştu. Hükümetler kadının savaşta üstlendiği rolleri ifade ederken, kurtuluşun ya da tesellinin aracı olarak simgelemeyi tercih etmişlerdi.⁴³ Her şeye rağmen feministler savaş zamanında kazanılan deneyimleri, kadın işçiler için mesleki bir okul gibi görmeyi ve işyerinde eşit hakları kazanabilmek adına bir sıçrama tahtası olarak kullanmayı umut etmişlerdi.

Kadınların savaş sırasındaki kazançları ve kayıpları tartışma konusu olmuştu. Tüm kayıplarının yanı sıra savaş kadınlara özgürlük ve sorumluluk sunmuştu. Kadim duvarları yıkılmış, kadınlar için birçok itibarlı mesleğin kapısı açılmıştı. Savaş öncesi kapalı kapılar ardındaki sıkıcı yaşamları tamamen değişmiş,

⁴³ **Kadınların Tarihi Cilt 5, a.g.e.** 43-44 s.

yaptığı işten gurur duyan kadın profili öne çıkmıştı. Özellikle sanayi sektöründen fantastik paralar kazanan kadınlar; savaştaki eşlerine bakmış, ailelerinin geçimini sağlamış ama kalan paralarıyla bot ve ipek çorap satın almış zevkleri için harcamaktan kaçınmamışlardı. Kadınlar sonunda arzularını açıkça ifade edebilmenin hazzını yaşıyordu.⁴⁴

I.1.5. II. Dünya Savaşı Sonrası Toplumsal Değişim ve Modern Kadın (1946-1950)

1945 yazında dünya, altı yıllık bir kâbustan uyanmıştı. Amerika, İngiltere, Fransa, Rusya, Kanada, Avustralya ve diğer müttefik güçlerin Almanya, Japonya, İtalya, Avusturya gibi mihverleri yendiği II. Dünya Savaşı (1939-45) nihayet sona ermişti, ancak izleri, savaşın bitiminden sonra yıllarca devam etti. Avrupa ve Japonya ekonomisi bitmiş durumdaydı ve dünyanın pek çok yerinde insanlar, insanlık tarihinin en ölümcül savaşının yaralarını sarmak için mücadele ediyordu. Ancak, sonraki on beş yılda dünya iyileşemedi.⁴⁵ 1945'te, savaş öncesi Beş Yıllık Planlarla gerçekleştirilen sanayileşmenin yanı sıra, ülkenin tarımı da tahrip olmuştu. Geriye kalan sadece büyük ve dönüştürülmesi imkânsız bir askeri donatım endüstrisi, aç ve büyük kısmı yok edilmiş bir halk ve muazzam bir fiziksel yıkım olmuştu. Öte yandan savaşlar Amerika'nın ekonomisine kesinlikle yarar sağlamıştı. İki savaş sırasında büyüme oranı olağanüstüydü. Özellikle ikinci Dünya Savaşı sırasında Amerika ekonomisi, o zamana kadar görülmemiş bir oranda, yaklaşık %10 büyüme kaydetmişti. Her iki savaşta da Amerika, savaştan ve müttefiklerinin savaş makinesinden uzak oluşundan ve ekonomisinin üretim artışını herhangi bir başka ülkeden daha etkin biçimde örgütlenme kapasitesinden yararlanmıştı.⁴⁶ Muhtemelen her iki dünya savaşının en kalıcı ekonomik etkisi, Kısa 20. Yüzyıl'ın tamamında Amerika ekonomisine küresel bir üstünlük kazandırmasıydı.

İkinci Dünya Savaşı ürün tasarımı ve üretimi büyük ölçüde etkilemişti. Savaşa katılan ülkeler hammaddelerin kullanımını hemen kısıtladılar ve kimi fabrikalar askerî malzeme üretimi için kullanılmaya başlanmıştı. 1941'de İngiltere kıt kaynakların kullanımını düzenlemek için bir program yürürlüğe ortaya koyarak. 1943 yılında Gordon Russell'in başkanlığına getirildiği *Board of Trade Utility Furniture*

⁴⁴ Kadınların Tarihi Cilt 5, a.g.e.. s.47-48

⁴⁵ Pendergast, a.g.e., 841 s.

⁴⁶ Eric Hobsbawm 20. Yüzyılın Kısa Tarihi, Çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul 2007, 63 s.

*Design Panel*a, üretim için yapılan tasarımlara onay verme görevi verilmişti. Panel, Sanatlar ve El Sanatları hareketinden türetilen ilkeleri izlemekle birlikte Avrupa Modernistleri'nden de etkilenmişti. Mobilyanın sağlam ve cazip olması ama malzeme kullanımı yönünden israfa kaçmaması gerekmekteydi. Gümüş ve alüminyum gibi malzemelerin kullanımı denetim altına alınmıştı. Hatta tekstil boya bile kullanılabilmek için onaydan geçmek durumundaydı. Avrupa'nın birçok ülkesinde, Japonya'da ve Birleşik Devletlerde kısıtlamalarla kıt malzemelerin gereksiz kullanımı önlenmişti. Almanya'da Schönheit der Arbeit (İş'te Güzellik) programı çerçevesinde tasarımcılar İngiltere'dekine benzer bir biçimde, yerli veya rüstik tasarımlara vurgu yapan bir Sanatlar ve El Sanatları stilini benimsediler. Birleşik Devletler ve Japonya'da endüstriyel üretim azaldı ve fiyatlar denetim altına alındı. Tasarımcılar çeşitli devlet görevlerinde çalıştırıldılar ve sık sık kendilerine yeni malzemeleri denemeleri yolunda fırsatlar verildi. Savaştan sonra tasarımcılar bu üzerinde çalıştıkları yeni malzemeleri iç pazar için yarattıkları ürünlerde kullandılar. Bu idareli kullanım önlemleri en temel malzemelerden yapılan tüketim ürünlerinde ciddi bir kısıntıya sebep oldu. Her ne kadar ucuz ve genellikle iyi yapılmış da olsalar yavan olma eğilimindeydiler ve gösteriş ve zevkten yoksundular. Birçok ülkede kısıtlamalar savaştan sonra da uzunca bir zaman sürdü ve tüketiciler çok geçmeden, süregitmekte olan kısıtlamalara tahammülsüz hale geldiler.

1946'da İtalya'da eski helikopter tasarımcısı Corradino d'Ascanio Piaggio için Vespa skuteri tasarladı. Bu heyecan verici, yuvarlatılmış hatlara sahip modern taşıt savaş sonrası yeniden yapılanmanın sembolü haline geldi ve bütün dünyada satıldı. Savaştan sonra İtalya tasarım işine ağırlık verdi ve sonunda bir dünya lideri haline geldi. Fiat, Olivetti ve Cassina gibi şirketler avangart tasarımcılar istihdam ettiler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra plastik artan bir şekilde önemli bir malzeme haline geldi ve eşyaların görünümünü epey bir değiştirdi. Daha önceleri plastik malzemeler sadece başka malzemelerin yerini tutan, onları ikame eden şeyler olarak düşünülüyordu. Ama savaştan sonra pek çok tasarımcı çeşitli projelerinde özellikle plastik kullanmayı seçti. İşte birkaç örnek, 1930'larda keşfedilmiş olan akrilik mobilya tasarımında ve camın yerine daha hafif bir malzeme olarak kullanıldı. PVC gibi saydam filmler su geçirmez yağmurluklar ve şemsiyelerin yapımında kullanıldı.

Resim 16. Corradino d'Ascanio'nun Piaggio için tasarladığı ilk Vespa Skuter, İtalya 1946
Popüler ulaşım aracı Vespa Skuter'ı ile manken Shirley Worthinton, 1955

Kaynak: **Tasarımın 100 yılı: 1940-1949**,<http://solakkedi.com/tasarim/tasarim100/1940.html>/Mart 2010
N. Yapp, **1950'ler, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 283 s.

Naylon Amerikan ordusu tarafından paraşütlerde kullanıldı. En heyecan verici gelişmelerden biri plastiğin modern sandalyeler için kullanımı oldu. Radyo istasyonları 1920'lerin başlarında yayın yapmaya başlamışlardı ve ev radyosu 1930'larda çok daha popüler olmaya başladı. Savaştan sonra televizyon ev yaşamı üzerinde etkili olmaya başladı. John Logie Baird tarafından 1926'da bir televizyon vericisinin tanıtımı yapılmıştı. Ama 1930'ların sonuna kadar katot ışın tüpleri yüksek netlikte yayın alamıyorlardı. Tıpkı radyo ve pikaplarda olduğu gibi ilk televizyonlar da geleneksel dolaplar içerisine yerleştiriliyor ve böylece bunlara bir mobilya görünümü kazandırılıyordu. Teknoloji geliştikçe yeni malzemeler denendi. Örneğin, Bakalit kolay biçim alabiliyor ve yeni formlar bulunmasına izin veriyordu.

Amerika önderliğinde, dünya ekonomisi genişlemiş ve batıdaki insanlar yeni ürünlerin zevkini sürmeye başlamıştı. Bu sırada Sovyetler Birliği ve Çin, komünizm olarak bilinen bir hükümet formunu seçmiş, Amerika ve Sovyetler Birliği arasındaki siyasi farklılık, kısa sürede Soğuk Savaş'ı (1945-91) başlatmıştı. Savaş sonrası toparlanmanın heyecanı ve zorluğu, ekonomik büyüme ve yeni kargaşaların ortasında insanlar, endişelerinden sıyrılmak ve kendilerini ifade etmek için modayla ilgilenmeye başladı. Siyaset dünyasında savaş sonrası yıllardaki siyasi değişim, II.

Dünya Savaşı'ndan yıllar sonra önemini gösterdi. Ülkelerin, kapitalist Batı ya da komünistler arasında seçim yapmak zorunda olduğu bir dünya yarattılar. Kapitalist Batı'da ekonomi büyüdü ve insanlar, moda giysi ve ayakkabı gibi ürünlere erişmenin zevkini çıkardı; komünist dünyada insanlar temel düzeyde bir hayat yaşadı ve moda gibi lüks şeylere çok az dikkat etti. Örneğin komünist Çin'de, sosyal sınıflara arasında hiçbir farklılık olmadığını göstermek için, herkes basit kıyafetler giymeliydi. Savaş sonrasında dünyasında moda giysiler sadece kapitalist ülkelerde yapıldı ki bu da onları 1946 ve 1960 yılları arasında modanın merkezi yaptı. II. Dünya Savaşı'ndan çıkan dünyanın en güçlü ülkesi Amerika'da tüketim yükseldi. Savaş sırasında milyarlarca dolar harcamış olmasına rağmen, çok az zarar almıştı. Amerika, Avrupa ülkelerine, kapitalizme bağlılık karşılığında yardım sağlıyordu. Amerika, kendi ürünlerinin en büyük tüketicileri ya da kullanıcıları olması karşılığında Avrupa'ya toparlanmasında yardımcı oluyordu. Böylece Amerika ekonomisi 1950'lerde büyük bir patlama yaşadı. Bu patlama, insanların ihtiyaçlarında fazla mal üretmelerine yetecek kadar para sahibi olmaları anlamına gelen, tüketicilik durumunun oluşmasına yardım etti. Amerikalılar rekor sayıda televizyon, otomobil, ev ve kıyafet üretti. İnsanları, ürettiklerini almaları konusunda ikna eden bir reklam endüstrisinin yardımını almaktaydı.⁴⁷ Televizyon, radyo ve dergilerdeki reklamlar, sürekli insanları daha fazla ürün satın almaya itti. Sonuç, gereksiz ürün ve servis tüketiminin ekonomiyi yönettiği ve tarihçilerin tüketim toplumu adını verdikleri oluşumdu. Savaşın bitiminden ve tüketim artışından en fazla faydalanan endüstriyse, moda endüstrisi olmuştu.

Alçak gönüllü, mahcup kız gitmiş, yerini 'cesur, mutlu, yetenekli kadın' almıştı. Korsenin ölümü, daha kısa, pratik ve basit takımlarla birlikte vücudu ve hareketleri de özgürleşen kadın sosyal alanlarda daha net görevleri üstlenmişti.

Tıp, hukuk, işletme, mühendislik okullarına genç kadınlar kabul edilmiş, devlet dairelerinde ticari kuruluşlarda, bankalarda, otellerde, kafeteryalarda çalışan kadınlara kamusal bir varlık kazandırılmıştı. Kadınlar artık yeteneklerini tanıyorlardı ve ekonomik bağımsızlıklarına değer veriyorlardı. Teknikte, bilimde, askeriyede, siyasette; Erkek mesleklerinin dünyasına kadınların girmesiyle beraber toplumların üzerindeki önyargılarda yavaş yavaş silinmeye başlamıştı.

⁴⁷ Pendergast, a.g.e., 843 s.

Resim 17. Korsesiz, kısa, pratik ve basit takımlarla birlikte vücudu ve hareketleri özgürleşen yeni kadın profili, 1950

Kaynak: Caroline COX, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 88 s.

Kadınlar yirminci yüzyılda eğitim olanaklarından faydalanabildiği andan itibaren teorik, edebi ve sanatsal alanlarda fikirlerini de ifade etme özgürlüğüne sahip olmuşlardı. Batı toplumlarında kadın hareketinin gelmiş bulunduğu bu entelektüel noktanın yanında, kadınların bu toplumların hayatında önemli bir sosyal unsur haline geldikleri görülmekteydi. Ekonomide, siyasette, sağlık alanında, eğitim alanında yer alan kadınlar buralarda patriarkal⁴⁸ kültürü aşamamış olsalar da, kendilerinin içinde var olabildiği, tanındığı, inisiyatif sahibi olduğu soft bir kültürün meydana gelmesine katkıda bulunduğunu söylemek fazla abartılı olmayacaktır.⁴⁹

⁴⁸ Patriarkal: Ata erki temeline dayanan, pederşahi

⁴⁹ 1906 yılında Finlandiya kadın vatandaşlarına seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk Avrupa ülkesi olmuştur. 1907 yılında 19 kadın milletvekili meclise girmeyi başarmıştır. Norveç 1913'te, Danimarka ve o zaman Danimarka'ya bağlı olan İzlanda da 1915'de kadınlara oy hakkı vermiştir. Kanada'da Quebec bölgesi hariç, kadınlar 1917'de seçme ve 1920'de seçilme hakkı elde ederken, Quebec'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1940 yılında vermiştir. 12 Kasım 1918'de Avusturya kadınlarına oy hakkı vermiş, onu takip eden günlerde 30 Kasım 1918'de Almanya'da kadınların seçme ve seçilme hakkı yasayla garantilenmiş ve 19 Ocak 1919 seçimlerinde kadınlar ilk defa oy kullanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920 yılında ülke genelinde kadınlara oy verme hakkı tanınmış ve aynı yıl parlamento seçimlerine katılmışlardır. Türkiye'de kadınlar Milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına 5

Çağdaş demeçlerde yeni modanın koşullarından bahsedilmekteydi; bu şartlar, “yeni” kadın görünümüne eşitti. Kadının çıplaklığı, ahlak yetersizliğiyle eş tutulmaktaydı. Erkekler, kadınların cinsel özgüveni hakkında şüpheliydiler. Onlara göre moda sadece dış görüntü olmaktan daha fazlasıydı; kadınların kendileri ve bedenleri hakkındaki düşüncelerini ve böylece davranışlarını etkilemekteydi. Pek çok erkek bu kadınları hem iş dünyasında hem de cinsellikte rekabetçi saymaktaydı. Gitgide artan sayıdaki kadın sadece eşlerini seçme hakkından değil aynı zamanda – ister kadın ister erkekler- cinsel deneyimini seçme hakkı konusunda ısrar etmekteydi. Örneğin yirmilerde Berlin, lezbiyen ve homoseksüel alt kültürleriyle ünlüydü. Kadınların birbirleriyle tanışıp dans edebilecekleri, konuşabilecekleri kulüpler vardı. Bu mekânların sahipleri erkeksi saç kesimi, smokin giyme ve hatta monokl takma konusunda özgür hissetmekteydi.⁵⁰

Resim 18. Genç kızlar yeni stil hazır giyim etek alırken, 1950,

Kaynak: Sara & Tom Pendergast, **Fashion, Costume And Culture**, Volume 5, The Gale Group, America, 2004, 848 s.

Aralık 1934'te yapılan anayasa değişikliğiyle kavuştular. 8 Şubat 1935'de ilk defa meclis seçimlerine katılan Türk kadınları mecliste 18 sandalye elde ettiler. Fransa'da 4 Ekim 1944'de yapılan yasa değişikliğiyle kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi. İtalyan kadınları 21 Ekim 1945'te de ilk defa parlamento seçimlerinde oy kullandılar. Brezilya'da 1934'de, Filipinlerde 1937'de, Arjantin ve Meksika'da 1946'da, Japonya'da 1945'te, Çin'de 1947'de, Liberya'da 1947'de, Uganda'da 1958'de ve Nijerya'da 1960'da kadınlar oy verme hakkına sahip oldular. İsviçre'de kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ise 7 Şubat 1971'de gerçekleşebildi.

⁵⁰ Gertrud Lehnert, **Fashion**, Laurence King Publishing, London, 1998, 134-135 s.

avaş sonrası 1950'li ve 60'lı yıllarda bu engellerin kaldırıldığı ve kadınların işgücünün sürekli bir parçası haline geldiği görülmüştür. 1900-1950 arasında güzelleşme araçlarına sadece varlıklı kadınlar sahip olabiliyordu. Dolayısıyla ruj süren, takma kirpikle gezen, pahalı markaların giysilerini giyen bir kadın kolayca güzellik yarışında öne geçebiliyordu. Üstelik orta-üst ve üst sosyal sınıfların kadınları oturmalarından kalkmalarına kadar birçok nezaket kuralına dikkat ederek yaşıyordu. Toplumlar geliştikçe güzellik çabaları ve kur yapma teknikleri de iyice gelişti. Kozmetik sanayisinin ve tekstil sektörünün gelişmesi, tüm sosyal sınıflardan kadınların güzelleşme çabalarına daha çok zaman ayırmalarına, daha çok yatırım yapmalarına yol açmıştı. Kadınların güzelleşme çabaları, koşullardan, zamandan ve mekândan bağımsız, dokunulmaz bir özellik olarak kabullenilmeye başlanmıştı.

20. yy, kültürel ve bilimsel, teknolojik açıdan büyük bir gelişmeye tanıklık etse de yirminci yüzyıl batı dünyasının gerek kadınlar, gerekse erkekler için barış ile savaş, sosyal devlet ile soykırım, özgürlük ile esaret, varlık ile yokluk gibi zıt duyguların yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Özellikle iki büyük savaş sırasında ve sonrasında Avrupa devletlerinde yaşayan kadınlar bütün bu yaşananlardan kültürel ve pratik anlamda kazanç sağlamıştır. Sıkıntılarında yaşandığı bir dönem olmasına rağmen kadın tarihi için umut verici bir süreçtir.

I.2. 1900-1950 Yılları Arasında Batıda Kadın Ayakkabı Modasını Etkileyen Giysi - Aksesuar Modası ve Tasarım-Sanat Akımlarının Etkisi

Moda ilk çağlardan günümüze dek yaşamın her alanında gelişime ayak uydurmuş sosyal, psikolojik ve estetik bir fenomendir. Orta çağlardan beri MS 500-1500 kral ve kraliçeler güce hâkim oldukları ve soylular tarafından sarıldığı dönemlerden beri Avrupa giyim gelenekleri varlıklı insanlar ve fakir ve orta sınıf insanları arasında keskin farklılıkları ortaya koymuştur. Varlıklı kesim sürekli olarak moda ile ilgilenmiş, genellikle en son giyim tarzlarını takip etmiştir ve bu moda genellikle kraliyet üyeleri ve onların aileleri tarafından belirlenmişlerdir. Bunlar dışında herkes genel olarak basit elbiseler giymiş, günlük görünüm elbiselerinde genel seçim kriteri onların dayanıklılığı ve faydalılığı olmuştur. Zaman içerisinde gelirlerin artması ile birlikte daha çok insan moda ile gerçek moda ile ilgilenmeye başlamış, ancak sık değişen ve lüks giyim eşyaları sadece varlıklı kesim için

olmaya devam etmiştir. 15. yüzyılda moda, sosyal sınıfın bir göstergesi olmuştur. Moda Aristokratların elindeydi, saray halkının bir ayrıcalığıydı, halk modayı takip edemezdi.

'Moda' kavramı ilk olarak Avrupa'da, yoğun olarak da Fransa'nın Paris şehrinde oluşmuştur. Moda alanında endüstriyellemeye geçilmeden önce, kıyafetler el işçiliğiyle dikiliyordu. Fransa'da kıyafet dikme sanatına 'couture' deniyordu. İlk Haute Couture ustası Charles Worth'tur. 18.yüzyıla kadar hem erkeklerin hem de kadınların kıyafetleri danteller, zengin kadifeler, ipekler, rokoko tarzı işlemler gibi ayrıntılarla donatılmış kostümler olmuştur.

Fransız İhtilalı döneminde, ayaklara kadar uzanan sade bir elbise ve süslenmemiş ayakkabı stili vardı. Bu ayakkabı stili eşitlik ideallerine uyum gösteriyordu. O dönemlerde, Bu durumda, bazı ayakkabılar o kadar sade ve basit olmuştu ki evde bile yapılabilir hale gelmişlerdi.⁵¹ 18. yüzyılın sonlarında, büyük ekonomik, sosyal değişimler sonucu batı dünyasında endüstriyel devrim meydana gelmiştir. Modanın 'couture' adı verilen elbise dikme zanaatından seri üretime geçmesi, el işçiliğini endüstriye dönüştürebilen dikiş makinesiyle başlamıştır. Dikiş makinesi sayesinde, kıyafetin seri üretilebilirliği, seri üretilebilirlikle de, modanın herkes için ulaşılır olması mümkün olmuştur. 1859 yılında, Isaac Singer, ayak pedallı dikiş makinesini seri üretimle üretmiştir. Kıyafetin seri üretilebilirliğiyle birlikte ayakkabının da seri üretimi başlamıştır. Yine 1859 yılında ilk kösele dikiş makinesi Amerika'da kullanıma geçmiştir. Aynı dönemlerde Amerika'da ilk ayakkabı fabrikası kurulmuştur. Bu fabrikanın kurucusu İsviçreli Shoneward'dır. 1878'de İngiliz Y. Keats, çift iplikli – masuralı dikiş makinesini yapmıştır. 1900'lerden başlayarak giysi ve ayakkabı alanında makine ile seri üretime geçilmiştir. 1888 yılındaysa, Amerika'daki ilk topuk fabrikası kurulmuştur.⁵² Modadaki hızlı değişimler, 19. yüzyıldaki endüstriyellemenin gerçekleşmesinden sonra oluşmuştur. Böylelikle yeni bir moda, hızlı bir şekilde ve makul fiyatlarla üretilebilmiştir.

⁵¹ Lucy Pratt, Linda Woolley, **Shoes**, Victoria & Albert Museum Publishing, London, 2008, ... s.

⁵² Linda O'keeffe, **Shoes , A Celebration Of Pumps, Sandals, Slippers& More Shoes**, Workman Publishing Company, USA,1996, s.

19. yüzyılda, sosyal hayat büyük ölçüde değişmiştir. Bu dönemde, moda yön verenler sadece aristokratlar değildir. Varlıklı insanların da moda yön verme konusunda etkileri olmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın başları ile birlikte bu sistem değişmeye başlamış, moda demokratikleşmiştir. Rütbe veya statü fark etmeden, insanların 'modaya uygun' görünme hakları olmuştur.

19. yüzyılın kadın giyimine ilişkin tartışmaların çoğunun merkezindeki giysileri pratik, sağlıklı ve rahat hale getirmeye yönelik bir giyim reformunu gerçekleştirme girişimlerinde bulunan kadın hareketi mensupları vardır. Bu kadınlar korse ve fazlasıyla ağır giyim eşyalarını kullanmayı reddetmişlerdir. Kıyafetler için bir reform süreci başlamıştır ve kıyafet reformunu destekleyen dernekler kurulmuştur. İlk derneğin kuruluşu 1856 yılında *Seneca Fall'daki National Dress Reform Association* ile olmuştur. İngiltereli modacı *Roxey Ann Caplin*'in anatomiye uygun korseler geliştirdiği çalışmalarında sağlık açısından zararlı olan sıkı iplere dikkat çekmiştir. 1860'lı yılların sonlarında Amerikalı *Marie M. Jones* pantolona geçiş için çalışmıştır fakat kabul ettirememiştir. İngiltere'deki reform hareketleri ise resmi olarak Mayıs 1881'de *Rational Dress Society*'nin kurulmasıyla başlamıştır. 1883 yılında Londra'da reform taslaklarının yer aldığı büyük bir sergi düzenlenmiştir. Almanya'da 1896 Eylül ayında ilk kez resmi olarak kadın kıyafetleri konusu uluslararası Berlin Kadın Kongresi'nde tartışılmıştır. Kongreden hemen iki hafta sonra *Verein zur Verbesserung der Frauenkleidung (Kadın Kıyafetlerinin Geliştirilmesi Derneği)* kurulmuştur. 1897 Nisan ayında öncü mağazalar ve modacıların reform önerilerini sunulduğu ilk fuar Berlin'de yapılmıştır.⁵³ 18. yüzyılın sonlarında korse sağlığa zararlı olarak kabul edilmiş ve bu reform hareketi bazı tıpçılar tarafından desteklenmiştir. Reform kıyafetlerinin ilk öncülerinden biri 1850 yılında ABD'de ortaya çıkan, basında yankı uyandıran ve kadın hakları savunucularının giydiği Bloomer-Kostümü⁵⁴ olmuştur. Fakat kamusal tepkiler sonucu kabul edilmemiştir.

19. yüzyılın muhafazakâr değerleri ve kasvetli havası içinde sıkışıp kalan kısıtlayıcı ve rahatsız kadın modası; zaman içinde kısıtlayıcı sistemlerle özdeşleştirilmeye başlanmış ve reddedilmiştir. 19. yüzyılda güzellik kavramı;

⁵³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_hareketleri/Şubat 2010

⁵⁴ Bloomer terimi *Amelia Jenks Bloomer* (1818-1894) isimli Amerikan kadın hakları eylemcisi tarafından 19. yy da giyilen elbiseden türetilmiştir. Bloomer kadınların rahat hareket edebilmesine imkan veren kıyafetlerin giyilmesini istemiş, bu nedenle toplum içerisinde diz boyunda bol pantolonlar ile görülmeye başlamıştır. Pendergast, **a.g.e.** 668-670 s.

yuvarlak göğüsleri, S-kuşağı korse ile sıkıştırılmış ince bir beli ve çıkık bir popo ve 33 derecelik bir açıyla ayakta durmayı gerektiren bir silüettir.⁵⁵ 20 yüzyılla beraber moda devrimlerini başlatmış; korsersiz elbiseler, pantolon, kısa etekler, bikini, spor giyim modası gibi cesur adımlarla yaşadığı döneme direnmiş ve özgürleşmiştir.

20. yüzyılla birlikte gelen radikal değişim; rahat, çekici, özgür bir kadın silüetini ortaya koymuş, basit çizgiler güzel ve çekici olarak değerlendirilmiş, abartılı kıyafetler daha az şık olarak kabul edilerek, erkeklerle aynı haklara sahip olmak isteyen kadınlarca büyük bir sosyal değişimin tanığıdır. Bu dönemde, modadaki yeni devrimsel silüetler kadını yeni bir açıdan gösterdi.⁵⁶ Kadınlar için yenilenen kıyafetler, kadınları engelleyici ve sıkıcı kıyafetlerden kurtularak daha rahat etmesini ve çalışma hayatına daha aktif katılmalarını kolaylaştırmıştır.

Moda ve sanat farklı kulvarlarda değerlendirilmemesi gereken birer anlatım dili olmakla birlikte, gündelik hayatın farklı dönemlerde, yaşanan yansıması ve tarihin günümüze kadar ulaştırdığı görsel kaynaklarıdır. Sanatın ve insanlık tarihinin birbirinden ayrılmaz bir olgu olduğu düşüncesinden hareketle sanat ve modanın birbirinden etkilenmesi, birbirine esin kaynağı olması, kitlelere ulaşma konusunda köprü görevini üstlenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Dünyada olup biten her türlü tarihsel, toplumsal, kültürel olay ve gelişmeler bu etkileşimi şekillendirmiştir. İnsanlığın geçirdiği tüm tarihsel ve toplumsal dönemler bağlamında süreçler içinde yaşama bakışları her toplumda ve kültürel oluşumda farklı ifade tekniklerini ortaya çıkarmıştır. Giyilen kıyafetler ve moda tasarımı, yaşam ile sanatı bir araya getirmeye çalıştığı gibi, yalnızca sokaktan akan insan silüetini değil, tüm bir toplumsallığı ve o toplumsallığın ürettiği kültürel dinamikleri yeniden tanımlamıştır.

Toplumların, kültürel etkiler ile değişen giyim alışkanlıkları konusundaki bilgileri, tarihsel süre içinde günümüze kadar gelmiş olan sanat yapıtları aracılığıyla elde etmekteyiz. Bu nedenle, modanın yaşamın her noktasında yüzyıllar boyunca sanatla iç içe yaşayan bir olgu olduğu sonucuna varmaktayız. Moda daima sanat eserlerine malzeme yarattığı gibi, gündelik hayatın içine yerleştiren bir aracı olmuştur. Moda tasarımcıları ise özellikle sanat akımlarından ve ressamların,

⁵⁵ François Boucher, **20.000 Years of Fashion**, Harry N.Abrams, Inc.,Publishers, New York,1987, 400 s.

⁵⁶ Lehnert, **a.g.e.**,116 s.

heykeltıraşların yapıtlarındaki renk, çizgi, form, doku çalışmalarından yararlanmıştır. Bu nedenle birçok sanatçının da modanın içinde bulunması kaçınılmaz olmuştur. Kimi sanatçılar yapıtlarında modellerinin giysilerini ve aksesuarlarını bizzat tasarlamışlardır.⁵⁷ Örnek olarak eserlerindeki renkli ve özgün kadın giysileriyle kendi modasını oluşturan *Gustav Klimn*'in eserlerini veya *Cezanne*, *Monet* gibi ustalar moda dergileri için yaptıkları çizimleri verebiliriz.

Yirminci yüzyıl sanatı dünyayı yeniden anlamlandırma sanatı olarak kabul edilir ve modern sanat ile çağdaş sanat kavramları iç içe geçmiş durumdadır. Değişen toplumsal ve ekonomik ortamın koşullarına uygun biçimde sanat yaratma çabasındaki geleneksel, tarihsel ya da akademik biçim ve kalıpları yıkmaya çalışan modern sanat, çok çeşitli akımları, kuramları ve eğilimleri içermektedir. 1890'larda Avrupa'da birbiri ardınca ortaya çıkmaya başlayan akım ve üsluplar modern sanatın çekirdeğini oluşturur. 1900-1950 yılları arasında sanat anlayışlarında köklü değişimler yaşanmıştır. Bu akım ve üslupların 20 yüzyılın sanattaki biçim ve içeriğini radikal biçimde değiştiren en etkili olanları arasında; Yeni Sanat (*Art Nouveau*), *Modernizm*, *Fovizm*, *Dışavurumculuk (Ekspresyonizm)*, *Kübizm*, *Soyut Resim*, *Gelecekçilik (Fütürizm)*, *De Stijl*, *Dadacılık*, *Yeni Nesnelcilik*, *Gerçeküstücülük (Sürrealizm)*, *Soyut Dışavurumculuk*⁵⁸ sayılabilir.

Endüstri Devriminden sonra yeni bir kimliğe bürünmeye başlayan dünya, 19. yüzyıldaki sanatsal değişimlerin başlıca nedeni olarak kabul edilmiştir. Endüstriyel kapitalizmle birlikte kentler büyümüş, gelişmiş; ulaşım, iletişim araçlarının ve teknolojik yeniliklerin getirdiği avantajlar insanın gündelik hayatını bir yandan pratikleştirirken diğer yandan kitle kültürü özelliklerinin ön plana çıktığı tek tipleşmeyle birlikte bireysel anlamdan bir takım psikolojik ve toplumsal karmaşıklıkları da beraberinde getirmiştir. Modernliğin gündelik hayattaki en belirgin sahnesi olan kentlerdeki bu yeni gelişme, tren istasyonlarındaki kalabalıkların, yeni alışveriş merkezlerinin, hazır giyim satan yeni dükkânların, resimli basının, kafeteryaların, tiyatroların, kısacası yepyeni bir yaşam biçiminin yarattığı bir atmosferde yaşanmaya başlanmıştır. Bu yeni sahnenin yeni sanatçıları, Baudelaire'in dediği gibi birer "hayat arşivcisi" olarak gözlemlerini farklı ifade yollarıyla sanata yansıtmışlardır. 19. Yüzyıl sanatçıları, yeni ifade yollarıyla

⁵⁷ Valerie De Givry, "Sanatın Yakın Dostu Moda", **P Sanat Kültür Antika 'Moda ve Sanat'**, sayı.12, 12 s.

⁵⁸ Nejat Bozkurt-20.yy. **Düşünce Akımları**- Morpa Kültür Yayınları-2003

modern yaşamı yorumlamaya çalışmış, yeni konuların yanında yeni biçimsel ve teknik arayışlarla 'güzel'i ifade etmenin yöntemlerini, izleyicinin görme biçimlerini ve algısını değişime uğratma çabası içinde olmuşlardır.⁵⁹ 20. yüzyıl sanatı, bu çabaların birikimi olarak görülür. *Modernizm*, 20. yüzyılın ilk yarısında yenilik hareketini getiren akımları içine alan önemli bir harekettir.

I.2.1. 1890-1914 “La Belle Époque” Döneminde Gibson Kızları ve Dönemin Sanat Akımlarının Giysi-Aksesuar Modasına Etkisi

Moda kavramı 1900'lü yıllarda ortaya çıktı, yaşanan her toplumsal olay ve teknolojik yenilikle büyük bir adım daha attı. Yeni yüzyıl ile beraber değişen toplumsal hareketler, siyasi yaşam, ekonomi, bilim, spor, gençlik hareketleri, eğlence dünyası, teknolojik yenilikler ve sanat akımlarının paralelliğiyle 20. yüzyıl kadın modası beklenenin üstünde bir hızla gelişti. Dönem Amerikalı Charles Dana Gibson'ın; yuvarlak göğüsleri, S-kuşağı korse ile sıkıştırılmış ince bir beli, çıkık bir popoyu ve 33 derecelik bir açıyla ayakta durmayı güzel olarak sunan '*Gibson Kızları*' nin dönemidir.⁶⁰ 19. yüzyıldan gelen bu aristokrat moda 20. yüzyılın başlarında; dar korseler ve dar ayakkabıları ile kadınsılığa atıf yapan *Gibson Kızları* tarafından idealleştirilmiştir.

Bu ideal '*zarif kadın*', kum saati şeklinde bir vücuda, ustaca tepede toplanmış saçlarla, soylu bir havaya sahiptir. Amerika'nın dört bir yanındaki kadınlar, Gibson Kızı'nın gerçek olmadığını, yalnızca karikatürist Charles Gibson tarafından kaleme alındığını unutarak kendilerini Gibson Kızı gibi şekillendirmeye çalışmıştır. Ufacık ayakları bile soyluluk göstergesi sayılmış ve aynı görünüme sahip olmayan kadınlar, kendilerini kadınsı hissetmemiştir. Küçük ayağın moda olmasıyla hem kadınlar hem de erkekler ayaklarına tam oturan küçük ayakkabıları tercih etmişlerdir. Bazı büyük ayaklı kadınların, büyük ayağın tatsız ve kaba görünümünden kaçınmak için, küçük ayak parmaklarını ortadan kaldırdıkları ya da ayakları aşırı dar ve aşırı kısa olan ayakkabıların içine sığdırmak için yağladıkları söylenmektedir.⁶¹

⁵⁹ Ahu Antmen, **20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, 15-18 s.

⁶⁰ Boucher, **a.g.e.**, 400 s.

⁶¹ Pedersen, **a.g.e.**, 30 s

Resim 19. Klasik Kum Saati şeklindeki Gibson Kızı Stili⁶² yuvarlak göğüsler, ince bel, vurgulanmış çıkık kalçaları ile aktrist Camile Clifford, Londra, 1904

Kaynaklar: Valerie Mendes&Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, T&H Ltd, Londra, 2005, 23 s.
N.Yapp, **1900'ler, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 247 s.

Kadınlar özgürlük çağrılarına, görünüşlerini değiştirme etkinlikleriyle başlamışlar, spor faaliyetlerinde yer almış, seyahat etmiş, çalışmış, hatta meydanlarda haklarını sorgulamışlardır. Bu gelişmeler paralelinde yeni bir güzellik anlayışı getirmiştir. Git gide sadeleşen kesimler güzel ve çekici bulunmuştu. Frapan giysiler daha az şık bulunmaya başlanmış, kıyafetler daha fazla vücuda uyarlanmış, korse desteği terk edilmişti. 20. yüzyılın başında kadın giysileri pek çok kısıtlamadan kurtulmuş, korseden vazgeçmek bir süreç almıştır. 19. yüzyılın sonlarında İngiltere, tasarımcı *William Morris*, kurucu olduğu *Anti-Endüstriyel Güzel Sanatlar ve El Sanatları Akımı'nın* parçası olarak korseden kurtulmaya uğraşmıştır. ⁶³ Buna karşılık 20. yüzyılın başında *Henry Van de Velde* ve *Gustav Klimt* gibi yeni sanatçılar, rahatlık etkisi içinde korsenin makul, sağlıklı yeni bir tasarımını savunmuşlardır.

⁶² Amerikalı illüstratör Charles Dana Gibson'un yarattığı stil, Bu yeniliğinden dolayı bu tarz giyenlere "Gibson Kızları" adı verilmiştir. Yapp, **1900'ler, a.g.e.**, 248 s.

⁶³ Lehnert, **a.g.e.** 117 s.

Devrimcilerin çabaları çok az başarıya ulaşmış: İhtiyaç duyulan şeyin, güzel sanat ve söz bilimin başaramadığını başaracak, mükemmel bir sanatçının bakış açısı olduğu düşünülmüştür. *Paul Poiret* (1879-1944), I. Dünya Savaşı öncesindeki dönemin en önemli moda tasarımcısıydı. Sadece yeni silüetler yaratarak modayı değiştirmemiş, aynı zamanda ilk gerçek moda imparatorluğunun kurucusu olmuştur. Moda şovlarını, büyük sosyal olaylar haline getirmiş ve modelleriyle Avrupa ve Amerika'ya tura çıkan ilk kişi olmuştur. Poiret'in tasarımları, çağdaşları tarafından modern sadeliği sebebiyle övülmüştür. Özellikle elbise kesimleri sade olarak nitelendirilmiş; yüzyılın sonunda diğer kadınlar tarafından giyilen kıyafetlerin aksine, Poiret korse ya da votka kullanmamıştır. İmparatorluk modası ve antik stiller üzerine eğilmiş, bel çizgisi ve vücut kıvrımı vurgulandığı zamanlarda, göğüs altından itibaren bollaşan ve beli gizleyen kıyafetler tasarlamıştır.⁶⁴ Uzun elbiselerin üzerine giyilecek süslü ya da şeffaf tunikler, kimono tarzı paltolar, şalvarlar ve doğu kökenli türbanlar tasarlamıştır.

Resim 20. Paul Poiret'in Minaret Balesi için tasarladığı tunik eskizleri
Ve günlük kıyafet tasarımları 1910-1913

Kaynak: Linda Watson, **Modaya Yön Verenler**, Güncel Yayıncılık Ltd, İstanbul, 2007, 37 s.
The Kyoto Costume Institute, **Fashion From The 18th The 20th Century**, Taschen, Köln, 2004, 351 s.

⁶⁴ y.a.g.e. 118-119 s.

Yüksek belli uzun tunikleri, ateşli turuncu ve parlıtlı gümüş rengi kimonoları özgür kadın profilinin ilk örnekleri kabul edilebilir. Sadece parmak ucunu gösteren mütevazı Victoria Dönemi modasına kıyasla Poiret'in etek tasarımları daha kısa ve düzdür, ayak bileklerini göstermek için ideal giysilerdir. Etek boylarında meydana gelen değişiklikler kadınların elbiselerinin daha pratik olduğunu gösteren en önemli göstergelerden biri olmuştur. Ayakkabılar daha önce hiç olmadığı kadar ön plana alınmıştır. Bu giysiler 1001 gece masalları, Bizans, Hindistan, Çin ve Rusya elementleriyle doldurulmuştur. Poiret moda, önceki yıllarda hafif renklerle yer değişmiş olan gri, leylak rengi ve mavi gibi parlak renkleri getirmiştir. Genellikle koyu kırmızı ya da pembe, parlak yeşil ya da sarı ve hatta kahverengi kadife, brokar ipek gibi harika kumaşlar kullanılmıştır. Ayrıca altın ve gümüş rengini, pulu ve işlemeyi bir araya getirilmiştir.⁶⁵

Resim 21. Mariano Fortuny' nin Yunan kitonlarından esinlenerek tasarlanmış ipek kaftan ve "Delphos" adını verdiği pili elbise, İtalya, 1910-1924

Kaynak: The Kyoto Costume Institute, **Fashion From The 18th The 20th Century**, Taschen, Köln, 2004, 364, 380 s.

⁶⁵ Lehnert, a.g.e., 120 s.

Giyimde yeni stil arayışları Fransa dışındaki Avrupa ülkelerinde de etkisini göstermişti. İspanyol *Mariano Fortuny*, Yunan stili formlardan türeyen, klasik stilde, pliseli “Delphos” adını verdiği bir elbise tasarlanmıştı. Yunan kitonlarından (*chitons*) ve buna paralel olarak uzak doğudan esinlenerek tasarlanmış “Delphos” isimli ipek elbise de pliseler, omuzdan aşağı doğru akarak zarifçe bedeni sarmış ve bir yandan da beden hareketiyle şekil almıştı. Bir kadını Yunan heykeline benzeten, kuş tüyü hafifliğindeki ipek pile onun markası olmuştur.⁶⁶

Resim 22. Haute-Couture Kürk Salonu, Paris, 1910

Kaynak: Valerie Mendes&Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, T&H Ltd, Londra, 2005, 18 s.

1908’lerde moda dünyasında meydana gelen büyük değişim hem erkek hemde kadın silüetlerinde büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir. Vücudun dış hatları yeni tarzın biçimi haline gelmiştir. En önemli değişimlerden birisi kalçadan bileklere kadar daralan bir şekilde gelen silüettir. Örneğin 1908 den önce kadın için silüetler S şekli olarak isimlendirilmekte dışarı çıkan kalça ve göğüsleri öne çıkarmakta idi hantal ve akan dalgalı etekler buna eşlik etmekte iken, 1908 den sonra silüetler daha doğal hale gelmiş ve elbiseler vücudun gerçek şekline daha yakın bir hal almıştır. Ancak bu dönemin kıyafetleri tamamen doğal değildi. Dar

⁶⁶ Lehnert, **a.g.e.**, 120-121 s.

paçalar veya kalçalarda geniş etek boylarında dar etekler 1908 den başlayıp 1914'lerin başlangıcına kadar süren popüler görünüşü oluşturmuştur.⁶⁷

19 yy da fabrika sistemi ile birlikte dikiş makinesinin de piyasaya sunulması ile birlikte seri üretim ortaya çıkmıştır. Farklı boyutlarda üretilen ilk seri üretim erkek giyimi üzerine olmuştur. Yirminci yüzyılın ilk yılları ile birlikte hazır giyim kadınlar içinde bulunabilir hale gelmiştir. Kadınlar için en yaygın şekilde bulunabilen ilk elbise türü erkek gömleği şeklinde bluzlardı. Şömizye bluz. Bu bluz uzun akan dalgalı eteklerle birlikte giyilmektedir.⁶⁸ Parisli giyim tasarımcıları tasarladıkları kıyafetleri mevsimsel defilelerle sergilemeye başlamış ve kıyafetlerini Avrupa ve Amerika'dan varlıklı insanlara satmaya başlamışlar.

1910'lu yıllarda kadınların motosiklet ve otomobil kullanmaları ile birlikte, tozdan ve rüzgârdan koruyan pratik elbise ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ayrıca tenis ve golf gibi sporların da kadınlara açılması ile birlikte, değişen elbiseler daha rahat hareket edebilmelerine imkân sağlamıştır.⁶⁹

I.2.1.1. Yeni Sanat (Art Nouveau) ve Moda – Aksesuar Tasarımda Floral Etki

Art Nouveau zarif dekoratif süslemelerin ön plana çıktığı, kıvrımların ve bitkisel desenlerin sıklıkla kullanıldığı, doğaya bağımlı karakterize edilmiş bir Fransız çizim hareketidir.⁷⁰ Köklerinin İngiltere merkezli Arts&Crafts hareketine dek gittiği söylenebilir. Avrupa ve Amerika'yı etkilemiştir. Avrupa ülkelerinde bölgesel olarak değişik adlarla anılmış, adlara uygun olarak ta uygulamaların niteliklerinde değişiklikler görülmüştür. Almanya'da, *Jugendstil*. İtalya'da *Liberstil*, İngiltere'de *Style Liberty*, Amerika'da *Modern Style* adlarını alır. Avrupa'da yepyeni bir form anlayışı getiren akım Viyana'da *Sezession* binasının girişinde okunan '*Sanata özgürlüğü her çağa kendi sanatı*' sloganını ilke edinecektir.⁷¹ Stilin ilk

⁶⁷ Pendergast, **a.g.e.** 682 s.

Lehnert, **a.g.e.** 117 s.

⁶⁸ Pendergast, **a.g.e.**, 663 s.

⁶⁹ Valerie Mendes&Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, T&H Ltd, Londra, 2005, 30 s.

⁷⁰ Doç.Suhandan Özay, Art Nouveau- Arts&Crafts-Wiener Werkstatte Sanatçıları-Mücevherde Estetik, **Antik Dekor Sanat Dergisi**, Sayı.39, 136 s.

⁷¹ Nikolas Deusner, **The Sources of Modern Architecture and Design**, Thames and Hudson, London, 1989, 43 s.

aşamalarındaki mimarlık alanında bu aşamalar daha belirgindir; kullanılan abartılı barok stili benzeri dekoratif bezeme ve süslemeler sebebiyle *Floral Style*, *Style Coup De Fouet* ve *Style Angouille* olarak da anılmıştır.⁷²

Resim 23. Gustav Klimt eserlerindeki renkli ve özgün kadın giysileriyle kendi modasını oluşturmuştur.

Judith I, 1901, Tuval üzerine yağlıboya ve altın kaplama 84 x 42 cm.
Österreichische Galerie Belvedere, Viyana

Judith II, 1909, Tuval üzerine yağlıboya 178 x 46 cm.
Galleria d'Arte Moderna, Venedik, İtalya

Kaynak: <http://www.gustavklimtcollection.com/pages/main.html/> Ocak 2010

Art Nouveau mimari, resim ve heykel'in yanında özellikle dekoratif sanatların tarihine ilişkin nitelikte olmuştur. Etki alanını geniş bir yelpazeye dayandıran Art Nouveau akımı uzak doğudan ve botanik kitaplarından da beslenir. Bitkisel motifler, akıcı formlar, kıvrık hatlar, çizgisel nitelik, ince ve zarif çizimler, dalgalanmalar önem kazanır, tasarımlarda, çiçek motiflerinin yanı sıra tavus kuşu, kuğu gibi hayvanlara da yer vermişlerdir. "Doğal formlara olan yaklaşım doğal renk

⁷² Kaya Özsezgin, **Art Nouveau Akımının Doğuşu ve Gelişme Evreleri**, Milliyet Sanat Dergisi, sayı 51, Temmuz 1992, 2- 5 s.

ve yüzeyleri de getiriyordu. Bununla birlikte dekoratif bir etki için renklerin daha plastik, pastel tonlarda kullanıldığı da gözlenir. Doğanın belli renkleri olan su yeşili, ay çiçeği sarısı, leylak moru, gülkurusu, pembe, gece mavisi, tüm ağaç ve toprak tonları, vizon rengi, ateş kırmızısı ya da güneş renkleri kompozisyonlara yansır.⁷³ Genellikle iç mekânlarda gri, pembe, elma yeşili ve zeytin yeşilinin kombinasyonlarını kullanmışlar. En yenilikçi pastel renk mor, leylak ve gölgeleri idi."

Art Nouveau Güzellik, fiziki ve duygusal boyutu küçümsemeyen çizgilerin Güzelliğidir; bu sanatçıların çok geçmeden farkına varacakları gibi insan bedeni - özellikle de kadın bedeni - bile bir çeşit şehvet girdabına yol açacak şekilde, yumuşak çizgiler ve asimetrik eğrilerle sarmalanabilir. Biçimlerin stilize edilmeleri sadece dekoratif bir çalışma değildir.

Resim 24. Isabella Duncan, (1878 – 1927) 19.yüzyılda hafif ve dökümlü kumaşlardan giysilerle yalınayak dans etmiş ilk Modern Dans yorumlarını yapmış balerin. Amerika, 1899

Kaynak: <http://www.macklowegallery.com/education.asp/art+nouveau/Art/antiques/IsadoraDuncan>

⁷³ Siegfried Wichmann, **Jugendstil Art Nouveau**, Schuler Verlagsgesellschaft By Schuler Verlagsgesell Sachaft München 1977 7-10 s.

Rüzgarda uçuşan eşarplarıyla Art Nouveau giyimi sadece dış değil, her şeyin üstünde bir iç stil konusudur; Raffaello öncesi akımın sarsıcı gotik güzellerinin timsali olarak görülebilecek soluk yeşil tüllere bürünmüş dans kraliçesi *Isabella Duncan*, salınarak yürüyüşüyle o dönem için gerçek bir ikon haline gelmiştir.⁷⁴ Kadının geleneksel rollerden sıyrılması, cinsel özgürlüğünü kazanması ve kendini gerçekleştirme gerekliliği yönünde konuşmalar yapmış; işlerinde de bu görüşlerinden beslenmiştir. Bu nedenle de feminizmin sözcülerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 19.yüzyılda bedeni sıkı baskı alan giysilerini atarak hareketlerine özgürlük veren hafif ve dökümlü kumaşlardan giysilerle yalınayak bir orman perisi gibi dans etmiş; hareketleri özgür ve rahat kılmıştır.

Bella Epoque döneminde ortaya çıkan iki belirgin görünüm özelliği S-biçimli silüet, son derece ince bir belin vurgulanarak, göğüslerin ileri, kalçanın da dışarı doğru çıkarıldığı bir elbiseden oluşuyordu S biçimli kadın figürü, "Art Nouveau" nun yilankavi, organik formlarını andırıyordu. Özellikle de, çan biçimli kuyruklu eteğin akıcı çizgileri Art Nouveau sanatçıları tarafından sıkça uygulanan floral motiflere çok benzemektedir. Dönemin tasarımlarında ve giysilerde, çiçek, böcek motifleri gibi doğal motifler çok yaygındır.

Resim 25. William Morris, Art Nouveau Çiçek Desenli Baskı Kumaş, İngiltere, 1834-1896
Koton, 91.5 x 90.2 cm

Kaynak: http://dgusac.blogspot.com/2009_06_01_archive.html/ Aralık 2009

⁷⁴ Umberto Eco, **Güzelliğin Tarihi**, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, 369 s.

Resim 26. *Viener Werkstätte* (Viyana Atölyeleri) dekoratif sanat hareketinden esinlenilerek işlenmiş şık hafif topuklu ayakkabı yüzleri. 1904, İsviçre, Markası: Bally

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Four Centuries Of Fashion Footwear, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 128 s.

Bitkisel bezemenin temsilcileri İngiltere'de *William Morris*, *Arthur H. Machmurdo*, *Belçika'da Henri Van De Velde* ve Amerika'da *Levis C. Tiffany* olmuştur. Fransa da ise *Nancy Okulu* bu akımın önderliğini yapmıştır. Okulun kurucusu *Emile Galle* mobilya tasarımlarının yanı sıra cam, metal işler de yapmıştır.⁷⁵ "Art Nouveau'nun daha çok iki boyutlu karakterini yansıtan *Grosset*, *Klimt*, *Velde*, *Hoffmann*, *Eckmann*, *Obrist* gibi sanatçılardan üç boyutlu fonksiyonel yapılar ve iç mekan tasarımları yapmışlar. "Tekstil Tasarımın alanındaki" çalışmalarıyla büyük bir isim sayılan *Eugene Grosset*, İsviçreli bir ressam heykeltıraş tasarımcı, illüstratör olup desen tasarımında bitki ve çiçek motifleri üzerinden birçok işlevsel yapıt üretmiştir. Grosset, Japon ve ortaçağ motiflerini tasarımlarında kullanan bir öncü olarak bilinir. "*William Morris*, yüzey geliştirme sanatının en önemli kişilerinden biri olmuş, yaptığı ilk yüzey çalışmalar, basit, hafif, mavi ya da gri ile serbestçe boyanmış olduğu gözlenir. Duvar kâğıtları, perdeler, halılar ve duvar halıları da yapan Morris malzemeyi en iyi şekilde kullanarak, basit bir renklendirme ile sade ve biçimsel formlar elde etmiştir. Dokuma ve baskı kumaşlarının ve duvar kâğıtlarının üretime başlamasının ardından kumaş boyama tekniklerini incelemeye başlamış, ilk boyama deneylerinde çivit rengi ve kızılıkök boyanın kullanımını öğrenmiştir.

⁷⁵ Feryal İrez, Art Nouveau ve Art Deco Mobilyalar, **Antik Dekor**, sayı 64, İstanbul, Mayıs 2001, 85 s.

"Viener Sezession" hareketinin başlatıcısı ressam *Gustave Klimt* insanın sevgi ve umutsuzluğunun filozofik değişkenlerini sembolize eden çıplak formların yaratıcısı olmuştur. Resimlerinde çıplak kadın figürlerini çokça kullanmış ve bu figürlerde desenli şifon kumaşlar ile sarmalanmış bir izlenim yaratılmıştır. Art Nouveau Stili kadın tanımlamalarıyla bilinir. Tasvirlerde özellikle uzun saçlı mahsun baştan çıkarıcı bir güzellik, narin, ince uzun giysili silüetler, figür stilizasyonları vardır. Bu çalışmalarda dönemin giysi ve aksesuar temalarını görebilmekteyiz.⁷⁶

Resim 27. "Dance " Afiş Tasarımı (1898) "Fuchsia Necklace - Küpe Çiçeği Kolye"(1905)

Afiş Tasarımcısı Alphonse Mucha'nın Georges Fouquet için tasarladığı kolye
Opal, Cabochon, Mine, Safir, İnci ve Altın

Kaynak: www.goodart.org/artofam.htm / 2007

Art Nouveau, kendine özgü giysi ve takı modasını da yaratmıştır. Günün sanatla etkileşim halinde olan modası, terzileri ve giysi tasarımcılarını etkilemiş, malzemeyi ikinci plana atarak tasarım ve etkiyi önemsemişlerdir. Art Nouveau ile kadın ve erkek giyiminde yumuşak, sade ve kıvrımlı hatlar ön plana çıkarılarak ilk kez vücuda bu denli uyum sağlayan kıyafetler tasarlanmıştır. Giysilerin, ilginç tasarımları ve özenli işçilikleri göz alıcı aksesuarlarla tamamlanmıştır. Özellikle

⁷⁶ Özey, Art Nouveau, 136 s.

Rene Lalique o döneme kadar bir arada kullanılmamış farklı malzemeler ile yaptığı tasarımlarıyla Art Nouveau mücevher tasarımının öncü ismi olmuştur. Dönemin önemli mücevher üreticilerinden *Georges Fouquet*, 1900 Paris sergisi için ünlü afiş tasarımcısı *Alphonse Mucha*'nın Art Nouveau takı tasarımlarını kullanarak çok ses getirmiştir⁷⁷.

Art Nouveau'nın giysideki etkisi diğer sanat dallarından çok daha uzun yıllar sürmüştür. Ancak tüm ülkelerde birçok terzi atölyesinde veya konfeksiyon işletmelerinde bu moda uygulanmakta olduğu halde öncülük yaptığı söylenebilecek bir moda evi veya atölye örnek verilememektedir. Kumaş deseni bezemeleri de modaya uymuştur. *Richard Riemerschmid*'in 1900'de ürettiği zambaklı, borazan çiçekli, ipek ve pamuklu kumaşlar buna örnektir. Ünlü sanatçılar giysi ile uğraşmamış ama takıyı üç boyutlu bir sanat eseri olarak görmüşlerdir.

I.2.1.2. Fovizmin Moda ve Tekstil Tasarımına Etkisi

Fovlar'ın ilk eserleri 1905 yılında *Salon d'Automne'da* sergilenmiş, eserler büyük yankı yaratmıştır. Sanat eleştirmeni Louis Vauxalles tarafından yapılan eleştiride eserleri küçük düşürmek amacıyla "Vahşi hayvanlar" anlamındaki "**Fov**" terimi kullanmıştır. Fovist sanatçıların başında *Henri Matisse*, *Andre Derain* ve *Maurice de Vlaminck* gelmektedir. Özellikle Matisse'in eşini portrelediği resimde karısının yüzünü doğal renkte boyamayıp, onu deforme ederek yassı bir şekilde göstermesi izleyiciler tarafından yadırganmıştır. "*Madam Matisse'in Portresi*" adlı ünlü resminde, bir kişinin portresinden çok kendi renk duygusunu ve Dışavurumunu ortaya koymuştur. Ama asıl yadırgatıcı resim iki yıl sonra *Picasso* tarafından yapılmıştır: "*Avignon'lu Kızlar*". Modern sanatçıların çoğu "vahşi" renkler kullansa da "Fov" yalnızca 1898-1908 arasında Fransa'da çalışan ve çoğu dost olan küçük bir grup sanatçı için kullanılmış, 20. yüzyılın adı konmuş ilk dışavurumcu akımı olarak da tarihe geçmiştir.⁷⁸

⁷⁷ Türe, a.g.e. s. 85-100

⁷⁸ Stephen Little, **İzmler - Sanatı Anlamak**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları 121, İstanbul, 2006, 100 s. Antmen, a.g.e., 36 s.

Resim 28. Paul Poiret, **Coat**, Fransa, 1911 (*The Metropolitan Museum of Art*)
Fovist Ressam Raoul Dufy'nin Paul Poiret, için tasarladığı kumaş tasarımı
fildişi kadife üzerine larcivert kalıp baskı ve kahverengi kürk

Kaynak:<http://www.metmuseum.org/>Aralık 2009

I.2.1.3. Kübizm ve Moda - Ayakkabı Tasarımda Kübik Etkiler

1908'den itibaren İspanyol ressam *Pablo Picasso* ile Fransız ressam *Geoges Braque*'in öncülüğünde gelişen bir sanat akımıdır. Avangart sanattaki bir sonraki adım olan Kübizm, önce resim daha sonra da heykel sanatında radikal değişimlere neden olmuş bir akımdır. Batı sanatının yüzlerce yıllık görsel bakışını yerle bir eden yeni bir görme biçimidir. Bazı açılardan Fov'ların başlattığı tartışmayı sürdürürken, bazı açılardan da bu tartışmayla çelişmiştir. Her ikisi de kavramsal gerçekliğin yerine algısal gerçekliğe dikkat çekmek istemişler, ancak Kübistler bu sanatı daha sistematik bir tarzda gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Resim 29. Pablo Picasso, **Avignonlu Kızlar**, 1907, (*Museum of Modern Art, New York*),
Tuvall üzerine yağlıboya, 243,9 x 233,7 cm.

Kaynak: Daniel-Henri Kahnweiler, **Dünyayı Yeniden Oluşturmanın Yepyeni Bir Yolu Kubizm**, Çev:
Celal Üster, **P Sanat**, Sayı:16 -Yirminci Yüzyıl Sanatı, A dan Z ye Akımlar-, Kış 2000, s.111

İlk Kübist sergi 1911 'de Paris'teki “*Salon Des Independents*”te açılır. *Braque* bu sergideki eseri “*Estaque'da Evler*” adlı tablosunda doğal görünümü büsbütün yok etmemiş, ama onları yalın geometrik formlara, evleri de koca koca taş bloklarına dönüştürmüştür.⁷⁹ Akımın adı da bir eleştirmenin “bunların ev değil küp” olduğunu ileri sürmesiyle doğmuştur. Kübist sanatta konu ve renk önemsizdir, Fovist tabloların yoğun parlaklığına karşın, ilk Kübist tablolar neredeyse tek renklidir. Picasso ve Braque için üç boyutluluğun yok edilmesi sorunu henüz çözümlenmiş değildir. Picasso bir adım daha atar: *Vollard* ve *Kahnweiler*'in Portreleri'ni gördüğü gibi kapalı alanları parçalayıp bu parçaları resimden beklenen estetik etkiyi koruyabilmek için saydam yüzeyler halinde tablo düzlemine yayar ve tanınabilir durumdaki görüntüleri en aza indirir. Bu ifade kübist anlatım için iyi bir örnek oluşturur. Ardıl kübist sanatçılar ise giderek daha yüzeysel düzenlemeler yapmaya başladılar. Sadece boyamakla kalmayıp, gazete kesiklerini, hareli duvar kağıtlarını da tuvallerine yapıştırarak *kolaj* tekniğini oluştururlar. Artık resim görünen gerçeği yansıtmaktan uzaklaşmıştır, ancak gerçeklerden tamamen

⁷⁹ Little, a.g.e.,s.106-107,
Antmen,a.g.e.,s.45

soyutlanmış da değildir. Gazete kesiği gerçek bir nesnedir ve resim de bu yolla günlük gerçekliğe bağlanmış olmaktadır. Picasso bunlara “*réalité parçacıkları*” adını verir. Kübizm, natüralist anlayışı büyük ölçüde yıkar. Tepki de o ölçüde büyük olur, ancak tüm Avrupa’ya yayılmakla gecikmez. İlk kez geleneksel malzemenin ötesinde, gündelik, sıradan malzemelerin kullanımı ile neyin sanat olup olmayacağı ile ilgili keskin yargıların tartışılmasına sebep oluşturur. Bu gelişme 20. yüzyılın sonraki akımlarına (dada kolâjları, pop-art ve dijital kolâjlara) temel oluşturmaktadır.⁸⁰

Resim 30. Picasso resimlerinden esinlenilerek çalışılan İtalyan stili ayakkabı, Kırmızı, mavi oğlak derisi ve geometrik ahşap topuk (*International Shoe Museum, Roma*)

Kaynak: Confidential Concepts, **Shoes**, Grange Books, China,2007, 155 s.

Kübizmi en derinden etkileyenlerse Cezanne ve özellikle Afrika kökenli kabile heykelleridir. Kabile sanatının keşfi, özellikle Picasso’nun sanatındaki gelişme için önemli bir yere sahiptir. Picasso bu olguya ilişkin tepkilerini büyük eseri ‘*Avignon’lu Kızlar’da* işleyecekti. Bir genelevi gösteren bu resimde yalnız rengin değiştirilmesi değil, insan anatomisinin de kırılıp bozulması söz konusudur. Picasso bu eser ile insan yüzleriyle oynamış, onların dışbükeyliğini içbükeye çevirmiştir. Tam anlamıyla Kübist olmasa da, Braque’ın manzaraları gibi bu tablo da formun geleneksel yöntemle ele alınışına karşı şiddetli bir isyanı temsil eder.⁸¹ Matisse, Afrika heykelini Picasso’dan önce keşfetmiştir; iki sanatçı da resimdeki biçimsel sorunları gidermek için genelde küçük çaplı, üç boyutlu heykeller çalışmışlardır. Picasso’nun metresi Fernande Olivier’nin portresi olan *Bir Kadın*

⁸⁰ Antmen, a.g.e., s.49

⁸¹ Smith a.g.e., 63-65 s.

Başı üç boyutlu ilk önemli Kübist çalışmaydı.⁸²

I.2.2. Birinci Dünya Savaşında Giysi-Aksesuar Modası ve Dönemin Sanat Akımlarının Etkisi (1914-1918)

Savaş, 28 Temmuz 1914 tarihinde Avrupa'da başlamış ve dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin katılmasıyla 'Dünya Savaşı' olarak adlandırılmıştır. Askeri amaçlar için kullanabilecek bütün mallara el konulmuş. Avrupa ve Amerika'daki genç ve orta yaşlı erkekler savaşa gidince, kadınlar savaşa giden erkeklerin boşalttığı iş alanlarında çalışmak üzere çağrılmıştır.⁸³ Savaş boyunca erkeklerin toplumdaki ve endüstrideki görevlerini üstlerine alan kadınların, süslü ve ayrıntılı kostümler yerine, kullanışlı bir giysilere ihtiyaçları vardı. Kadınlar mücevher kullanmayı ve gösterişli giysiler giymeyi bırakmışlardı. Kadın giyimi, çok geçmeden daha ciddi ve fonksiyonel bir görünüm aldı. İncelen silüetler, yalın tasarımlar ve daha kısa etekler, özellikle de terzi yapımı takımlar rağbetliydi. Hem ekonomik, hem de fonksiyonel olan bu takımlar, dönemin kadınının önemli bir giyim elemanı olmuştu. Askeri üniformalar da, kadın ceketlerinin kesimlerine yansımıştır.

Savaş; kadınların iş hayatına girmeleri, popüler kültürün yükselişi ve kadın hareketleriyle birlikte büyük toplumsal değişimi beraberinde getirmiş, bütün bunlarda giyim alışkanlıklarını radikal bir hareketle değiştirmiştir.⁸⁴ Kadınlar daha yoğun bir şekilde evlerinden çıkarak fabrikalarda, demiryollarında, hastanelerde, her tür işte aktif olarak çalışmaya başlamıştır. Korseler çıkartılmış, saçlar kesilmiş, giysilerdeki tüm romantik kesimler ve kadınsı kıvrımlar atılmış, etek boyları kısalmıştır. Kadın giyiminde androjen⁸⁵ bir görüntü hâkim olmuştur. Yüzyıl boyunca kadın modasında klasik giyim şeklinde tanımlanan kadın kıyafeti, ceket ve etek yaygınlaşmaya başlamıştır. Artık kadınlar tüm gün ayaktadır ve konfor her şeyden önemlidir. Dar kalıplı giysi ve ayakkabılar yerine; hareketi özgürleştiren, fonksiyonel, dayanıklı, rahat giysi ve ayakkabılar gerekmektedir. Böylece, I.Dünya Savaşıyla birlikte Batı'daki giyim kültürü modern bir çağa girmiştir.⁸⁶ Moda dergileri morali yüksek tutmak amacıyla kadınları şık görünme konusunda ısrar etmeye çağırırsa da aşırılıkları ve doğal olarak saygı uyandıracak şeyleri ayırt etmeye özen

⁸² y.a.g.e., 72 s.

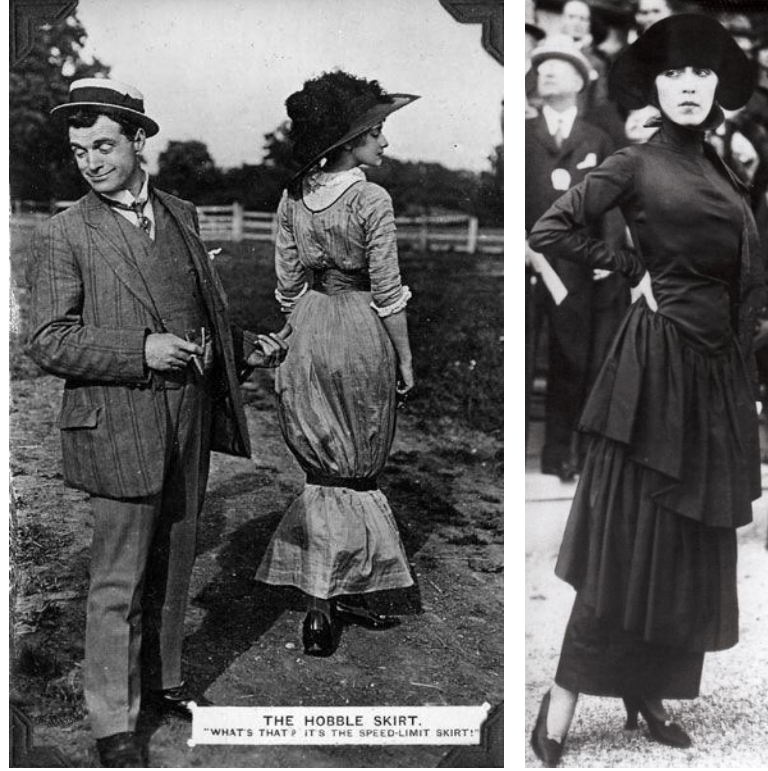
⁸³ Pedersen, a.g.e., 34 s.

⁸⁴ Pendergast, a.g.e., 661s.

⁸⁵ **Androjen:** sanatta "cinsiyetsiz" ya da "her iki cinsin de özelliklerini taşısa da, belli bir cinse sahip olmayan" anlamına gelir.

⁸⁶ Pratt, a.g.e., 84 s.

göstermişlerdir. Savaşın ilerlemesi ile birlikte elbiselerde gözlemlenen aşırılıklar vatansever olmama yönünde yorumlanmaya başlanmıştır. Doğallığıyla genel bir profil oluşmuştur.⁸⁷

Resim 31. Savaş öncesi dönemde giyilen “hobble” etek stili ve tunik etek

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Hobble_skirt/ Mayıs 2009
Sara & Tom Pendergast, **Fashion, Costume and Culture**, Volume 5,
The Gale Group, Amerika, 2004, 676 s.

Ancak sadeliğin pek çok açısı olabilir. Fırfırlı ve kuyruklu elbiseler ceketle giyiliyordu; tunikler ve göğüsten aşağısı bol inen elbiseler genellikle bağcıklı ve ince belli kesimliydi ve göğsü vurgulamaktaydı. Bu stil tabî ki özel etkinliklere uygundu; varlıklı kadınlar tüm gün boyunca aynı kıyafeti giymiyordu. Gün her saati ve her etkinlik için farklı giysileri vardı- sabah giysisi, sosyal etkinliklerde öğlenden sonraları giyilen elbiseler, gezinti, alışveriş, büyük yemek davetleri, özel yemekler ve tiyatro için elbiseler. *Negligées* ve *Robes D'intérieur* denilen ev elbiseleri kural gereği yürüyüş ve sokak elbiselerinden daha yumuşaktı. O dönemde bu elbiseler bir giyim üslubuydu ve moda dergileri, hem misafir ağırlamada hoş gözükeceği

⁸⁷ Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Four Centuries of Fashion Footwear, Thames&Hudson Ltd., London, 2007, 123-124 s.

hem de eşlere baştan çıkarıcı bir görünüm sunacağı için kadınlara bu elbiselerden edinmelerini öneriyordu. *Robes D'intérieur* veya “çay elbiseleri” hiçbir şekilde bugün evde giyilen gecelik bibi kıyafetlerle karıştırılmamalı. Sokakta ya da misafirlikte olmasa bile kişinin kendi evinde misafir ağırlarken de görülebilecek uygun elbiselerdi. Sosyal etkinliklerde kişiler resmi giyinirdi; *Robes D'intérieur* daha salaş ve cilveliydi. Sonrasında bu çay elbiselerinin *Deshabillé* (sabahlık/ ev elbisesi) denilen varyasyonu tasarlandı. İç mekanlarda giyilen bu kıyafetlerin dış mekana uyarlanması bugün bile devam etmektedir.⁸⁸

En kalıcı değişim etek boylarında meydana gelmiştir. Savaş öncesinde, bileğe kadar kısalmış olan etek boyları, 1916' ya gelindiğinde baldırın yarı hizası boyundadır. Savaşın patlak vermesinden hemen önce, kadın giysisinin genel görünümünde, bir değişiklik meydana gelmiştir. Bileklerde daralan, uzun eteğin üzerine, dizin hemen altında biten, tüniğe benzer bir etek daha giyilir olmuştur. Ancak duble etek, savaş dönemi kızıştıkça çoğu kadın tarafından, doğal olarak kısıtlayıcı bulunulmuştur. Bu iki etek yerine, sadece üstteki etek giyilmeye başlanmıştır. Savaş öncesi dönemde yaygın olarak kullanılan “hobble” (aksak) etek de, hafifçe geniş daha pratik eteklere yerini bırakmıştır. Etekler, kalça bölgeleri bol tutulduğu, ayak bileğine doğru daralmaya başladığı bu modellere ‘anfora’ etek de denmiştir. Bu eteklerde pantolon etkisi vardır.⁸⁹ 1919 yılında eteklerin elbiselerin bedenlerinden ayrılıp iki parçalı kıyafet olarak kullanılması fikri ortaya atılmıştır. Etekler kısaltmaya başlamış ve ipek süveterlerle birlikte giyilmiştir.

Haute couture alanında ise durum farklıydı; couture tasarımcıları, değişen şartları fazla dikkate almayarak, politika ve değişen ekonomik durumdan bağımsız olarak modalarını yaratmaya devam etmişlerdir. İlk olarak İngiltere’ de kariyerine başlayan Güzel Dönem’ de Yaşam tarzları Parisli modacıların yarattığı ürünlerde temsil edilmeyen orta sınıfın çalışan kadınlarına uygun bir giyim tarzı geliştiren İngiliz tasarımcı Redfern, az süslü sade malzemelerden yaptığı takımlarla, bir istisna olmuştur. Kadınlar, gönüllü olarak hayır işlerinde yer almaya başlamışlardı, bu da yeni bakış açıları edinmeleri demektir. Farklı sosyal sınıflardan kadınların bir araya gelişiyle, sosyal sınırlar aşınmaya başlamış ve rahatlamak durumunda kalan giyim anlayışı ile birlikte kadınlar daha benzer görünmeye başlamışlardır.

⁸⁸ Lehnert, a.g.e.,122-123 s.

⁸⁹ Watson, a.g.e., 36 s.

Resim 32. Sosyal alanda bulunan korsesiz özgür kadın profili, 1914

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 22,20 s.

Gece kıyafetleri göz kamaştırıcı olmaya devam etmiştir. Bu kıyafetlerde derin dekolteye izin verilmiştir; gün içerisindeyse kişinin, kıyafetinin tüm düğmelerini iliklemesi beklenmiş, elbiseler uzamış ve göğüs aşağısı daralmış ve genellikle kısa bir kuyrukla son bulmuşlardır. Elbisenin üzerine kadınlar kürk ve dantel işi giymişlerdir En moda stilsel, yukarıda bol aşağıda konik biçimli olanlardır. Bu modeller de, yirmilerde trend olanların versiyonlarıydı. Savaş öncesi yıllarda ve savaş yıllarında elbiseler ve etekler daralmıştır. İki parça elbiseler yaygınlaşmıştır. Başlangıçta şapkalar aynı boyutta kalsa da, savaş zamanında küçüldüler. Savaş döneminde kadın elbise ve paltolarının modelleri, erkek üniformasının izinden gitmiştir. Genel olarak moda, hem kumaş azlığı yüzünden hem de alçak gönüllük vatanseverlik göstergesi sayıldığı için, daha sade bir biçim almış ve süsünü kaybetmiştir.⁹⁰

⁹⁰ Lehnert, a.g.e., 124 s.

Parlak renkler doğal olarak kullanılmıyordu. Yas tutan, çalışmak zorunda olan, yük taşıyan, hemşirelik yapan kadınlar, savaş boyunca donuk ve sıklıkla koyu renkleri çerisindeydiler. Geçim sıkıntısı çekmeyen genç kadınlar veya savaşın menziline biraz daha uzak kalmış olanlar ise tek renkliliğe bürünmüşlerdi.

I.2.2.1. Protest Giyim ve Dadaizm'in Etkisi

"... Ben sistemlere karşıyım, en kabul edilebilir sistem hiçbir sisteme sahip olmamaktır."

Tristan Tzara, 'Dada Manifestosu', 1918.⁹¹

Dadacılık, Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış Dünya savaşına ve bu savaşı yaratan toplumlara ve toplumların sanatına karşı ironik ve nihilist bir protesto olarak biçimlenmiş bir sanat akımıdır. Bir sözlükten gelişigüzel alınan "dada" sözcüğü Fransızcada 'zevk için binilen at' anlamına gelir. Dadacılar edinilmiş bütün ahlaki, politik ve estetik inançların savaşla tahrip olduğunu ilan etmişler ve sanata karşı yıkıcı, saygısız ve özgürleştirici bir yaklaşımın savunuculuğunu yapmışlardır. Dadaizm Zürih'te 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın çeşitli kentlerinin yanı sıra New York'ta da etkin olmuş, bir akım ya da bir tarz değil, bir 'dünya görüşü' olarak benimsenmiştir.⁹² Dadacılık, Almanya'da daha siyasal bir nitelik kazanmış, Paris'te ise daha çok edebiyat alanında gelişmiştir.

Dada akımının öncü sanatçılarından Jean Arp şöyle yazar:

"1914 Dünya Savaşı'nın kıyımından midesi bulanık bizler, Zürih'te toplanıp kendimizi sanata adadık. Uzakta silahlar ateşlenirken, bizler var gücümüzle şarkı söyledik, resim yaptık, kolajlar dizdik, şiirler yazdık. Çağımızın çılgınlığını iyileştirecek temeller üzerine kurulacak bir sanatın arayışındaydık, cennetle cehennem arasındaki dengeyi yeniden kuracak bir düzen peşindeydik."

⁹¹ Waresquiel, a.g.e., 178 s.

⁹² Hobsbawm, a.g.e., 240 s.

Ahu Antmen, **A dan Z ye yirminci yüzyıl sanatı, P Sanat**, Sayı:16 -Yirminci Yüzyıl Sanatı, A dan Z ye Akımlar-, Kış 2000, 25 s.

Dadacılar için çok yaratmak temel taktiktir. Zürih, New York, Berlin ve Paris'teki bağımsız Dadacı gruplar, rastlantı ve saçmalık ana öğelerini baz alarak bilinçaltının günlük yaşamdaki rolüne ilişkin yeni bir bilinci tanımlayıp, yalnızca bir sanat kitaplığında ölmeye mahkûm olacak bütünlüklü bir sanat kuramı geliştirmeye karşı çıkmışlardır. Örneğin Arp, herhangi küçük bir etkide düşebilecek kâğıtlardan yapıştırma yoluyla oluşturduğu kolajlar yapar.

Resim 33. Lesley Dill, **Dada Gelinlik**, Amerika, 1950
kağıt üzerine akrilik ve makara ipliliği, 170 X 150 X 180 cm.

Kaynak:<http://www.omart.org/collections/american-art/lesley-dill-dada-poem/> Kasım 2009

Duchamp, sanki kendisi yapmış gibi imzaladığı sonra da sanat galerilerinde sergilediği endüstriyel ya da günlük yaşam nesnelerini, 'ready made' adı altında lanse ederek deyim yerindeyse estetik bir saatli bomba oluşturur. Bunların içinde en ünlüsü "Çeşme", (R Mutt) olarak imzaladığı bir pisuardır. 'Ready-made'ler yoluyla Duchamp geleneksel zanaatkarlığı ve sanat sınıflamalarını reddeder.⁹³ Ayrıca Duchamp'ın sanatı yani imzası, Water Benjamin'in "Tekniğin Olanaklarıyla Çoğaltılabildiği Çağda Sanat Yapıtı" adlı

⁹³ Antmen, **A dan Z ye yirminci yüzyıl sanatı**, P Sanat, a.g.e., 25 s.
Little, a.g.e., 110,111 s.

makinesi ile netlik kazanabilir. Çünkü sanat artık bir seri üretime dönüşmüş, 'biricikliği' yitirmiştir. Konuya farklı bir açıdan yaklaşım Baudriard'ın "*Kusursuz Cinayet*" adlı çalışmasındadır. Özellikle *Arp, Marcel Duchamp, Max Ernst, Francis Picabia, Man Ray* ve *Kurt Schwitters* gibi sanatçıların yapıtlarıyla örneklenebilecek bu sanatsal tavır, Gerçeküstücülük akımının yolunu açmıştır.

1.2.2.2. Yeni-Plastikçilik (De Stijl) ve Giysi-Aksesuar Modasında Ana Renklerin Kullanımı

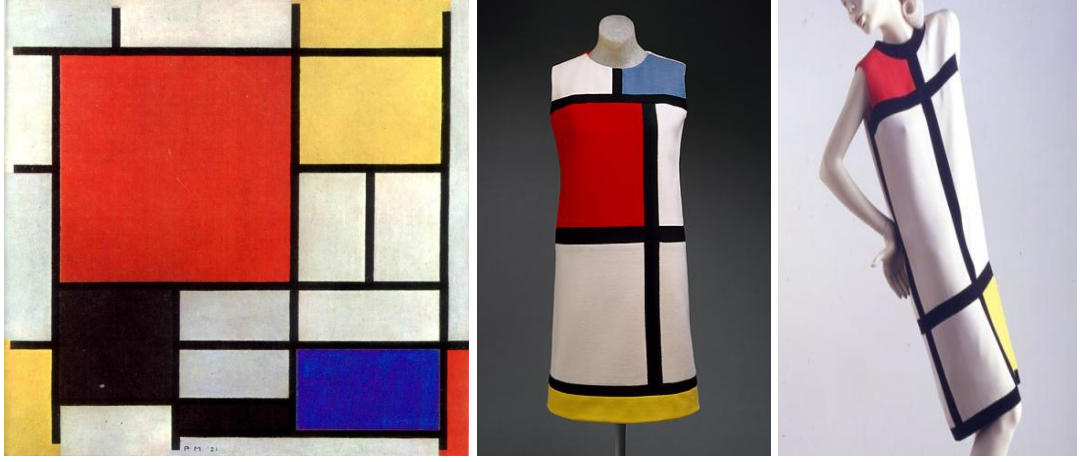
1917–1928 yılları arasında; fonksiyonelcilik, kübizm, fütürizm gibi alt akımları içinde barındıran *De Stijl* ekolü hüküm sürer. Bu ekol, görsel sanatlar ve mimarlıkta etkili olmuş, endüstri çağının eğilimlerini yansıtmış ve sanatın bireysel bilinçten kurtulup toplumsal bilince kavuşturulmasını amaçlayan modern sanat akımıdır. 1917 yılında Hollandalı şair ve mimar Theo van Doesburg tarafından Leiden'de yayınlanan sözlük anlamı 'Üslup' olan '*De Stijl*' dergisinin adını almıştır.

1917 yılında *Piet Mondrian, Teo van Doesburg, Vilmos Huszar* gibi Hollanda'lı sanatçıların Amsterdam'da oluşturdukları *De Stijl*; geometrik yaklaşımı benimsemiş, dikdörtgen biçimleri ile ana renkleri bir araya getirerek mimarlığa, resme, dekorasyona uygulanmış olan bir tasarım sistemidir. *De Stijl*, üzerine ana renk (mavi, kırmızı ve sarı) bloklarının eklendiği beyaz olmayan bir arka plan üzerine siyah düşey ve yatay çizgilerden oluşur. Yatay ve düşey çizgiler çoğu kez birbirini dengede tutan, birbirine zıt güçlerin yarattığı bir durağanlık ve asılı kalma halini akla getirir. Eserlerin çoğunda da gözün, üzerinde duraksayacağı herhangi bir belirgin nokta yoktur. Resimlerinin kenarları ortası kadar önemlidir.⁹⁴ *Piet Mondrian*'ın ızgara biçimli ayrık resimleri dünyanın görünümünün sonsuz değişimine dikkat çekerek, zaman ötesi tinsel düzeni ortaya çıkarmayı amaçlamış ve *Mondrian*'ın etkisi güzel sanatların ötesine uzanmıştır. Hollanda'da yayımlanan *De Stijl* dergisi çevresindeki, sanat ve kuramlar modern dünya için yeni sanat biçimleri arayan sanatçılar ve yapımcıları etkilemiştir. Bu gruplara özellikle *Bauhaus* çevresindeki mimarlar ve tasarımcılar da dahildir. *Mondrian*, 1940' da ABD'ye taşındığında psiko-tinsel bir düzenin insan varlığını ayakta tuttuğuna ilişkin

⁹⁴ Little, a.g.e., 116 s.

Antmen, **A dan Z ye yirminci yüzyıl sanatı, P Sanat**, a.g.e., 26 s.

benzer inançlar taşıyan Soyut Dışavurumcular üzerinde de etki yaratmıştır.⁹⁵

Resim 34. Piet Mondrian, **Tableau I**, 1921

Tuval üzerine yağlıboya, 96.5 x 60.5 cm (*Museum Ludwig, Köln*)

Yves Saint Laurent, '**Mondrian**'Dress, Günlük Elbise 1965, Paris, France
Kırmızı, Mavi, Beyaz, Siyah Yün, Jarse, (*Metropolitan Museum of Art, New York*)

Kaynak: Valerie De Givry, "**Sanatın Yakın Dostu Moda**",
P Sanat, Kültür, Antika, "Moda ve Sanat", sayı 12, s. 17

Formları basitleştirip yeni geometrik figürler inşa eden *Kübistler*, sanatta dinamizmi ve hareketin kendisini yücelten *Fütüristler*, insanın bilinçaltında ve rüyalarındaki dünyasını sanata ve tasarıma yansıtan *Sürrealistler*, tüm toplumlar için ortak bir sanat dili oluşturmayı hedefleyen *De Stijl* ekolü gibi yaratıcı hareketler *Art Deco* akımının da şekillenmesine etken olmuşlardır. De Stijl grubunun yeni toplumsal amaçlı estetik görüşü Bauhaus tarafından çağın sosyo-ekonomik, teknik ve endüstriyel sorunlar açısından ele alınarak pratiğe uygulanmıştır.

I.2.3. 1920'li Yıllarda Flapper Kızları ve Dönemin Sanat Akımlarının Giysi-Aksesuar Modasına Etkisi

Yirmili yıllara gelindiğinde, I. Dünya savaşı eski alışkanlıkları süpürüp bir kenara savurmuş olsa bile, sanatsal anlamda her şeyin bir önceki döneme göre daha iyi gözüktüğü bir on yıl olmuştur. 1920'li yıllarda insanlar daha iyi yaşam

⁹⁵ Metin Sözen, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992, 66 s.

Little, **a.g.e.**, 117 s.

standartlarına sahiptirler; moda, seyahat ve eğlenceye daha çok para harcamaya başlamışlardır. Birçok moda tarihçisine göre kadın modası 1920'lerde 'modern' oldu.⁹⁶ Moda gençleşmiş, olgun kadınlar yerine, gelişen teknoloji ve dünyayla birlikte genç ve atletik kadınlar tutulmaktaydı. Yeni moda kısa bol elbiseler ve kısa kesilmiş saçlarla kıvrımlı vücut hatlarının ve gençliğin önemini vurgulamaktaydı.

İki parçadan oluşan takım elbiseler savaş öncesi dönemde moda olsa da, yirmilerde tek parça kıyafetlerin üstünlüğü göze çarpmaktaydı. Genel olarak bu elbiseler biçimsiz ve birazda katı görünmekteydi. Dönemin sonlarına doğru kıyafetler tekrar daralmaya başladı: yumuşak ve dalgalı bu kıyafetler ince bedenleri sarmalamaktaydı. Bu stilin klasik örneğiyse, Madeleine Vionnet'in usta işi dökümlü elbiseleriydi. Özellikle otuzlarda oldukça hakim olan şık etkiyi başarmasına yardımcı olan çapraz kesimi moda tanıttı.⁹⁷ Yirmilerde bel çizgisi gittikçe düşmeye başladı. Savaş öncesi dönemde göğüsün altına düştü; yirmilerdeyse, baldırdan aşağıya inmeyen çan şekilli yada düz olmayan eteği vurgularcasına kalçalara oturmuştu. Kat kat etekler (handkerchief skirt) uzun ve kısa arasındaki muhteşem uzlaşmaydı, tunikler de moda olarak kaldı. Kollar, kıyafetlerin sade biçimlerine karşı koymak istercesine süslüydü.⁹⁸

Coco Chanel, süveteri moda yapmıştı. Örme kumaşlarda moda olmuş ve ilk sentetik kumaş ortaya çıkmıştı. Kürk hala revaçtaydı. Ermin, samur, Amerika tavşanı gibi klasik kürklerin yanı sıra tavşan, köstebek, tilki ve misk faresi gibi daha basit alternatifler de vardı. Kürk bir palto satın alamayan kadınlar, en azından kürk bir yaka takarlardı. Gece elbiseleri çoğunlukla kolsuz ve kısaydı ancak gündelik elbiselerden çok farklı değillerdi. Bununla birlikte gece elbisesi açıkta bıraktığı çıplak tenle, gündelik kıyafetlerden farklılaşmıştı. Kullanılan materyaller farklılık göstermekteydi. Gece elbiseleri çoğunlukla gümüş ya da altın renkli lameden yapılmış, pullu, boncuklu olurdu yada inciyle süslenir veya peri masalı etkisini taklit edercesine yumuşak ipekten yapıp kürk yakayla süslenirdi. Modern ve pratik kadın, büyüleyici ve ayartıcı bir kadına dönüştürülmüştü.⁹⁹

⁹⁶ Lehnert, **a.g.e.**, 117 s.

⁹⁷ **y.a.g.e.** 130-131 s.

⁹⁸ Watson, **a.g.e.**, 41 s.

⁹⁹ Lehnert, **a.g.e** 132-133 s.

Resim 35. Flapper Kızları, 1926-1928

Kaynak: C.Seeling, **Fashion The Century of The Designer 1900-1999**, Könemann, 1999, s. 90
V.Mendes, A.Haye, **20th Century Fashion**, T&H World of Art Series, 2005, Londra, 59 s.

Yirmilerde tasarım çlgın, abartılı, devrimci, dahası oldukça zarif ve çekici olarak karşımıza çıkmaktadı. Kadınlar harika mantolar ve tuvaletler giymektedirler. Giysiler şaşırtıcıdır. Büyük ebattaki *Oxford çantaları*, dolgun kürk mantolar, başa sıkıca oturan *cloche* (çan biçimindeki) *şapkalar*, kısa kesilmiş saçlar, kalçaların aşağısına ulaşan düşük beller ve iyice kısalan etek boyları kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Moda, tüm dikkatini ayakkabılara yönlendiren diz hizasında uçuşan eteklere çevirmiştir. Siyah, kısa kokteyl elbiseleri; siyah, saten ya da rugan ayakkabılarla giyilmektedir. Kadınla başlarına, saç bandı ya da genellikle tüylü tuğ ya da elmasla süslenmiş türban takardı; gece şapkaları artık demodeydi. Genellikle devekuşu tüyünden ya da dönemin ünlü sanatçıları tarafında boyanmış ipekten yapılmış yelpazeler de önemli bir aksesuardı. Yüzyıllar boyunca seçkin ve zaruri bir moda ögesi olan yelpazeler, yıldızı sönmeye başlamadan önce son bir kez popülerlik patlaması yaşamaktaydı. 18. yy'den beri ilk kez kadınlar da kısa saç modaydı. Savaş sırasında kadınlar hala uzun saçlıydı. Bu saç kesimler tarafından tapılan

¹⁰⁰ Yapp, **1920'ler, a.g.e.**, 17, 219 s.

şapkalar tüy, kurdele ve çiçeklerle şık bir şekilde süslenmişti. Aktris Louise Brooks tarafından moda yapılan uçları içe kıvrık saç modeli her yerde görülmeye başlamıştı. Bu düz ve yanak hizasında ve hatta perçemle kullanılan bir kesimdi. Doğal olarak büyük şapkalar artık bu tür kesimler için moda değildi; çan yada çömlek biçimindeki dar ve çoğunlukla şık bir şekilde yüze kadar çekilen şapkalar modaydı. Yüzyılın başlarında ağır makyaj uygun görülmemeye başlandı, doğru bir şekilde yapıldığında makyajın, sözde ölümsüz bir hayatı ifade etmesi gerekmektedir. Şimdilerde ise makyaj gündelik hayatın bir parçası haline gelmişti ve hava karardıkça daha dramatik bir hal almaktaydı. Gözler ve dudaklar ön plandaydı. Gözlerin etrafı siyahla belirginleştirilir ve dudaklar parlak kırmızı rujla kalp şeklinde boyanırdı.¹⁰¹

Resim 36.Dize doğru daralan etekler ve düşük belli ceketler kadına yeni boru şeklindeki görünümü verdi.

Kaynak: Sara & Tom Pendergast, **Fashion, Costume and Culture**, Volume 5, The Gale Group, Amerika, 2004, 725 s.

Yirmilerin modası, savaş öncesi dönemden daha genişti ve gittikçe demokratikleşmişti. Önceleri avare zenginlerin hizmetindeki moda, artık sokaktaki kadının da erişebileceği yerdeydi. Her fiyatlandırmada var olan hazır giyim çok

¹⁰¹ Lehnert, a.g.e 133-134 s.

daha makuldü ve ofis çalışanlarının çoğunlukta olduğu daha az varlıklı kadınlar da şık bir biçimde giyinip saçlarını yaptırabiliyordu. Ancak tabii ki terzilik sanatı ayrıcalıklıydı ve bugünkü gibi pahalıydı. Pek az kadın Jeanne Lanvin, Jean Patou ve Madeleine Vionnet'den giyinebiliyordu. Kadın giyiminde devrim yaratmak isteyen ve taklit edilmediğinden emin olmak isteyen Coco Chanel bile, tasarımları için sadece zenginlerin karşılayabileceği yüksek rakamlar talep etmekteydi.¹⁰² Yirmilerde, modanın yeni demokratikleşmesinden sorumlu tek faktör üretim ve dağıtım değildi. Artık bir kişinin görünüşünden, sosyal sınıfı hakkında ipucu alınamazdı. Her kadın çan şekilde şapka takıp, beğendiği renkte düşük bel çizgili, kısa, düz bir elbise giyebilirdi. Tabii ki hala göze çarpan sosyal sınıf farklılıkları vardı. Ancak bunlar kumaşın kalitesi ve işçilik, detay becerisi ve modanın giyinilme şekli gibi farklılıklarda gizliydi.¹⁰³

1920'lerde sanat akımlarının etkisiyle; kübist estetik, Bauhaus sadeliği ve Art Deco, tasarımcıların hayatına girince, modernizm giysi ve ayakkabılarda ana temayı oluşturmuştur.¹⁰⁴ Ayrıca tasarımcılar; 1922'de Tutankhamen'un mezarının keşfinden etkilenmiştir. Yirmilerin çok renkli aşırılıkları ortadan kalkınca eteklerin boyları uzamaya başlar. Kadın şapkaları çok sevimli ve başa tam oturan cinstendir.¹⁰⁵ 1920'lerin zayıf figürlerinden sonra biraz kilolu olmak caziptir. İpek, saten ve krepdöşin elbiseler kadınların vücut hatlarına o kadar oturmaktadır ki özel iç çamaşırları giymek zorunlu hale gelmeye başlamıştır. *Bauhaus* tasarımlarının, bugün bile yirmilerin giyim modası kadar klasik oluşu bir tesadüf değildir. Savaş öncesindeki moda ise umutsuz derecede demodeydi ve yirmilerin modası gibi bir yenilenme yaşamadı.¹⁰⁶ Art Deco klipsli uzun topuklu sandaletler ve Katharine Hepburn'un giydiği deri *Oxford ayakkabılar*, daha yuvarlak burunlu olup, yumuşak biçimleri modanın yeni güzergâhını işaret etmektedir.

Yirmilerin yenilikçi sanatçılarının pek çoğu moda ile ilgili duymaktaydı. Fütüristler modayı insan bedeninden ayırarak, onu hareketi ve modern şehir hayatını yansıtan bağımsız bir sanat formuna dönüştürmeyi amaçlamaktaydı. Rus yenilikçiler, folklor geleneğini moda ile harmanlamaktaydı. Sonia Delunay, eşiyle birlikte Senkronizm denilen bir boyama stili geliştirmişti. Bunlar, gerisinde canlı

¹⁰² Lehnert, a.g.e 134 s.

¹⁰³ y a.g.e 134 s.

¹⁰⁴ Cox, a.g.e 31 s.

¹⁰⁵ Yapp, 1920'ler a.g.e 224 s.

¹⁰⁶ Lehnert, a.g.e 135-136 s.

renklerin doğduğu parlak renklerin ve geometrik Őekillerin kompozisyonuydu. Sonya Delunay resim stilini modaya aktarmıŐ ve eş zamanlı kıyafetleri ortaya çıkarmıştır. Fransız Şair Guillaume Apollinaire bunu Şu Şeklinde anlatmaktadır: “menekŐe renkli bir takım elbise giymiş, menekŐe ve yeşil renkli bir kemer takmıŐ ve içinde turuncu, pembe, mavi ve kırmızı renkte bir bluz giymiştir. Taftadan, flanele, tlden hareli kumaŐa ve ipeğe kadar çok farklı materyallerin kombinasyonuydu”. Sonia yeni kesimler oluŐturmadı ancak, kendi modernlik duygusunu yansıtan yirmilerin geometrik Şekillerini kendi renk ve Şekil kullanımıyla birleştirdi. Bunlar ya kumaŐa basılmakta yada kıyafetlere aplike edilmekteydi. Dönemin sonlarına doğru heykel Şekli verilmiş stiller, süslemeden daha önemli hale gelince Dolunay moda üretimini bırakmıştır.¹⁰⁷

Kadınla başlarına, sa bandı ya da genellikle tüylü tuğ ya da elmasla süslenmiş türban takmıŐlar ve gece Şapkaları demode olmuştu. Genellikle devekuşu tüyünden ya da dönemin ünlü sanatçıları tarafında boyanmış ipekten yapılmış yelpazeler de önemli aksesuarlardı. Yüzyıllar boyunca seçkin ve zaruri bir moda ögesi olan yelpazeler, yıldızı sönmeye başlamadan önce son bir kez popülerlik patlaması yaşamaktaydı. 18. yüzyıldan beri ilk kez kadınlar da kısa sa modaydı. Savaş sırasında kadınlar hala uzun saçlıydı. Bu sa kesimler tarafından tapılan Şapkalar tüy, kurdele ve çiçeklerle Şık bir Şekilde süslenmişti. Aktris Louise Brooks tarafından moda yapılan uçları ie kıvrık sa modeli her yerde görülmeye başlamıştı. Bu düz ve yanak hizasında ve hatta peremle kullanılan bir kesimdi. Doğal olarak büyük Şapkalar artık bu tür kesimler için moda değildi; an yada çömlek biçimindeki dar ve çoğunlukla Şık bir Şekilde yüze kadar çekilen Şapkalar modaydı.¹⁰⁸ Yüzyılın başlarında ağır makyaj uygun görülmemeye başlandı, doğru bir Şekilde yapıldığında makyajın, sözde ölümsüz bir hayatı ifade etmesi gerekmektedir. Şimdilerde ise makyaj gündelik hayatın bir parçası haline gelmişti ve hava karardıkça daha dramatik bir hal almaktaydı. Gözler ve dudaklar n plandaydı. Gözlerin etrafı siyahla belirginleştirilir ve dudaklar parlak kırmızı rujla kalp Şeklinde boyanırdı.

¹⁰⁷ Lehnert, a.g.e 136 s.

¹⁰⁸ y.a.g.e 133-134 s.

I.2.3.1. Bauhaus Okulu Tasarım Anlayışı ve Moda – Aksesuar Tasarımına Etkileri

Sanayileşmiş ve kentleşmiş bir ülke olan Almanya, yüzyıl başından beri mimari yenilenme çabaları içine girmiştir. 1907'de, zanaatkârlar, sanatçılar ve sanayiciler birliği olan '*Deutscher Werkbund*' kurulmuştur. Bauhaus çevresinde yaratılan hareket daha sonra tek bir olgu olmasının ötesinde, sözgelimi Hollanda *De Stijl* hareketi ya da Rus Konstrüktivist hareketi gibi dönemin Avrupa avangartlarının bir parçası haline gelir. Nihayet yüzyıl başındaki avangart mücadeleleri sürdüren *Behrens*, *Hans Poelzig* ya da *Fritz Schumacher* mesleki ve akademik çevrelerin tanınmış isimlerini oluştururlar. *Weimar dönemi* Almanya için sadece mimarlıkla sınırlı kalmayan olağanüstü bir entelektüel ve sanatsal canlanma dönemi yaratır.¹⁰⁹

Resim 37. Gunta Stölzl, Bauhaus okulunda üretilmiş tapestry dokuma örnekleri

Tapestry Red/Green, 1927-1928 Koton, ipek, keten 150 x 110cm
5 Chöre (5 Choirs), 1928 Koton, Yün , suni ipek ve ipek 229 x 143 cm
(*Museum für Kunst und Kulturgeschichte, Lübeck*)

¹⁰⁹ Waresquiel, a.g.e 93-94 s.

Almanya'nın Weimar kentinde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yıkımın ardından, 'yeni bir dünyanın inşası' idealiyle açılan Bauhaus Okulu; sanatı alışlagelmiş işlevinin dışında, zanaatla birlik olarak canlandırma hedefi ile kurulmuştur. Modern sanat ve mimarlığın oluşum sürecinin önemli dönemeçlerinden biri olan Bauhaus'un temellerini, mimar Walter Gropius ve bir grup sanatçı; 1919 yılında atmıştır. 'Sanat ve Teknoloji: Yeni bir birlik' sloganıyla yola çıkan Bauhaus, Sanatçı ve zanaatçılar arasında bir ayırım gözetmeden, topluma faydalı yaratıcı uygulayıcılar yetiştirmeyi amaçlayan bir okul olmuştur. 1920'lerin Bauhaus felsefesi; küçük bir kesime 'lüks' üretmek yerine geniş bir kesime 'kullanışlı' yaşam alanları yaratabilmek düşüncesi üzerinden hareket etmiştir. Mimariden en basit günlük araç ve gereçlere kadar, insanın tüm yaşantısını içine alan bir sanattır. Böylece 20. yüzyılda ilk kez sanat-toplum, endüstri ve el sanatları ile birlik kurmuştur.¹¹⁰

Bir tür Atölye-okul olarak tasarlanmış Bauhaus okulunun ilk eğitimcileri arasında *Wassily Kandinsky*, *Lyonel Feininger*, *Oscar Schlemmer*, *Paul Klee* ve *Johannes Itten* gibi sanatçılar bulunur. Endüstriye süreçte tasarım, planlama ve üretim arasındaki artan ilişkilerin önemi artış; bu alanlarda uzmanlaşmış, model üreticiler, piyasa araştırmacıları, malzeme uzmanları, mühendisler ve üretim teknisyenleri gibi birçok bireyi bir arada çalışmaya başlamıştır. Bakış açıları, mimarlıktan tekstil tasarımına, grafikten mobilyaya, seramikten heykele ve resimden fotoğrafa kadar uzanan geniş bir yelpazeye yayılmıştır.¹¹¹

İki dünya savaşı arasında Avrupa avangardının en önemli merkezlerinden olan Bauhaus Okulu, Naziler tarafından kapatılıncaya kadar 20. yüzyılın öncü sanat merkezi olarak tüm kıtayı etkisi altına almıştır.

Bauhaus faaliyeti iki temel kabule dayanır. İki makinenin, tekniğin, endüstrinin ve seri üretim ilkesinin çağdaş uygarlık için zorunluluk olduğudur. İkincisi mimarın sanat ve zanaatın bütünlüğünü benimseyecek tasarımcının toplum karşısındaki görev ve sorumluluğuyla ilgilidir. Tasarımcı topluma sanat eseri sağlamak zorundadır. 20. yy.da farklı zamanlarda batı ekonomisinde görülen farklı

¹¹⁰ Antmen, 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, **a.g.e.**, 103,107 s.

¹¹¹ Charlotte & Peter Fiell, "**Design of the 20th Century**", Taschen, 2001, Italy s.4,5

döngüler nesnelere üzerinde tasarım ve tarzdan daha fazla etkiye sahiptir veya tam tersi olmuştur. Ekonomik açıdan sıkıntılı dönemlerin yaşandığı zamanlarda fonksiyonelcilere ilişkin tasarım trendleri öne çıkmaya başlarken refahın yaşandığı dönemlerde ise anti rasyonelcilik yani stilcilik gelişmeye başlamıştır. İşletmelerin 20. yy boyunca artan rekabetçi ürünler tasarlama konusundaki ilgisi tasarımın gelişmesi ve farklılaşmasına katkı yapmakla birlikte, bireysel tasarımcıların kariyerlerinin gelişmesine de büyük katkılarda bulunmuştur.¹¹²

1919-1933 yılları arasında varlığını sürdüren tasarım okulu 1925'e kadar Weimar kentinde, 1932'e kadar Dessau'da son dönemlerinde de Berlin'de etkinlik göstermiş, Hitler'in başa geçmesiyle de kapanmıştır. Walter Gropius önce İngiltere'ye sonra da Amerika'ya sığınmıştır. Bauhaus'da yeşeren fikirler Almanya sınırlarının ötesine geçmiştir.¹¹³

I.2.3.2. Moda ve Aksesuar Tasarımda Art Deco

Art Deco, yeni yüzyılın en önemli estetik akımlarından biridir. Art Deco soyutlamayı, deformasyonu, geometriyi ve canlı tezat renkleri içerir. 1925 yılında Paris'te açılan '*Exposition Internationale des Art Décoratifs Industriels et Modernes - Modern Dekoratif ve Endüstriyel Sanatlar Sergisini*' ile başladığı varsayılan Art Deco modern hareket'i biçimsel olarak kabul etmiş ancak onun kuramsal derinliği ile ilgilenmemiş bir akımdır. 1925 yılında Paris'te yapılan sergisinde aldı. Art Deco işin aslını bilen ve titiz Victoria döneminin ve saltanatının göndermesine ardına alan 1920lerin ortasındaki insanlar içindi.¹¹⁴ Bu hareket toplumun bütününe hizmet amacıyla olduğundan ucuz ve seri üretilmiş daha kullanışlı ve daha konforlu ürünleri ön plana almıştır.

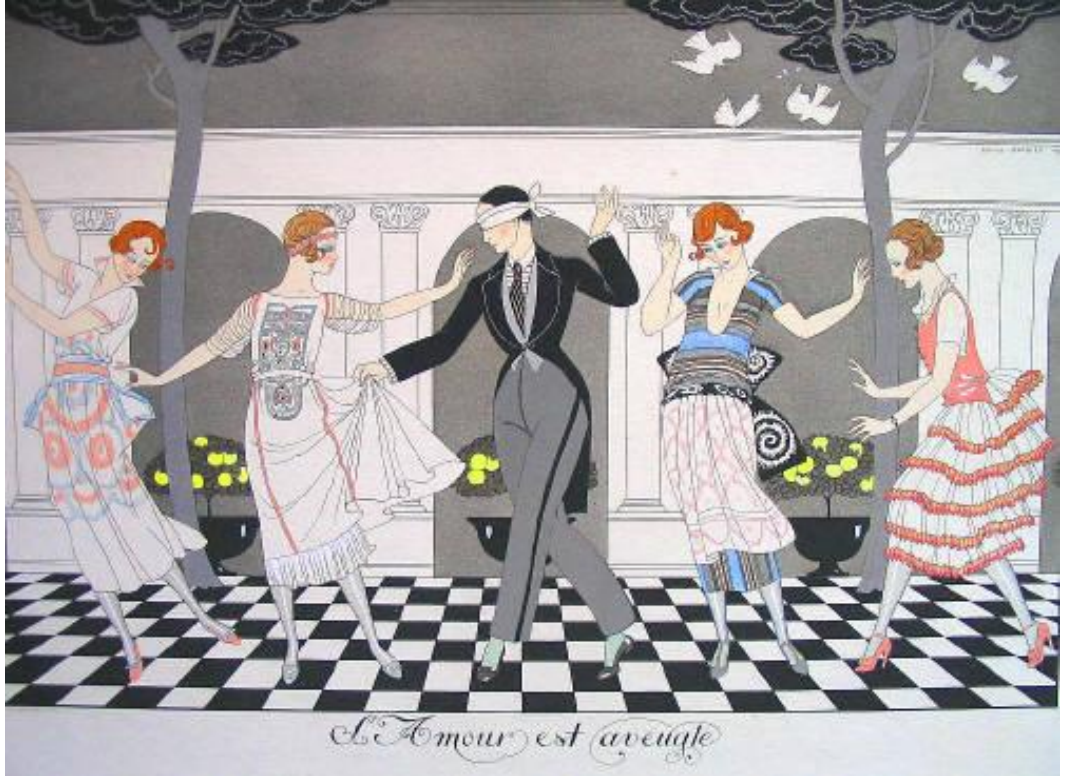
1930'larda savaşın ardından üretilen ürünler, kriz mağdurlarına hitaben üretilmiş, pahalı görünümlü, şık ama ucuz ürünlermiş. Art Nouveau'nun hemen ardından gelen Art Deco, ondan farklı olarak el emeğine değil sanayiye dayalı bir akımdır.

¹¹² Fiell, a.g.e., 5 s.

¹¹³ Waresquiel, a.g.e., 94 s.

Antmen, A dan Z ye yirminci yüzyıl sanatı, a.g.e., 13 s.

¹¹⁴ Pedersen a.g.e., 46 s.

Resim 38. George Barbier'in Art Deco Kostüm illüstrasyonları, 1920 (V&A Museum)

Kaynak: http://www.artophile.com/artists/BarbierGeorge_ArtDecoandPochoir.htm/ Nisan 2009

Resim 40. Art Deco Stil giysi tasarımı, 1926 ve Jean Fouquet broş tasarımı, 1925

Kaynak: http://ivestartedsomething.blogspot.com/2009_07_01_archive.html/ Nisan 2009
S. Pedersen **Shoes: The Grace, The Glamour and the Glory**, David & Charles Plc Pub., 2005, 46 s.

Art Deco, 1920'lerde ve 1930'lardaki popüler stil ve tasarımları ifade etmek için kullanılan bir terim olmuştur. 1925 yılında *Bauhaus* ekolünün katkısı ile sanatla endüstriyel üretimin uzlaşmasını sağlayan bir köprü vazifesi görmüştür. Art Deco bina yapımından döşemeye, güzel sanatlardan takı ve elbiseye kadar pek çok üretim nesnesini etkiler. Art Deco, 1925 tarihli bir serginin dünyaya tanıttığı popüler, dekoratif bir üslup olarak kabul edilmiş özellikle mimari alanda *Empire State Building*, *Chrysler Building*, *Streamline*, gibi mimaride bilinen en görkemli eserleri günümüze bırakmıştır. Sinema ve caz müziği, dekorasyon ve moda - özellikle mücevher- tasarımları Art Deco ile aynı dönemde popülerleşen estetik üretim alanlarıdır.

Art Deco'nun modaaya etkisi 1910'lu yıllarda *Rene Boivin*, *George Barbier*, *Paul Iribe*, *Coco Chanel* gibi modacıların kullandığı oryantal çizgiler, kübist formlar siyah ve fildişi, beyaz, koyu mavi gibi renk kullanımları benimsenmiştir. Ayakkabı tasarımcılarından Salvatore Ferragamo'nun

koleksiyonlarında Art Deco mimarisinin izlerini görebilmekteyiz.¹¹⁵

Resim 41. Art Deco ayakkabı ve kristal boncuklar ile bezenmiş topuk tasarımları, 1920-1925

Kaynak: Gertrud Lehnert, **Fashion**, Laurence King Publishing, Londra, 1999, s. 455
N.Shephard, **In Step with Fashion: 200 Years of Shoe Style**, Schiffer Publishing, 2008, s.48,49

¹¹⁵ Pedersen, **a.g.e.**, 46 s.
Türe, **a.g.e.**, 126-127 s.

Takı tasarımında Art Deco stilinin belirgin çizgisel formları da 1910'lu yıllarda ortaya çıktı, fakat popülaritesini Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında dönemde ulaştı. Özellikle 1920 ve 1930 yılları arası tam bir Art Deco dönemi olarak belirlenmiştir.¹¹⁶ 1940'lara gelindiğinde savaşların ardından dünya üzerindeki türlü değişim ve dönüşümlerde olduğu gibi tasarımda da yenilikler süreci başlamıştır. Tüm tasarımcılar üretimin verimini ve satışları arttıracak tasarımların peşine düşmüşlerdir Kullanılan farklı ifade çeşitliliği malzeme alternatiflerini de artırmıştır. Pahallı ve ucuz malzemeler bir arada kullanılarak, fonksiyonel, estetik, sade ve ucuz ürünler tasarlanmaya başlamıştır.

I.2.4. 1930'lu Yıllar ve Modada Sinema Yıldızları

1929'da New York borsasının çöküşü tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Kriz insanların modaya ayırdıkları bütçeyi kısmalarına neden olmuştur. Avrupa ulusları arasında politik farklılıklarla yüklü böyle bir dönemde, giysiler, ulusal kimlikleri pekiştirmenin bir aracı olmuştur. Otuzların başında, moda, dünyaya hala Paris' ten yayılmaktaydı, fakat İtalyan ve Alman moda endüstrilerinin de artan bir şekilde hız kazandıkları görülüyordu ki bunlar da geleneksel görünümü geri çağıran stilideydi. 1930'larda, pek çok kadın fonksiyonel ve süssüz, tipik "Alman" giysileriyle giyinmişlerdi; fakat çoğunluğa göre, Paris hala modanın başkentiydi. Fransa'nın Alman işgali altında olduğu 1940-44 yılları arasındaki dönem boyunca, pek çok Fransız moda evi, kumaş kıtlığına rağmen, kapılarını kapatmamıştı.

Moda dünyasını yıllarca Paris yönetmişti, şimdi ise Hollywood hâkimdi. 1930'lu yıllar boyunca Moda dergilerinde hem Paris koleksiyonlarını tanıtılıyor hem de sinema dünyasındaki son gelişmeler aktarıyordu. Paris'in ilham kaynağı teknik ve gelenek, Hollywood'un ki ise senaryo ve ekrandaki güzelliklerdi. Hollywood'un filmle yaptığını Paris teknik mükemmellekle başarabildi. Paris ve Hollywood bir konuda hemfikirdi; Abartılmış omuzlar. Fermuar icat edildi. Önceleri sadece el çantalarında kullanılan şeyler gitgide kadınların vazgeçilmez aksesuarları haline geldi. Şapkalar küçülmüş, saçlar kesildi.¹¹⁷ Paris'te maskülen etki benimsenmeye başlandı.

¹¹⁶ Doç.Suhandan Özay, Takının Yönünü Değiştiren Rüzgar: Art Deco, **Antik Dekor Sanat Dergisi**, Sayı.38, 153 s.

¹¹⁷ Watson, **a.g.e.**, 52-54 s.

Resim 41. 1930'lu yıllarda kadın profili

Kaynak: N. Yapp, **1930'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm 2000, 228 s

Otuzların en moda kıyafeti, uzun ve ince silueti vurgulayan, yatay kesimli prenses elbiseleriydi. Gün içerisinde elbise, yüksek yakayla birlikte giyilmekteydi. Öte yandan gece versiyonlarındaysa daha baştan çıkartıcı bir dekolte vardı. Yere kadar uzanan elbise çoğunlukla arkada bir kuyrukla bitmekteydi, Prenseler elbisesini daha uçuşan hale getirmek içinse, çoğu zaman kumaşta çapraz kesim kullanılmaktaydı.¹¹⁸ Silüetler daha yumuşak ve şıktı. Elbiseler, vücudun önemini vurgulamaktaydı ve etek ucuna doğru genişlemekteydi; çan etek, modaydı. Bu zorlu zamanda varlık edinebilecek kadar şanslı olanlar ikinci dünya savaşında diğerlerinin giyimini etkileyebilecek yeni trendler oluşturdular. Sarsıntı ve savaş, kadınların daha çekici yöndeki ayak giyim trendlerini kesintiye uğrattı.

¹¹⁸ Lehnert, a.g.e., 139s.

Resim 42. Geniş Paçalı pantolonlar ve cüretli grafik tasarımlar 1930'lu yılların koleksiyonlarına damgasını vurmuştur. Londra, Amerika

Kaynak: N. Yapp, **1930'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm 2000, 228 s.

Bel çizgisi tekrar normal pozisyonuna geri dönmüştü ve bel oyuğu yine vurgulanır olmuştu. Bu etki, sıklıkla ince bir kemerle pekiştiriliyordu. Etekler, basenleri sararak, aşağı doğru bir çan formu alarak genişliyordu. Yirmili yıllarda olduğunun aksine, göğüsler de hafifçe vurgulanıyordu. Arzu edilen bu yeni görünüme uyum sağlamak için kadınlar yine korse kullanmaya başlamışlardı. Ancak, hem yeni materyaller, hem de teknikler geliştiğinden, bu korseler öncekilerden daha esnek yapıdaydılar. Bu teknik yirmilere, Madeleine Vionnet tarafından getirildi. Gece elbiselerinde nadiren çapraz kesim dışında teknik kullanılıyordu. En çok tercih edilen kumaşlar krepdöşin ve ipekti. Etek ve bluzun pratik kombinasyonu popülerleşmeye başladı. Ön tarafında yuvarlak kesim kullanılan kısa ceket boleroları, pratik olmaktan çok dekoratifti. Elsa Schiaparelli Boleroları markası haline getirdi ve onları fantastik biçimlerde süsledi. Takımlarda oldukça popüler oldu. Genellikle, etek uçlarında genişleyen dar etek ve düşük oyun çizgili ceketlerden oluşuyordu.¹¹⁹

¹¹⁹ Lehnert, a.g.e., 140 s.

Takım elbiseler, uygun toplantı ve etkinliklerde giyilen şık birer kıyafet oldu. Palto kesimleri de dar elbise ve takımlara adapte edildi: yirmilerin geniş kürk yakalarının yerini dar blazer yada redingotlar aldı. Kürk yakalar hala modaydı ancak, kesim ve stilde dar silüetlere adapte edildiler. Otuzların sonunda etek uçları tekrar yükseldi. Etekler hala diz kapaklarını ötse de darlaştı. Hareketi kolaylaştırmak içinse küçük bir kat eklendi. Üstlerde ise, vatkaıyla birlikte omuzları vurgulayan bir kesim hakimdi. O zaman kadar erkek ceketleri vatkalıydı, o yüzden bu yeni stilde de maskülen bir hava hakimdi. Apoletler, yakalar ve klapaların hepsi erkeksi ve yaklaşan savaşa uygun olarak erkeksi bir biçimde kullanılmaktaydı. Savaş yaklaştıkça, bu stillerin her biri çok daha fazla vurgulanmaktaydı.¹²⁰

Coco Chanel, otuzların başında tarzını değiştirdi. Yirmilerde geliştirilmesine yardım ettiği sert kesimli kıyafetlerden romantik stillere geçti. Otuzlardaki dar üst, file etek, dantel ve geniş kol tasarımları daha çok Hollywood ile ve bugün Chanel stili dediğimiz stille ilişkiliydi. Otuzlarda ise ciddi bir rakibi ortaya çıktı: Elsa Schiaparelli.¹²¹

I.2.4.1. Hollywood'un Modaya Etkisi

Sinema dünyasında teknoloji hızla ilerlemektedir ve sessiz sinema dönemi bitmiştir. Artık sadece hareket etmemektedirler, konuşmaktadırlar da. Bu gelişme, sinema salonlarının popülaritesini artırır. Greta Garbo, Clark Gable, Cary Grant, Bette Davis gibi yıldızların etkisinde süslü ve muhteşem bir çağ başlar. Kadınlar beyazperdede gördükleri karakterlere ve sanatçılara benzemeye çalışırlar. Bu sırada Hollywood film endüstrisi ilk sesli filmlerle modern dünya imgelerini, modern batılı kadın estetiğini sinemanın ulaştığı her yere taşımıştır. Hollywood sinemasının gücü daha sonraki dönemlerde Parisli tasarımcıları da etkisi altına alacak kadar büyük olmuştur. Sinema görsel medya aracı olarak modanın küresel yaygınlaşmasında etkili bir güce sahip olduğunu o yıllarda göstermeye başlamıştır.

¹²⁰ Lehnert, **a.g.e.**, 140 s.

¹²¹ **y.a.g.e.**, 142 s.

Hollywood filmleri günlük sorunlardan kaçış imkânı sunulan popüler bir eğlence tarzı olmuştur. Film yıldızları hayali bir figürdür. *Platinum Blonde*¹²² (1931) filminde Jean Harlow parlak beyaz saçları, Art Deco tasarımı pırlantalarla süslü saten gecelik ve kürkle sarılmış olarak lüks bir odada poz veriyordu. Ayaklarında, tüm kadınların cazibe için zorunlu gördükleri, topuklu arkası açık saten terlikler vardı. Marabu dantelli terliklerinin içinde parlak mermer döşemede kayarcasına hareket eden Harlow, yeni stilde söz sahibiydi. 1920'lerin zayıf figürlerinden sonra biraz kilolu, kadınsı hatlara sahip olmak cazip olan güzellik tarifiydi. Hatta İpek, saten ve krepdöşin elbiseler kadınların vücut hatlarına o kadar gösteriyordu ki özel iç çamaşırları giymek zorunlu hale geldi.¹²³

1920 ve 1930larda Hollywood yapımlarının popülerleşmesiyle, beyaz perde idolleri, kitlelerin yeni rol modeli oldu. Pek çok trend, artık sadece Paris moda evleri tarafından belirlenmiyordu. Ekranda ve özel hayatlarında, sinema yıldızları tarafından tercih edilen kıyafetler ve saç stilleri, Amerikalı ve Avrupalı sinema izleyicisinin dikkatini çekmekte ve moda çılgınlığı başlatıyordu. Hollywood'un moda üzerindeki etkisi, 1920'lerin sonlarında biten sessiz film döneminde başlamıştır.¹²⁴

Resim 43. Otuzların ideal kadın örneğiydi. Merlene Dietrich

Kaynak: http://www.herndonfineart.com/images/hirschfeld_marlene_dietrich_baren.jpg/ Mart 2010

¹²² Platin Saçlı Kadın.

¹²³ Cox, a.g.e., 57 s.

¹²⁴ Pendergast, a.g.e., 785 s.

Çökük yanakları, ince suratı ve ince alınmış kaşlarıyla Merlene Dietrich, otuzların ideal kadın örneğiydi. Aynı şekilde mükemmel vücut ölçüleri ve androjen vücuduyla Greta Garbo da otuzların kadını temsil etmekteydi.¹²⁵ Sinema dünyasında teknoloji hızla ilerlemektedir ve sessiz sinema dönemi bitmiştir. Artık sadece hareket etmemektedirler, konuşmaktadırlar da. Bu gelişme, sinema salonlarının popülaritesini artırır. Greta Garbo, Clark Gable, Cary Grant, Bette Davis gibi yıldızların etkisinde süslü ve muhteşem bir çağ başlar. Kadınlar beyazperdede gördükleri karakterlere ve sanatçılara benzemeye çalışırlar.

Resim 44. 1930'lu yıllarda Hollywood Aktristleri otuzların ideal kadın örneği olmuştur.

Kaynak: S&T Pendergast, **Fashion, Costume And Culture**, V 5, The Gale Group, Amerika, 2004, V.Mendes, A.Haye, **20th Century Fashion**, T &H World of Art Series, 2005, Londra, 81,89 s.
<http://bucerus.haifa.ac.il/blueangel.html/> Mart 2010

1920 ve 1930larda Hollywood yapımlarının popülerleşmesiyle, beyaz perde idolleri, kitlelerin yeni rol modeli oldu. Moda trendleri artık Paris moda evleri tarafından belirlenmiyordu. Ekranda ve özel hayatlarında, sinema yıldızları tarafından tercih edilen kıyafetler ve saç stilleri, Amerikalı ve Avrupalı sinema izleyicisinin dikkatini çekmekte ve moda çılgınlığı başlatıyordu. Hollywood'un moda üzerindeki etkisi, 1920lerin sonlarında biten, sessiz film döneminde başlamıştır. 1920lerin ünlü aktrislerinden Pola Negri (1894-1987), kıyafetleriyle uyuşturup giymekten eskitti beyaz saten ayakkabılar aldı. Bu basında yer aldığına, binlerce

¹²⁵ Lehnert, a.g.e., 138 s.

kadın onun izinden gitti. Bir diğ er sessiz film oyuncusu Clara Bow (1905-1965) kısa saç, denizci pantolonu ve pilili eteğin popülerleşmesine yardım etti. Gloria Swanson (1899-1983), suni elmas ve sahte incilerle süslenmiş yüksek topuklu ayakkabıları moda yaptı. Hollywood'lu kostüm tasarımcıları, moda trendleri belirlemede önemli bir rol oynadı.

1928-1941 yılları arasında Gilbert Adrian (1903-1959), Metro-Goldwyn-Mayer ve ardından en prestijli Hollywood film stüdyolarının moda bölümlerini yönetti. Adrian sadece film stüdyolarının en önemli aktrislerinin stillerine imza atmadı, aynı zamanda pek çok moda ç ılgınlığını da başlattı. Bunlardan bir tanesi Oz Büyücüsü'nde (1939) giymesi için Judy Garland (1922-1969) ve Philadelphia Hikayesi'nde (1940) giymesi için Katharine Hepburn (1907-2003) için tasarladığı, pamuklu kareli kumaşla yapılmış, pötikareli elbiseydi. Bir diğ er ünlü Hollywood tasarımcısı Audrey Hepburn'un favorisi olan ve onu Tiffany'de kahvalt ı (1961), Sabrina (1954) ve Şahane Macera (1957) gibi filmlerde giydiren Hubert de Givenchy'ydi (1927-). Filmlerde giyilen kıyafetler, perakende satıcılar tarafından ç abucak taklit ediliyordu. Bir filmde giyilmiş bir geceliği ya da elbiseyi ş ık bulan bir kadın, bunların bir taklidini alışveriş merkezi yada Sears kataloğundan ucuza satın alabilirdi. Dergiler, film kostümlerinde kullanılan elbise stillerini yayınlamak, kadınlara kendi Hollywood elbiselerini dikme ş ansı tanıyordu. Söylendiğine göre dönemin en çok tutulan kıyafet stili, dönemin en popüler ve en çok reklamı yapılan filmi Rüzgar Gibi Geçti'nin (1939) piknik sahnesinde Vivien Leigh'in (1913-1967) giyindiği elbiseydi. Bireyler, tercih ettikleri kıyafetler ve saç modelleriyle özleştirilmekteydiler. 1930ların başında ateşli Jean Harlow (1911-1937) , neredeyse beyaz kadar açık renkli olan platin sarısı saçlarıyla ün kazandı. Aslında Platinum Blonde (Platin Sarısı) (1931), en beğ enilen ilk filmlerinden birinin adıydı. Platin sarısı etkisi, saçların rengi aç ılarak kazanılmıştı. Harlow yıldızlığa yükseldiğinde, kadınlar onun gibi görünmek için saçlarını boyatmaya başladı. 1940larda ünlü yıldız Veronica Lake (1919-1973), kakülleri gözünün önüne gelen hacimli saç stilini tercih ederek, yeni bir trend yarattı.¹²⁶ Dorothy Lmaour (1914-1996), The Jungle Princess (1936) filmindeki egzotik güzeli canlandırırken giyindiği, vücuda sarılan tek parçadan oluş an etekliği popülerleştirdi. Harlow, Lake ve Lamour cinsel cazibeyi temsil ediyorsa, çocuk oyuncu Shirley Temple (1928-) da masumiyet ve ş irinliği ifade ediyordu. 1930larda Temple, film endüstrisinin bir

¹²⁶ Pendergast, a.g.e., 784 s.

numaralı gişe oyuncusu olmanın keyfini sürmekteydi. Anneler, çocuklarını Temple gibi giydiriyor ve onun markalaşmış buklelerini taklit eden saç stillerini tercih ediyordu. Hiçbir kızın oyuncak sandığı, altı milyonun üzerinde satan Shirley Temple bebeği olmadan tamamlanamazdı. Bu arada kovboy filmlerinin özellikle gençler arasındaki popülerliği, çocuklar ve yetişkinler için tasarlanan, kovboy tarzı tişörtlerin satışını artırmaktaydı. Katharine Hepburn, Greta Garbo (1905-1990) ve Marlene Dietrich (1901-1992) hem ekran da hem de özel hayatlarında güçlü kişiliklerdi. Kadınların etek ve elbise giyerek, kadınlıklarını ön plana çıkarmaları beklenen durumlarda, hepsi pantolon giymeyi tercih ediyordu. Hepburn, Garbo ve Dietrich'in kıyafet seçimi, ne kadınlıklarını harcadıklarını ne de erkeklere pantolonu elbiseye tercih ederek daha az çekici gelecekleri izlenimini veriyordu. Sonuçta yıldızların giymeyi tercih etmediği şeyler, trendler üzerinde önemli bir etkiye sahip. 1930ların başında, erkekler yaygın olarak atlet giydiler. Sonrasında dönemin en ünlü yıldızlarından ve erkek ikonlarından Clark Gable (1901-1960), 'It Happened One Night' filminde izleyici karşısına çıkıyor.¹²⁷ Film gösterime girdikten sonra, atlet satışlarında % 75 orunda bir düşüş kaydedildi. Filmler ve film yıldızları, moda trendlerini etkilemeye günümüzde de devam etmektedir.

I.2.4.2. Gerçeküstücülük (Sürrealizm) ve Gerçeküstü Moda

Gerçeküstücülük (Sürrealizm), Avrupa'da 1920'li yıllarda bir anlamda *Dadaizmin* küllerinden doğan bir akımdır. Her şeye, hatta sanatın kendisine muhalif olan *Dadaizm*, yerini *Dada'nın* savunduğu görüşleri daha elle tutulur bir üretime dönüştüren *Gerçeküstücülük* akımına bırakmıştır.¹²⁸ II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım karşısında bazı şair ve ressamlar dehşete kapılmış ve akılcı tutuma tavır alarak, bilinçaltının düşsel dünyasına yönelmiş, köklü bir değişimle insan yaşantısını akıl ve mantığın sınırlarından çıkarıp, öz benliğine kavuşturmayı amaçlamıştır. Bu amaca ulaşmak için *Freud'* un bilinçaltı psikanaliz yöntemini araç olarak kullanmış, gerçekle düş arasındaki sınır çizgisini ortadan kaldırmışlardır.

Modacı ve sanatçı ortaklığıyla hazırlanan koleksiyonları bundan sonraki süreçte de görmekteyiz: I. Dünya savaşı öncesinde Fransız kadın terzisi olan *Paul*

¹²⁷ Lehnert, .a.g.e., 785 s.

¹²⁸ Antmen 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, a.g.e., 133 s.

Poiret, ressam *Raoul Dufy* ye kumaş tasarımları yaptırmış, 1930'lu yıllarda, moda tasarımcısı *Elsa Schiaparelli*, *Salvador Dali*'nin çalışmalarından etkilenip gerçeküstücülük akımına adanmış koleksiyonlar hazırlamıştır.¹²⁹ 1950'lerin büyük sanatçılarından olan *Salvador Dali* ve *Broque*'un mücevher tasarımlarının uygulanması, sanat ve moda dünyası arasındaki sıcak ilişkiye örnek verilebilir.¹³⁰

Resim 45. Meret Oppenheim's *Ma Gouvernante-My Nurse-Mein Kindermädchen*, 1936
(*Museum of Modern Art in New York*)

Kaynak: <http://www.surrealists.co.uk/viewPicture/201/> Nisan 2010

Gerçeküstücülük akımının kurucusu sayılan Fransız şair *Andre Breton* öncesinde de, Dadaizm düşüncesinin önemli isimlerinden bir olmuştur. '*Gerçeküstücünün Manifestosu*' 1924'te yayınlanmış sanat akımının en bilinen temsilcileri; *Paul Eluard*, *Robert Desnos*, *Rene Crevel* ve *Max Ernst*. *Salvador Dali*, *Marx Ernst*, *Joan Miro*, *Rene Magritte* Sinemada, *Germaine Dulac* Luis *Bunuel*, *Man Ray* ve *Jacques Brunius* olmuştur.¹³¹

¹²⁹ De Givry, a.g.e., 17-18 s.

¹³⁰ Türe, a.g.e., 126-127 s.

¹³¹ Antmen, A dan Z ye yirminci yüzyıl sanatı, P Sanat, a.g.e. 32 s.

Resim 46. Andre Perugia, Shoes, 1950

Kaynak: Linda O'keeffe, **Shoes, A Celebration of Pumps, Sandals, Slippers&More Shoes**, Workman Publishing Company, USA,1996, 485 s.

Resim 47. *Giorgio De Chirico'nun Gerçeküstü Şeyler* sergisi için hazırladığı kostüm tasarımları 1929

Kaynak: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/> Aralık 2009

Gerçeküstücülük akımının bir diğer önemli kanadı ise 'Gerçeküstücü Nesne'dir. Paris' te gerçekleştirilen 'Gerçeküstü Şeyler - Surreal Things' (1936) adlı sergide; *Salvador Dali*, *Rene Magritte*, *Giorgio de Chirico* ve *Max Ernst*'in dünyaca ünlü resimler ve tasarladıkları garip nesnelere yer almıştır. 'Gerçeküstü Şeyler', mobilya, seramik, tekstil, poster, fotoğraf, film, resim, heykel, moda ve mücevherattan mimari modellere kadar nesnelere sarar. 20'li yılların başlarında sanat ve tasarım objelerini etkileyen akım Moda dünyasını da etkisi altına almış. Moda endüstrisinde *gerçeküstücülük* ve tam tersi olan *sıradanlık*, günlük yaşamda kolaylıkla kullanılan kumaş, baskı, mücevher, şapkalar, couture, ayakkabı tasarımlarında tasarımcıların özgürlüğünü yansıtmıştır. Sürrealistler tarafından oluşturulan moda, mobilya ve ayakkabılar şaşırtıcı, kullanışsız, benzersiz, ama son derece seksiydi. Diğer akımlara yakıştırılmayan tutku ve dolayısıyla seksin sürrealizme yakıştırılması çok doğal bir tepkiydi. Moda, seksiydi. Gerçeküstücülük' deki moda da öyleydi.

Resim 48. Elsa Schiaparelli & Salvador Dali

Desk Suit, 1937, Fransa, 1938-39 sonbahar / kış koleksiyonu,
"Shoe Hat", Fransa, 1937-38 (*The Metropolitan Museum of Art*)

Kaynak: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/> Aralık 2009

Sanat ile modanın yollarının kesiştiği, hem giyilebilir hem de sıra dışı olan kıyafetler döneminde Schiaparelli, moda dünyasında; çekmece şeklinde cepler, istakoz ve akrobat düğmeler ve dalgalı kurdelelere benzetilecek şekilde boyanmış deri şeritler ile izleyenleri sürekli şaşırtan bir üslup yaratır. 1936 'da Elsa Schiaparelli'nin '*Büro Elbisesi*' tasarımıyla gerçeküstüçülere büyük bir jest yaptığı düşünülür. Bu elbisede, çekmece kulplarının göğsüne yer verildiği ve hangisinin gerçek cep bağlayıcıları olduğuna karar verilemez. Çekmecelerle Dali'nin Venüs'ü ya da Milosu' yla oldukça benzerlik gösteren Elsa Schiaparelli ' Dali'yle birçok ortak çalışma yapmıştır.¹³² Bu tarz çalışmalardan bir diğeri ise, Salvador Dali' nin önerisiyle tasarladığı ayakkabı görünümünde bir şapka idi Schiaparelli 'nin ve diğer şapka tasarımları sıra dışı yaklaşımının bir özeti gibidir.

I.2.5. İkinci Dünya Savaşı'nın Giysi- Aksesuar Modasına Etkisi (1939-1945)

Gündelik moda savaş dolayısıyla bulanık bir hal almıştır. Kıyafet satın almak için öncelikle paraya sonra da vesikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür mecburiyetlerden dolayı pratik, önden düğmeli kısa kollu üstler ve kısa eteklerden oluşan sade kıyafetler ile sportif bir tarz oluşturulur 1939-1945 yılları arasındaki savaş döneminde lüksten kaçınılmıştır. Dönemin kötü koşullarıyla başa çıkmak zorunda olan kadınlar için uzun ömürlü yün takımlar gündelik giysilerdir. Toplu taşımanın henüz çok fazla gelişmediği Avrupa'da kadınların işe gitmek için bisiklet kullanmaları ya da uzun mesafeleri yürüyebilmelerinde gerekli olan konfora sahip giysileri tercih etmeleri gerekiyordu.

Bu dönemde, kadın giyimi, kıtlıklara ve savaş sırasında ev haricindeki çalışmalarına bağlı olarak, çok büyük değişimler geçirdi. Üniformalar, sivil hayatın bütün sosyal aktivitelerinde (sinema, düğün, restoran, gala v.b.) görülüyordu. Yardımcı servislerde görev yapan üniformalı erkek ve kadınlar, günlük hayatın içinde olduklarından, savaş gerçeğinden uzaklaşmak kesinlikle mümkün değildi

¹³² Watson, a.g.e, 356 s.

Savaş öncesi dönemi moda giyiminin bütün süslemeleri şimdi kötü bir zevk olarak düşünülüyordu ve sadeleştirilmiş bir stil gerekli görülüyordu. Siluet, daha rafine ve süssüz hale geldi. Kare kesimli, vatkalı bir ceket ve diz hizasında düz kesimli bir etekten oluşuyordu. Giysiler pratik olmalı, zor şartlarda hizmet veren kadınların hareket kabiliyetlerini de kısıtlamamalıydı. Ayrıca, kadınlar, hem savaş işlerinde pratik olması, hem de sıcak tutması bakımından aktif olarak pantolon giymişlerdi. Uzun bisiklet giysilerinde kolaylık sağlaması için eteklere de yırtmaçlar açılmıştı.

Resim 49. Kadınlar, hem savaş işlerinde pratik olması, hem de sıcak tutması bakımından aktif olarak pantolon giymişlerdi, Kasım 1941

Kaynak: N. Yapp, **1940'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm., 2000, 309 s

Savaş döneminin bütün üniformalarında yün kullanılmaktaydı ve askeri gereksinimi karşılamak için, sivil giyimdeki yün kullanımının azaltılması gerekliydi. Dolayısıyla, sivillerin giyiminde bir seri kısıtlamaya gidildi. Gündelik moda savaş dolayısıyla bulanık bir hal almıştır. Kıyafet satın almak için öncelikle paraya sonra da vesikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür mecburiyetlerden dolayı pratik, önden düğmeli kısa kollu üstler ve kısa eteklerden oluşan sade kıyafetler ile sportif bir tarz oluşturulur.

Resim 50. Savaş döneminde tercih edilmiş pratik ve spor giysi örnekleri, 1943

Kaynak: Elizabeth Ewing, Alice Mackrell, **History of 20th Century Fashion**, Chrysalis Book Group, Londra, 2005, s.142

I.2.6. Savaş Sonrası Değişen Kadın Profili (Modern Kadın)

II. Dünya Savaşıyla tanışan Avrupa şaşkın ve bitkin bir haldedir. Savaş her cephede olduğu gibi moda cephesinde de ağır yıkımlara sebep olmuştur. Avrupa ve Amerika moda endüstrileri savaştan direkt etkilenmiş birçok moda evi ve mağaza ya kapanmış ya da küçülerek ayakta kalmaya çalışmıştır. Savaş süresince 1930'lu yılların stilleri ile yetinilmiştir¹³³, ama insanlar bu tarz giyinmekten ve hükümetin savaş zamanı uyguladığı kıyafet yasağından bıkmıştı ve çok kısa süre içerisinde lüks ve etkileyici kıyafetler giymeye geri döndüler. Kadınlar için yeni görünüm ya da Amerikan görünümü, adındaki yeni moda, daha önce mevcut olandan daha zengin seçenekler sunmaktaydı. Savaş zamanı milyonlarca askeri üniforma üretmiş fabrika üreticileri, nasıl seri üretim yapılacağını bulmuştu ve savaştan sonraki yıllarda, sıradan insanlara kaliteli ve hatta şık giysiler pazarlamaya başladılar. Şık giyim bir zamanlar sadece zenginlerin erişimindeyken, II. Dünya Savaşı sonrasında kalkınan orta sınıf mensupları da, iyi kıyafetler satın

¹³³ Doç.Suhandan Özay, 20. Yüzyıl sonunda moda adına hatırlananlar, **Antik Dekor Sanat Dergisi**, Sayı.56, 127 s.

alabiliyorlardı.¹³⁴

Resim 51. İngiltere’de bir moda defilesi, Mart 1949

Kaynak: N. Yapp, **1940’lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm., 2000, 308 s.

40’lı yıllarda; savaş sonrasında kadınlar yeni trendlere kucak açmaya başlar. Elbiselerin belleri genellikle dardır, her şekilde kullanılan kumaştan ve diğer materyallerden tasarruf yoluna gidilir. Mantar topuklu ayakkabılar modern olmalarının yanı sıra aynı zamanda oldukça pratiktir çünkü bu sayede deri israfı azalmış olur. Ayrıca Fransa’da, akla gelebilecek her türlü materyalden ve fantastik formlardan oluşturulan kıyafetler ve aksesuarlarla yönetime sessiz bir başkaldırı yapılmaktadır. Sert hatlı özel dikim kıyafetler, cüretkâr şapkalar, eldivenler ve kalın sürülmüş kırmızı rujlarla kadına dişilik kazandırılır. Kadınlar az yedikleri ve sürekli hareket ettiklerinden dolayı hiç olmadıkları kadar ince görünmektedirler. Etek giymek için dar kalçalara sahip olmak gerekir. Bu kural yıllar öncesi de geçerli

¹³⁴ Pendergast, **a.g.e.**, 845 s.

olduğu için kontrastı vurgulayan korseler yeniden gardıroplardaki yerini almaya başlar. Korseyi yeniden deneyen kadınların ona alışmaları mümkün görünmemektedir. Bu yüzden önceliği rahat görünümlü saten jartiyelere verirler. 40'lı ve 50'li yıllarda askısız elbiseler kadınların gururu iken, roket formlu sutyenler dönemin tipik sembolü olur. Savaş sonunda diğer materyallerin yanında moda endüstrisinde devrim yaratan naylon Avrupa'ya gelir.¹³⁵ Savaşın sonra "New Look" moda dünyasının merkezi haline gelir.

Resim 52. Amerikan basını tarafında 'New Look - Yeni Görünüm' olarak duyurulan kabarık etekler ve parıltılı kumaştan yapılmış elbiseler. Bu elbiseler şapka, eldiven sivri uçlu ayakkabılar ile tamamlanmaktadır, Christian Dior, Amerika, 1947

Kaynak: Valerie Mendes, Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, Thames&Hudson World of Art Series, 2005, Londra, 127 s.

Savaş sonrasında kadınlar savaş dönemi rollerini terk etmeye, kendilerini eşlerine ve çocuklarına adamaya ve güzellik ritüellerine katılmaya teşvik edildiler. Kadınlar savaş döneminde ortan kaybolan ruj, pudra ve boyalara ilgi gösterince

¹³⁵ Watson, a.g.e., s.64

güzellik sektöründe bir patlama yaşandı ve Parisli modacılar göğüs, bel ve kalça kıvrımlarını ortaya çıkaran stil için sağlam tasarımlardan vazgeçtiler. Christian Dior'un, Amerikan basını tarafında 'Yeni Görünüm' olarak duyurulan 1947 tarihli Corelle serisi, bu değişimin mükemmel bir örneğiydi. Şık tasarımları romantik ve gösterişliydi: kabarık etekler, şampanya rengi organzeler ve işlenmiş tüller ve parlak saten ya da parıltılı kumaştan yapılmış elbiseler. Özenli işçilik gerektiriyordu ve koleksiyon ilk kez tanıtıldığında, başlıklara '*moda tarihinde dönüm noktası*' olarak yansdı. Bele doğru inelerek inen vücutlar, eteklerin çiçek gibi açtığı altlar ile son yılların en şık modası yansıtılmaktaydı bunlar; kadınları dikkat çekici ve çarpıcı hale getirmeyi amaçlayan dikkat çekici ve arzulan kıyafetlerdi. Bu elbiseler şapka, eldiven sivri uçlu ayakkabı ile tamamlanmaktaydı, stilleto topukların ilk örnekleri bu dönemde görülmeye başlanmıştır.¹³⁶

Resim 53. Ellilerin başına özgü, bele oturan klasik bir günlük Christian Dior takımı 1953

Kaynak: N.Yapp, **1950'ler, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Alm, 2000, 212 s.

¹³⁶ Pratt, a.g.e., 94-100 s.

Moda tarihinde 1940ların sonu en iyi, Fransız tasarımcı Christian Dior (1905-1957) tarafından başlatılan, yeni görünümle (New Look) bilinmektedir. Bununla birlikte okyanusun diğer tarafında Amerikalı tasarımcı Claire McCardell (1905-1958), kendi moda devrimini yaratmaktaydı. II. Dünya Savaşı sırasında Fransız modacılar pasifken, McCardell yoğun kadınlar tarafından giyilecek kıyafetler tasarlamaya başlamıştı. Moda tarihine modanın aynası McCardell şu sözlerle geçmişti: “Her birimizin iyi bir giyimi hak ettiği seri üretim ülkesinden geliyorum”. İlk tasarımları arasında çapraz kesimli bir elbise vardı. Kadınlar McCardell’in tasarımları içinde kolayca hareket edebilmekteydi. Gözlemciler kısa süre içinde McCardell tasarımlarını yeni Amerikan görünüşü olarak nitelendirmeye başladı. Hepsinin ötesinde yeni görünüm basit ve pratikti. McCardell’in çapraz kesimli elbiseleri bel bölgesinden ayarlanabilir ve cepliydi.¹³⁷ Dar balerin elbiseleri sıkıydı ve pek çok şekle girebiliyordu ve iç giyim ürünü olarak ta bir kemer seçmişti. McCardell basit kumaşlar kullanmaktan hoşlanıyordu. Kısa süre içerisinde diğerleri de McCardell’in izinden gitti ve yeni görünümü geliştirdi. Amerikan görünümü, 1950 ve 1950lerde ABD ve Avrupa stili üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Diğer pek çok modacı basit ve rahat giysiler tasarlamaya başladı.¹³⁸

Resim 54. Kanat şeklindeki sırt dekoltesiyle Christian Dior tasarımı Ekim 1948
Cristobal Balenciaga'nın omuz genişliğindeki şapkası

Kaynak: L. Watson, **Modaya Yön Verenler**, Güncel Yayıncılık Ltd, İstanbul, 2007, 70,69 s.

¹³⁷ Pendergast, **a.g.e.**, 852 s.

¹³⁸ **y.a.g.e.**, 853 s.

1950ler genelde büyük benzerlik olarak özetlenirdi. Bu yıllar herkesin aynı davranmak, düşünmek, konuşmak ve giyinmek istediği yıllardı. Bununla birlikte 1950lerin ortasında, hem Avrupa hem de ABD'de benzerlikte kopma yönünde bir ilerleme gözlemlendi. Avrupa ve ABD'de gençler, ailelerinin değer ve geleneklerini reddetmeye başladılar. Rock 'n' Roll denilen yeni bir müzik dinlemeye ve asi kıyafetler giymeye başladılar. 1950lerin sonunda batı dünyası ayırt edilebilir bir gençlik modasına tanık oldu ve 1960ların başında bu moda, moda dünyasına hakim olmaya başladı. 1946'dan 1960'a kadar, siyasi ve sosyal hayattaki değişimlerin, insanların ne giydiğiyle ilgili direkt bir ilgisi vardı.¹³⁹ 1947'nin yeni görünüm modası takipçisi kadınlarından, 1950lerin başlarındaki flanel takım giyen iş adamlarına ve 1950lerin sonlarındaki tehlikeli görünüşlü araba tamircilerine kadar, insanların giydikleri siyasi ve sosyal hayattaki değişikliklere karşı tutumlarını ortaya koyuyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 50'li yıllarla birlikte alternatif ve marjinal bir moda gün ışığına çıkmaya başlar. ABD'nin varlığı Avrupa'da kendini hissettirir. Amerikan giyim tarzı bütün dünyada tercih edilmeye başlanır. Bu yeni stil, 'zamana uygun', 'gösterişli' ve 'mükemmel'dir. Gençler saçlarını "Amerikan tıraşı" kestirmeye başlarlar. Tenis ayakkabıları, süveterler ve bol pantolonlar giyerler. Eteklerin üzerine triko bluzlar, sandaletler ve kuştüyü küçük şapkalar genç kızlarının vazgeçilmezidir.¹⁴⁰ Savaş öncesinin lüksüne bir geri dönüş vardır, muhteşem mankenlerin sergilediği yeniden yaratılmış bir zarafet ve bele oturmayan elbiselerle çarliston dönemine bir göz kırpış söz konusudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 50'li yıllarla birlikte alternatif ve marjinal bir moda gün ışığına çıkmaya başlar. ABD'nin varlığı Avrupa'da kendini hissettirir. Amerikan giyim tarzı bütün dünyada tercih edilmeye başlanır. Bu yeni stil, 'zamana uygun', 'gösterişli' ve 'mükemmel'dir. Gençler saçlarını "Amerikan tıraşı" kestirmeye başlarlar. Tenis ayakkabıları, süveterler ve bol pantolonlar giyerler. Eteklerin üzerine triko bluzlar, sandaletler ve kuştüyü küçük şapkalar genç kızlarının vazgeçilmezidir. Savaş öncesinin lüksüne bir geri dönüş vardır, muhteşem mankenlerin sergilediği yeniden yaratılmış bir zarafet ve bele oturmayan elbiselerle çarliston dönemine bir göz kırpış söz konusudur.

¹³⁹ Pendergast, a.g.e., 845-846 s.

1950'lerden başlayarak, giyim tarzlarında genel geçer modaaya aykırılıklarıyla tanımlanan, çoğunluğu gençlerden oluşan alt kültür grupları ortaya çıkmıştır. 1950'lerde *Teddy Boyslar*, *Modlar*, *Cehennem Melekleri*'yle başlayan alt kültür modaları, 1970'lerdeki punk ve hippilerin genel geçer modaaya aykırı görünümleriyle alt yapısını oluşturmuştur. Bütün bu gruplar basit modaaya, kurallara gönderme yapmak, bunları tersine çevirmek ya da bozmak için kullanan saklı bir tarz politikasıyla ilgilidir. Savaş sonrasında kadınlar savaş dönemi rollerini terk etmeye, kendilerini eşlerine ve çocuklarına adamaya ve güzellik ritüellerine katılmaya teşvik edilmeye başlanırlar. Savaş döneminde ortadan kaybolan ruj, pudra ve boyalara hücum ettikçe güzellik sektöründe bir patlama yaşanır. Parisli modacılar göğüs, bel ve kalça kıvrımlarını ortaya çıkaran stil için sağlam tasarımlardan vazgeçerler. Christian Dior'u, Amerikan basını tarafında Yeni Görünüm olarak duyuran 1947 tarihli Corelle serisi, bu değişimin mükemmel bir örneğidir. Şık tasarımları romantik ve gösterişlidir: kabarık etekler, şampanya rengi organzeler, işlenmiş tüller ve parlak saten ya da parıltılı kumaştan yapılmış elbiseler kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

1900-1950 YILLARI ARASINDA BATIDA KADIN AYAKKABI MODASI

Ayaklarımızı soğuktan, kirden, ıslanmaktan, kesilmekten ve berelemekten koruyan, biçim, renk, görünüm açısından da giysiyi tamamlayan; çorap dışında ayağa giyilebilen her türlü giysiye ayakkabı diyoruz.¹⁴¹ Ayakkabı tarih boyunca; bir statü simgesi sayılmakla beraber biçim, renk ve görünüm açısından, dönemin sosyal ve kültürel etkileriyle paralel değişen güncel modasını yansıtan vazgeçilmez bir aksesuar olmuştur.

Mağara duvar resimlerindeki avcı tasvirlerinde ayaklarını sardıkları deriler görülmektedir. Resimler dışında bilinen en eski ayakkabılar Amerika kıtasında Doğu Oregon'da ki çöl alanında 10.000 yıllık sandaletler ve Arkansas'ta *Missouri* mağarasında 8.000 yıllık sandaletleri içeren bulgulardır.¹⁴² Bu iki sandaletin dışında Ermenistan'ın, İran ve Türkiye sınırına yakın bir noktasında bulunan *Vayots Dzor* Bölgesi'ndeki bir mağarada, dünyanın en eski *deri ayakkabısı* bulunmuştur. 5500 yıl öncesine ait olan deri ayakkabı, toprak altında kaldığı için ayakkabının bağcıkları bile günümüze sağlam olarak gelebilmiştir. Ayakkabının mistik bir tören esnasında kasıtlı olarak mağaraya gömüldüğü düşünülmektedir.¹⁴³ Tarih öncesi dönemden insanların giydikleri ayakkabılar o zamanda bulunabilen malzemeye göre değişmiştir. Kuzey Avrupa da buz çağındaki ayakkabılar koyun ve geyik derilerinden yapılmıştır. İnsanlar ayaklarını derinin içine koyarak, ayaklarının etrafında şekillerini kesip, bilekleri etrafında deriyi sararak, deri kayışları yardımıyla yerini sağlamlaştırmışlardır. Kuzey Amerika da doğal bitki elyaflarının varlığı insanların daha çok işlemeli ve ayağa daha çok uyum sağlayan ayakkabılar yapmasını sağlamış bu da modern sandaletlerin ataları olarak gösterilmiştir.

¹⁴¹ Prof.Dr.Sami Akalın, **Ayakkabıcılık Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1993, s.

¹⁴² <http://www.discoveryon.info/2009/07/8000-year-old-shoes-discovered.html/> Ocak 2010

¹⁴³ [http://www.taraf.com.tr/haber/en-eski-ayakkabi-ermenistan-da.htm/Ocak 2010](http://www.taraf.com.tr/haber/en-eski-ayakkabi-ermenistan-da.htm/Ocak%2010)

Tarih öncesi dönemlerde, şimdiki Arizona bölgesinde bulunan Amerikan yerlilerinin giydiği *Anasazi Ayakkabıları* oldukça dayanıklı avize ağacı liflerinden yapılmıştır.¹⁴⁴ Deriden veya bitki liflerinden yapılmış olsun tarih öncesi dönemde yapılan ayakkabılar zor kullanım koşullarına dayanıklı yapılmıştır. Bazı ayakkabılardaki işlemeli örgüler insanların ayaklarının görünüşlerine dikkat ettiklerini göstermektedir.¹⁴⁵

Resim 55. Ermenistan'ın *Vayots Dzor* Bölgesi'ndeki bir mağarada 5500 yıl öncesine ait ve son derece iyi korunmuş deri bir ayakkabı bulundu

Kaynak: <http://www.armeniaproject.com/blogs/> Ocak 2010

Bugün kullandıklarımıza yakın görünen sandalet modellerinin ilk olarak Asya ve Mısır'da ortaya çıkmış ve dünyaya bu uygarlıklardan yayılmıştır. Mısır, Sümer, Pers kabartmalarında ve resimlerinde görülen düztabanlı, çapraz bantlı sandaletler ilk önce papirüs yapraklarının tabana bağlanmasıyla, sonraki tarihlerde ise deri ve kösele kullanılarak üretilmiştir. Mısır sandaletleri, yalnızca tanrılar, firavunlar ve asillerle sınırlı olmak üzere erkekler tarafından kullanılmış ve asaletin bir ayrıcalığı olmuştur. Antik Roma döneminde de aynı kurallar görülmüştür. Ayakkabı, özgürlük ve bağımsızlık simgesi olarak kabul edilmiştir. Halk düz deri sandaletler kullanırken, Roma imparatorları altın ve mücevherlerle bezenmiş sandaletler kullanmış, Roma Sandaletleri rengine ve modeline göre kullanan kişinin gücünü, statüsünü temsil etmiştir. Örneğin siyah sandalet Roma'da disiplini ve gücü temsil etmiş ve senatoda kullanılmıştır. Beyaz stresli işlerle uğraşanların rengi, yeşil ise soyluluğu simgeleyen renk olarak karşımıza çıkmış ve aristokratlar tarafından

¹⁴⁴ Pendergast, **Fashion, Costume And Culture**, Volume 1, The Gale Group, Amerika, 2004, 14 s.

¹⁴⁵ **y.a.g.e**, 14 s.

kullanılmıştır. Antik Yunan ayakkabılarında kullanılan farklı renkler, farklı sosyal kategorileri simgelemiştir. Yüksek ökçe aristokrasinin simgesi olurken, fakirler tahta sandaletlerle giyerken, sokak kadınları fark edilmek için yürüdükçe ses çıkaran topuklu *crepida* denilen ayakkabıları kullanmışlardır.¹⁴⁶, şık ve asil kadınlar erguvan renkli işlemeli ve süslü mantar tabanlı sandaletleri tercih etmişlerdir.

Ortaçağ'da, özellikle Avrupa saraylarında ayakkabılar tamamen gösterişe yönelirken, Rönesans'la birlikte ayakkabı modasındaki aşırılıkları yerini geniş rahat modellere bırakmıştır. Bu dönemde genellikle deri, kadife, ipek üzeri işlemeli ve hafif ökçeli ayakkabılar giyilmiştir. Barok dönemde ise moda uygun giyinmenin ön koşulu, topuklu ayakkabılara sahip olmak olmuştur. Bu ayakkabılar, genellikle ipek, kadife ve saten brokar türü lüks kumaşlardan yapılmış üstleri ipek, altın ve gümüş alaşımlı stilize çiçek motifleri ile bezenmektedir. Romantik dönemde renkli deriler, fiyonklar, atkılar ayakkabı modasını belirlemiş, 16. yüzyıla gelindiğinde terlikler özel olarak dokunmuş ipek ve kadifelerle üretilmiştir. 17. yüzyılın son çeyreğinde moda olan sivri burunlu ve yüksek topuklu kadın ayakkabıları; ayakkabı tarihinde ilk kez kadın erkek ayrıcalığını belirlemiştir.¹⁴⁷

18. yüzyılın sonlarında, büyük ekonomik, sosyal değişimler sonucu batı dünyasında endüstriyel devrim meydana gelmiş ve modanın 'Couture' adı verilen elbise dikme zanaatından seri üretime geçmesi, el işçiliğini endüstriye dönüştürebilen dikiş makinesiyle başlamıştır. Dikiş makinesi sayesinde, kıyafetin seri üretilebilirliği, seri üretilebilirlikle de, modanın herkes için ulaşılır olması mümkün olmuştur. Amerika'da 1859 yılında, Isaac Merritt Singer tarafından ilk 'Ayak Pedallı Dikiş Makinesi' ve İlk 'Kösele Dikiş Makinesi' piyasaya sürülmüştür. 1888 yılında, ilk topuk fabrikası kurulmuş, bu teknolojik gelişmelerin ardından ise Amerika'da ilk ayakkabı fabrikası açılmıştır. Fabrikanın İsviçreli *Shoneward* tarafından kurulmuş, 1900'lerden başlayarak ayakkabı alanında makine ile seri üretime geçilmiştir.¹⁴⁸ Modadaki hızlı değişimler özellikle, 19. yüzyıldaki, endüstriyellemenin gerçekleşmesinden sonra oluşmuştur. Böylelikle yeni bir moda, hızlı bir şekilde ve makul fiyatlarla üretilebilmiştir.

18. yüzyılda ayakkabı modasını Paris belirlemiştir. Kadınlar ayakkabılarını

¹⁴⁶ Pendergast volume 1, a.g.e. 14 s.

¹⁴⁷ Praet, 31-32 s.

¹⁴⁸ O'Keffe, a.g.e. s

Paris'ten getirtmiş, en çok nakış işli, dantel ve kehribar taşları ile süslenen topuklu ayakkabıları tercih etmişlerdir. Fransız ihtilalinden sonra; topuklu ve tokalı ayakkabılar çökertilen aristokrasinin simgesi olarak kabul edilmiş, buna karşılık cumhuriyetçiler hafif ve düz ayakkabılar ile farklarını ortaya koymuşlardır. 18. yüzyılın sonlarına doğru Amerika'da açılan ayakkabı fabrikaları ile ayakkabı modasının belirleyicisi Amerika olmuştur. Endüstri devriminin ardından Amerikalıların¹⁴⁹ ayakkabı üretiminin hızını artıran farklı teknikler ve makineler icat etmeleri üretimi kolaylaştırmış, daha önce olmadığı kadar ucuz ve rahat ulaşılabilir ayakkabılar üretilmiştir.¹⁵⁰ 1860'lı yıllardan sonra kaliteli ayakkabılar sağ sol olarak ayrılmaya başlamıştır. Yıllarca ilkel ya da gelişmiş birçok malzemeden yararlanılarak değişik modeller yaratan ustaların yerini artık seri üretim yapan atölyeler almıştır. 19.yüzyıl sonlarında ayakkabı üretimi bir endüstri halini almasının yansıması olarak ayakkabı modası kısa aralıklarla değişmeğe başladığı görülmektedir.

Ayakkabı modelleriyle ilgili değişimler de moda akımlarından etkilenerek gerçekleşmiştir. Moda kapsamı içinde, ayakların giysisi içinde ele alınan ayakkabıların tasarımlarında giysilerin tasarımları da çok etkili olmuştur. Moda tasarımcıları sıklıkla, giysilerle bir bütün olabilecek ayakkabılar tasarlamışlar, giysilerde kullandıkları ayrıntıları, giysilerin bir aksesuarı gibi gördükleri ayakkabılara da uyarlanmışlardır. Ayakkabı, modanın kapsamı içinde ayakların giysisi olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla moda tasarımı kapsamında yer alan ayakkabı tasarımı, modanın giysiye yüklediği sosyal ve psikolojik boyutta bazı sembolik işlevleri yerine getirmektedir. Bu sembolik işlevler, giysiler sayesinde kişinin toplumda dikkat çekmesi; saygınlığını koruması; statüsünün belirlenmesi; ekonomik durumunun algılanması şeklinde olmuştur. Bu yüzden moda tasarımcılarının tasarladığı ayakkabıların çoğunda statüyü ve ekonomik gücü simgeleyecek taşlar, pahalı malzemeler, pahalı deriler; cinselliği simgeleyecek yüksek topuklar; diğer insanların dikkatini çekecek çok çeşitli süslemeler, nakışlar, dekorlar gibi ayrıntılara önem vermişlerdir. Moda tasarımcılarının, ayakkabıyı bir

¹⁴⁹ 20.Yüzyılın Başında Amerika Seri Ayakkabı Üretimini Kontrolünü Elinde Bulunduruyordu. Amerikan Patentleri Ayakkabı Üretiminde Kullanılan Teknolojinin Çoğunu Elinde Bulunduruyordu, Bu Yüzden De Fabrikacıların, Patentleri Sahiplerinden Satın Almaları Ya Da Kiralamaları Gerekliyordu. Makineler Alındıktan Sonra, Üretilen Her Ayakkabı İçin Komisyon Ödenmeliydi. Ayrıca Amerika, Sayaları Kalın Tabanlara Dikmek Gibi Zor İşler İçin Makineler İcat Etmeleri,1884'te Patenti Alınıp, 1900'e Kadar Geliştirilen *Chromium* Tuzları Kullanılarak Uygulanan Tabaklama Yöntemiyle, Deriyi Geleneksel Yöntemlerden Daha Hızlı Ve Ucuz Üretmeleri, 1899 Yılında İlk Kauçuk Topuğu Keşfetmeleri Gibi Gelişmelerle Ayakkabı Üretiminde Dünyaya Öncülük Yapmıştır.

¹⁵⁰ Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Four Centuries Of Fashion Footwear, Thames&Hudson Ltd., London, 2007, 123 s.

giysi olarak ele almalarının sonucu, moda ile ilgili tüm yaklaşım ve kavramları ayakkabı tasarımına da uyarlamışlardır.

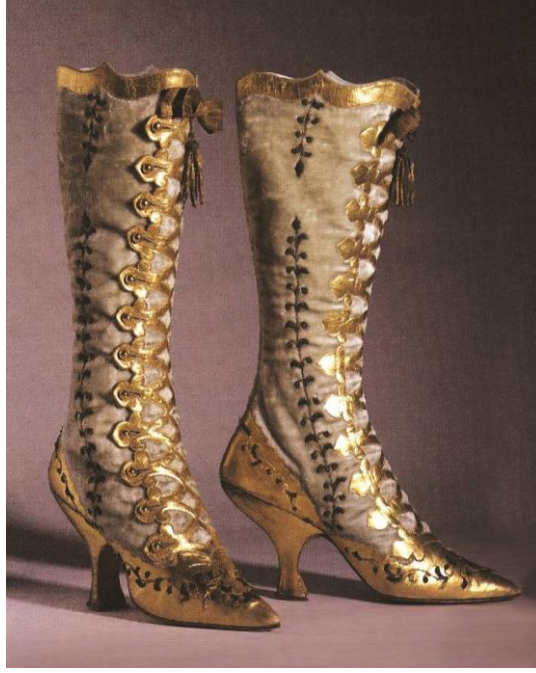
Resim 56. 30 adet düğme ve yalancı elmaslarla süslenmiş Louis topuklarıyla düğmeli botlar, Siyah dana derisi, Almanya, 19 yüzyılın sonu 20 yüzyılın başı.

Kaynak: <http://www.allaboutshoes.ca/en/heights/> Nisan 2010

19.yüzyılda kadınlar, yirmilerin ortasına kadar moda olarak kalmaya devam eden, genellikle 8 ve ya 20 düğmeli uzun çizmeler giymişlerdir. Günlük ayakkabılar; gri, siyah, kahverengi, beyaz renklerde iken akşam ayakkabıları ise genellikle bronz veya siyah renkte üretilmiştir. Topuklarda genellikle Louis topukları olarak bilinen 6-6,5 cm boyutlarında topuklar yaygınlaşmış, 1890'lı yıllarda 16-17 cm boyunda topuklar moda dünyasında görülmeye başlanmış ve bunlar yüzyıl dönümüne kadar moda olarak kalmaya devam etmiştir.¹⁵¹ İlk tanınmış ayakkabı tasarımcısı *Pietro Yantorny*'in Kraliçe Victoria için tasarladığı *Victoria Tarzı Siyah Çizmeler* uzun süre popüler kalmış modellerdir. Bu çizmelerin yüksekliği 1909 ve 1913 yılları arasında, baldıra kadar çıkararak iddialı bir yüksekliğe ulaşmıştır.¹⁵²

¹⁵¹ Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 19 s

¹⁵² Pedersen, **a.g.e.**, 32 s.

Resim 57. Sarı çizmeler çorapların yanı sıra dikkati bacaklara da çekecek biçimde tasarlanmıştır. Parlak sarı oğlak derisi ve kadife. İsveç, 1890-1902.
(Bata Ayakkabı Müzesi Koleksiyonu)

Kaynak: Elizabeth, Semmelhack **Heights of Fashion**, Periscope Publisher, 2008, 36 s.

19. yüzyılın son dönemine kadar kadın ve erkek ayakkabıları tek tür kalıp üzerinden üretilmiştir. Önden bağlı, çıkıntılı tabana sahip, yuvarlak burunlu ve alçak düz topuklara sahip ayakkabılar özellikle sokak giyiminde tercih edilmiş ve genellikle siyah ya da bronz renkte üretilmiştir. 1890'lı yıllarda birçok kadın alçak topuklu geniş burunlu ayakkabı ve çizmeleri giymeyi tercih ederken, modayı takip eden kadınlar tarafından; sivri burunlu Louis topuklu kumaş ayakkabılar vazgeçilmez olmuş ve topuk boyları aksi sipariş edilmediği sürece 5-6 cm yüksekliği geçmemiştir.¹⁵³ 1890'larda ayakkabılar için özellikle aranan bir renk olarak sarı çıkışını yapmış, daha sonra fildişi saten sıkça kullanılmıştır. Gündelik ayakkabı seçimleri çoğunlukla bot olmuş, bot çeşitleri henüz gelişmemesine rağmen dönemin günlük giyim için popüler ayakkabılar olarak görülmüşlerdir. Bu yıllarda elbiselerin hala ayak giyimini gizleyebilecek kadar uzun olduğu bilinmektedir.

¹⁵³ Walford, a.g.e., 131 s.

Resim 58. 19. yüzyılın son periyoduna ait ayakkabılar

Kaynak: J.Walford, **The Seductive Shoe**, T&H Ltd., Londra, 2007, 114,119 s.
M.Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary 20th Shoes**, Abbeville Press, USA,1989, 18,19,23 s.

20. yüzyıla dek moda, kadınların ayaklarını giysilerin altında saklı tutup, bir saflık sembolü olarak yüceltilmişken, 20. yüzyıl modasıyla birlikte değişmeğe başlamıştır; kadınlar etek boyları kısalıp ayakkabılar görünmeye başlayınca farklı çeşit ayakkabılara sahip olmanın keyfini çıkarmıştır. Ağır ve hantal botlardan şık deri botlara, rahat tenis ayakkabılarından hafif sandaletlere çok çeşitli ayakkabı çeşidine ulaşılmıştır. 20. yüzyılla beraber yeni malzemeler, yeni formlar ve yeni ayakkabı türleri ortaya çıkmış, diğer tüm kültürel göstergeler gibi ayakkabı da değişime ayak uydurmuş, yaşamın gereklerine göre yenilenerek tasarlanmaya başlanmıştır. Artık ayakkabıcılar sporcudan, astronota, dansçıdan, işçiye farklı alanların farklı temsilcilerine özel tasarımlar yapmaktadır. Avrupa ayakkabı endüstrisinin, Amerikalılara yetişmesi yıllar sürmüştü, tam yetişmişken I. Dünya Savaşı başlamış ve Avrupa'daki ayakkabı üreticiliği, sivil ayakkabı modasından askeri ayakkabı üretimine geçmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁴

Ayakkabılar tarihin her döneminde işlevsel bir aksesuar olmanın ötesinde bir statü simgesi sayılmıştır: Krallar, askerler, politikacılar, asiller, fahişeler ve hizmetlilerin giydiği ayakkabılar rengi, malzemesi ve işçiliğiyle kişinin bulunduğu konumu ortaya koyardı. Toplumun ayrıcalıklı sınıfları için değerli malzemeler kullanılarak yapılmış ayakkabılara halkın, ulaşabilmesi hiçbir zaman çok kolay olmamıştır. Ayakkabıda kullanılan toplumların sosyal ve kültürel yapılarını yansıtan bezemeler ve aksesuarlar; dönemin yaşam stillerini, dünyevi ve dinsel görüşlerini ifade eden, geçmişini yorumlamamıza yarayan özel tasarım alanları olmuştur. Bu durum 20. yüzyılın küreselleşen ayakkabılarında daha çok bir karakter, bir tarz belirleyicisi olmuştur.

1900-1950'li yıllarda oluşan tarzlar ve yeni ayakkabı modelleri ayakkabı tasarım tarihi açısından temel taşlar olmuşlardır. Ayakkabı Modasındaki en radikal değişimler yüzyılın başında gerçekleşmiştir.

¹⁵⁴ Walford, a.g.e., 123 s.

II.1.1. “La Bella Epoque” Dönemi Kadın Ayakkabı Modası (1890-1914)

20. yüzyılın ‘*La Belle Époque - Güzel Çağ*’ diye adlandırılan ilk on yılı batı dünyasının refah dönemlerindedir. Gözde kır gezilerinde ve pikniklerde kadınlar şehirde göründükleri şıklıkla yer almaktadırlar. Uzun etekleri, kibar şapkaları, dar ayakkabıları, yüksek topukları ve görgülü davranışları ile kocalarını ve aile statülerini temsil eden birer porselen biblo gibidirler.¹⁵⁵

Resim 59. Bağcıklı, siyah rugan ve açık kahverengi süetten yapılmış ördekgagası denilen uzun bir burna sahip Derby tarzı ayakkabılara, Gibson ayakkabısı deniliyordu.

Kaynak:Stephanie Pedersen, Shoes, s. 31

Dönem, Amerikalı Charles Dana Gibson'ın; yuvarlak göğüsleri, S-kuşağı korse ile sıkıştırılmış ince bir beli, çıkık bir popoyu ve 33 derecelik bir açıyla ayakta durmayı güzel olarak sunan ‘*Gibson Kızları*’nın dönemidir.¹⁵⁶ 19. yüzyıldan gelen bu aristokrat moda 20. yüzyılın başlarında; dar korseler ve dar ayakkabıları ile kadınsılığa atıf yapan *Gibson Kızları* tarafından idealleştirilmiştir. Bu ideal ‘*zarif kadın*’, kum saati şeklinde bir vücuda, ustaca tepede toplanmış saçlarla, soylu bir havaya sahiptir ve Amerika'nın dört bir yanındaki kadınlar, Gibson Kızı'nın gerçek olmadığını, yalnızca karikatürist Charles Gibson tarafından kaleme alındığını unutarak kendilerini Gibson Kızı gibi şekillendirmeye çalışmışlardır.. Ufacık ayakları bile soyluluk göstergesi sayılmış ve aynı görünüme sahip olmayan kadınlar kendilerini kadınsı hissetmemiştir. Küçük ayağın moda olmasıyla hem kadınlar hem de erkekler ayaklarına tam oturan küçük ayakkabıları tercih etmişler, hatta bazı

¹⁵⁵ Trasko, a.g.e., 21 s.

¹⁵⁶ Boucher a.g.e.,400 s.

büyük ayaklı kadınların, büyük ayağın tatsız ve kaba görünümünden kaçınmak için, küçük ayak parmaklarını ortadan kaldırdıkları ya da ayakları aşırı dar ve aşırı kısa olan ayakkabıların içine sığdırmak için yağladıkları söylenmiştir.¹⁵⁷

1900'lü yıllarda ayakkabılar genel olarak uzun eteklerin altında olduğundan görülmemiştir. Yeni yüzyıl kendi moda dilini yaratmış, yaşanan her toplumsal olay ve teknolojik yenilikle büyük bir adım daha atılmıştır. Victoria dönemindeki muhafazakâr değerler, erkeklerle aynı haklara sahip olmak isteyen kadınlarca değiştirildiği bir dönem olan 1900'lerde büyük bir sosyal değişime tanıklık etmiştir. Kadınlar araba kullanmayı, sosyal hayata dahil olmayı, çocuk sahibi olmamayı öğrenmiş; oy vermek, eşit haklarda çalışmak, halka açık yerlerde sigara, içki içmek ve her tür sporu yapmak için haklarını aramak üzere meydanlara çıkmışlardır.¹⁵⁸ Yeni yüzyılla birlikte gelen bu radikal değişimle; basit ve rahat stil güzel olarak değerlendirilmiş, abartılı kıyafetler daha az şık olarak kabul edilmiştir.

Kadınlar arasında seçme ve seçilme haklarını savunan kişiler özgürlüklerini düz ancak fark edilebilir topuklara sahip sağlam deriden ayakkabılar ve erkek stili *Oxford Ayakkabılar* giyerek göstermişlerdir.¹⁵⁹ Kadın ayakkabıları neredeyse erkek ayakkabılarından ayırt edilemez hale gelmiştir. Bu maskülen tarz ile küçük ayaklara gösteriş yükleyen dar kalıplı ayakkabılar tarihe gömülmüştür.¹⁶⁰

Kadınların etek boyları 1908 yılları civarında ayak bileklerini gösterecek kadar kısalmaya başlamasıyla bu yeni etekleri giymeye cesareti olan kadınlar için *yüksek üstlü botlar* en iyi seçim olmuştur.¹⁶¹ 1911 yılı ile birlikte yürüyüş elbiselerinde bilek boyunda etek boyları yer almaya ve 1915 yılı ile birlikte bütün etek boyları ayak bileğinin üstüne çıkmaya başlamıştır. Böylelikle ayakkabılar tekrar görülmeye başlamış, stiller değişerek renge, dekorasyona ve yüksek topuklara doğru bir çizgi izlemişlerdir.

Paris'te modacı *Paul Poiret*, modanın elit dünyasında, kadın modası adına bir devrim yaratmaya başlamıştır. Sadece parmak ucunu gösteren mütevazı Victoria

¹⁵⁷ Pedersen, **a.g.e.**, 30 s.

¹⁵⁸ Boucher **a.g.e.**, 400 s.

¹⁵⁹ Trasko. **a.g.e.**, 23,
Pendergast, **a.g.e.**, Vol 4, **a.g.e.**, 663, 713 s.

¹⁶⁰ Trasko **a.g.e.**, 23 s.

¹⁶¹ Pendergast, **a.g.e.**, Vol 4, **a.g.e.**, 713-714 s.

Dönemi modasına kıyasla Poiret'in etek tasarımları daha kısa ve düzdür, bilekleri göstermek için ideal giysilerdir.¹⁶² Ayakkabılar daha önce hiç olmadığı kadar ön plana çıkmıştır. Etek boyları kısaldı ayakkabılar görünmeye başladığında, bilekleri sınımsız saran yüksek *Deri Botlar* ve *Pump ayakkabılar* popüler ayakkabılar haline gelmiştir. Bu hafif ayakkabılar özellikle dans etmeyi seven kadınlar için ideal olmuşlardır.

Resim 60. Yüksek topuklu, inci beyazı ipek bot, 1914

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 24 s.

Parisli kadınlar ayakkabılarını özenle seçmişlerdir. Paris'te üretilen botlar ve ayakkabılar, çok iyi dekoratif süsleri ve dalgalı üst kısımları ile çok kolay biçimde ayırt edilebilmekteydi.¹⁶³ Paris ayakkabılarının üstün tarzları bütün dünyada taklit edilmiştir. Bununla birlikte makineleşme, geleneksel ayakkabı üretim yerlerinde kabul görmekteyken kişiye özel ayakkabı üretimi Paris'i daha da iyiye götürmüştür.

¹⁶² Trasko, **a.g.e.**, 23 s.
Pendergast, Vol 4, **a.g.e.**, 663 s.

¹⁶³ Trasko **a.g.e.**, 22 s.

Diğer taraftan Yüzyıl dönümünde New York'lu kadınlar farklı konularla ilgilenmiş, daha fazla yürümeye başlamaları sebebiyle ayakkabı genişlikleri önem kazanmaya başlamıştır. New York'ta *Cammeyer* isimli bir mağaza 1904 yılında beş değişik genişliğe sahip ayakkabıları piyasaya sürmüştür. Bu dönemde maskülen tarzda olan bu pumpsar oldukça popüler hale gelmiş ve sokakta ve at arabalarında yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Oxforda benzeyen düşük kesimli bağcıklı ayakkabılar başlangıç olarak bir korse gibi görev yaparak ayağın yayılmasını önlemek için tasarlanmışlardı.¹⁶⁴

Resim 61. 1910'lu yıllarda günlük giyimde alçak topuklu hafif dans ayakkabıları moda oldu.

Kaynak: Valerie Mendes, Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, Thames&Hudson
World of Art Series, 2005, Londra, 41 s.

Hafif ayakkabı diye adlandırılan *pump ayakkabılar* yüzyıl boyunca en yaygın ayakkabı modellerinden birisi olmuştur. Rahat, uyumlu *pump ayakkabılar* bu dönemde siyah, kahverengi veya beyaz renkte üretilmiştir. Uzun eteklerden gözükken tek yer burun kısmı olduğundan; ayakkabının ön yüzeyi fiyonklar, tokalar, nakışlar

¹⁶⁴ y.a.g.e., 22 s.

ya da cam boncuklarla süslenir ve üstten geçen bir kayışla ayakkabının ayakta kalmasını sağlardı.¹⁶⁵ Bu hafif ayakkabı türünü özellikle dans etmeyi seven kadınlar tercih etmiştir.

1909 yıllarında baretli bayan ayakkabısı *Mary Jane*, ayakkabı pazarına tanıtılmıştır. Amerikalı Brown Shoe Şirketi'nin sahibi Buster Brown'un kız arkadaşı Mary Jane tarafından tasarlanan ayakkabı modeli başarılı bir reklam kampanyasıyla tanıtılmış ilk ürünlerdendir.¹⁶⁶ Hatta kampanya o kadar başarılı olmuştur ki, bu tür ayakkabıların hepsi günümüzde dahi Mary Jane olarak tanınmaktadır. Fakat Mary Jane ayakkabılar asıl popülaritesini 1920'lerde Flaper kızlarıyla kazanmıştır.

1910'lu yıllara gelindiğinde juponların kabarıklıkları azaltılmış ve bileğe kadar çıkan etek boyu yürümek için tasarlanmıştır. Bu dönemde kadın giyiminde başlayan özgürleşme süreciyle birlikte ayakkabı profilinde de radikal değişimler olmuştur. Batılı kadınlar sosyal alanlara dâhil olmuş, motosiklet ve otomobil kullanmaya başlamış, tenis ve golf gibi spor müsabakalarına katılmış ve daha rahat kıyafetleri tercih etmiştir. 1910'lu yıllarda halkın giydiği seri üretim ayakkabıların çoğu dayanıklı ve kullanışlı, işlemsiz, koyu renkli deri ayakkabı veya botlar olmuştur. Daha iyi durumda olanların ayakkabı ya da botları, siyah, kahverengi ve beyazdı; bunlar süslü olsalar dahi fazla dikkat çekmemek süslemeleri aynı renk malzemeler ile yapılmıştır. 1910'la birlikte günlük giyimde küçük topuklu rugan ayakkabılar ve hızlanan dans müzikleriyle beraber; ayağa daha iyi oturan, bilekten bağlamalı, alçak topuklu *Dans Ayakkabıları* moda olmuştur.¹⁶⁷ 1912 yıllarında Oxford ayakkabılar *Buck* adıyla deri ve süet ile beraber iki ton olarak yeniden yorumlanmıştır. Süet tercih edilen bir malzeme olmuştur¹⁶⁸

19. yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başında *Louis topukları* en popüler olan topuk formuydu ve 15-16 cm yüksekliğe ulaşacak şekilde yüksekti. 1901'le birlikte topuklar daha mantıklı bir yüksekliğe kadar düşmüştür. 1904'te yeni bir stil *Küba topuklar* kullanılmaya başladı. Bu yeni topukların; üst tarafı geniş başlayıp aşağıya doğru daralan görüntüsü ve ayak sağlığını önemseyen bir ergonomisi vardır.

¹⁶⁵ Pedersen, **a.g.e.**, 31 s.

Walford. **a.g.e.**, 123 s.

¹⁶⁶ **y a.g.e.**, 123 s.

¹⁶⁷ Lehnert **a.g.e.**, 116 s.

Pendergast,, Vol 4 **a.g.e.**, 665 s.

¹⁶⁸ Trasko. **a.g.e.**, 23 s.

Pendergast,, Vol 4, **a.g.e.**, 663 s.

Pendergast , Vol 5, **a.g.e.**, 713 s.

Köselelerin üst üste preslenmesiyle üretilen bu topuklar daha şık modeller için tekstil veya deri ile kaplı ahşap modelleri de üretilmiştir.¹⁶⁹ *Küba topuklar* genellikle 6-6,5 cm yüksekliğinde idi ve 1910'ların popüler topuk şekli olmuştur. Lastiğin bulunması taban sektörü için alternatif üretim alanları oluşturmuştur. Özellikle lastik-kauçuktan yapılan tabanlar yazlık ve spor ayakkabılar için yeni bir alan yaratmıştır. Kanvas sayası ve sıkıca kavrayan kauçuk tabanlarıyla *Tenis Ayakkabıları* boş zaman aktivitelerinde kullanılan popüler spor ayakkabıları olmuştur.¹⁷⁰

Bu dönem ayakkabı tasarımlarını etkileyen üç büyük unsur vardır. Bunlarda ilki sayaları dekore etmek üzere kullanılan boncuk, aplike ya da nakış vb teknikler ile bezenmiş şık ayakkabılardır. Genellikle tonlar dikkate alınarak tasarlanan bu ayakkabılarda siyah boncuklar siyah sayaların üzerinde, beyaz boncuklar beyaz sayaların ve gri veya bronz renkli boncuklar ise bronz rengi oğlak derisinden sayaların üzerinde işlenmiştir. İkinci görülen tarz ise *düğmeli bar* veya *baretti ayakkabılar* olmuştur, ilk olarak 1880'li yıllarda görülmeye başlanmış ve 1930'lu yılların başına kadar popüler kalabilmeyi başarmıştır.

II.1.2. Birinci Dünya Savaşında Kadın Ayakkabı Modası (1914-1918)

Savaş, 28 Temmuz 1914 tarihinde Avrupa'da başlamış ve dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin katılımıyla 'Dünya Savaşı' olarak adlandırılmıştır. Savaşla birlikte askeri amaçlar için kullanılabilecek bütün mallara el konulmuştur. Avrupa ve Amerika'daki genç ve orta yaşlı erkekler savaşa gidince, kadınlar savaşa giden erkeklerin boşalttığı iş alanlarında çalışmak üzere çağrılmıştır. Savaş; kadınların iş hayatına girmeleri, popüler kültürün yükselişi ve kadın hareketleriyle birlikte büyük toplumsal değişimi beraberinde getirmiş, bu gelişmeler giyim alışkanlıklarını radikal bir hareketle değiştirmiştir.¹⁷¹ Artık kadınlar tüm gün ayaktadır ve konfor her şeyden önemlidir. Dar kalıplı giysi ve ayakkabılar yerine; hareketi özgürleştiren, fonksiyonel, dayanıklı, rahat giysi ve ayakkabılar gerekmektedir. Böylece, I.Dünya Savaşıyla birlikte Batı'daki giyim kültürü modern bir çağa girmiştir.¹⁷²

¹⁶⁹ Walford **a.g.e.**, 134 s.

¹⁷⁰ Trasko. **a.g.e.**, 23 s.

Pendergast, Vol 4, **a.g.e.**, 663 s.

Pendergast, Vol 5, **a.g.e.**, 713 s.

¹⁷¹ Pendergast, Vol 4 **a.g.e.**, 661 s.

¹⁷² Pratt, **a.g.e.**, 84 s.

1915 - 1920 yılları arası ayakkabı tasarımlarındaki gelişim şaşırtıcıdır. 1915 yılı ile birlikte bütün etek boyları ayak bileğinin üstüne çıkmıştır ve ayakkabıların görünümlerinde; stil, kalıp, renk, bezeme ve topuk yükseklikleri açısından cesur değişimler başlamıştır. Etekler kıaldıkça, orta uzunluktaki *Balmoral Botları* uzamaya başlamış ve öndeki bağcıkların yerini tokalar almıştır.¹⁷³ Düğmeli tozluklu botlar ise bisiklet, golf ve yürüyüş gibi spor etkinliklerinde, genellikle yerden 15 cm yüksekliğine varan eteklerle beraber giyilmeye devam edilmiştir.

Moda dergileri morali yüksek tutmak amacıyla kadınları şık görünme konusunda ısrar etmeye çağırırsa da aşırılıkları ve doğal olarak saygı uyandıracak şeyleri ayırt etmeye özen göstermişlerdir. Savaşın ilerlemesi ile birlikte elbiselerde gözlemlenen aşırılıklar vatansever olmama yönünde yorumlanmaya başlanmıştır. Doğallığıyla genel bir profil oluşmuş, telefon operatörü, hemşire ve ordu sekreterleri gibi cephe arkasında görevlerde çalışanlar; etek, ceket ya da pelerin, şapka, eldivenler ve kare topuklu siyah ya da kahverengi bilek hizasında botlar giymişlerdir. Ortalama 5 cm topuklara sahip, çalışan aktif kadınlara uygun tarzda yüksek kesimli bağcıklı botlar savaş döneminin genel ayakkabı modeli kabul edilmiştir.¹⁷⁴

Savaştan daha az etkilenen Amerika'da 1916 yılı itibariyle sivri burunlu ayakkabılar popüler olmuştur. Avrupa da ise tarzlar uç noktalardan uzak durmaya devam etmiştir. Amerika da ayak giyim modasını sadece tasarımcılar tarafından değil tüketiciler tarafından da şekillendirilmiştir. En sağlıklı tarzları isteyen kadınlar bile bu dönem dar burunlu ayakkabıları talep etmişlerdir.¹⁷⁵ Bunu takip eden ayakkabı üreticileri de 1916 yılından başlayarak 1920'li yılların başlarına kadar sivri burunlu ayakkabıları üretmeye devam etmiştir. Tipik yüksek botlar genellikle parlak siyah deriden üretilmiş, bağlanmış ya da düğmelenmiştir. Bu botların kalıpları güncel modağa bağlı olarak sivri uçlu veya yuvarlak olmuştur. Gece ayakkabıları ve günlük şık ayakkabılar da ise en popüler tarz, kısa topuklu ayakkabılardır.

¹⁷³ Pendergast,, Vol 5 **a.g.e.**, 716 s.

Walford, **a.g.e.**, 124-131 s.

¹⁷⁴ Pratt, **a.g.e.**, 84 s.

Pedersen, **a.g.e.**, 34 s.

¹⁷⁵ Walford, **a.g.e.**, 133 s.

Resim 62. Siyah oğlak derisi üzerine bronz boncuklarla bezenmiş Louis topuklu, tek kayışlı popüler kadın ayakkabısı, Markasız, Amerika, 1905-1915

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 134 s.

Savaşa kadar olan dönemde ve savaşta, bayanların çoğu günlük hayatlarında özel diktirilmiş bluzlarla birlikte etek ya da takım elbise giyiyor ve gardiropalarında mutlaka şık davetler için bir *şık gece ayakkabısı*, *günlük bir bot* veya *oxford ayakkabı* bulundurlardı.¹⁷⁶ Savaş hiçbir anlamda yüksek moda keskin bir son vermedi. Paris'te ve Amerika'da hakim olan modalardan etkilenmekteydiler. Kadınların konfor çağrılarını dikkate alan, Gabrielle Coco Chanelle, bir Haute Couture tasarımcısı olarak ilk adımı atmış; basitlik için uzun vücudu boş şekilde saran elbiseleri piyasaya sunmuştu. Bu vücudu saran ve ince hatlar içeren elbiseler kadın tarzının kalite işareti haline gelmiştir..¹⁷⁷ Bundan sonra diğer tasarımcılar da moda olan yüksek yapılı işlemeli elbiselerden çok basit tarzlı elbiseler sunmaya başlamışlardır. Sonuç olarak Chanel yeni modern bir çağın geldiğinin farkına vararak ilk resmi başarısına imza atmıştır.

1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlaması sadece ayakkabıların üretim şeklini değil, nasıl satın alındıklarını, neye benzediklerini ve neden yapıldıklarını da etkilemiştir. II. Dünya Savaşına nazaran daha az bağlayıcı olmasına rağmen malzemelerde görülen kıtlıklar ve elbiseler üzerindeki vergiler, belirli bir ekonomi seviyesini ortaya çıkarmıştır. Var olan derilerin askeri alanlara yönlendirilmesi

¹⁷⁶ Walford, **a.g.e.**, 124 s.

¹⁷⁷ Trasko, **a.g.e.**, 23 s.

ayakkabıda tekstile ve kauçuk tabana ilgiyi arttırmış, ayakkabı üretimini yeniden şekillendirmiştir.¹⁷⁸ Derideki kısıtlı kullanım nedeniyle 1918 yılında üstü kumaştan ayakkabılar popüler olmuştur. Bu sınırlı koşulları, *Fashion For All - Hepimiz İçin Moda*' isimli dergi gibi kadın moda dergileri nasıl güzel ayakkabı süslemeleri yapılacağı konusunda makaleler ile eldeki ayakkabıların süslenerek yenilenmesini teşvik etmiştir. Kadınlar kıyafetlerine bağlı olarak, ayakkabılarına değişik bir görünüm kazandırmak için elbiselerle eşleşen renkli tüllere uygun olarak etrafı saracak şekilde yapıştırılan düğmelerle işlenmiş, klipsli ya da yapıştırma tokalar, sahte mücevherler gibi aksesuarlar ile renklendirilmiştir¹⁷⁹ Çoğunlukla alçak topuklu daha dayanıklı ayakkabı modelleri sade ve ayırt edici olarak tanımlanmış ve birçok kadının yas tutması nedeniyle siyahı baskın renk olarak kullanılmıştır.

Ateşkesin ilan edildiği 1918'de, etek boylarının kısalmasıyla oluşan etek uçları ile bot arasındaki göz zevkini bozan açıklıktan rahatsız olan cesur kadınlar günlük aktiviteler için farklı model ayakkabılar kullanmaya başlamışlardır.¹⁸⁰

I.1.3. 1920'li Yıllarda Kadın Ayakkabı Modası

I.Dünya Savaşı sonrasında, topukların yüksekliği ve kadınsı cazibe arasındaki ilişki daha da fazla telaffuz edilir hale gelmişti. I. Dünya Savaşı ve 1918-1919'daki İspanyol grip salgınının, evlenilebilir erkeklerin sayısını büyük ölçüde azaltması 1920'lerin müstehcen seksi görünümlü kadın modasını belirlemişti. Yüksek topukların erotik çağrışımları, geriye kalan seçilebilir erkekler arasında kısa zamanda bir rekabet başlatmış, bu dönemde bacaklar, ayaklar ve ayakkabılar daha önce hiç olmadığı kadar açık bir biçimde sergilenmiş ve suni ipekten bej rengi çorapların içerisindeki bacakların sergilenmesi, erkekler için yeni bir erotik konu oluşturmuştu.¹⁸¹

¹⁷⁸ Pedersen **a.g.e.**, 28-34 s.

¹⁷⁹ Shoes **a.g.e.**, 84 s.

Watson, **a.g.e.**, 40 s.

¹⁸⁰ Walford, **a.g.e.**, 123-124 s.

¹⁸¹ Cox, **a.g.e.**, 46 s.

Resim 64. Spor kıyafetleriyle model Lucien Lelong, 1920'ler, Paris, Şikago Sherman Oteli'nin çatısında çarliston dansı yapan Flaper Kızları, 1926, Amerika

Kaynak: Elizabeth, Semmelhack **Heights of Fashion**, Periscope Publisher, 2008, 39 s.

Dağınık saçlı genç flapper kızları yüksek topuklu ayakkabılarını yarım çoraplarla kombine ederek, cinsel çağrışımlarını ayırmacı görünmek için kullanmışlardı.¹⁸² Yirmili yıllarda Paris aşırılığın ve yüksek yaşam standartlarının olduğu bir yerdi. Kadınların dantel, mücevher ve şapkalarıyla, sadece erkekleri memnun etmek için değil diğer kadınları da şaşırtmak için giyindikleri dönemdi. Dönemin kıyafet tasarımcıları *Jean Pattou*, *Coco Chanel* ve *Elsa Schiaparelli* seri üretime kolayca adapte edilebilecek; konforu ve özgürlüğü öne çıkaran basit ve spor modeller sunmaya başladılar. Bu adım hazır giyim için bir başlangıç olarak kabul edilmiştir. Chanel konfor öncelikli klasik giyimi popülerleştirmişti; bu giyim tarzında; süveterler, tüvit İskoç kumaşı ve hırka, yün ceket ve elbiseler yer almaktaydı.¹⁸³

¹⁸² Elizabeth Semmelhack , **Heights Of Fashion: A History Of The Elevated Shoe** , Periscope Publisher, 2008, 38 s.

¹⁸³ Trasko, **a.g.e.**, 30 s.

Resim 64. Rus Çizmesiyle Flaper kızı, 1922-24

Kaynak: <http://solakkedi.com/tasarim/tasarim100/1920/t-1920.html/> Mart 2010

1924 yılında Fransız frangı % 280 değer kaybettiği zaman ve yabancılar eğlence harcamaları için Paris'e akın edince *Haute Couture* evleri moda dünyasının merkezi haline gelmişti. Modayı takip eden kadınlar Paris'e sadece giysi alışverişi için değil baskılı ipek kumaşlar, ayrıcalıklı ayakkabı ve çantalar ile ağ çoraplar gibi güzel aksesuarlar almak için gelmişlerdi.¹⁸⁴

Savaş dönemiyle kullanımı kısıtlanan derinin tekrar kullanılmaya başlanmasına rağmen, saten, brokar ve diğer gösterişli kumaş ayakkabılar da hala modaydı. Tek düğme ile bağlanan *Bantlı Ayakkabılar* dönemin en yaygın ayakkabılarından. Kadınlar bu ayakkabıları sınırsız kumaş çeşitleri arasından seçebiliyorlardı. Ayakkabıyı çok daha makul fiyatlı ve herkes için erişilebilir kılan, gittikçe gelişen fabrika üretimi sayesinde, çok sayıda ayakkabıya sahip olmak artık daha kolaydı. Pek çok kadın, hatta genç olanlar bile artık çok sayıda ayakkabı satın alabiliyordu. Ayakkabıları, kendi tarzlarına ve kullanacakları sosyal alana göre seçmekteydiler; tenis, yürüyüş, golf ve dans ayakkabıları gibi seçenekleri

¹⁸⁴ y.a.g.e. 30 s.

bulunmaktaydı.¹⁸⁵ Sporun artan popülaritesi ve kadınların daha aktif biçimde spora katılması ile birlikte rahat, şık ayakkabılara yönelik talepte bir artış gözlemlenmiştir. 1920'li yılların sonları ile birlikte spor giyim *Haute Couture* dünyasına girmiş, düz bağcıkla bağlanmış *Ghillies* gibi ayakkabılar yüksek topuklu ayakkabıların yanında moda dergilerinde görülmeye başlanmıştır.¹⁸⁶

1920'lerde Edward dönemindeki çizmelerin ortadan kalkmıştır. Yüzyıl ilerledikçe kısalan etekler, çizme ile etek ucu arasında belli belirsiz estetik olmayan bir boşluk bırakmıştır. Soğuk havalarda ayakkabıların üzerine giyilen kauçuk galoşlarda çizme giymeyi gereksiz kılmaya başlamıştır. Birçok kadın, bilek çevresinde galoş bağcıklarını bağlamaktansa salık bırakmayı tercih etmiştir. Kimilerine göre bu tarz, 1920'lerdeki "dağınık saçlı kız" teriminin yer edinmesine yol açmıştır.¹⁸⁷ Zamanla çizmeler, bacakları erotik bir biçimde ön plana koyan, şeffaf çoraplarla giyilen yüksek topuklu ayakkabılarla yer değiştirmiştir. 1920'lerde Sigmund Freud teorilerinin git gide artan popülarlığıyla yüksek topukların seksi algılanışını etkilemiştir. Aslında, gündelik alışkanlıkların pek çoğunun seksüel çağrışımlara sahip olduğu fark edilmiş ve kaçınılmaz bir biçimde, bazı insanlar tarafından yüksek topukların fallik sembolü olduğu söylenmiştir.¹⁸⁸

Pek çok kadın için, dağınık saçlı modaya uygun giyinen kadınlar kültürel olarak bir uç nokta olsa da, dağınık saçlı şık kızların toplum üzerindeki etkisi tartışılmazdı. Savaş sonrasında ki dönemde pek çok yenilikçi kadın, kendisini düz topuklu ayakkabı giyen ve çok az kadınsı çekiciliğe sahip olan kavgacı feministlerden ayırmak için gardırobunu dağınık saçlı kızların giysileriyle donatmıştır.¹⁸⁹ 1920'lerin sonuna gelindiğinde, bacakları ortada bırakan etek boyu ve parlak ruj gibi 'flapper' modasının özellikleri kadınlar için birer standart haline gelmiş ve aşırılığını yitirmiştir.

Savaşın sona ermesi İngiliz ayakkabı endüstrisi için karartıcı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yetenekli ayakkabı işçilerinden birçoğu kaybolmuş ve ekonomi kötüleşmişti. Amerika makine üretimi ayakkabılar konusunda

¹⁸⁵ Pedersen, **a.g.e.**, 40-41 s.

¹⁸⁶ Pratt, **a.g.e.** 87 s.

¹⁸⁷ Cox, **a.g.e.** 32 s.

¹⁸⁸ Semmelhack **a.g.e.** 40 s.

¹⁸⁹ Semmelhack **a.g.e.** 40 s.

liderliği eline almıştı. Ayakkabı tarzlarında çok az değişim görölmüş ve bazı şirketler eldeki eski stokları eritmek amacıyla 1914 öncesi modelleri yeni isimler altında yeniden piyasaya sunmuşlardı. Moda dergileri ayakkabıların önemine dikkat çekmeye başlamış ve kötü ayakkabı seçiminin kıyafetin etkisini ortadan kaldıracağını ifade etmişlerdi. İyi görünmek için, kadın ayakkabıları en çok faydalanılan aksesuar haline gelmişti. Geliştirilen üretim süreci ucuz ayakkabı demekti, ucuz ayakkabıların da pek çoğu kullanışlı olmalarından ziyade görünüşlerinden dolayı seçilmekteydi.

Hem dans hem de müzik, caz çağı flapperlerinin pervasız cesaretini ve hareketliliğini yansıtmıştı. 1920'ler farklıydı; aile yapısı gittikçe değişmiş ve insanlar daha iyi yaşam standartlarına sahip olmuşlardı. Modaya ve eğlenceye daha çok para harcanıyordu. Bu ikisi Arjantin tangosuyla başlayan dansta bir araya geldi.¹⁹⁰ 1923'teki Ziegfeld şovundaki *Runnin' Wild*'ın bir parçasıyla çıkan, 1925'te Avrupa'ya dek uzanan *The Charleston* döneme damgasını vurmuş diğer dans türüydü. Kadınların Charleston yapabilmesi için; kısa topuklu, kapalı burunlu hızlı bacak hareketlerini yapabilecekleri sağlam ayakkabılar gerekiyordu. Kısa bir süre içinde topuklar 2,5 cm kadar kısaldı ve 2,5 cm ile 4 cm arasındaki topuklu ayakkabılar bayanlar için moda olmuştu. İki renkli ayakkabıların popüleriği artmış, bayanlar ve erkekler çarlistonun hızlı ayak hareketleriyle harika görüntüler sergilemişlerdi.

Kadınlar alçak Küba topuklu ve kapalı burunlu, dumanlı mekânlarda parlayan boncuk süslemeli ve metalik işçiliğe sahip ayakkabılar ile siyah takım elbiseli partnerleriyle beraber göz alıcı bir biçimde parlıyorlardı. Daha çok parlıtiya ihtiyaç duyulduğunda siyah gündelik bir ayakkabıdan bir parti ayakkabısı yaratmada kullanılan kuş, Mısır bokböceği ve kelebek şeklindeki ayakkabı klipsleri mevcuttu. Kırmızı ve altın renkli oğlak derisi, gökyüzü mavisi ve zümrüt yeşili saten ve boncuk işlemeli siyah kadife gibi kakafoniler olan Kübist tasarımlar ve el boyamaları marketlerdeki yerlerini aldı.¹⁹¹ Damalı tasarımlar ve aplikeler birçok ayakkabıyı süslemişler ve siyahın yanına genellikle beyaz ve gri renkler eşlik etmiştir. Ayakkabılarda yanardöner tespah böceği tül kelebek ve süs amaçlı yapıştırmalı tokalardan seçilen süslemelerle birlikte sıradan bir ayakkabı yeni fark edilebilir bir ayakkabıya dönmekteydi.¹⁹²

¹⁹⁰ Cox a.g.e. 32 s.

¹⁹¹ y a.g.e. 32 s.

¹⁹² Pratt, a.g.e., 85 s.

1920lerin en yaratıcı tasarımı süslü bantların kullanımıydı. Bu moda tasarımlar birleşik bir ya da genellikle iki zıt renkte yatay bandın, kenarda bir düğmeyle bağlandığı ayakkabılarla ortaya çıkmıştır. Ayağı daha küçük göstermesi nedeniyle kısa parmak uçlu ayakkabılar oldukça moda hale gelmiştir. Etek boylarının dizlerin üstüne çıkması ile birlikte ayakkabılar ve çoraplar modanın odak noktası haline almıştır. Kısalan etek boylarıyla birlikte ön plana çıkan 1920'lerin ayakkabı modası; farklı renkteki ayakkabı burunları, bantlar, dans ayakkabıları, Bauhausun sadeliği, Art Deconun zıtlıkları ile şekillenmiştir. Bazı ayakkabılar elbise ile eşleşecek şekilde elde boyanmış, hatta bazı ayakkabı şirketleri ayakkabı boyama servisleri de sunmuştur. Dans, çok özel bir ayakkabı çeşidine gündeme getirmiştir. *T-bantlı ayakkabılar*; ayağın üzerinde konturpiye noktasından dikey olarak aşağıya inen bir bandın, 'T' şekli oluşturarak yatay başka bir bantla birleştiği ve kenardan düğmeyle bağlanan sağlam ve orta yükseklikte topuğu olan bir ayakkabıdır.¹⁹³ Ayağın üst kısmında yer alan 'T' bant çoğu zaman zıt renkler ve kumaşlardan yapılmıştır.

Dönemin ortalarına doğru, ayakkabı tasarımında bantların kullanılması fetişist bulunmuştur. 1930larda bağlama materyali olarak, çelik kaplama tokalar ya da daha süslü olan Art Deco formundaki bağcıklar düğmelerin yerini almış ve gittikçe popüler olmuşlardır.¹⁹⁴ 1920lerde kübist estetik, Bauhaus sadeliği ve Amerikan akımı Art Deco başlığı altında tasarımcıların hayatına girince, modernizm ayakkabının da görünümü değişmiştir. Onlu yılların sonunda, Paris'te basit çizgi ve biçimler moda, tekstil ve dekoratif sanatlarda egemen olmaya başlamıştı. Böyle bir ortamda lüks materyallerin kesin çizgi ve geometrik şekillerle biçimlenmesi gibi bu

Cox, **a.g.e.** 44 s.

¹⁹³ Pedersen, **a.g.e.**, 41 s.

Cox, **a.g.e.** 41 s.

¹⁹⁴ Pratt, **a.g.e.**, 85 s.

Resim 65. Art Deco modası ile Flaper Kızı Actress *Louise Brooks*, Amerika, 1927

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Flapper/Mayıs_2010

Resim 66. Art Deco estetiğinde üstten bantlı ayakkabılar çılgın yirmilerin tarzını yansıtmaktadır. Parlak kahverengi ve bej rengi deri ile applike tekniği ile uygulanmıştır İngiltere, 1925. (*Bata Ayakkabı Müzesi Koleksiyonu*)

Kaynak: Elizabeth, Semmelhack **Heights of Fashion**, Periscope Publisher, 2008, 39 s.

yenilikçi stilin özelliklerini ortaya koyan eserlerin yer aldığı, 1925'te düzenlenen 'Exposition des Arts Décoratifs' ile birlikte Art Deco doruk noktasına ulaşmıştır.¹⁹⁵ Art Deco, yeni yüzyılın en önemli estetik akımlarından biridir. Görsel sanatlar dünyasında kök salmış olan Art Deco soyutlamayı, deformasyonu, geometriyi ve canlı tezat renkleri içermektedir.¹⁹⁶

Tasarımcıları, bu yenilikçi stili yorumlamakta geç kalmamış, Salvatore Ferragamo ayakkabı tasarımlarında Art Deco mimarisinden esinlenirken, Coco Chanel Art Deco'nun siyah -fildişi rengi, beyaz - koyu mavi gibi sevilen renk kombinasyonlarıyla tasarladığı kıyafetleriyle klasikleşmiştir. İki renkli spor ayakkabılar düz tabanlı ayakkabılar içinde yeniden doğmuş ve sadece pantolonlarla ya da diz altı uzunluktaki eteklerle giyilmeye başlanmıştır. Bu her iki model de, daha önce hiç olmadığı kadar dikkati ayakkabılara yönlendiren stillerdi. Birden bire kadınlar gösterişli, kendine güvenen ve görkemli bir şekilde güçlü görünmeye başladı.¹⁹⁷

1922 yılında Tutankhamun'un mezarı keşfedildi. Saf altından bir kefen, altın maske, mücevher ve ilk insanların yaptığı sanat eserleri dahil olağanüstü bir hazineyle dolu olan keşif, dünya çapında moda tasarımını etkiledi. Mumyalanmış kalıntıların yanı sıra dile getirilmemiş zenginlikler bulundu. Bu heyecan, tüm Mısırlı değerlerine karşı bir etki yaratmıştı. Dünyanın hayal gücü, antik Mısır üzerine odaklanınca, modacılar tasarımlarında antik Mısır esintisine yer vermişlerdi. Böylece moda ayakkabılar, zengin ve egzotik kültürün tasarımlarını ve tuzaklarını desteklemişti. Tasarımcılar, Kral Tutankhamun altın rengini Mary Jane ve T-Bantlı ayakkabılarında kullanmaya başladı. Parlak boyalı deri ve çoğunlukla fantastik motiflerdeki canlı renkli kumaşlarla birlikte, renkli Mısır mücevherleri ayakkabılardaki yerini aldı. Brokar/sırmalı kumaş, saten, ipek ve kadife favori idi ve çoğunlukla metalik işleme, altın süs para ya da boncuk işlemeyle canlandırılmıştı. Zenginlik, ayakkabının sayısıyla sınırlı kalmamış, çoğunlukla orta yükseklikteki Louis tarzındaki topuklar, bakalit ya da işlenmiş deriyle, cam boncuktan suni elmasa, hatta dantele kadar dikkat çekici her şeyle süslenmişti.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Cox, **a.g.e.** 31 s.

¹⁹⁶ Pedersen, **a.g.e.**, 46 s.

¹⁹⁷ **y.a.g.e.**, 48-49 s.

¹⁹⁸ Pedersen, **a.g.e.**, 42 s.

Resim 67. Kral Tutankhamun'un etkisi ile tasarlanmış bantlı ayakkabı.
Altın ve yeşil renkli oğlak derisi, kemik toka, 1922

Kaynak: Stephanie Pedersen, **Shoes: The Grace, The Glamour And The Glory**,
David & Charles Plc Publishers, Nort America, 2005, 43 s.

Tasarımlar bir sezondan diğerine geçişte oldukça hızlı değişim göstermekteydi. Bantlı ayakkabıların oldukça yaygın olduğu bu dönemde daralan topuklar gündüz giyiminde olduğu kadar akşam giyiminde de yaygın olarak görülmekteydi.¹⁹⁹ Ayakkabıların çizgileri sadeleştikçe, sayaların üretiminde kullanılan malzemeler daha da egzotik olmaya başlamıştı. Dikkat çekici ve parlak renkler ve kübist grafik tasarımlar, 'Tutankhamen'un Mezarı' nın keşfinden etkilenmişti.

Yüzyılın başlarında popüler olan sıra halinde düğmeler ve çapraz bağcıklar, tek düğme ve ince uzun topuk gibi bir sadeliğin gelişiyile geride kalmıştı. Gece ayakkabılarında, Louis topuklarının yerine geçen Küba topukları suni elmaslarla, kaplumbağa kabuklarıyla ya da emaye işçilikleriyle süslenmiş, sedef ve gölgeli altının süsleme etkileri kullanılmıştır.²⁰⁰ Bazı ayakkabılarda parlak renkli çiçekler, figürler ve kuşlar ile figüratif bezenmeler uygulanmıştır. Yüksek topuklu ve takıp çıkarılan kayışlara sahip ayakkabılar ayak bileğini öne çıkarmış, *fastenette* olarak bilinen yeni tokalar aşağı doğru iliklenerek bağlama yöntemine şık bir alternatif sunmuştur. Yeni tasarımların artan popülaritesi ile birlikte eğlence hissini de veren birçok yeni tasarım ortaya çıkmıştır.²⁰¹ Bayanların gece ayakkabıları, çıkarılabilen toka ve kopçaları ve değerli taşlarla bezenmiş topuklarıyla oldukça

¹⁹⁹ Pratt, a.g.e. 87 s.

²⁰⁰ Cox, a.g.e. 31 s.

²⁰¹ Pratt, a.g.e. 86 s.

gösterişliydi ve genelde Art Deco tasarımlarla sunulmuştu. Topuklar ayakkabının asıl dikkat çekici ögesi haline gelmiş. Deri çoğunlukla da oğlak derisi, ayakkabı üretiminin ana malzemesi olmuştu. 1925'te sürüngen derisi kullanımında büyük artış görülmüş, özellikle yılan ve kertenkele derisi kullanılmıştı. 1924 – 1925'te süet kısa bir ortaya çıkış göstermiş fakat hemen demode olmuştu. Meydanlardaki kadınların iki tonlu Oxford ayakkabılarında; siyah, beyaz veya açık kahverengi renkleri tercih ederken, dikkat çekmeyi seven flaper kızları tarafından kırmızı, mavi hatta altın rengi gibi baskın renkler kullanılmıştı. Cesur renk kombinasyonları ve cesur dekorasyonlar yeni ve çarpıcı etkiler ortaya çıkarmaktaydı. Boncuk işi kabartmalı deri, pul ve işlemeli kumaşlar moda oldu. Renkli boncuk işleri boncuklu saçakları ve akşam elbiselerini süslemekte ayırt edici süsler oryantal doğusal süsleri yansıtmaktaydı Buldog burunlardan farklı olarak önce yuvarlak burunlu ardından da dar ve sivri burunlu ayakkabı kalıpları kullanılmıştır. Bu dönemde bacaklar, ayaklar ve ayakkabılar daha önce hiç olmadı kadar açık bir biçimde sergilendiler ve suni ipekten bej rengi çorapların içerisindeki bacakların sergilenmesi, erkekler için yeni bir erotik konu oluşturdu.²⁰²

II.1.4. Büyük Ekonomik Kriz ve Kadın Ayakkabı Modasına Etkileri

1929 Temmuzunda New York Times, "sirenler şimdi de flapper'lar için çalıyor" manşetini atmıştı. Okuyucular "gençliğin hareketliliğinin" yerini, "baştan çıkarıcı uyuşukluğun" aldığını öğrenmiş oldu. Bu, ileri görüşlü bir makaleydi. Bir kaç ay sonra, 29 Ekim 1929'da, menkul kıymetler borsası altüst oldu ve dağınık saçlı şık bayanların modası beklenmedik bir biçimde sona ermiş, 1929 yılında patlak veren ve "büyük buhran" olarak bilinen dev ekonomik kriz, New York borsasında baş gösteren ve sonra da oradan tüm dünyaya yayılan bir panikle doğmuştu. Dünya ekonomisini yıllarca kilitleyen bu kriz, dünya ticaret hacminin büyük ölçüde daralmasına, toplumların gelir ve refah seviyelerinin düşmesine, milyonlarca insanın işsiz kalmasına neden oldu. 1929'da borsanın çökmesi ve sonrasındaki ekonomik kriz Amerika'yı, parası olanlar ve elinde hiç bir şeyi olmayanlar olmak üzere, iki ayrı ulus haline getirdi ve birçok insan evlerini bırakıp büyük şehirlere iş aramaya gitmek zorunda kaldı. Avrupa'da Hitler'in yükselişi ise küresel kültürün önemli ölçüde

²⁰² Cox. a.g.e., 46 s.

değiştüğünün habercisiydi.

Büyük buhran, Ekim 1929'da *Wall Street* borsasının çöküşüyle, kara salıyla başlasa da, tüm şokun ABD ve Avrupa'yı vurması sonraki yıl gerçekleşti. Etkileri yıkıcıydı. Gittikçe tükenen mallar gibi iş imkânı da kısıtlıydı ki bu da paranın kısıtlı olduğu anlamına geliyordu. Mevcut mallar ise pahalıydı. Daha önce hiç dikmiş dikmemiş, bahçeyle uğraşmamış ya da sebze yetiştirmemiş insanlar, artık tüm işlerini kendileri yapmaya başlamıştı. Tamirat yapmak zorun daldı, geçen mevsimden kalan giysileri onarıyor ve kendi mahsullerini yetiştirip, depoluyorlardı. Elbiselerde şaşırtıcı bir faydacılık göze çarpıyordu; Fır fır, toka, fiyonk ya da fazladan kullanılmış kumaşlar artık kullanılmıyordu.²⁰³

Kaygısız gençliğin dönemi sona ermişti ve güzel olmak demek, kadın gibi görünmek demekti ve bu görünüş elbette ki, kısaltılmış etek boyu ve daha yüksek topuklardan geçmekteydi.²⁰⁴ Bu zor yıllarda özel hiçbir ayakkabı ön plana çıkmadı; daha çok düz ayakkabılar ve gündelik ayakkabılar, bilekten bağlamalı orta yükseklikte topuklu ayakkabılar, orta yükseklikteki bir topukla kadınsılık katılan bağcıklı ya da tokalı oxford ayakkabılar, deriden ve kumaştan yapılmış iki renkli ayakkabılar giyiliyordu. Eğer ayakkabı topukluysa, topuklar genellikle sade ve kısaydı. Tüm topluma hitap eden tek moda ise yuvarlak topuktu.²⁰⁵ Hem Avrupa hem de Amerika'da 1930ların ortasındaki ekonomideki zor dönem, deride de kısıtlama anlamına geliyordu. Pek çok modacı tasarımlarında kumaş kullanmak zorunda kaldı ve burun kısmı deri, üst kısmı da kumaş olan popüler bir Oxford versiyonu ve Keten Ayakkabılar, ucuz ama şık bir alternatifti. Yumuşak renkler karanlık 1930'ları yansıtıyordu ve deniz mavisini, adaçayı yeşili, gri, canlı kahverengi ve siyah yaygın olan renklerden, ancak akşamları pul ve kuş tüyleriyle bezenmiş beyaz, altın sarısı ve gümüş rengi kombinasyonlu ayakkabılar ön plandaydı.

²⁰³ Pedersen **a.g.e.**, 50 s.

²⁰⁴ Trasko, **a.g.e.**, 39 s.

²⁰⁵ Pedersen **a.g.e.**, 50 s.

II.1.5. 1930'lu Yıllar ve Sinemanın Ayakkabı Modasına Etkisi

1929'da New York borsasının çöküşü tüm dünyayı etkisi altına almıştı. Kriz insanların modaya ayırdıkları bütçeyi kısımlarına neden olmuştu. Buhran ve savaş, kadınların daha çekici yöndeki ayak giyim trendlerini kesintiye uğrattı. Bu sırada Hollywood film endüstrisi ilk sesli filmlerle modern dünya imgelerini, modern batılı kadın estetiğini sinemanın ulaştığı her yere taşımıştı. Hollywood sinemasının gücü daha sonraki dönemlerde Parisli tasarımcıları da etkisi altına alacak kadar büyük olmuştu. Sinema görsel medya aracı olarak modanın küresel yaygınlaşmasında etkili bir güce sahip olduğunu o yıllarda göstermeye başladı. 1930'ların terziden çıkmış görünümü ve uzun kıvrımlı akşam elbiseleri daha basit ayakkabıları gerektirmekteydi.²⁰⁶ Dikkat çekici ayakkabılar gibi bağcıklı ayakkabılar da gün içerisinde giyiliyordu ve 1920'lerin tasarımlarında olmayan kullanışlılığı ve dengeyi sağlıyordu. Erkek ayakkabılarıyla benzer olarak, kare ya da yuvarlak burunlular ve ayağın nerdeyse tamamını kapatan yüksek bilekleriyle muhafazakârlardı.²⁰⁷ Ama etek ya da pantolonlarla çok şık duruyordu.

Moda dünyasını yıllarca Paris yönetmişti, şimdi ise Hollywood hâkimdi. 1930'lu yıllar boyunca Moda dergilerinde hem Paris koleksiyonlarını tanıtılıyor hem de sinema dünyasındaki son gelişmeler aktarıyordu. Paris'in ilham kaynağı teknik ve gelenek, Hollywood'ununki ise senaryo ve ekrandaki güzelliklerdi. Hollywood'un filmle yaptığını Paris teknik mükemmellekle başarabilirdi. Paris'te maskülen etki benimsenmeye başlandı. Silüetler daha yumuşak ve şıktı. Elbiseler, vücudun önemini vurgulamaktaydı ve etek ucuna doğru genişlemekteydi; çan etek, modaydı.²⁰⁸

Hollywood filmleri günlük sorunlardan kaçış imkânı sunulan popüler bir eğlence tarzı olmuştu. Film yıldızları hayali bir figürdü. *Platinum Blonde* (1931) filminde *Jean Harlow* parlak beyaz saçları, Art Deco tasarımı pırlantalarla süslü saten gecelik ve kürkle sarılmış olarak lüks bir odada poz veriyordu. Ayaklarında, tüm kadınların cazibe için zorunlu gördükleri, topuklu arkası açık saten terlikler vardı. Marabu dantelli terliklerinin içinde parlak mermer döşemede kayarcasına

²⁰⁶ Pratt, a.g.e., 88 s.

²⁰⁷ Cox, a.g.e., 87 s.

²⁰⁸ Watson, a.g.e., 52-54 s.

Lehnert, a.g.e., 139 s.

hareket eden Harlow, yeni stilde söz sahibiydi. 1920'lerin zayıf figürlerinden sonra biraz kilolu, kadınsı hatlara sahip olmak cazip olan güzellik tarifiydi. Hatta İpek, saten ve krepdöşin elbiseler kadınların vücut hatlarına o kadar gösteriyordu ki özel iç çamaşırları giymek zorunlu hale geldi.²⁰⁹

Resim 68. Joan Blondell, Greta Garbo, Carole Lombard, Bette Davis gibi Hollywood Aktrislerinin 1930'lu yıllarda giydiği bazı ayakkabı modelleri.

Kaynak:<http://glamourdaze.blogspot.com/search/label/1930%27s%20shoes/> Ocak 2010

²⁰⁹ Cox, a.g.e., 57 s.

Bu dönemde ilginç olan, filmlerde görünen orta uzunluktaki etekleri ve gece elbiselerini tamamlamak için tasarlanan zarif, şık, dikkat çekici ayakkabıydı. *Puttin' on the Ritz* gibi müzikaller, çoğunlukla açık yuvarlak burunlu bantlı dans ayakkabıları ön plana çıkardı. Gerçek dünyada bu fantastik tasarımlar, zengin insanlar ve özel günler içindi ve genellikle lüks ipek, saten, süet ve oğlak derisinden yapılmıştı. 1930'un en büyüleyici tasarımları Greta Garbo (ilk sesli filmi *Anna Christie*'de), Norma Shearer ve Marlene Dietrich'in giydiği ayakkabıydı.²¹⁰

Resim 69. Ferragamo'nun Greta Garbo için tasarladığı bazı ayakkabılar, Amerika, 1930'lar

Kaynak: <http://www.telegraph.co.uk/fashion/fashionpicturegalleries/Greta-Garbo-exhibition-in-collaboration-with-Ferragamo.html/> Mart 2010

1930'lu yıllarda Oxfordlar, Pumplar ve Sandaletler en gözde ayak giyimleri oldu. Yüksek topuklu Oxford ayakkabılar 1930'lu yılların sonlarına kadar moda kaldı, 1930'lu yıllarda ve 1940'lı yılların başlarında zirveye ulaştılar. T bantlı ayakkabılar 1920'lerdeki popülerliğini sürdürürken Art Deco klipsli, topuklu sandaletler 7,5 cm ye

²¹⁰ Pedersen, a.g.e., 50 s.

kadar yükselmişti. Katharine Hepburn'ün giydiği deri Oxford ayakkabılar yuvarlak burunlu kalıbıyla yumuşak biçimleri stiliyle modanın yeni yönünü göstermekteydi.²¹¹ T kayışlar ve bantlı ayakkabılar ise otuzlu yılların ortasına kadar popüler kalmaya devam etti.

1930'lardaki önemli bir değişiklikte ayağın, özellikle de parmakların daha çok görünmesiydi. Parmağı açık ve arkadan bağlamalı sandaletler, sahillerden dans pistlerine geldiler ve sahte taşlarla süslenebilen şeffaf sentetik kumaşlarla birleştiler. Popüler bir New York'lu ayakkabı tasarımcısı Seymour Troy, deniz mavisini süetle birleştirdiği sahte kaplumbağa kabuğunu elde etmek için selüloid kullandı. Ayrıca daha genç müşteriler için, *Troylings* adını verdiği elmaslı şeffaf topuklu ayakkabı tasarladı.²¹² Parmakları açık bantlı dans sandaletleri, Hollywood yıldızlarının tercihleri arasındaydı.

Ayaklar daha çok görünmeye başladıkça, moda ve güzellik basını kadınlara ayak parmaklarına nasıl bakım yapılacağını öğretmeye başladı. Yıldızlar gibi görünmenin yollarıyla ilgili makaleler içeren dergiler en moda ayakkabılarla ilgili tavsiyelerde bulunuyorlardı. 1930'larda ünlü olan popüler güzellik editörü Lynne Joyce şöyle yazmıştı, '*Günümüzde o kadar sayısız ayakkabı modası var ki en biçimsiz ayağı bile güzel göstermek çok zor değil. Ayakkabı seçiminde biraz sağduyu, sizi mutsuzluktan kurtaracaktır*'. Zayıf ayaklı bayanların süslü ayakkabılar giymesini tavsiye ederken, taraklı ayakları olanlara yüksek kenarlı ayakkabılar giymelerini tavsiye ediyordu; kalın bilekli olanlar bantlı ayakkabılar yerine Oxford ayakkabıları tercih etmeliydiler ve kısa kesimli ayakkabılar 'yumrulu bilekleri' ortaya çıkartıyorsa tercih edilmemeliydiler. Bilekleri güçlendirdiği ve düzgün gösterdiği için, herkese yüksek topuklu ayakkabıları tavsiye ediyordu.²¹³

Sosyo-ekonomik değişimler ve popüler medya, kadın giyimini değiştiren tek etmen değildi. Yenilikçi sanat akımları, hepsinin ötesinde de sürrealizm dikkatleri *Elsa Schiaparelli* gibi yenilikçi tasarımcıların üzerine çekti. Paris'teki sürrealistler arasında en seçkin modacı ve sürrealizmin tuhaf esprî anlayışını kıyafetlerine yansıtmaya en gönüllü olan tasarımcıydı. En ünlü tasarımlarından biri olan yüksek

²¹¹ Walford, **a.g.e.**, 159 s.

Cox, **a.g.e.**, 58 s.

²¹² Cox, **a.g.e.**, 58 s.

²¹³ **y.a.g.e.**, 62 s.

topuklu ayakkabı şeklindeki ‘ayakkabı şapkasını’ ressam Salvador Dali ile ortaklaşa yaptı. Ayakkabı tasarımcısı *Andre Perugia* tarafından onun için yapılan ayakkabıların çoğu kadın giyiminin kurallarını yıkmada eşit derece de cesurdu.

Boş zamanların artışı ve standart çalışma saatlerinin azalması moda da yansıdı. Sahile gitmek gibi ucuz eğlenceler moda oldu ve yanık ten ve sandaletler, özellikle açık burunlu apartman topuk olanları, moda oldu. Hollywood yıldızı *Ginger Rogers*’ın sayesinde yüksek topuklu sandaletler, şık gece elbiselerinin bir parçası haşine geldi.²¹⁴ Genel olarak baktığımızda 1935 yılı ile birlikte ayakkabı tarzları daha kısa ve kalın, daha yuvarlak ayakkabı uçlarına sahip olmaya başlamışlar ve savaş dönemi boyunca daha sağlam bir görünüş hâkim olmaya başlamıştı. Moda ve dekorasyonda oldukça fazla bir etkiye sahip olan *Lady Mendl Elsie de Wolfe* ekstra konfora sahip yuvarlak uçlu ayakkabıları ile çok sık resimler vermişti. 1935 yılı mart ayında *Paris Vogue* düz topuklu siyah saten elbiseleri içeren *Chanel* elbiselerini sergilemişti.²¹⁵ Bu dönemde kıyafetle iyi şekilde eşleşen ayakkabının önemi oldukça iyi biçimde yansıtılmıştı. Etek boylarının dizlerin üstüne çıkması ile birlikte ayakkabılar ve çoraplar modanın odak noktası haline gelmişti.

Resim 70. Ferragamo’nun Judy Garland için tasarladığı Platform tabanlı sandalet, Farklı renklerde süet ve oğlak derisi, Hollywood-Amerika, 1938

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 75 s.

²¹⁴ Semmelhack , **a.g.e.**, 40 s.

²¹⁵ Trasko, **a.g.e.**, 39 s.

1930'lar daha feminen bir tarz olan Dikiz Ayakuçlu Ayakkabıların sunulmasına tanıklık etti. Bu ayakkabılar ilsmine ayakucu burnundaki kışkırtıcı görünüşten almıştı. Dikiz burunlu ayakkabılar çok çeşitli tarzlarda gelmişlerdi, fakat onlarda genel olarak yüksek topuk, ayak kenarları üstü örten küçük üst taraf, o, topuk etrafında bir kayış ve tabii ki üst tarafta küçük bir delik ve açığa çıkan ayakuçları bulunmaktaydı. Açık ayakuçlu ayakkabılar sadece dinlenme yerlerinde tatillerde giyilebilirken dikiz ayakuçlu ayakkabılar çoğu günlük boş zaman aktivitelerinde kabul edilir hale gelmişlerdi.²¹⁶

1930'ların sonuna doğru tasarımcılar ahşap veya mantar tabanlı Platform sandaletleri üretmişti. 1930'ların sonuyla 1940'lar boyunca bayan giyimi üzerinde derin bir etkiye sahip bu yeni taban tasarımının; İtalyan ayakkabı tasarımcısı Salvatore Ferragamo'ya ait bir fikir olduğu söylenmiştir. Ferragamo En aşırı platform taban tasarımlarını Hollywood yıldızları için ismarlama yapsa da apartman topukları moda dünyasında popülerleştirip perakende satış için tasarımlar yapmıştır.²¹⁷ En çok ayırt edici tarzlardan birisi altın renkli deri kayışlarla birlikte yedi farklı renkli katmandan oluşan mantar tabanı içermekteydi. Giyen kişinin modaya aktif katılımının frapan bir göstergesi olan platform topuklar, şıklığın patentini eline almıştı. Kadınlara yönelik moda bir üst makamdaki yeni ayakkabı çeşitlerini ağırlasa da, erkekler platform topuklara soğuk bir tepki gösteriyordu. Erkeklerin yüksek topuğa olan tepkisi halkın dikkatini çekmişti. 1940'da New York Times'daki bir köşe yazısı erkeklerin dolgu topuktan hoşlanmama hususunda neredeyse hemfikir olduğunu yazmıştı.²¹⁸ Yüksek iğne topuklar üzerindeki hafif adımların günlerini aydınlatan bir tablo olduğuna değinilmişti.

Savaş yaklaştıkça kadınlar bu çekici ayakkabılardan vazgeçerek daha pratik tarzlara yöneldiler. 1940'lara gelindiğinde, kadınların hafif bir ayakkabı saplantısına sahip olduğu söyleniyordu. Alçak topuklu hafif kadın ayakkabıları ve Oxfordlar en popüler olanlardı. Özellikle, kadınlar Oxfordların daha pratik tarzı olan bağcıklı olanlarını tercih etti. Kumaş ve keçe sayalar deri sayalar ile yer değiştirdi.²¹⁹ Deriler savaş nedeniyle kısıtlanmıştı. Savaş bittikten hemen sonra kadınlar savaş öncesi dönemde olduğu gibi çekici ayakkabıları giymeye devam ettiler.

²¹⁶ Pendergast, Volume 5 a.g.e., 835 s.

²¹⁷ Semmelhack, a.g.e., 42 s.

²¹⁸ y.a.g.e., 42-44 s.

²¹⁹ Pendergast, Volume 5 a.g.e., 834 s.

Semmelhack, a.g.e., 51 s.

1930'lu yıllarda kullanılan malzemelerde savaş öncesi tedirginlikten etkilenmişti. 1920'li yılların ortaları ile birlikte kadın ayakkabılarında yılan ve timsah derileri oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktaydı. 1930'larla beraber sürüngen derileri mor yeşil, pembe, sarı ve kırmızı gibi çok farklı renklerle üretilmiştir.²²⁰ Tabaklanmış deri sistemi, metalik ve parlıtlı renkleri de içeren daha parlak bir renk yelpazesi demektir. Egzotik deriler öylesine yaygındı ki 1932'de İtalyan moda dergisi Donna şöyle yazmaktaydı:

*... Modern Sinderella'nın ayakkabılarındaki malzemeler gezegenin her yerinden. Memelilerden köpekbalıklarına, timsahlardan yılanlara, keçilerden kara kurbağalarına, su kurbağalarından kertenkelelere. Nuh'un gemisinin tamamı bayanların ayakkabıları için malzeme temin etmeye adandı.*²²¹

1930'larda ayakkabı dünyasında gökkuşağı renkleri göze çarpıyordu: kurdeleli ve büyük fiyonk süslü elma yeşili, fuşya, posta kutusu kırmızısı ve koyu mavi ipekler.²²² Elsa Schiaparelli'nin 'şaşırtıcı pembe'si ve vişneçürüğü rengi, siyah, kahverengi ve deniz mavisini gibi koyu renkleri de dâhil her rengi gördü. 1930 yılına gelindiğinde, daha önce hiç olmadığı kadar fazla renkteki ürünleri bulmak mümkündü Süet ve satende gökkuşağı renkleri hâkimdi ama 'köknar yeşili', 'havana kahvesi' ve 'gece mavisini' gibi isimlerdeki koyu renkler de modaydı. 1930'lu yılların sonlarına doğru birçok kadın ayakkabısı kasvetli ve karışık bulanık renklere dönmüş, dönemin egemen havasını yansıtmıştır. İnsanlarda yeni bir savaşın yaklaştığı şeklinde bir önsezi mevcuttu.²²³ Artık renkler yumuşamış ve karanlık otuzların ruhunu yansıtmaya başlamıştır; deniz mavisini, adaçayı yeşili, gri, canlı kahverengi ve siyah yaygın olan renklerdi, ancak akşamları pul ve kuş tüyleriyle bezenmiş beyaz, altın sarısı ve gümüş rengi kombinasyonlu ayakkabılar da hala ön plandaydı.²²⁴

Kalıplar standart olmasına rağmen, Topuklar suni elmas, mine ve metal kabartma ile süslenmiştir. Tokalar yeni bir karakter haliyle mücevhere benzer bir hale gelmişti. Boyalı metal, inciler ve suni elmas düğmeleri ile ayakkabı tokaları

²²⁰ Cox, a.g.e., 62 s.

Trasko, a.g.e., 37 s.

²²¹ Cox, a.g.e., 58 s.

²²² Trasko, a.g.e., 37 s.

²²³ y.a.g.e., 39 s.

Cox, a.g.e., 86 s.

²²⁴ Cox, a.g.e., 62 s.

Chanel tarafından yaratılan mücevher elbise tutkusu ile paraleldi.²²⁵

II.1.6. İkinci Dünya Savaşında Kadın Ayakkabı Modası (1939-1945)

3 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. 1945 yılına kadar da her yerde yokluk ve yıkım vardı. Kanada, İngiltere ve Amerika'da ki savaş zamanı propaganda, güçlü ve duyarlı, vatansever kadını, erkeklerin boşluğunu doldurmaya teşvik etmekteydi. Pek çok kadın çağrıya cevap verdi, benzeri görülmemiş bağımsızlık ve daha yüksek maaşlı işlerin tadını çıkardı. 1943'e gelindiğinde sadece Amerika'da, 17 milyondan fazla kadın işe alındı.²²⁶ Herkes, bulabildiği her silahla savaştı. İkinci Dünya Savaşı aynı zamanda sivil halkın mücadelesiydi. Her şey karneyle satılıyordu ve insanlar yiyecek almak için uzun kuyruklarda bekliyorlardı.²²⁷

Savaş cephesinde uzun topuklara çok az ihtiyaç duyulsa da, askerlere ne için savaştıklarını hatırlatarak onların hayal güçlerini harekete geçirmede anahtar bir rol oynuyordu. Bölük içerisinde dolaş neredeyse tüm posterlerde yüksek topuklu ayakkabı giymiş bir kadın görülmekteydi. Pek çok erkek, uçaklarını ve diğer askeri ekipmanlarını uzun topukları gösteren posterlerle süslüyordu. Posterler iyi şans tılsımı, hayalperest fantezi aracı, idealleştirilmiş hasret, maskot ve erkek kimliğinin ortak sembolü olmuştu.²²⁸

Kırkılı yıllar için modayı tartışmak zordur. Tercihlerden daha çok sosyal değişim, giyim ve aksesuar seçimini belirleyen ana unsurlar olmuştur. Hatta Dünya Savaşı sonsuza moda dünyasını değiştirmiştir. Moda oldukça sıkıntılı dönem geçirmektedir. 1945 yılına kadar üniforma giymek modaydı. Dönemin kötü koşullarıyla başa çıkmak zorunda olan kadınlar için uzun ömürlü yün takımlar

²²⁵ Trasko, **a.g.e.**, 33 s.

²²⁶ Yapp 1940'lar, **a.g.e.**, 64 s.
Semmelhack, **a.g.e.**, 46

²²⁷ Yapp 1940'lar, **a.g.e.**, 64 s.

²²⁸ Semmelhack, **a.g.e.**, 46 s.

gündelik giysilerdi.²²⁹ Avrupalılar için 'cazibe' 'üniformaları' demekti, ancak haki serj²³⁰ de pek itiraz görmezdi. Önden düğmeli kısa kollu üstler ve kısa eteklerden oluşan sade kıyafetler ile sportif bir tarz oluşturulur.

Resim 71. Uzun topuklu Varga Kızları iyi şans tılsımı, idealleştirilmiş hasret, maskotu ve savaşın ortak sembolü olmuştu.

Kaynak: <http://northstargallery.com/aircraft/sensuality.htm/> Kasım 2009

Sert hatlı özel dikim kıyafetler, cüretkâr şapkalar, eldivenler ve kalın sürülmüş kırmızı rujlarla kadına dişilik kazandırılır. Kadınlar az yedikleri ve sürekli hareket ettiklerinden dolayı hiç olmadıkları kadar ince görünmektedirler. İpek çoraplar yasaklanmıştı. Kimyasal maddelerden yapılmış kıyafetler Amerika'da geliştirilen yeni bir fikirdi. Amaç doğal kaynakları tüketmeden dayanıklı

²²⁹ Cox, a.g.e.,76 s.

²³⁰ Serj: Serj terimi 2/2 dimi örgüde dokunan yünlü kumaşlara verilen genel addır. En çok kullanılan türü, kamgarn iplikten üni renklerde dokunan pantolonluk kumaşlardır. %100 yün ya da %45 yün/%55 polyester karışımı 36/2 - 40/2 nm kamgarn ipliklerden orta gramajda dokunan tipleri yaygındır. %100 yün vigurö iplikten yapılan düz renkli olanları yanında, elbiselik olarak kullanılan desenli türleri de yapılır.

malzemeler yaratmaktı. El çantaları astarlarla ve tokalarla yeniden tutturuldu, şapkalar ve elbiseler tadilattan geçirildi, korseler onarıldı, çoraplara görünmez yamalar yapıldı ve ayakkabılar boyandı.

Resim 72. Özel dikim kıyafetler, şapkalar, eldivenler ve kırmızı rujuyla Fransız kadınları, Paris-Fransa, 1942

Kaynak: Valerie Mendes, Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, Thames&Hudson World of Art Series, 2005, Londra, 105 s.

1930'larda hem erkek hem kadınlar tarafından giyilen ayakkabı tipleri büyük ölçüde 1929–1941 yılları arasında yaşanan büyük buhranın hayatlar üzerindeki etkisine bağlı olarak belirlenmiştir. Buhran yüzünden fakirleşenler eski hatta bazen tabanı delik ayakkabılar giyerdi. Bu zorlu zamanda varlık edinebilecek kadar şanslı olanlar ikinci dünya savaşında diğerlerinin giyimini etkileyebilecek yeni trendler oluşturdular.

1939 yılı Eylül ayında ikinci dünya savaşının başladığı zaman kadınlar hala Paris modasından yoğun bir şekilde etkilenen kıyafetler giymekteydi. Fransa'nın başkenti Paris in 1940 yılında işgal sonucunda düşmesi ile birlikte İngiltere ve New York yeni tasarımcılarla birlikte yeni moda merkezi ilham kaynağı haline gelmiştir.²³¹ New York, Amerikan Haute Couture ayakkabı üretiminin merkeziydi. Amerikalı ayakkabı üreticileriyle yarışabilecek düzeye gelen Avrupalı ayakkabı üreticileri -İsviçre'deki Bally ve İtalya'daki Ferragamo gibi şirketler- 1930'ların sonlarında, New York moda ayakkabılarının satışlarını azaltarak, ayakkabılarını Amerika'ya ithal etmeye başladılar.²³² Ancak tam rekabet artmaya başlarken, savaşın bir kez daha patlak vermesiyle her şey değişmişti. Avrupalı ayakkabı üreticileri, II. Dünya Savaşı (1939-1945) boyunca, askeri üretime geçmek zorunda kaldı. 1941'in sonuna doğru Birleşik Devletler savaşa girdiğinde, Amerika ayakkabı fabrikalarındaki işçilerin çoğu askere gitti ya da savaş dönemi endüstrilerinde daha iyi maaşlı iş buldular. İşçiler için olan rekabeti karşılamak için maaşlar yükseldi ve savaş sonrasında da, çelik ve inşaat endüstrisindeki işçileri çekmek için, yükselmeye devam etmişti. Savaş süresince, kaliteli işçilikten çok hammadde eksikliğinden dolayı, bayan ve çocuk sandaletleri üretmek için California üretim metodu geliştirildi. Savaş süresince deri kısıtlıydı ve sivil ayakkabı üretimi için vesika ile veriliyordu. Özellikle, askeri kullanım dışında ayrılacak çok az deri bulunan Avrupa kıtasında yenilikçi değişim şarttı.²³³ Ayakkabılar için gerekli malzemelerin vesikaya bağlanması veya sınırlandırılması savaş süresince yeni pratik ayak giyimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştu.²³⁴

Savaşın doruğunda bile kadınlar, moda ayakkabı ve güzellik kurallarını yerine getirmeleri teşvik edildi. Daha az erotik fakat şık ayakkabılar alıp giymek, kadınların moda ayakkabı kullanarak kadınsı görünmesini sağlıyordu ama seksi görünüşlerini azaltıyordu. Bu karmaşık dönemde, şık ayakkabılara ve sürrealist gerilemeye hiç yer yoktu; platform tabanlı bayan ayakkabıları, savaş zamanı yoksunlukla çelişen canlandırıcı zevklerdi.²³⁵ Mantar veya ahşap tabanlı ayakkabılar modern olmalarının yanı sıra aynı zamanda oldukça pratiktir çünkü bu sayede deri israfı azalmıştı.

²³¹ Pratt, **a.g.e.**, 94 s.

²³² Walford, **a.g.e.**, 124 s.

²³³ **y.a.g.e.**, 125 s.

²³⁴ Pendergast Volume 4, **a.g.e.**, 833-834 s.

²³⁵ Semmelhack, **a.g.e.**, 46

1939-1945 yılları arasındaki savaş döneminde lüksten kaçınılmıştır. Ayakkabılar için gerekli malzemelerin vesikaya bağlanması veya sınırlandırılması (deri kauçuk vs) savaş süresince yeni pratik ayak giyimlerinin ortaya çıkmasına neden oldu. İtalya-Etiyopya Savaşı olarak bilinen dönem olan 1935'te, Benito Mussolini'nin Etiyopya'yı istila etmesinin bir sonucu olarak, İtalya'da topuk kemerinin yapımında kullanılan iyi kalitede metali gitgide zor bulmaya başladılar. Ünlü tasarımcı Salvatore Ferragamo, 1936'da, ayakkabı tabanı ile topuk arasındaki boşluğun tamamen doldurarak yeni bir taban şekli buldu. Keşfettiği ayakkabı, savaş zamanında bile şık olmak isteyen kadın için yüksek topuk ve çalışmak için ihtiyaç duyduğu sağlamlığı sağlayan *Dolgu Taban* unvanını aldı. Bir çift dolgu tabanlı ayakkabı kadınlara şıklık hissi kazandırmanın yanı sıra, toplu taşımanın henüz çok fazla gelişmediği Avrupa'da kadınların işe gitmek için bisiklet kullanmaları ya da uzun mesafeleri yürüyebilmelerinde gerekli olan dengeyi de sağlamaktaydı.²³⁶ Dolgu tabanlar, kısıtlamaların çok fazla olmadığı Amerika'da da popüler olmuş ve Isreal Miller tarafından özellikle rafya kullanılarak taklit edilmişti. 1930'lu yıllarda *Yarım Dolgu - Feta Topuklar* moda hale gelmişti 1940'larda onların değişmiş şekilleri yürüyüş ayakkabıları olarak savaş dönemi boyunca daha yaygın bir kullanım alanı bulmaya başlamışlardır. Zaman içinde 1930'lu yıllarda yaygın olan yüksek topuklu ayakkabıların yerlerini almışlardır.

Savaş dönemi zorlukları İngiltere de modada tam olarak hiçbir ifadeye imkân sağlamamaktaydı buna rağmen daha pratik tarz özelliklerinden uzak sade ayakkabıların yanında çok çeşitli zarif şık ve yenilikçi tarzlarda ortaya çıkmıştı. Düz ayakkabılar ve platform tabanlar dönemin ısmarlama elbiselerinin yaygın tarzlarını tamamlamaktaydı.²³⁷ Daha önceleri yuvarlak olan ayakkabı uçları daha kör hale getirilmiş ve hatta kare şekline dönüşmüşlerdi ve burnu açık ayakkabılar hem saçma hem de potansiyel olarak tehlikeli olarak kabul edilmekteydi ve savaş sona erinceye dek yasaklanmışlardı. Savaş bittikten hemen sonra kadınlar savaş öncesi dönemde olduğu gibi çekici ayakkabıları giymeye devam etmişlerdi.²³⁸

Gündelik moda savaş dolayısıyla bulanık bir hal almıştı. Sivil kıyafetler gerek miktar, gerekse kullanılan malzeme açısından çok kısıtlıydı. Diğer birçok şey gibi ayakkabılar da karneyle dağıtılıyordu. Bir çift ayakkabı satın almak için

²³⁶ Cox, **a.g.e.**, 76 s.

²³⁷ Pratt, **a.g.e.**, 94-95 s.

²³⁸ Pendergast Volume 4, **a.g.e.**, 833-834 s.

öncelikle paraya sonra da vesikaya ihtiyaç duyulmaktaydı.

Resim 73. İpek çorapların satışlarının yasaklanması üzerine ipek çoraplar karaborsaya düşmüştür. Bu çorapları alamayan kadınlar bacaklarını çorap giymiş gibi boyatıyorlardı.1940

Kaynak: Valerie Mendes, Amy de la Haye, **20th Century Fashion**, Thames&Hudson
World of Art Series, 2005, Londra, 110 s.

Nick Yapp, **1940'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**,
Gettyimages, Almanya, 2000, 393 s.306-307

Bir çift deri ayakkabı satın alma iznin ele alınmasından önce karneye bağlama ofisine beyanda bulunması gerekiyordu. Bu bildiriye satın alacak kişi sadece iki çift deri ayakkabıya sahip olduğunu ve bu çiftlerden birisinin de tamirde olduğunu ifade ediyordu. Bazen karneye bağlama yetkilileri tarafından rastgele kontroller gerçekleştirilir böylece başvuruda bulunan kişilerin doğru söyleyip söylemedikleri kontrol edilirdi. Eğer iki çiftten fazla ayakkabı bulunursa ekstra çiftlere el konulur ve sahibi de cezalandırılırdı. Birçok kadın 1941 yılı yazına kadar genel olarak yıpranmayan ahşap tabanlı ayakkabıları seçmiş ve bu ayakkabıları karne olmadan da satın alabilmişti. Sadece bu dönemde ayakkabılar izinle

satılmıştı. 1943 yılında çok kısa bir dönem için bile olsa ahşap tabanlı ayakkabılar karne defterinde sadece iki kupon ile satın alınabilmekteydi. Ve bu ayakkabılar zorluklara göğüs geren milli ayakkabılar olarak lanse edilmekteydi.²³⁹

Karne sistemi mağazalara alışveriş için akın etmeyi önlemek amacıyla yürürlüğe girmişti. Her bir kişinin bir yıl içinde üç çift deri ayakkabı almak için izni vardı. Ancak kuponlar aile içinde el değiştirebilirdi. Modayı takip etmek isteyen bazı kadınlar kota sınırını aşmanın yollarını bulmuşlardı, hatta fazladan ayakkabı kuponlarını kara borsadan satın almışlardı.²⁴⁰ Karneye bağlama ifadesini aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir. (3 Haziran 1941)

*Sunulan karneye bağlama sisteminin gerçek amacı sizi gerçek ihtiyaçlarınızdan mahrum bırakmak değildir. Amacı sizin gerçekten ülkenin mallarından üzerinize düşen payı almanızı sağlamaktır. Başkalarıyla eşit olarak adil bir şekilde payınızı almanızı sağlamaktır. Mağazalar açıldığı zaman kıyafet kıyafetler ayakkabı triko yünü gıda karne defterinizi getirdiğiniz sürece alacaksınız.*²⁴¹

Örnek bir karne defterinden alınan tabloda ayakkabıların diğer giyim eşyalarına göre nasıl oranlandıklarını gösterilmektedir.

Erkekler ve erkek çocukları	Yetişkin	Çocuk
Palto, ceket, blazer benzeri elbise	13	8
Kadife dışında pantolon	8	6
Galoş ve terlik çifti	4	2
Ayakkabı ve çizme	7	3
Tozluk	3	2

Kadınlar ve Kız çocukları	Yetişkin	Çocuk
Elbise	11	8
Tulum veya kaba pamuklu elbise	6	4
Galoş ve terlik çifti	5	3

²³⁹ Walford, **a.g.e.**, 177 s.

²⁴⁰ Trasko, **a.g.e.**, 56 s.

²⁴¹ Pratt **a.g.e.**, 96 s.

Ülkelerin ekonomik koşullarına göre değişse de ortalamada, kişi başına bir yıl için 66 kupon verilirken 1942 yılında bu rakam 15 aylık bir süre için 60 kupona düşürülmüştü. Yani ortalama 48 kupon düşmekteydi.²⁴²

İkinci dünya savaşının başlaması ile birlikte ayakkabı üretim malzemelerinde özellikle deri ve kauçukta kıtlık görülmeye başlanmıştır. Bu malzemeler daha çok askeri kullanım için gerekliydi. Bu kıtlık belirgin biçimde en çok Avrupa kıtasında hissedilmiştir.²⁴³

1941 yılı itibari ile özellikle deride kıtlık meydana gelmiş ve deri kara borsada satılan ticari mallardan birisi haline gelmişti. Ayakkabıların sayaları için, ikinci kalite derilerin parlaklıkları ve renk tonları yardımıyla görünüşleri değiştirilmiş, hem doğal hem de sentetik olan ucuz malzemeler ya da çadır bezi gibi sağlam kumaşlar kullanılmıştı. Birçok ayakkabı çok renkli süet kalıntılarında yapılmıştı. Ve bazılarının yapımında keçe kullanılmaktaydı. Mantar taban ve topuklara sahip rafya sandaletler plaj ve boş zaman giyimi için geçerliydi.²⁴⁴ Sayalarda genellikle, şarap rengi, mavi, siyah; platform tabanlarda, mavi, şarap rengi, kırmızı rengi ve bağlantı elemanı olarak ta yandan fermuarlı bağlamalar tercih ediliyordu

Kırkılı yılların başında ayakkabıların üst tarafında kullanılan deride kısıtlamalara gidilmesi ile birlikte Ferragamo, kendir, selofan (plastikle kaplanmış pli ile sertleştirilmiş saydam kağıt) ve Floransalı yerel esnaflar tarafından üretilmiş rafa kullanmaya yönelmişti. Usta işi modeller basının dikkati çok geniş ölçüde çekebilmeyi başarmış ve ilgi çekici estetik kalitesi nedeniyle beğeni toplamışlardı. Saydam selofan, ayakkabıya çok renkli neredeyse kristale benzer kalite sağlamıştı ve renkler orijinal ve sanatsal bir hisle dokunmuşlardı. Ferragamo bir kez daha mevcut malzemelerin sanatsal avantajlar elde edebilmek için kullanılmasını göstermişti.²⁴⁵

1941 yılında Pearl Harbour bombalandıktan sonra Amerika'da da çok ağır kısıtlamalar ortaya çıkmaya başladı. 1942 yılında alınan önlemler sonucunda

²⁴² Pratt **a.g.e.**, 96 s.

²⁴³ Walford, **a.g.e.**, 177 s.

²⁴⁴ Pratt **a.g.e.**, 95 s.

²⁴⁵ Trasko, **a.g.e.**, 50 s

yeni modeller ve aşırı deri kullanımını gerektiren tasarımlar kanun dışı kabul edilmekteydi. Bu düzenleme ile birlikte ayakkabı modeli endüstrisinde ölüm fermanı imzalanmıştı. Oysa ayakkabı tasarımı konusunda hayal gücüne dayalı fikirler savaştan sonra İtalya'dan Amerika pazarına geçmeye başlamıştı.²⁴⁶

Resim 74. II. Dünya Savaşı dönemine gelen kısıtlamalar ile tasarımcılar alternatif malzemeleri değerlendirmiştir. Ahşap taban, ön bantlar şerit dokuma kumaş, arka bant deriden üretilmiştir. Tasarımcı: Seymour Troy, Amerika, 1940'lar.

Kaynak: <http://www.collectorsweekly.com/articles/an-interview-with-vintage-shoe-collector/> Mart 2010

Düşük kalitede deriye ek olarak bu ayakkabılarda mantar, ahşap, krep ve kauçuk gibi taban malzemeleri kullanılmıştı. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, cezp edici yüksek topuklu ayakkabıları diğer kadın ayakkabılarından ayıran erotik çağrışımlar, benzeri görülmemiş bir önem kazandı. Platform, dolgu ve alçak topukların erotik değerlerinin az oluşu, bu tarzları tehdit teşkil etmeyen bir hale soktu. Kadınlar eşleri savaştayken, istenmeyen cinsel çekicilikten kaçınmak için bu tarz ayakkabılar giyebiliyordu. Kadınlar gündelik giyim için kısa "askeri topukları" ve dolgu topukları, gece elbisesi için de kısıtlı şıklığa sahip platform topukları seçtikçe, gazeteler "duyarlılığa koşturmaca" gibi övücü başlıklar kullanmaktaydı.²⁴⁷ Savaş dönemi boyunca Amerika da uygulanan kısıtlamalar İngiltere'ye nazaran daha az katı olmakla birlikte ayakkabı tasarımları üzerinde kısıtlamalar mevcuttu ve topuk yükseklikleri 2,5 cm ile sınırlandırılmıştı. İngiltere'de maksimum 5 cm topuğa izin verilmekteydi. Bazı ayakkabılarda yürümeyi kolaylaştırmak amacıyla taban etrafında destek bulunmaktaydı.

²⁴⁶ y.a.g.e., 56 s.

²⁴⁷ Semmelhack , a.g.e., 44 s.

Bazılarına göre savaşı Hollywood kazanmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'yı işgali savaştan önce başlamıştı, Amerikan tasarımı kültürü ve tarzı Atlantik'i aşarken, süt barları, modern mimariyi ve bindir gece masallarını andıran sinemaları da beraberinde getirmişti. Aslında Hollywood uzun zamandır modanın önündeydi. Savaşın oluşturduğu şartları düşünülürse film yıldızlarının giydiği elbise ve kostümler, 'kemer sıkma' ve 'kamu hizmeti' gibi kavramlara uzaktı.

II.1.7. Savaş Sonrası Dönemde Kadın Ayakkabı Modası (1946-1950)

1945 yazında savaşın bitişi ilan edilmiş ve dünya altı yıllık bir kâbustan uyanmıştı.²⁴⁸ Altı yıl süren II. Dünya Savaşı nihayet sona ermiş ancak izleri, savaşın bitiminden sonra yıllarca devam etmişti. Avrupa'da müthiş bir ev sıkıntısı yaşanıyordu. Birçok Alman kenti enkaz halindeydi. Polonya çöle dönmüştü, Hollanda, Fransa, Belçika, İtalya ve İngiltere yerle bir olmuştu. Ev kredisi sağlayan Kanada ve Amerika'da hükümetin eski askerlere yetki vermesiyle banliyö evlerini hızla yaptırdı. Savaş sonrasında bu yeni banliyölerinin mükemmel kadın profili; topuklu ayakkabı ve çekici kıyafetler giymiş ev işi yapan evcimen Varga kızları olarak lanse edildi. Savaş zamanındaki poster güzelleri şimdi de evdeki güzel kadın olmalı sloganıyla kadın magazin dergilerinde reklamlar verildi. Kadınların işten çıkmaları gerektiğini ve eve dönmelerini teşvik edildiği bu kampanyalar ile sadece Amerika'da savaş bittikten 5 ay sonra, neredeyse 4 milyon kadın işten çıkartıldı. Kadınlar, üretici değil tüketici olarak yerlerini geri aldılar. Moda tüketimi bir kez daha kadınsılığı belirledi.²⁴⁹

Savaştan sonra moda, dönen askerler için kadınları poster kızlarına benzetmeye çalışmıştı. Savaşın bittikten birkaç yıl sonra yüksek topuklar modadaki yerini geri almış, platform ve dolgu topuklar terk edilmişti. Yüksek topukların geri dönüşü, savaş sonrası iyileştirme başarılarını getirmiş ve pek çok yönden kadınsı görünüm yediden sağlanmıştı.²⁵⁰ Savaş sonrasında kadınlar savaş dönemi rollerini terk etmeye, kendilerini eşlerine ve çocuklarına adamaya

²⁴⁸ Yapp, S. 210

²⁴⁹ Semmelhack , a.g.e., 48 s.

²⁵⁰ Semmelhack , a.g.e., 48 s.

ve güzellik ritüellerine katılmaya teşvik edilmilerdi. Kadınlar savaş döneminde ortan kaybolan ruj, pudra ve boyalara ilgi gösterince güzellik sektöründe bir patlama yaanmı ve Parisli modacılar ggs, bel ve kalça kıvrımlarını ortaya çıkaran stil için sağlam tasarımlardan vazgemilerdi.

Resim 75. Varga Kızları Savaş sonrası evdeki ideal kadın profili idi.

Kaynak: <http://northstargallery.com/aircraft/sensuality.htm/> Kasım 2009

Christian Dior'un, Amerikan basını tarafında 'Yeni Görünüm' olarak duyurulan 1947 tarihli Corelle serisi, bu değişimin mükemmelen bir örneğiydi. Şık tasarımları romantik ve gsteriliydi, bunlar; kabarık etekler, Şampanya rengi organzeler ve işlenmiş tüller ve parlak saten ya da parıltılı kumaştan yapılmış elbiselerdi. Elbiseler özenli işçilik gerektiriyordu ve koleksiyon ilk kez tanıtıldığında, başlıklara 'moda tarihinde dönüm noktası' olarak yansıtılmıtı. Bele doğru inceleyen inen vücutlar, eteklerin iek gibi açtığı altlar ile son yılların en Şık modası yansıtılmaktaydı bunlar; kadınları dikkat ekinci ve çarpıcı hale getirmeyi amaçlayan dikkat çekici ve arzulanan kıyafetlerdi. Bu elbiseler Şapka, eldiven sivri uçlu ayakkabı ile tamamlanmıtı, stilleto topukların ilk örnekleri bu dönemde görülmeye balanmıtı.²⁵¹ İkinci dünya savaından sonra Paris'in tekrar moda dünyasının merkezi olmasına rağmen İtalyanlarda moda dünyasında özellikle de

²⁵¹ Pratt a.g.e., 94-100 s.

ayakkabı önemli bir güç olarak çıkmaya başlamıştır. Özellikle Fransız tasarımcılarla topukları olabildiğince daraltma konusunda rekabete girmişlerdi.

Yeni topuklu ayakkabı, yeni moda kum saati görünümü için gerekliydi. Vücudun görünümünü yeniden şekillendirerek ve göğüs ve kalçayı ön plana çıkararak, yüksek topuklar savaş sonrası kıyafetler için mükemmel bir zırh yaratmıştı. Kadının şık ve arzu uyandıran görünümü yüksek topuklar olmaksızın ulaşılamazdı.²⁵²

İkinci Dünya Savaşı'nın oförük²⁵³ sonu, birçok ayakkabı tasarımcısı için hayal gücünü kullanma ve savaş sonrasının mutsuz bayan müşterilerine yeni bir dokunuş fırsatı verme zamanıydı. Zaman kadınların, balerin etekleri, acayip şapkalar ve bir çift güzel topuklu ayakkabıyla yenilenmesi zamanıydı ve dolgu topuklu ayakkabılar kesinlikle aranan şey değildi.²⁵⁴ 1940'ların sonlarında dünyayı etkisi altına katan *New Look tarzı ayakkabılar* beklenen şıklığın tarifiydi. New Look kıyafetleriyle seçilen ayakkabılar sivri uçlu ayakkabılardı ve eski ayakkabılara göre ayağı daha çok açığa çıkarmaktaydı.

Yıllar geçtikçe kadın topukları git gide incelmeye başladı. 1950'lerin başlarında yüksek ökçeler, neredeyse iğneye benze sivriliğe yaklaşmıştır, bu trendin zirvesine ulaşmasına tanıklık etmiştir. 1950'lerin sonlarında kadınlarda etek boylarının yükselmesi ile birlikte topuklar gerçekte kısalmaya ve daha az sivri olmaya başladı. Standart kadın ayakkabısı *pump* tu, diğer elbiselerle eşleşebilmek ve karışmak için farklı renk ve kesimleri dizilerini sunardı. Son olarak bu dönemde teknolojiye ortaya çıkan yeni değişimler 1947'de plastik ayakkabıların icat edilmesini sağladı. Birkaç yıl içerisinde plastik ayakkabılar birkaç tarz ve renkte üretilmeye başlandı.²⁵⁵

Görünmez sandaletleri ayakkabı fantezisinin mükemmel bir ifadesi olan Ferragamo ilk öncü tasarımcıydı. Beyaz pamuklu çoraplarla giyilen geleneksel

²⁵² Semmelhack , a.g.e., 49 s.

²⁵³ Oförük: Kişinin hoşnutluk duyduğu ve kendisini iyi hissettiği bir ruhsal durumdur. Hiçbir neşe ögesi yoktur; çünkü hoşnutluk duygusu olumlu bir duruma değil, yalnızca bilinç yoksunluğuna ve üzüntü yahut anksieteyi duyamamaya dayanır. <http://www.saglikterimleri.com/3292-ofori-nedir.html/>
Haziran2010

²⁵⁴ Cox, a.g.e., 89-90 s.

Japon tabilerinden esinlenilmiş ve bir gece elbisesine iyi bir şekilde uyan, içerisinde saten çorap bulunan altın renkli deri Kimo sandaletleriyle 1951'de Ferragamo yine bir yeniliğe imza atmıştı. Görünmez ayakkabının sade minimalizmi ve kimoların garip görünüşü pek çok kadının zevkine göre yenilikçi olsa da, 1950'lerde ayakkabı bambaşka bir rota izlemişti.²⁵⁶

Bu yeni dönemde yeni bir vizyon gerekiyordu. Ayakkabı üreticileri savaşın izlerini silip süpüren kullanılmayan bir yol keşfetmişlerdi. Sonuç olarak hem tasarımcıların hem de üreticilerin akıllarında, onları 1950'ler boyunca meşgul eden kesin bir amaçları vardı: Elizabeth dönemindeki refahı yansıtan yüksek, kibar ve konik topuklar yaratmak. Moda daha feminen olana doğru yönelmekteydi ve ayakkabı uyum sağlamalıydı. Kusurlu formların hayranı olan heykeltıraş Alberto Giacometti'nin çalışmalarındaki konik formlar, savaş sonrası dönemin estetiğinde belirleyici olan form ayakkabı üzerinde büyük etkisi olan formlardı. Bir yıl boyunca Londra'nın güneyinde İngiltere'yi dünya pazarına tanıtmak için düzenlenen, 1951 İngiltere Festivali için Powell ve Maya tarafından tasarlanan Skylon heykelinde, bu yeni stil en abartılı biçimini almıştı.²⁵⁷ Tasarımcıların moda ayakkabılarının topuklarını sivrilttiği gibi Skylon da konik bir şekle sahipti. Bu uzun topuklar dikişleri vurgulu çoraplar ve boru etekle birleştiğinde, moda ideal bir hal alıyordu: görünüş kibirli, zarif ve şık bir biçimde soyluydu. Bu topuklar, tüm kadınların arzuladıkları zarif bir görünüş ve uzun bacakları sağlamaktaydı.

Yüksek topukların ta kendisi olan *Stiletto*ların (ince topuk), 1950lerin başında Christian Dior'un ayakkabı yapımcısı Roger Vivier tarafından bulunması ise hiç de şaşırtıcı değildi. Savaş teknolojisi sayesinde, bir çeşit metal çubuk iğne gibi ince olan topukların kırılmadan kadının ağırlığını taşımasını sağlıyordu. Sonunda posterleri süsleyen fantezi ayakkabıları kadınların kullanımına sunulmuştu.²⁵⁸

²⁵⁶ Cox, a.g.e., 89 s.

²⁵⁷ y.a.g.e., 93 s.

²⁵⁸ Semmelhack , a.g.e., 49 s.

Resim 76. İngiltere Festivali için Mimar Powell ve Maya tarafından tasarlanan Skylon heykeli, Skylon Festivali, İngiltere, 1951, Photograph: J. Maltby (1951)
(*RIBA British Architectural Library Photographs Collection*)

<http://www.architecture.com/HowWeBuiltBritain/TwentiethCentury/FestivalOfBritainSkylon.aspx>

Birçok açıdan 1930 yıllardaki ayakkabı tarzlarına dönüşle birlikte savaş sonrası dönemde kadın ayakkabı modasında bir geçiş dönemi gözlemlenmişti. Karne defteri yönteminin 1952 yılına kadar devam etmesine rağmen tarz üzerindeki kısıtlamalardan kurtuluş savaş öncesi dönemin gösterişli ve feminen tarzlarına yeniden dönüşe yol açmıştı. Yüksek ökçeli ayakkabılarla birlikte; burnu açık ayakkabılar, kalkık burunlar tekrar moda olmuş, fiyonk gibi detaylar yeniden görülmeye başlamış ve 1949'ların itibariyle bilek boyunda çizmeler moda olmuştu. Onlara yüksek dar topuklar eşlik etmekteydi. Azalsa da dolgu veya platform topuklara sahip sandaletler yaz giyimi için popüler olmaya devam etmişti.²⁵⁹

²⁵⁹ Pratt a.g.e., 99 s.

II.2. 1900-1950 Yılları Arasında Kullanılan Kadın Ayakkabı Modelleri

II.2.1. Yüksek Konçlu Botlar

Resim 77. Haki ve kahverengi deri, Küba topuk, bağcıklı bot. Markası:Medcalf, Kanada, 1917-1920

İpek brokar kumaş ile akşam için Küba topuklu düğmeli bot.
Markası:Sorosis A.E Little Co,Amerika 1913-15

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, s.139-136

Tipik yüksek botlar parlak siyah deriden yapılmış, ayakucunun ortasından ayağın üstüne kadar bağlanmıştı. İngiltere de daha çok askeri giyim için gerekli olan deriye yönelik talebi azaltmak için botların boyları 1917 yılında 20,32 cm ile sınırlandırılmıştı. Bu tarz botlar genellikle 2,5 cm – 5 cm yüksekliğinde geniş topuklara sahipti. Ayakkabıları bağlamak için bağcıklar en yaygın yöntem olmakla birlikte düğmelerde oldukça yaygındı. Bu botların kalıpları güncel moda bağlı olarak sivri uçlu veya yuvarlak olabilirdi.²⁶⁰ Yüksek botlar geniş tarz ve fiyat aralıklarında görülmüştü. En yaygın tarzlardan birisi botun alt kısmının tek bir renk deriden bilekler ve baldırlara kadar olan üst kısmının ise buna zıt kumaş veya deriden yapıldığı bot tarzıydı. Botun üst kısmına kırışıklıklar ve bağcıklar gibi dekoratif elemanlar eklenmiş ve dikişler parmak uçarlı ve topluklarda yaygınlaşmıştı. Çok basit ve ucuz botlar mevcutken varlıklı kadınlar oğlak derisinden yapılmış güzel

²⁶⁰ Pendergast, Volume 4, a.g.e.,713-714 s.

botlar giymiş, bunlarda zarif el dikişi yapılmıştı.²⁶¹ 1910'lu yıllarda etek boylarındaki yükselme botların boylarının kısaltmaya başlamasıyla birlikte botlara yönelik talep düşmeye başlamıştı.

Etek boylarının yerden 6 inç kadar yüksekliğe dek yükselmesiyle birlikte çizmelerin üst kısmı çoraplardan oluşan görünmeyen bir boşluk ortaya çıkmaya başladı. Birçok kış çizmelerinde yün kullanılmaya başlandı, yün bu dönemde savaş zamanı kısıtlamalarına tabi değildi. Ve yünden veya ketenden tozluklar ayakkabıların üzerine giyilerek deri çizme maliyetine ulaşılmadan ve vatansız görünüşten bir şey kaybetmeden deri çizme görünüşü elde edilirdi. 1918 yılı ile birlikte etek boyları yerden 8-10 inç kadar yükselmeye başlamış ancak büst kısmı ise bununla paralel yükselmemişti. Botların saltanatının bittiği dönemde kuzey Amerika'da 1918-20 yılları arasında yazın giyilebilir botlara duyulan ilgi bakımından yeniden bir canlanma var gibi görülmüştü. Bu tarzların birçoğu beyaz brandadan olup bu botlara kauçuk tabanlar eşlik etmişti.²⁶²

Resim 78. Natural deri, Louis topuk, Bağcıklı Bot. Kanada, 1918-1922
Mor ve siyah deri, Louis topuk, Bağcıklı Bot. Amerika, 1915-18

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, s.137-136

²⁶¹ Pendergast, Volume 4, a.g.e., 717 s.

²⁶² Walford, a.g.e., 136 s.

II.2.2. Maskülen Kadın Ayakkabı ve Botları

19.yüzyıldan gelen ayakları ince ve küçük gösteren sivri burunlu, dar ayakkabılar, kadınsılığa atıf yapan *Gibson Kızları* tarafından idealleştirilmiş bir modaydı. Küçük ayağın moda olmasıyla hem kadınlar hem de erkekler ayaklarına zarar vermeyi göze alarak ayaklarına tam oturan küçük ayakkabıları giymişlerdi.²⁶³ Fakat bir süre sonra dar ve yüksek topuklu ayakkabıları giymekten kaynaklanan sağlık problemlerinin oluşmasıyla ayak sağlığı ve konforunu önemseyen birçok kadın alçak topuklu geniş burunlu maskülen tarzda ayakkabı ve botlar giymeye başladı. Ayrıca, kadınların seçme ve seçilme haklarını savunan kişiler, *Suffragettes*'ler özgürlüklerini düz ancak fark edilebilir topuklara sahip sağlam deriden ayakkabıları giyerek gösterdiler.²⁶⁴ Kadın ayakkabıları neredeyse erkek ayakkabılarından ayırt edilemez hale gelmişti.

Resim 79. Süet ve siyah oğlak derisi ile üretilmiş düğmeli botlar, İngiltere, 1910

Kaynak: Lucy Pratt, Linda Woolley, **Shoes**, V & A Museum Publishing, London, 2008, 83s.

²⁶³ Pedersen, **a.g.e.**, 30 s.

²⁶⁴ Trasko, **a.g.e.**, 23 s.

Maskülen ayakkabılar yuvarlak burunlu erkek ayakkabı kalıbı üzerinden, alçak ve düz topuklara sahip olacak şekilde üretimlilerdi. Özellikle sokak giyiminde giyilmiş ve genellikle siyah ve bronz renkten yapılmışlardı. Kalıplar 1904 yılından sonra daha çok badem şekline benzemeye başlamıştı.²⁶⁵ İmalatçılar alçak topuklu geniş burunlu ayakkabıları ve botları günlük giyim için üretmeye devam etmekteydi. Ancak birçok burun sivri ve dar kalmaya devam etmişti.

Resim 80. Orijinal kutusu ile birlikte siyah deri botlar. Thomas G. Plant Co tarafından Queen Quality markası altında üretilmiştir. Amerika, 1904-10

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, s.131

II.2.3. Buldog Burunlu Kadın Ayakkabıları

1908 yılında Buldog burun veya kelle burun olarak adlandırılan soğan biçimde burun görülmeye başlanmış ayakkabı kalıpları; ayak parmakları için daha fazla boşluğa, ayaklarda ve bacaklarda dolaşıma imkan sağladı. Buldog burunlu kalıplar Birinci Dünya savaşından önce kuzey Amerika'da Avrupa'ya nazaran daha popülerdi. Zevklerle alay etmek maksadıyla genellikle karikatürlerde kullanılmıştı. Bu

²⁶⁵ Walford, a.g.e., s.131

ayakkabılar genellikle ahmaklarda ve ekoseli kumaş giyen seyyar satıcılarda görülmekteydi ve 1920'li yılların sonlarına kadar kullanılmıştı.²⁶⁶ Buldog burunlardan farklı olarak Amerikan moda botlarına ait birçok kalıp 1920'li yıllar boyunca görülen daha dar ve sivri burun trendini takip etmişti. İlk başta buldog burundan kaçınan Avrupalı ayakkabı üreticileri sonradan sivri burunlu tarzı takip etmemiş yuvarlak burunlu ayakkabıları üretmeye devam etmişlerdi.²⁶⁷

Resim 81. Siyah süet düğmeli Buldog Burunlu Düşes Botu. Markası: G.M.W. Co., Kanada, 1910-16, Buldog burunlu kalıp, küba topuk siyah deri Derby Ayakkabı. Walker Parker Co. Hamilton Ontairo tarafından Empress Shoe markası için üretilmiştir. Kanada, 1908-14

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, s.133

Diğer taraftan New Yorklu kadınların daha fazla yürümeye başlamaları sebebiyle ayakkabı genişlikleri önem kazanmaya başladı. New York'ta *Cammeyer* isimli bir mağaza 1904 yılında beş değişik genişliği piyasaya sürmüştü. Maskülen tarzda bir pumps bu dönemde oldukça popüler hale gelmişti ve sokakta ve at arabalarında yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Oxforda benzeyen düşük kesimli bağcıklı ayakkabılar başlangıç olarak bir korse gibi görev yaparak ayağın yayılmasını önlemek için tasarlanmışlardı.²⁶⁸

²⁶⁶ Walford, **a.g.e.**, 133 s.

²⁶⁷ **y.a.g.e.**, 136 s.

²⁶⁸ Trasko, **a.g.e.**, 22 s.

II.2.4. Oxford Tarzı Kadın Ayakkabıları

1800'lerin sonlarıyla birlikte büyük İngiltere'de popüler olmaya başlamış sonra tüm Avrupa'ya ve Amerika'ya yayılmıştı. 20. yüzyıl ile birlikte her yerde modern gençler Oxford'u rahat ve çekici olarak bulmaya başladılar. Hiçbir dönemde popülerliğini kaybetmeyen Oxford ayakkabılar ismini İngiltere'deki Oxford üniversitesinden almıştı. Bu ayakkabılar, Oxford üniversitesi öğrencilerinin giydiği yarım botlardı. Genellikle deri veya süetten yapılmakta olup ayağa kolayca giyilir ve ayaküstünden bağcıklarla bağlanırdı. Kadınlarda erkeklerle aynı Oxford çeşitlerinden giyerlerdi.²⁶⁹ Oxfordlar kısa kesimli, en az üç bağcık deliği olan kapalı ayakkabılardı. Orijinal olarak erkek Oxfordlarından esinlenen popüler bir kadın ayakkabısıydı. Bağcıklı kadın Oxfordlarına kadınsı bir hava katmak için yüksek Küba topuğu kullanılmıştı. Bu ayakkabılar mükemmel bir yürüyüş ayakkabısıydı.²⁷⁰

Resim 82. Siyah süet ve deri Kadın Oxford Ayakkabısı, 1920'ler;
Büyük buhranın gelişiyle Oxford ayakkabılar tekstil ve deri beraber kullanıldı.
Kahverengi deri ve beyaz branda bezi Kadın Oxford Ayakkabısı, 1930

Kaynak: <http://www.queensofvintage.com/shoe-guide-vintage-shoe-styles-from/> / Nisan 2010
Stephanie Pedersen, **Shoes: The Grace, The Glamour And The Glory**, David & Charles Plc
Publishers, Nort America, 2005, 51 s.

Oxford tarzı ayakkabı esnekti, hem şık elbiselerle hem de sporlarla giyilebilirdi. Kalıpları kare veya yuvarlak yapılmış, maskaret olarak kullanılmış ve maskaretler süslenmişti. 1900'lerin başında kadınlar yeni özgürlükler kazanmaya başladı. Çoğu ülkede kadınlar, diğer haklarının yanında oy kullanma hakkını da elde

²⁶⁹ Pendergast, Volume 4, a.g.e., s.713-714

²⁷⁰ Cox, a.g.e., 55 s.

etler. Ve modern kadının yeni imajı ortaya çıktı.²⁷¹ Bu modern kadın daha çok aktif ve atletikti. Bu yüzden hem daha sağlam hem daha özgürdü. Yeni Oxford tarzı bu yeni aktif yaşam tarzı ile kusursuz uyum sağladı.

II.2.5. İki Renkli Ayakkabılar (Spectator)

Resim 83. Beyaz süet ve kahverengi deri ile üretilmiş Spectator Oxford.
Markası: Air Step Shoe, Amerika, 1946-1950

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, 156 s.

İki tonlu Spectator ayakkabılar ilk olarak 1914 yılında Amerika'da üretilmişti. Tarz ilk olarak yaygın biçimde beyaz branda çadır bezi ile kahverengi deriden tasarlanmıştı. Kahverengi özellikle maskaret, ford ve taban astarlarında kullanılmaktaydı. Kahverengi deri ayakkabıları kirlerden ve ayağı yere sürtme sonucu olabilecek olası yıpranmalardan korurdu.

Bu ayakkabılarda iki farklı renkte deri aynı ayakkabıda sportif görünüş elde etmek üzere kullanılırdı. Spectator ayakkabı Birinci Dünya savaşından hemen önce piyasaya sürülmüş ve 1930'lu yılların sonundan 1950'li yılların başına kadar moda olarak kalmıştı. Bu ayakkabılar Fransa'da genellikle *Troutter* - koşu atı- ismi ile anılmaktaydı. Bu da kullanım amaçlarını ifade etmekteydi. İngiltere'de *Brog* adı ile biline bu ayakkabılar bu ismini yüzyılın başlarından itibaren dekoratif biçimde

²⁷¹ Pendergast, Volume 4, a.g.e., 718 s.

delinmiş deri ayakkabıların üretilmesinden sonra almıştı. Almanya'da bu ayakkabılar *Budapestschule* adı ile bilinmekte olup erkek ve kadınlar için kaliteli şekilde üretilen ayakkabıları ile tanınmaktaydı.²⁷²

Resim 84. Tasarımı branda çadır bezi ve deriden *Brog Yürüyüş Ayakkabısı*.
Markası: Coyle & Earley. Viyana-Avusturya, 1928-35

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, 179 s.

II.2.6. İşlemeli Akşam Ayakkabıları

Akşam ayakkabıları yirminci yüzyılın ilk on yılında her çeşit renkte sunulabilen tek tarzı. Saten ayakkabılar pastel tonlarda pembe, mavi, yeşil gibi renklerde bulunabilmekte ve akşam elbiseleri ile uyumlu kullanılabilmekteydi. Etek boylarının uzun olduğu dönem elbiselerinden sadece ayakkabıların ön yüzeyleri görünmüş, bu yüzden de ayakkabıların sayılarının özellikle ön yüzleri özenli işlemlerle süslenmişti. 1880'li yıllardan itibaren sade hafif topuklu akşam ayakkabılarını dekore etmek üzere süslü boncuklar kullanılmaktadır. Genellikle tonlar dikkate alınarak tasarlanan bu ayakkabılarda siyah boncuklar siyah ayakkabılarda, beyaz boncuklar beyaz ayakkabılar da ve gri veya bronz renkli boncuklar ise bronz rengi oğlak derisinden ayakkabılarda uygulanır.²⁷³

²⁷² Walford, **a.g.e.**, 156-179 s.

²⁷³ Walford, **a.g.e.**, 128,134 s.

Resim 85. Boncuk süslemeli, pembe ipekten hafif topuklu akşam ayakkabısı.
Markası: Rosenthal's Inc., San Francisco /Amerika, 1911-14

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, s.128

Resim 86. Beyaz oğlak derisinden sayası boncuklarla işlenmiş hafif topuklu akşam ayakkabısı Markası: Rosenthals Inc., San Fransisco – Oakland, 1911-14

Suluk mavi oğlak derisinden sayası metal boncuklarla işlenmiş hafif topuklu akşam ayakkabısı. Markası: Drexe ayakkabı, Amerika, 1913-17

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 129-135 s.

II.2.7. İşlemeli Dans Ayakkabıları

19. yy nın başlarında görülen Yunanlı sandaletlerindeki gibi kullanılan çapraz kurdele bağcıklara sahip ayakkabılar çağın gözde dansı tango ile birlikte tango ayakkabısı olarak tanınmış ve oldukça popüler hale gelmişlerdir. Arjantin'den gelip Paris'e girdiği zaman skandal bir dans olarak tanımlanan Tango, Amerikalı profesyonel dansçılar *Irene* ve *Vernon* ile revizyona uğramış Avrupa'nın saygı değer çay partisi dansına dönüşmüştür. 1911 yılı itibariyle bu tarzın gittikçe popüler olması engellenememiştir. 1914 yılı ile birlikte kademeli olarak gözden düşmeye başlamasına rağmen 1920'lu yılların başında bu ayakkabılar yeniden popüler olmuştur.²⁷⁴

Resim 87. Lame brokar kumaştan üretilmiş hafif topuklu akşam ayakkabısı. Amerika, 1913-15
İsviçreli brokar kumaşından ve İpek kurdele bağcıkla üretilmiş hafif topuklu şık ayakkabı,
Markası: Bally, İsviçre, 1914

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 128-130 s.

²⁷⁴ y.a.g.e. 128-130 s.

II.2.8. Terlikler

Resim 88. Uçuk pembe rengi ipek üzerine siyah cam boncuklarla işlenmiş terlik.
Markası: Bilinmiyor, Fransa-Amerika, 1905-10

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 147 s.

19. yüzyıla kadar terlik terimi ev içerisinde ayağa giyilen her türlü giyim eşyasını tanımlamak üzere kullanılırdı. Bu terim daha şık olan öğleden sonraları giyimi ve akşam elbiseleri giyimini de kapsamaktaydı. Sadece ev için kullanılması amaçlanan terlikler tuvalet, giyim veya boudoir kadınlara özel oda terliği olarak isimlendirilmekteydi. Sıcaklık ve konfor amacıyla genel olarak pratik deri, kadife ve keçe tipleri kullanılmaktaydı ancak boudoir terlikleri genel olarak iç çamaşırı ipeği veya satenden yapılırdı, genellikle topuklara sahip olur ve sanatsal biçimde lüks malzemelerle süslenirdi. Yatak banyo ve soyunma odası gibi daha özel odalar için tasarlanan boudoir terlikler kahvaltı sofralarında da görülebilirdi. 1950'lerden sonra daha günlük ev yaşam tarzı, kadının değişen rolü, merkezi ısıtma ve odaların içinde banyoların ortaya çıkması 1950'li yıllardan sonra terlik satışlarında düşüşe neden olmuştu.

Resim 89. Krem rengi ipek kapitone ve ermin kakım kürklerle boudoir terlikler.
Markası: Galerie Lafayette, Fransa, 1920

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 146 s.

II.2.9. Pump Ayakkabılar

Resim 90. Pembe saten pumps, Markası: Helstern & Sons, Paris, 1910.
(Bata Shoe Museum Foundation, Toronto)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**,
Abbeville Press, USA, 1989, 24 s.

Pump deriden yapılan kısmen topuklu üst tarafı ayak parmak uçlarını örten topuklar arkasından ve kenarlardan sarılan ayağın üstünü açık bırakan ayakkabı tipiydi. Bu rahat uyumlu ayakkabılar sonsuz derecede uyarlanabilir ve çok sayıda renkten yapılabilirdi, fiyonklar tokalar ve diğer birçok süslemeler ile süslenebilirdi. Bu hafif ayakkabı türü özellikle dans etmeyi seven kadınlar tarafından tercih edilmişti. Pump ayakkabılar yüzyıl boyunca en yaygın elbise ayakkabılarından birisi olarak kalmıştı.²⁷⁵

II.2.10. Bantlı (Baretli) Ayakkabılar

Düğme veya toka ile tutturulan ayakkabılar olup ilk olarak 1880'li yıllarda görülmeye başlanmıştı. 1930'lu yılların başına kadar popüler kalabilmeyi başarmıştı.

Resim 91. Beyaz saten üzerine camboncuk bezeme ve inci tokalı, lous topuklu çapraz bantlı ayakkabı

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, 2008, s.25

²⁷⁵ Pendergast, a.g.e., s.713-714

Resim 92. Dört sıra baretli, siyah deri üzerine siyah cam süslemeli, Küba topuklu ayakkabı
Markasız, Kanada, 1910-16

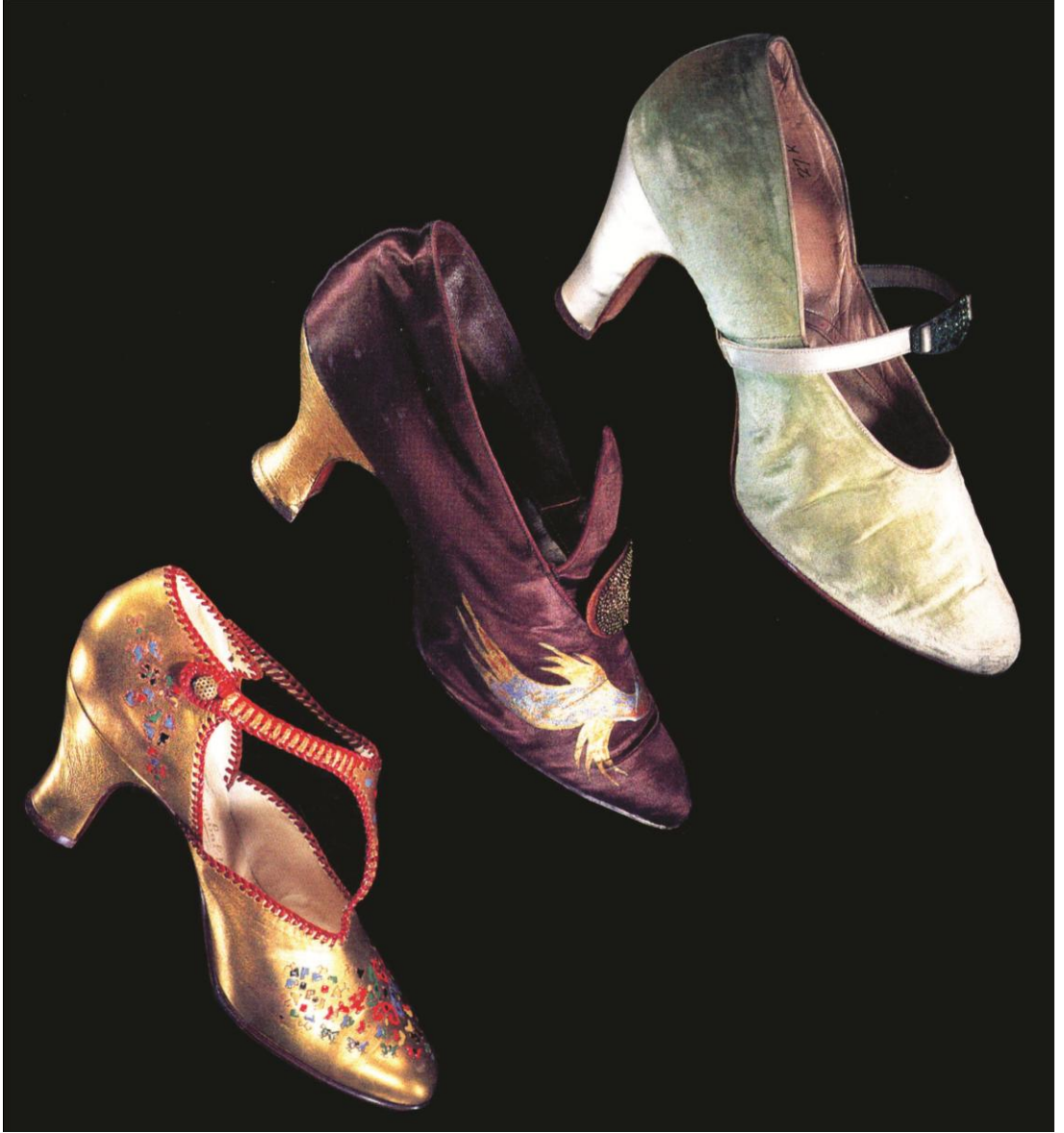
Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 135 s.

Resim 93. Siyah rugan deri üzerine siyah cam boncuk süslemeli, Louis topuklu ayakkabı
Markası; Bally, Kanada, 1902

Kaynak:

Saskia Ress-Durian, **Schuhe**, Ausstellung Bayerischen Nationalmuseum München, Hirmer Verlag
München, Germany, 1992, 162 s.

Resim 94. Akşam ayakkabıları; elle boyanmış T bantlı deri ayakkabı, Markası; A. Rambaldi, Monaco, 1925, Kuş motifi elle boyanmış ipek ayakkabı, Markası; Stead&Simpson Ltd., İngiltere, 1922, İpek ile kaplanmış topuklu kadife ayakkabı, Markası; Rayne Shoes, İngiltere, 1930.

Kaynak: Lucy Pratt, Linda Woolley, **Shoes**, V & A Museum Publishing, London, 2008, 90 s.

II.2.11. Mary Jane

Resim 95. 1909 yılında Richard F Outcalt tarafından yaratılan Buster Brown çizgi romanındaki karakterler ve Shirley Temple'in siyah beyaz ekranda Mary Jane ayakkabılarıyla dansı

Kaynak: <http://www.brownshoe.com/history/> Nisan 2010

Mary Jane ayakkabıları alçak topuklu ve ayağın üst kısmında bağlanan atkılı (bantlı) ayakkabılardır. Bir çocuk ayakkabısı olarak uzun bir tarihe sahip olmuş ve 16.yy Tudor resimlerinde görülmüştü. Bir çocuğun ilk adımını attığında giymeye başladığı ayakkabı olduğu için sembolik bir önemi olmuş, bebeklikten çocukluğa geçişi simgelemiştir. 20. yüzyılın başlarında, bu ayakkabı unisex ti. EH. Shepherd'ın en çok ses getiren karakterlerinden olan *Alice Harikalar Diyarında* ve *Christopher Robin* ve 1902'de New York Herald gazetesinde, grafik sanatçısı Richard F Outcalt tarafından yaratılan Buster Brown çizgi romanı yayınlandı. Buster Brown'a, Tige'a ve kardeşi Mary Jane'e isimlerini veren bir grup haylaz çocuk eşlik ediyordu tarafından giyilmekteydi. 1909'da Buster Brown'ın kız kardeşi Mary Jane'nin, ismi bantlı bir çocuk ayakkabısına verildiği zaman bu ayakkabı modeli ölümsüzleşti ve ayakkabılar git gide bayan elbiseleriyle bağdaştırılınca erkek ayakkabısı olarak kullanılmamaya başlandı.²⁷⁶ 1922'de Sinema dünyasının çocuk oyuncusu Shirley Temple ilk kez siyah beyaz ekranda ayakkabılarıyla dans etti ve en ünlü çocuk yıldız olarak tahtta kaldığı yıllarda bunlar giydiği tek ayakkabı çeşidi oldu.

²⁷⁶ Cox, a.g.e., 39 s.

Resim 96. Çift bantlı Mary Jane, Markası bilinmiyor,

Kaynak: vintage shoes p.40,33, Jonathan Walford,

Resim 97. 1925; Siyah rujan deriden Mary Jane, Markası: Air-Tred Shoes, 1920; Siyah saten Mary Jane, Markası: Whitby Jet, 1920

Kaynak: **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 151 s.

Resim 98. Siyah İpek, 5,5 cm Louis Topuk Mary Jane,
Tasarımcı: Eduard Meire, Almanya, 1915-20

Kaynak: schuhe.saskia durian-ress s. 176

1920'lerde dağınık saçlı kızlar, gençliği harekete geçiren bu ayakkabıları giymeye başladılar. Özellikle düz göğüslü, kısa etekli zayıf okul kızı trendlerinin arkasındaki asıl güç estetikti. 1920lerin modası için en çocuksu ayakkabı modeli olan Mary Jane idealdi.²⁷⁷ Mary Jane'ler gündelik giyim içindi ve 1920'lerde her kadının en az bir çifti vardı.

II.2.12. T- Bantlı Sandaletler

1922'de, ayağın üzerinde dikey olarak aşağıya inen bir bandın, 'T' şekli oluşturarak yatay başka bir bantla birleştiği ve kenardan düğmeyle bağlanan T bantlı ayakkabılar ortaya çıktı. 1920lerin en yaratıcı tasarımı süslü bantların kullanımıydı. Bu moda tasarımlar birleşik bir ya da genellikle iki zıt renkte yatay bandın, kenarda bir düğmeyle bağlandığı ayakkabılarla ortaya çıktı. Genellikle bu bantlar, ayakkabının tamamından daha ön planda olması için farklı renklerde kullanılırdı.²⁷⁸ Bayanlarda T sandaletler 1920'lerde kadınlar bacak ve ayaklarını daha fazla göstermeye başlamasıyla birlikte popüler olmaya başladı. Bu tarz ayakkabı sadece kadının ayak topukları ve parmaklarını örtmekte ve zamanın tarzını açığa çıkarmaktaydı.²⁷⁹ Bu sandaletler 2,5 - 6 cm topuklara sahipti.

²⁷⁷ Cox, a.g.e., 39 s.

²⁷⁸ y. a.g.e., 41 s.

²⁷⁹ Pendergast, Volume 4, a.g.e., 777 s.

Resim 99. T Bantlı Ayakkabılar, 1925-28, 1927-30

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 65 s

Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, 152 s.

S & T Pendergast **Fashion, Costume and Culture**, Vol. 4, The Gale Group, Amerika, 2004, 777 s.

Dönemin ortalarına doğru, ayakkabı tasarımında bantların kullanılması neredeyse fetişist bir tarz oluşturmuştu. Örneğin 1923'te, önde T şekli oluşturacak biçimde birleşen bantlar bileklere kadar uzanarak bilekten bağlamalı bir model ortaya çıkarıyordu. Bantlı çalışmalar o kadar modaydı ki, ayağın yan ve ön kısımlarını kaplayan çapraşık filigran desenlileri vardı. 1930larda bağlama materyali olarak, çelik kaplama ya da daha süslü olan Art Deco formundaki bağcıklar düğmelerin yerini aldılar ve gittikçe popülerleşti.²⁸⁰ T bantlı sandaletler 1930 ve 1940'larda akşam elbiselerinin popüler tarzı olmuştu. Buna rağmen 1930ların ortalarında uçlar daha yuvarlak ve topuklar daha alçak olmaya başlamıştı. 1940'ların ortalarıyla birlikte tekrar basit hafif kadın ayakkabıları pumplar tercih edilmeye başlanmıştı.

İki ya da daha çok renkli, genellikle saten, yüksek topuklu sandaletler çekici gece elbiseleriyle giyilmekteydi. Kabarıklık, gösterişli bir tasarımla işlenmiş kumaş türü

²⁸⁰ Cox, a.g.e., 42 s.

olan brokar bir modaydı. Giyilmesi zor olsa da dikkat çekici bir lüks görünümü veriyordu ve birçok T bantlı sandalette kullanıldı.

II.2.13. Dans Ayakkabıları

Edward döneminde toplum, aristokrat izleri geri kazanmaya başlamıştı. Ancak 1920ler farklıydı; aile yapısı gittikçe değişiyor ve daha çok insan zenginleşiyordu, insanlar daha iyi yaşam standartlarına sahip olmaya başlamışlardı. Modaya ve eğlenceye daha çok para harcanıyordu. Bu ikisi Arjantin tangosuyla başlayan dansta bir araya geldi ve 1920lerin dans yenilikleriyle çok daha vahşi bir şekil almıştı.

Resim 100. Dans Ayakkabıları, 1920- 1925

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 33, 38 s

Siyahî Amerikalılarla ortaya çıkan senkoplu ve ritmik müzik formları olan ragtime ve caz, çiftlerin vücutlarını sıkıca birbirlerine bastırdıkları Bunny Hug ve geleneksel valsın utangaç ve formal yapısına bir reaksiyon olan Turkey Trot gibi enerjik dans stillerine bir özgürlük getirdi. 1919'da, "bu çılgınlığın duyulduğu bir alana kıyasla bir domuz ahır bile daha saygı değerdir" diyerek bir bölge papazı protestoda bulunmuştu. 1923'teki Ziegfeld şovundaki Runnin' Wild'ın bir parçası olan ve 1925'te Avrupa'ya dek uzanan The Charleston da farklı değildi. Abartılı bacak hareketleriyle, bayanların yer alabilmesi için daha sağlam ayakkabıları gerektiriyordu. Alçak Küba topuklu ve kapalı burunlu, dumanlı mekânlarda parlayan boncuk süslemeli ve metalik işçiliğe sahip ayakkabılar ayağa daha sağlam olan ayakkabılar olarak düşünülüyordu. Siyah takım elbiseli partnerleriyle kıyaslandığında, püsküllü elbiseleri ve boncuklu ayakkabıları içinde kadınlar göz alıcı bir biçimde parlıyorlardı. Daha çok parlıya ihtiyaç duyulduğunda siyah gündelik bir ayakkabıdan bir parti ayakkabısı yaratmada kullanılan kuş, Mısır bokböceği ve kelebek şeklindeki ayakkabı klipsleri mevcuttu.²⁸¹ Kırmızı ve altın renkli keçi derisi kumaşı, gökyüzü mavisi ve zümrüt yeşili saten ve boncuk işlemeli siyah kadife gibi Kübist tasarımlar ve el boyamaları marketlerdeki yerlerini aldı. Geliştirilen üretim süreci ucuz ayakkabı demekti, yani pek çoğu kullanışlı olmalarından ziyade görünüşlerinden dolayı seçilmekteydi.

Resim 101. Kırmızı, siyah ve altın renkli oğlak derisi, dans ayakkabısı, 1925

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 32 s.

²⁸¹ Cox, a.g.e., 32 s.

II.2.14. Plaj Sandaletleri

20. yüzyılın en yeni ayakkabı tarzlarından biri sandaletti. Parisli Couture tasarımcısı *Madam Vionette* 1907 yılında modellerine sandalet giydirmeye başlamıştı, bu tarzın gerçek bir moda olmayı denemesinden çok önce gerçekleştirilmişti. Ayakkabı uçlarını çıplak bırakan sandaletler ilk olarak 1920'li yılların sonlarında plajlarda görülmeye başlamıştı. Yaratıcı açık kesim işi ile birlikte açık kenarları ve dokunmuş derileri ile birlikte kapalı burunlu sandaletler akşam ve yaz giyimi için oldukça popülerdi ve 1930 lu yılların ortalarına kadar çoraplarla birlikte giyilmeye devam edilmişti.²⁸²

Resim 102. Sayası fileli, kauçuk tabanlı plaj sandaletleri,
Markası: United States Rubber Products. Amerika, 1926.

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, s.154

1920'li yıllarla birlikte insanlar hafta sonlarını kullanmaya başlayınca, tatile çıkma gün geçtikçe orta sınıfın daha kolay erişebileceği bir etkinlik haline almış ve insanlar tren veya otomobillere seyahat ederek tatillerini deniz kenarlarında geçirmeye başlamıştı. İyi sağlık çok sağlam bir şekilde düzenli egzersiz ile

²⁸² Walford, **a.g.e.**, 160 s.

ilişkilendirilmiş ve bu dönemde yüzme en gözde sporlar arasında yer almaktaydı. Riviera ve California da bazı otellerde yüzme havuzları görülmeye başlamıştı. Bu dönemde güneş banyoları gittikçe gözde olmaya başlamış ve bronz ten statü ve zenginlik sembolü olmuştu. Eski moda banyo ayakkabıları yüzme esnasında engel oluşturmakta ve bronzluk çizgisini yok etmekteydi.²⁸³ 1920'li yılların sonunda Plaj sandaletleri banyo ayakkabılarının yerini almıştı.

II.2.15. Spor Ayakkabılar

Resim 103. Kanvas Saya, Kauçuk Tabanlarıyla Balmoral Çizmesi ve Spor Ayakkabısı Kanada, 1915-1920

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, 143 s.

1920'li yılların başlarında kadınlar neredeyse erkeklerin yaptığı bütün spor etkinliklerinde var olmaya başlamış ve spor ayakkabılarının önemli birer tüketicisi haline gelmişlerdi. Kadınlara ait kauçuk tabanlı tenis ayakkabıları 1820'li yıllarla birlikte piyasada görülmesine rağmen Birinci Dünya Savaşına kadar tenis ayakkabısı satışlarının büyük kısmı genç erkek çocuklara yönelik olmaktadır. 1920'li yıllarla birlikte kadınlar tenis ayakkabılarını genel yaz giyimi olarak, sahilde ve ev içinde giymek üzere satın aldılar.²⁸⁴

²⁸³ Walford, **a.g.e.**, 154 s.

²⁸⁴ **y.a.g.e.** 142 s.

Resim 104. Beyaz süet deri, kösele taban spor ayakkabı, Markası: Genuine Trot-moc Sole, 1910-15

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 142 s.

II.2.16. Rus Çizmeleri

Kauçuk ayakkabıların kısıtlamalara maruz kaldığı ve modaaya uygun deri çizmelerin raflarda satılmadan kaldığı 1921-22 kış döneminde kadınlar, kötü havalarda giyilebilecek ayakkabıdan başka bir şey istememekteydi. Genç kadınların kauçuk galoş çizmeleri giyip tokaları bağlamamaları ve onları kanatlı şekilde bırakması bu dönemde geleneksel olarak görülebilmekteydi. Uyluk veya dize kadar uzun olabilen bu çizmeler düz konçlara sahip olup çekilip giyilen tarzdaydı ve ilk olarak 1920 de piyasaya sürülmüştü. 1920'li yılların sonu ile birlikte Rus çizmeleri diz boyunda idi ve bacağa sıkı şekilde sarardı. Ya çekilip giyilen tarzda veya yandan fermuarlı şekilde bulunabilirdi. Buna rağmen çok az bir popülariteye sahip oldular ve kullanılmamaya başlandılar. 1960'lı yılların sonuna kadar tekrar ortaya çıkışı görülmemiştir.²⁸⁵

²⁸⁵ Walford, a.g.e., 141 s.

Resim 105. Rus Çizmesi, 1922-24

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, 140 s.

II.2.17. D'Orsay Pump Ayakkabıları

1920'li yılların sonlarında açık kenarlı *D'Orsay pump* ayakkabıları, 19. yüzyılın başlarında yaşamış *Count D'Orsay*'dan sonra bu ismi almış, kadın ayak giyimi için yeniden yorumlanmış, genellikle ayağa tutturulmak için ayağın üst kısmında bir bant içermiştir. Bu tarz 1950'li yıllara kadar popüler şık akşam giysisi seçeneği olarak kalmaya devam etmiştir. 1930'lu yılların başı ile birlikte, akşam elbiseleriyle uyum sağlayabilecek nitelikte çok çeşitli renklerde renkli ipek akşam ayakkabıları tüketicilerin kullanımına sunulmuştur. Buna rağmen 1920'li yılların sonu ve 1930'lu yıllarda satılan ayakkabıların büyük kısmı yaldız veya gümüş rengi metalik deriden veya siyah ipekten üretilmekteydi.²⁸⁶ Karmaşık desen kesimi ve dekoratif doğrusal dikiş gibi daha çok mimari daha detaylı imalat özellikleri 1920'li

²⁸⁶ y.a.g.e., a.g.e., 160s.

yılların sonunda oldukça popüler olan nakış işleme gibi yüzey dekorasyonunun yerini almıştı.

Resim 106. Gri ve kırmızı deri Sandal Pump, İngiltere, 1932-1936;
Mavi ipek ve altın rengi deri, akşam ayakkabısı,
Markası: I. Miller Inc. NY, Amerika, 1931-1935

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, s.164-165

II.2.18. Yarım Botlar

1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar birçok bot genellikle kauçuktan üretilmekte olup genellikle ıslak ve soğuk havalarda giyilmişti. Modaya uygun botlar tasarımcılar tarafından tasarlanmakta ancak yenilikten başka bir şey olarak algılanmamaktaydı.²⁸⁷

Resim 107. İngiliz tasarımı deniz mavisi ve gri önü bağcıklı oğlak derisinden çizme. Markasız. 1935-38

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Four Centuries Of Fashion Footwear, Thames&Hudson Ltd., London, 2007, 159 s.

II.2.19. Yüksek Duvarlı Ayakkabılar

Yüksek topuklu Oxford 1910'lu yılların sonlarına kadar moda olarak kalmış ve özellikle 1930'lu yıllarda ve 1940'lu yılların başlarında popüler olmuştu. 1938 yılında yüksek kesimli ayağın üst kısmına kadar uzanan kundura yüzleri piyasaya

²⁸⁷ Walford, a.g.e.159 s.

sürülünce 1939 yılında kalkık burunlu veya yüksek duvarlı ayakkabılarda piyasaya sürülmüştü.

Resim 108. Siyah, havana kahvesi, gece mavisi; rugan, süet ve oğlak derisi yüksek duvarlı ayakkabılar. Tasarımcı: Elsa Schiaparelli, 1930'lar

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 87 s.

1943 yılına kadar yüksek duvarlı ayakkabılar yaygın üretim alanı bulamazken 1944 yılından sonra yaygınlaşmıştı. 1940'lı yıllarla Oxford ayakkabılarının orta yükseklikte Küba topuklarıyla birlikte eşleşmesiyle çalışan kadınlar tarafından giyilen faydaya dayalı bir tarz olmuştu.²⁸⁸ Özellikle bakıcılık hemşirelik gibi meslek alanlarında özellikle tercih edilmekteydi. Yaşlı kadınlar bu ayakkabıları ortopedik tarzı nedeniyle tercih etmekteyken özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda daha ince ve yüksek topuklar tekrar moda olmuştu.

²⁸⁸ Walford, **a.g.e.**, 178 s.

II.2.20. Dikiz Burunlu Ayakkabılar

Resim 109. Yılan derisi Dikiz Burunlu Kadın Ayakkabısı, (1942-45),

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 171 s

Resim 110. Siyah Dana Derisi Dikiz Burunlu Kadın Ayakkabısı, 1938-40

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 176 s

1930'larda kadın ayakkabıları arasında en popüler olan ayakkabı dikiz ayakuçlu ayakkabılardı. İsmi burnundaki küçük açıklıktan almıştı. Dikiz ayakuçlu ayakkabılar genellikle yüksek topuklu olmak üzere çok çeşitli tarzlarda üretilmişti. Açık burunlu sandaletler sadece dinlenme yerlerinde, tatillerde giyilebilirken dikiz ayakuçlu ayakkabılar günlük kullanılabilen bir tarz olmuştu. İkinci dünya savaşında

havai ve potansiyel tehlikeli olmaları sebebiyle yasaklanmıştı. Fakat savaşın bitmesiyle birlikte güzelliği ve çekiciliği arzulayan kadınlar feminen tarzlı dikiz ayakuçlu ayakkabıları tekrar gözde tarz haline getirmişlerdi.²⁸⁹

II.2.21. Arkası Açık Dikiz Burunlu Ayakkabılar

Hem açık burunlu hem de topuğundan açık ayakkabılar ilk 1938 yılında piyasaya sürülmüştü. Birçok kadın bu yeni tarzdan hoşlanmıştı, fakat burundan ve topuklardan destekli çorapların hiçte estetik görünmediği düşünülmüştü. Bu dönemde sokaklarda çorapsız gezmek kabul edilebilir bir durum değildi. Ev ve deniz kenarı dışında çıplak bacaklarla gezmek de uygunsuz kabul edilmekteydi. Bu gelişme çorap üreticilerini harekete geçirmiş, burun kısmı şeffaf çoraplar üretmişlerdi. Arkada topukta ise bir şerit çorabın kuvvetlendirilmiş topuğunu örtmekteydi. Bu problem çözülünce ayakkabılar kuvvetlendirilmiş çorap topuklarını örttüğü için uzun etekler ile ya da günlük yaz giyimi olarak çıplak bacaklara izin verilen ortamlarda giyilmişti.²⁹⁰ Çorap üreticilerinin kuvvetlendirilmiş topuk ve burunlara sahip çorapları üretmeyi bırakmasıyla problem nihayetinde çözülmüş Arkası Açık Dikiz Burunlu Ayakkabılar günlük ayakkabı olarak kullanılmıştı.

Resim 111. Kahverengi yılan derisi ve krokodil derisi Arkası Açık Dikiz Burunlu Ayakkabılar, Markası: Derner Co., 1938-1941

Kaynak: Saskia Ress-Durian, **Schuhe**, Ausstellung Bayerischen Nationalmuseum München, Hirmer Verlag München, Germany, 1992, 201- 203 s.

²⁸⁹ Pendergast, Volume 5, a.g.e., 837 s.

²⁹⁰ Walford, a.g.e., 171 s.

II.2.22. Örne ve Dokuma Ayakkabılar

Resim 112. İhracat için üretilmiş gri ve bej renklerde dokunmuş deriden T-Bantlı ayakkabı Markası; Ingledew's Ltd. ayakkabı, Çekoslovakya 1928-32, Dore ve gümüş deri sıyrımlar ile örülmüş arkası açık örgü ayakkabı, Markası; Bohemia, Çekoslovakya 1938-38

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd. Londra, 2007, s.166-167

Çekoslovakya'dan alınan dokuma deri ayakkabılar ilk olarak 1920'li yılların ortalarında Amerika'ya ihraç edilmiş ve daha sonra Amerikalı üreticiler tarafından yaz giyimi için taklit edilmişti. Genel olarak oğlak derisi tercih edilen ayakkabılar, akşam giyimi için yaldızlı deriler ile gündüz giyimi için renkli deriler ile üretilmişti.²⁹¹ Usta işi modeller basının dikkati çok geniş ölçüde çekebilmeyi başarmış ve ilgi çekici estetik kalitesi nedeniyle beğeni toplamışlardı.

²⁹¹ Walford, a.g.e., 166 s.

II.2.23. Platform Tabanlı Ayakkabılar

Resim 113. Siyah saten, altın rengi oğlak derisi ve yaldızlı cam ile kaplanmış mantar taban ayakkabı, Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1935-36 (*Ferragamo arşivi Floransa*)

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 223 75 s.

Apartman ve dolgu topuklar 1930ların sonlarına doğru ortaya çıkmış ve İtalyan modacı Salvatore Ferragamo önderliğinde modayı kasıp kavurmuştu. Başlangıçta apartman topuklar, burun kısmı topuk kısmından alçak olan ve dikkat çekici bir topuğu olmayan tabanlardı.²⁹² Yazlık ve deniz sandallarında da görünen stil, renkli süet gibi detaylarla birlikte modernistler tarafından geliştirildi.

İtalya-Etiyopya Savaşı olarak bilinen dönem olan 1935'te Benito Mussolini'nin Etiyopya'yı istila etmesinin bir sonucu olarak dolgu topuklar ortaya çıkmıştı. Etiyopya'nın yardım talebi üzerine milletler cemiyetinin İtalya'ya, iyi kalitede çelik yokluğuyla sonuçlanan, ekonomik yaptırım uygulamasıyla Salvatore Ferragamo ayakkabı kemerinin yapımında gerekli olan iyi kalitede metali gitgide zor bulmaya başladı. İthal edilen metaller o kadar kötüydü ki ayakkabılar yapılan testleri geçemiyordu. 1936'da umutsuzluk içinde, ayakkabı tabanı ile topuk arasındaki boşluğun tamamen doldurulduğu bir apartman topuk versiyonu buldu. Sardinya mantarından yapılıyordu ve taban geniş yapısına rağmen hafif kalırken ayak

²⁹² Cox, a.g.e., 87 s.

kemerini de destekliyordu. Platform ayakkabılar ABD de ilk olarak 1938 yılı yazında yaz giyimi için görülmeye başlanmıştı. Ancak birçok üretici ve tasarımcı gündüz giyimi için küçük platformları piyasaya sürmüşler ve daha yüksek platformları da akşam giyimi için 1938 yılı sonbahar koleksiyonları ile birlikte piyasaya sürmeye başlamışlardı.²⁹³ Plaj giyimi için yenilik olmasının dışında bu tarz ilk başlarda çok az başarıya ulaşmıştı.

II.2.24. Dolgu Tabanlı Ayakkabılar

Resim 114. Siyah satenden, altın rengi oğlak derisi ile kaplı oluklu mantar taban ayakkabı, Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1940 (*Ferragamo arşivi Floransa*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 53 s.

1936 yılında Ferragamo tarafından piyasaya sürülen dolgu topuklar 1939 yılı eylülünde İkinci Dünya Savaşı başlayıncaya kadar çok az çekiciliğe sahip ayakkabılardı. Dolgu topuk ayakkabılar, savaş zamanında bile şık olmak isteyen kadınların tercih ettiği ayakkabılar oldu. Çünkü bu savaş döneminde doldu topuklar o dönem için gerçekten gerekli olan hem modaya uygun hem de sağlam ayakkabı modelini ortaya koymuşlardı. Bu dönemde özel arabaların yerini toplu taşıma

²⁹³ Cox, a.g.e., 76 s.
Walford, a.g.e., 168 s.

araçları ve yürüyüşler almıştı.²⁹⁴ Dolgu topuklu ayakkabılar savaşın sonuna dek popüler kalmış, 1947 yılından sonra da daha çok günlük giyim için kullanılmaya başlanmıştı.

II.2.25. Feta/Kama Topuk Ayakkabılar (Wedge)

Resim 115. Siyah süet ve altın rengi oğlak derisi ile kaplı mantar taban, Türk burnu kalıp ile üretilmiş ayakkabı, Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1940 (*Ferragamo arşivi Floransa*)

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Thames&Hudson Ltd., Londra, 2007, 172 s.

II.2.26. Plastik Ayakkabılar

1940'larda keşfedilen insan yapımı malzemeler doğal tekstillerin yerini alarak moda dünyasında yeni bir sayfa açmıştı. Yeni malzemeler mucize olarak ilan edilmişti çünkü küçülüyordu, lekelenmiyordu ve hatta ütü bile gerektirmiyordu.²⁹⁵ Bu yeni malzemelerden yapılan en popüler giyim eşyaları plastik ayakkabılardı. Parlak ve canlı renklilerdi hatta temizdi. Plastiğin yeniliği kolay bakım ile ve su geçirmez özelliklerle birleşince plastik ayakkabılar çabucak gözde ayakkabılar haline almıştı.

²⁹⁴ y.a.g.e., 172 s.

²⁹⁵ Pendergast, Volume 5, a.g.e., 884 s.

Plastik ayakkabılar temel olarak sandalet şeklindeydi. İlk kadın tarzları tahta kama şekilli tabanları, plastik bantları olan sandaletleri içeriyordu. *peek-a-boo* isimli popüler bir tarz ayağın önünde geniş bir bant ve ön tarafta küçük bir açıklığı içermekte böylece bayanın ayağının bir kısmını göstermekteydi. Plastik ayakkabıların parlak renkleri başka bir modayı tetikledi.²⁹⁶ Amerikan görünüşünün bir parçası olarak kıyafetleri koordine etmek için kadınlar el ve ayak tırnaklarını plastik ayakkabılarına uyacak şekilde boyamaya başlamışlardı.

Resim 116. Kırmızı buzağı derisi ile kaplanmış ahşap feta topuk ve şeffaf naylon (misina) ile üretilmiş 'Görünmez Ayakkabı', Tasarımcı: Salvatore Ferragamo, İtalya, 1947
(*Ferragamo arşivi Floransa*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**,

Abbeville Press, USA, 1989, 60 s.

²⁹⁶ **y.a.g.e.**, s.884

II.2.27. Yüksek Topuklar (Stiletto)

'*Stiletto Topuklar*' ilk olarak 1950'lerin başlarında ortaya çıkmıştı. Yüksek topukların uzunluğu birkaç cm den 18 cm (7 inç)ye kadar değişmekteydi. Bazen de zeminle temas eden kısmın çapı 1 cm den az olduğu şeklinde tanımlanmaktaydı.²⁹⁷

Kadınlar yüzyıllardan beri yüksek topuklu ayakkabılar giymişlerdi. Fakat topuklar 1950'lerde olduğu kadar hiçbir zaman uzun ve ince olmamıştı. İsmi İtalyan bıçağından alan yüksek topukların uzunlukları 10-14 cm ye kadar çıkmıştı. İkinci dünya savaşından sonra Paris tekrar moda dünyasının merkezi olmuş ancak İtalyanlarda özellikle de ayakkabı modasında önemli bir güç olarak karşımıza çıkmaya başlamıştı. İtalyanlar, Fransız tasarımcılarla topukları olabildiğince daraltma konusunda rekabete girmişlerdi.²⁹⁸ İğne topuk olarak isimlendirilen bu ayakkabı genel olarak kırılmayı önlemek amacıyla çelik ile güçlendirilmişti.

Resim 117. Siyah rugan deri ve sivri stiletto topuklu ayakkabı,
Tasarımcı: Mehmet Kurdash, Marka: Spencer's, Londra, 1950

Kaynak: Caroline Cox, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 223, 107 s.

Christian Dior tarafından 1947 yılında tasarlan ilk New Look Yeni bakış tarzı elbise "Bar" belde kısırılan cekete sahip ve etek boylarına genişleyen eteği

²⁹⁷ Mary Trasko, **Heavenly Soles**, Abbeville Publishers, New York, 1989, s. 65.

²⁹⁸ Pratt **a.g.e.**, 100 s.

içermekteydi. Bu elbise şapka, eldiven sivri uçlu ayakkabı ile tamamlanmaktaydı, stiletto topukların ilk örnekleri bu dönemde görülmeye başlanmıştır. Savaş teknolojisi sayesinde, bir çeşit metal çubuk iğne gibi ince olan topukların kırılmadan kadının ağırlığını taşımasını sağlıyordu. Sonunda posterleri süsleyen fantezi ayakkabılar kadınların kullanımına sunulmuştu.²⁹⁹ Stiletto ökçeler, 1948 ve 1955 yılları arasında İtalya ve Paris'in önde gelen tasarımcıları tarafından giderek daha daraltılmış ve yükseltilerek sunulmuştu. 1948'e kadar olan Ferragamo'nun kama topuğunun yerini 1955'e kadar Vivier'in Christian Dior' la yaptığı zarif ince topuklu sandalları almıştı. Yüksek topuklar savaş öncesi yıllarda favori olmuş ve kadınları Hollywood cazibesine büründürüp, depresyon döneminin keskin baskılarından sıyrılmalarını sağlamıştı.

Resim 118. 'Skyscraper', Siyah deri stiletto topuklu ayakkabı, Markası: Skyscrapers, New York, 1950'ler (Bata Shoes Museum)

Kaynak: Elizabeth Semmelhack, **Heights of Fashion: A History of the Elevated Shoe** ,

Periscope Publisher, 2008, 50 s.

1950'lerin sonunda, pek çok ortam için uygun olan stiletto topuklar kadınlar için doğal hale gelmişti. Stiletto giyen kadınlar gündelik iş yaparmış gibi doğal, seçkin gece davetlerine gidirmiş gibi moda için uygun ve yatak odasında uzanıyormuş gibi erotiklerdi. Yüksek topuklar zamanın diğer modaları gibi pratik

²⁹⁹ Pedersen s. 68-69,
Trasko, a.g.e., 56 s.
Semmelhack , a.g.e., 49 s.

değildir ama dişi güç ve cinselliğine sahip olma sembolü olmuştu. Diğer tarafında ise, “kısa topuklar” (kitten heel) ağırbaşlı kadınsılığı çağrıştırmaktaydı ve soylu genç kadınlar arasında oldukça modaydı.³⁰⁰ Roger Vivier, Salvatore Ferragamo, Beth Levine ve David Evins gibi ünlü tasarımcıların son moda stilettoaları, bu iki uç nokta arasındaki doğru dengeyi sağlayan şehir şıklığının örnekleri olmuştu.³⁰¹

II.3. Döneme Damgasını Vuran Öncü Ayakkabı Tasarımcıları

II.3.1. İlk Modern Ayakkabı Tasarımcısı Pietro Yantorny

Pietro Yantorny, 1890’da İtalya’da doğmuş ve bir yetişkin olarak Paris’te yaşamıştı. Paris’te Musée Cluny’deki ayakkabı koleksiyonda galeri müdürü olmuş ve bir taraftan da ayakkabı tasarlamıştı. Bunlar yapımı iki yıl kadar sürebilen ve oldukça yüksek fiyatlar verdiği çok süslü, inanılmaz ayakkabılardı. Paris’teki mağazasının vitrininde, ‘Dünyadaki en pahalı ismarlama ayakkabı yapımcısı’ yazmaktaydı. Pietro Yantorny’un, zengin biçimde süslenmiş ve inanılmaz derecede hafif olan ayakkabıları çok talep almaktaydı.³⁰²

İlk tanınmış ayakkabı tasarımcısı *Pietro Yantorny* Kraliçe Victoria için tasarladığı Victoria tarzı siyah çizmeler uzun süre popüler kalmış modellerdendi. Bu çizmelerin yüksekliği 1909 ve 1913 yılları arasında, baldıra kadar çıkarak doruğa ulaşmıştı.³⁰³ Kraliçe Victoria’nın moda yaptığı siyah çizmeler inanılmaz derecede popüler kaldı. Aslında bu çizmelerin yüksekliği 1909 ve 1913 yılları arasında, baldıra kadar çıkarak doruğa ulaştı. Fakat kıyafetler yavaş yavaş değiştikçe ayakkabılar da değişmeye başladı ve ilk tanınmış seçkin ayakkabı tasarımcısı Pietro Yantorny moda sahnesine damgasını vurdu.

³⁰⁰ Semmelhack , **a.g.e.**, 49-50 s.

³⁰¹ Caroline Cox, Mitchell Beazely, **Stiletto** ,Octopus Publishing Group Ltd, 2004, 27 s.

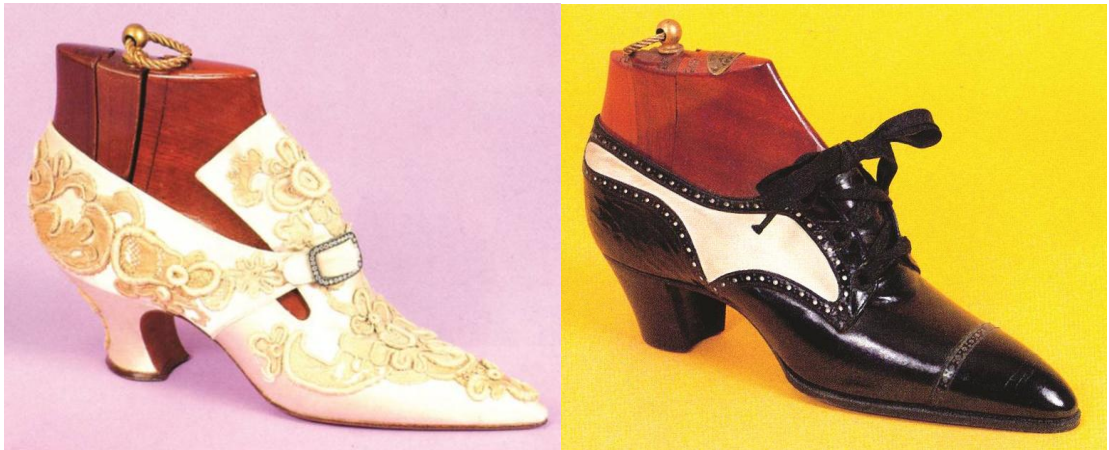
³⁰² Georgina, O’Hara Callan, **Fashion and Fashion Designer**, World of Art The Thames & Hudson Dictionary, 1998, Londra, 285 s.

³⁰³ Pedersen, **a.g.e.** 32 s.

Resim 119. Pietro Yantorny'a ait ayakkabılar ile dolu sandık, 1915
Bu ayakkabılar Rida de Acosta Lydig için üretilmiş olup antik tekstillerle işlenmişti.
(*The Metropolitan Museum of Art*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**,
Abbeville Press, USA, 1989, 26 s.

Resim 120. Yantourny tarafından üretilmiş bağcık dantel işlemeli ayakkabı.
Lydig'in akşam sandığından alınmıştır.

Yantourny tarafından tasarlanan Spectator 1915 Lydig'in gün içi giyim sandığından
alınmıştır. (*The Metropolitan Museum of Art*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**,
Abbeville Press, USA, 1989, 26-27 s.

Pietro Yantorny'nin zengin romantizme sahip ayakkabıları oldukça talep gördü, ancak seçkin insanlarca giyilebildi. Her zaman için biraz gizemli olmuştu. Ayakkabılarından bazıları Avrupa ve New York'taki ayakkabı müzelerinde hayatta kalmıştı. Manolo Blahnik gibi modern ayakkabı tasarımcılarının ondan esinlendiği bilinmekteydi.

II.3.2. André Perugia

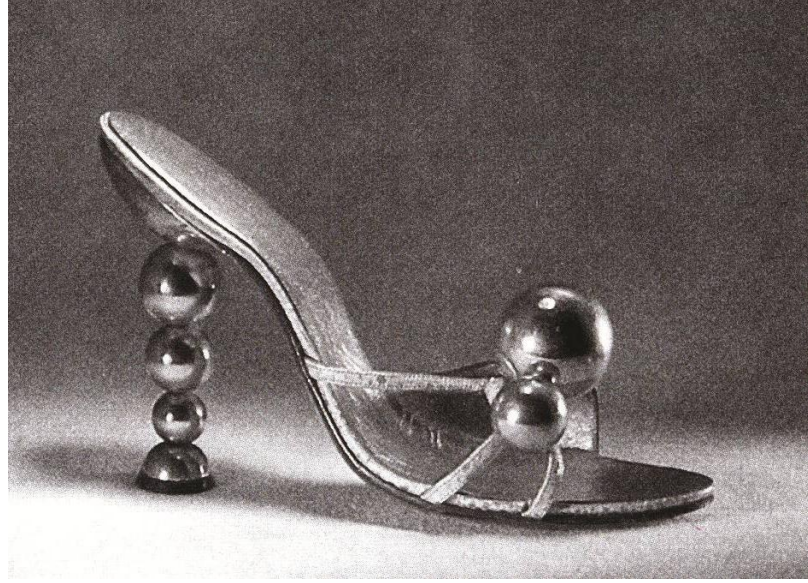
1890 yılında İtalya Nice kentinde yaşayan ve ayakkabıcılık yapan bir ailede dünyaya gelen *Andre Perugia* 11 yaşından itibaren babasının dükkânında çalışmaya başlamıştı. Onlu yaşlarının sonunda şehrin önemli gezinti yerlerinin birisinde yer alan bir otel salonunda kendi modellerini sergilemeye başlamıştı. İlk müşterileri arasında oldukça bakımlı bir metres yer almaktaydı. Bu kadın Haute Couture tasarımcısı Paul Poiret tarafından giydirilmekteydi. Bu bayan 1914 yılında Nice ziyareti sonucunda Perugia'nın ayakkabılarını fark etmesi sonucunda Paul Poiret'ten Perugia'nın ayakkabılarını Poiret sanat evinde sergilemesini istemişti. Ancak savaş araya girmiş ve Perugia uçak üreten bir fabrikada çalışmaya başlamıştı. Bu durum tasarımcının sonraki dönem çalışmalarını oldukça etkilemişti. Onun da açıkladığı gibi ayakkabı çifti bir denklem kadar kusursuz olmalıydı ve bir motor parçası gibi milimetrik ayarlanmalıydı.³⁰⁴

Savaşın bitiminde sonra Perugia nihayet Paris e gitti ve poiret için ayakkabı yapmaya başladı. 1925 yılı Andre Perugia'nın Paris'te düzenini kurduğu yıl olmuştu. Bu tasarımcı 50 yıldan fazla bir süreyi kapsayan kariyeri boyunca yenilikçi topukları ve silüetleri ile yaratıcılığı ile var olan alışkanlıkları değiştirmişti. Paris moda dünyasına mükemmel bir giriş gerçekleştirmiş oldu. Yirmilerden itibaren Perugia'nın ayakkabıları genel olarak en popüler moda tarzlarını takip etmeye başlamıştı. Baretler ve T Bar ayakkabılar sonraki ön tarafta tek bir düğmeyle bağlanan bir ayakkabı tarzıydı.³⁰⁵

³⁰⁴ Watson, **a.g.e.**, 328 s.

Callan, **a.g.e.**, 198 s.

³⁰⁵ Trasko, **a.g.e.**, 28 s.

Resim 121. Perugia tarafından 'Zou Zou' filmi için tasarlanan Ayakkabı Aktrist Josephine Baker tarafından giyilmiştir. 1934 (*Musée Charles Jourdan Romans*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 42 s.

Resim 122. 1930' lu yılların sonunda Perugia tarafından üretilmiş süed ve rugan derisi Chopine. Muhtemelen Schiaparelli için üretilmiştir. (*Musée Charles Jourdan Romans*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 52 s.

II.3.3. Salvatore Ferragamo

1898'de güney İtalya'da doğan Ferragamo, Amerika'da yaşayan dört abisinin yanına taşınmak için yola çıkmıştı. Kovboy çizmeleri yapan bir Boston ayakkabı fabrikasında birlikte çalıştı. Ancak Salvatore'nin asıl tutkusu ısmarlama ayakkabılardı. On dört yaşındayken Napoli-Bonito'da kendinden daha yaşlı dört zanaatkârın çalıştığı stüdyoyu işletmeye başlamış, çocukluk yaşlarından itibaren Ferragamo ayakkabıcıların yanında çıraklık yapmıştı. Yerel bir üniversitede anatomi ve özellikle ayağın iskelet yapısı konusunda eğitimi almış, vücudun bütün ağırlığının ayak kemerlerine düz biçimde düştüğünü öğrendikten sonra daha iyi destek sağlamak amacıyla, ayakkabı kemerinin üzerine ince çelik bir plaka yerleştirmişti. Kişiye özel yaptığı ayakkabılarla birlikte 13 ölçümden oluşan bir sistem uygulamış, ayakkabı uçları için uygun bir boş alanı hareketi esnek hale getirebilecek topukları bulabilmek için deneyler yapmıştı.³⁰⁶

Resim 123. Salvatore Ferragamo tarafından üretilen deri ve süet pump, 1923, (*Ferragamo Arşivi Floransa*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 36 s.

³⁰⁶ Callan, a.g.e., 104 s.

Salvatore makine üretimi ayakkabıları ağır, biçimsiz, çirkin görmekteydi. Böyle kalitesiz bir ürün için indirilmiş maliyetler ona göre değildi. Kalitesi düşük ayakkabıların ayaklara verdiği zarar karşısında dehşete kapılmıştı.³⁰⁷ Bu yüzden Ferragamo kendini giyilebilir konforlu ayakkabılar üretmeye adanmıştı. Salvatore Ferragamo gittikçe makineleşen ayakkabı endüstrisi içerisinde el zanaatını öne çıkarmakta ve şık tasarımlarında konforu ayırt edici özellik olarak kullanmaktaydı.

Ferragamo kardeşlerin ilk müşterileri arasında Amerikan film şirketi yer almaktaydı. D W Griffith ve Cecil B Demille gibi şirketlerin tarihi dramaları için çok fazla sayıda ayakkabı siparişi almışlardı.³⁰⁸ California'da ısmarlama ayakkabının iyi bir pazara sahip olduğuna inanıyordu ve batıya gitmek için kardeşlerini ikna etmişti. Hollywood'da ölçüye göre ayakkabı ve ayakkabı tamiri yapan dükkan açtıktan sonra, Lillian Gish, Rudolph Valentino ve Gloria Swanson gibi, dönemin en büyük Hollywood yıldızları için ısmarlama ayakkabılar yapmaya başladı.³⁰⁹

Resim 124. Dore ve gümüş deri saya, bakalit taban ile oğlak derisi kaplı mantar taban ve bakalitten silindir formunda topuklar ile üretilmiş akşam ayakkabısı, İtalya, 1940
(*Ferragamo arşivi Floransa*)

Kaynak: Mary Trasko, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**, Abbeville Press, USA, 1989, 53 s.

³⁰⁷ Trasko, **a.g.e.**, 35 s.

³⁰⁸ **y.a.g.e.**, 36 s.

³⁰⁹ Pedersen, **a.g.e.**, 46 s.

Onun kübist ve fütürist akımlardan etkilenen sanatı cesur geometrik şekillere ve ince bir silüete sahipti. Topuk boyları minimum 6-7 cm yüksekliğe sahipti ancak ayakkabı uçları her zaman yuvarlatılmıştı ve ayağın esnek kalabilmesi için bir bölüm bırakılmıştı. Müşterisinin ayak ölçülerini kişisel olarak aldıktan sonra doğrudan ahşap modeller üzerinde her yeni model üzerinde deneyler yapmaktaydı.³¹⁰

Hollywood'dan gelen siparişleri karşılayabilecek yetenekte zanaatkarları Hollywood'da bulamamasının ardından 1927 yılında tekrar İtalya'ya döndü. Sonraki on yılda elde üretim için devrim yaratacak bir yöntemin ortaya çıkmasını sağladı. Bu önceki yıllarda uygulanan seri üretim yöntemlerini hatırlatan insanlardan oluşan montaj hattı şekliydi. Bu yöntemde her bir işçi ayakkabı üretim sürecinin belirli bir kısmında uzmanlaşmaktaydı. O genç ve işsiz erkeklere ve resimlerde görüldüğü gibi bazı genç kadınlara düşük ücret kazanmanın yanında bir ticareti öğrenme imkânını verdi.³¹¹ Floransa'da kendi ayakkabı fabrikasını kuran Ferragamo, ABD'de yaşadığı süre içerisinde öğrendiği seri üretim tekniklerini kullanmaya başladı ve bu teknikleri, lüks İtalyan mallarının işçiliğiyle birleştirdi.³¹² Floransa'da kurulmasına rağmen New York, Kaliforniya, Chicago ve İngiltere'deki birçok mağazaya ayakkabı ihraç etti ve "Made in Italy" kaşesini ortaya çıkardı.

II.3.5. Roger Vivier

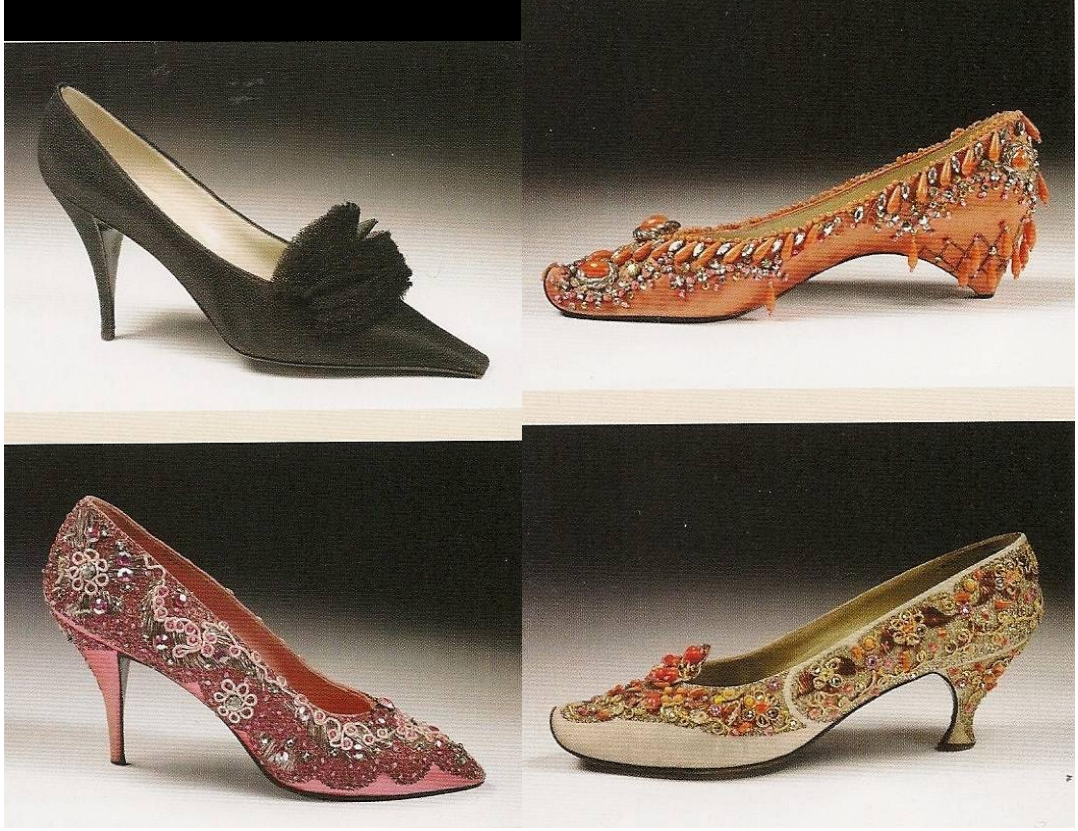
Roger Vivier, Paris'teki *Ecole des Beaux-Arts'ta* heykel eğitimi almış, buna karşın, bir arkadaşının fabrikasında ayakkabı yapmayı denemesi teklifiyle karşılaşmasının ardından tesadüf eseri ayakkabıcı olmuştur. Ayakkabı fikrine saplanıp kalan Vivier, 1937'de kendi işini kurmuştu. Kendi markası için tasarladığı ayakkabıların yanı sıra, Fransa'daki François Pinet, Amerika'daki Herman B Delman ve İngiltere'deki Sir Edvard Rayne gibi ayakkabıcılar için de tasarımlar yaptı. Delman'la yaptığı işbirliği büyük kazançlar sağladı. 1930'ların sonunda Vivier New York'ta yaşamaktaydı. 1947'de Paris'e döndü ve Christian Dior ile işbirliği halinde, tamamlayıcı bir ayakkabı serisi oluşturdu. Paris'te, 1987 yılında, *Musee des Arts de la Mode'da Vivier* için düzenlenen retrospektif sergi, onun yaratıcı bir tasarımcı

³¹⁰ Trasko, a.g.e., 37 s.

³¹¹ y.a.g.e., 37 s.

³¹² Pedersen, a.g.e., 48 s.

olmasının yanı sıra bir mucit, bir kâşif, dökümlü kumaş ve vinileks malzemeleri uygun ayakkabı tasarımlarına dönüştürebilen bir deneyci olduğunu kanıtlamıştı.³¹³

Resim 125. Roger Vivier'ın Christian Dior için tasarladığı ayakkabılardan örnekler, 1954-59

Kaynak: Jonathan Walford, **The Seductive Shoe**, Four Centuries Of Fashion Footwear, Thames&Hudson Ltd., London, 2007, 97 s.

Mc Dowell'a göre, Roger Vivier, ayakkabıda rahatlık – güzellik dengesini en iyi yakalayan tasarımcıydı. Vivier koleksiyonlarında, başarılı ayakkabı yapısının, biçimin uyumuna bağlı olduğu inancını örnekleyen bir şekilde, görsel lezzetlerle mekanik titizliğini birleştirmişti. Ayakkabılarının yapısı mühendislik prensipleri üzerine temellendirilmişti. Vivier, ayakkabının yapısını güçsüzleştirmeden, pek çok fantastik fikri uygulamıştı. Vivier, 1937 yılında kendi atölyesini açmış ve 1953 yılında Dior moda evine katılarak büyük modacıyla 10 yıllık bir işbirliği süreci yaşamıştı.

³¹³ **The Fashion Book**, Phaidon Press Limited, New York, 2001, 136 s.
François Baudot, **A Century of Fashion**, Thames&Hudson, London, 1999, 144-152 s.
Cox, a.g.e., 96 s.

O'Keeffe'ye göre bu dönem ayakkabı modasında altın bir çağ olmuştu. Vivier'in ayakkabı tasarımlarında, öncelikli olarak çizmek ardından kağıt maketler yapmak gelmekteydi. Hayal gücü, süslemeler daha sonra yerini almaktaydı.

Vivier'in ayakkabılarında en dikkati çeken bölüm yenilikçi bir topuktu. Bu topuk, virgül, makara, top, iğne, piramit gibi formlardan oluşmaktaydı. Vivier'in virgül topukları, günümüzde de yapılmakta ve jet motorları için geliştirilmiş ultra hafif alüminyum alaşımlardan üretilmektedir.

Müşteri listesi, tüm dünyada modayı en çok takip eden insanlardan oluşmuştu. Bunlardan bazıları, Windsor Düşesi, Marlene Dietrich, Kraliçe Elizabeth, Catherine Deneuve ve Beatles'ti. Vivier'in ayakkabıları, dünyanın çeşitli yerlerindeki müzelerde sergilenmektedir.³¹⁴ Vivier'in ayakkabı tasarımları abartılı, renkli, gösterişli bir estetiğe sahip olmuştu. Tasarımcı, tasarlamış olduğu fiziksel olarak yürümeyi zorlaştıran yüksek topuklu ayakkabıların olabildiğince rahat ve sağlam yapılı olmasına dikkat etmişti. Topuk konusunda stil ve süsleme anlamında pek çok yenilik getirmişti. Ünlü moda tasarımcılarıyla işbirliği halinde çalışan tasarımcının ayakkabı tasarımına yaklaşımında moda trendlerinin ve kıyafet modasının çok büyük etkisi olmuştu.

³¹⁴ O'Keeffe, a.g.e. s.

SONUÇ

20. yüzyıla dek kadınların ayakları büyük bir titizlikle giysilerin altında saklı tutulmuş, bir saflık sembolü olarak yüceltilmişken 20. yüzyılda gündeme gelen moda kavramıyla birlikte, Ayakkabı tasarımının gelişimi de heyecanlı bir yolculuğa dönüşmüştür. Ayakkabılar fonksiyonun ötesine geçen anlamlara ve mesajlara sahip olmuştur. Modern ayakkabı tasarımları kadının kişiliğini yansıtmakla kalmamış, sosyal durumu ifade eden bir reklam malzemesi olmuştur.

Teknolojik gelişmeler, kültürel - sosyal değişimler ve moda tarihi ele alındığında 1900-1950'li yıllarının modadaki en radikal değişimlerin yaşandığı period olduğu görülmektedir. Batı kültüründeki farklılaşma ve gelişim süreci ile kadın tarihi arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. 1900-1950'li yıllarda batıda yaşanan toplumsal ve kültürel olaylar bütün dünyayı etkileyerek kadının giyim ve aksesuarlarında farklı bir profilin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde oluşan yeni kadın stilleri; düşünce yapılarının özgürleşmesiyle de, kadınlar için, özgüven, cesaret ve iddianın olduğu aksesuar modasının kapısını açmıştır. 1900-1950'li yılları arasında üretilen ayakkabı modelleri; Renk, kalıp, taban, aksesuar ve malzemelerin farklı ve cesur yorumlarıyla ayakkabı tasarım tarihi açısından modern tasarımın temelini atıldığı dönemdir. Günlük ayakkabılar, şık gece ayakkabıları, spor ayakkabılar, sandaletler ve botlar günümüzde hala geçerliliğini koruyan popüler tasarımlar olmuştur.

Günümüz ayakkabı trendlerine baktığımızda, yeni sezon ayakkabı trendlerinde öne çıkan tasarımların, 1940'ların platform ve dolgu tabanlar olarak yorumlanması; pudra, pastel renkler ve romantizmin öne çıktığı 1900'lerin dantel detaylı ayakkabıların yeniden yorumlanması bir tesadüf değildir. Moda tasarımının daima geriye bakan bir döngüsü vardır. Retro modada bir geri dönüştür ve her geri dönüşte yeni bir moda figürü yaratılır. Tasarımlarda ve moda akımlarında yaşanan geriye dönüşler bir nevi eski olanın hala çekici gelmesiyle alakalıdır.

1900'lerden bugüne kadın ayakkabı tasarımlarına bakıldığında, kat edilen yolun sonunda, bambaşka bir yere ulaşıldığı net olarak görülmektedir. 20. yüzyılla beraber alışveriş alışkanlıklarının değiştiğini, yüksek kültürden popüler kültüre bir kayış olduğunu görüyoruz. 1940'larda bir kadın en iyi koşulda ortalama 6-8 çift ayakkabıya sahipken, bugün, bir kadın ortalama 20 çift ayakkabıya sahip. Ayakkabı sektörü, gıda sektöründen sonra en çok para harcanan sektörlerden biri oldu. Moda imgesi öyle çok çeşitlenmiştir ki, artık tek bir baskın silüet yoktur. 1900-1950'li yıllardaki öncü moda hareketleri ile moda, mevsimden mevsime değişen bir trende dönüştü.

1950'lerden başlayarak, giyim tarzlarında genel geçer modaya aykırılıklarıyla tanımlanan, çoğunluğu gençlerden oluşan alt kültür grupları ortaya çıkmıştır. Batıda 1950'lerde *Teddy Boyslar*, *Modlar*, *Cehennem Melekleri*'yle başlayan alt kültür modaları, 1970'lerdeki punk ve hippilerin genel geçer modaya aykırı görünümüleriyle alt yapısını oluşturmuştur. Oluşan yeni tarzda giyilen ayakkabılar, gençliğin kendilerini ifade ettikleri aksesuarları olmuştur.

Moda açısından en çalkantılı olanı yıllar 1950 lerden sonrası yani 1970 li yıllardır. Kadınlar boyundan askılı elbiselerin altına, gümüş rengi disko stiletto ayakkabıları giymiş, vücuduna piercing yaptırmış ve siyah vinyl fetiş çizimlerinin üzerine pogo ve çengelli iğneyi tercih kullanmışlardır. Göz kamaştırıcı Rock fanatikleri sayesinde abartılı teatral görünüş, sokaklara taşmış, androjen giyim tarzı taklit edilmiştir. Dolgu Topuklar 1970' li yılların başında, yüksekliği kalınlıkla birleştirmiş, yuvarlak ayakkabı uçlarını kullanmaya devam etmiştir. Kot; 1960' lı yılların hippie hareketi yükselişi ve düşüşü ile birlikte 1970' li yıllara önemli bir miras bırakmıştır. Bu dönem 1950 li yılların izlerini taşımakla birlikte anlaşılması güç bir karışıklığı da beraberinde getirmiştir.

Uzaya yapılan yolculuk, modern materyalleri tecrübe etmek konusunda tasarımcılar harekete geçirmiş, bu süreç ile birlikte uzay modası, *uniseks* kavramını yaygınlaştırmıştır. Parlak pantolonlar, ceketler ve çizmelerde kadın erkek ayrımı ortadan kalkmıştır. Artık birçok kadın ofis ve ev arasında topuklarını çıkarmış, *trainers* ve bunun daha pahalı bir versiyonu olan *mokasenleri* tercih etmişlerdir. Orijinal kadın mokasenleri dar altın zincir ve kunduranın önyüzünde zincir katarıyla

eşleşecek şekilde deri dolgu topukla birleştirilmek suretiyle modifiye edilmiştir. Kadınlar, çok farklı deri ve renk çeşidi arasından seçim yapmışlardır.

20. yy'nin modası geçmiş yılların modasını taklit etmiştir. 1990 lardaki moda, modern edebiyat ve sanatın yaptığı gibi, çağdaş ve eski stillerin birleşimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Moda geri dönüştür ve geri dönerek yeni tasarımlar yaratmaktadır. Bununla birlikte, modadaki en radikal değişimler yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Bu dönemde modadaki yeni devrimsel silüetler kadını yepyeni bir açıdan değerlendirmiştir. Moda da büyüklü kelime bireyselliktir. Pantolonlarda ya da eteklerde her uzunluk, her stil görülebilir. Bireyler sadece ne giydiklerine değil aynı zamanda hangi kombinasyonu taşıyacaklarına da kendileri karar vermektedirler. Kullanım için seçilen ayakkabılar özgürleşmiştir.

Sonuç olarak, 20. Yüzyıla beraber modanın tarifini değiştiren, satın almada tercihi etkileyen en önemli faktör tasarım olmuştur. Tasarım 20. Yüzyılın, 21. yüzyıla bıraktığı en büyük mirastır. Tasarımın yanı sıra ayakkabının üretim ve satış stratejisi de değişmiş, perakende katalog satışı fabrika mağazalarını, televizyondan yapılan alışverişi, ve e-ticareti kapsayarak çeşitlenmiştir. Sonrasında büyük ayakkabı mağaza zincirlerinin en büyükleri, eski- aileye yönelik pazarlık temelli anlayışını, pahalı ürünler satılan mağaza görünümü vererek modernleştirmiştir.

EKLER

EK 1. Tablolar

1900-1909 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1910-1919 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1920-1929 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1930-1939 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1940-1950 Yılları Arasında Değişen Kadın Profilleri ve Ayakkabı Modası

1900-1909 YILLARI ARASINDA DEĞİŞEN KADIN PROFİLLERİ VE AYAKKABI MODASI

1895

1900

1904

1905

1905

1909

1890-1902

1900

1904-1910

1905

1909

1908-14

1910-1919 YILLARI ARASINDA DEĞİŞEN KADIN PROFİLLERİ VE AYAKKABI MODASI

1910

1912

1914

1915

1915

1909

1910

1913

1911-14

1913-15

1913-17

1916

1915-20

1920-1929 YILLARI ARASINDA DEĞIŞEN KADIN PROFİLLERİ VE AYAKKABI MODASI

1920

1922

1925

1925

1926

1927

1928

1929

1920

1923

1920-25

1925

1927

1928-35

1922

1922-24

1923-25

1926

1927-29

1928-34

1930-1939 YILLARI ARASINDA DEĞİŞEN KADIN PROFİLLERİ VE AYAKKABI MODASI

1930

1930

1932

1932

1935

1936

1936

1930

1930-35

1932

1935-36

1936-38

1938

1938-39

1930

1932

1932

1935-38

1937-39

1938

1938-41

1940-1950 YILLARI ARASINDA DEĞİŞEN KADIN PROFİLLERİ VE AYAKKABI MODASI

1940

1941

1942

1943

1947

1950

1940

1940-47

1942-45

1946-50

1948-51

1948-54

1940

1941

1944-45

1947-51

1949

1950

EK 2. Avrupa ve Amerika'daki Ayakkabı Müzeleri

- **Costume Museum of Canada**
109 Pacific Avenue, Winnipeg, Manitoba - Canada
www.costumemuseum.com
- **Gallery of Costume**
PlattHall, Rusholme, Manchester M14 5LL - England
www.manchestergalleries.org
- **Museum of Costume**
Bennett Street, Bath BA1 2QH - England
www.museumofcostume.co.uk
- **Northampton Museum and Art Gallery**
Guildhall Road, Northampton NN1 1 DP - England
www.northampton.gov.uk
- **Salvatore Ferragamo Museum** (Museo della Calzatura Salvatore Ferragamo)
Via Tornabuoni, 2 50123 Firenze - Italy
<https://www.museoferragamo.it/en/index.php>
- **The Bata Shoe Museum**
327 Bloor Street West, Toronto, Ontario M5S 1W7 – Canada
<http://www.batashoemuseum.ca/>
- **The Costume Institute The Metropolitan Museum of Art,**
1000 Fifth Avenue at 82nd Street, New York, NY 10028-D198 - USA
www.metmuseum.org
- **The Shoe Museum**
Clarks Village, Street, Somerset BA16 0YA - England

- **Victoria and Albert Museum**
Cromwell Road, SW7 2RL, London - England
www.vam.ac.uk

- **Vienna Shoe Museum**

Wiener Schuhmuseum Florianigasse 66 1080 Wien - Austria
http://www.schuhmuseum.at/engl/schuhe_e.html

- **Vintage Fashion Museum**
212 North Broadway, Abilene, KS 67410 - USA
www.abilenekansas.org

SANAL MÜZELER

- **Shoe Museum**
<http://www.shoemuseum.com/>
- **Virtual Shoe Museum**
www.virtualshoemuseum.com/

EK 3. Sözlük

A

Aksesuar (Accessories): Ayakkabıdaki toka, kapsül, rivet, püskül, boncuk gibi süs malzemeleri.

Androjen (Androgen) : Sanatta "cinsiyetsiz" ya da "her iki cinsin de özelliklerini taşısa da, belli bir cinse sahip olmayan" anlamına gelir.

Apartman Topuk (Platform Sole): Değişik yüksekliklerdeki orta tabanı olan bir topuk türü.

Arkası Askılı Ayakkabı: Arkası açık ve ayağı topuğa tutturmak için etrafında kayış bulunan ayakkabı veya sandalet.

Av Ayakkabısı (Ghillie) Dili olmayan, bağcıkları deri ilmeklerden geçirilip bilekte bağlandığı, bağcıklı ayakkabı.

Avrupa topuğu (Continental Heel) İç kısmı düz ve köşeli, arka kısmıysa kıvrımlı, uzun ve dar topuk.

Aynalı Ayakkabı (Apron Toe): Ayakkabının burun kısmında bir apron meydana getiren bir katman ve görülebilir dikiş izleriyle ayırt edilebilen bir ayakkabı çeşididir.

Ayakkabı Kalıbı (Last): Ayakkabı üretilirken kullanılan, insan ayağı şeklindeki yardımcı malzeme,

Ayakkabı Tabanı (Sole): Ayakkabının burundan başlayarak topuk arka ucuna kadar uzanan alt kısmı. Ayakkabının altı veya zemin ile temas parçası.

Ayakkabı Tokası (Shoe Buckle): Bir malzemenin ucunu diğeri ile tutturmaya yarayan çengel, kopça. Tokalar fonksiyonel oldukları kadar da dekoratiftir.

B

Balmoral Çizmesi (*Balmoral Boots*): Kraliçe Viktorya'nın İskoçya'daki Balmoral kalesinde giymesi ile birlikte popüler olan önden iki tonlu önden bağcıklı bağlanan çizmeler.

Balerin Ayakkabısı – Babet (*Ballerina Shoes*) Bazen balerinler tarafından giyilen pisilerden esinlenerek boğaz kısmı büzgümlü yapılan, ince tabanlı ve topuksuz, yumuşak ayakkabı. Yuvarlak uçlu, ince tabanlı ve ayakkabının ön yüzünü dekore eden küçük kurdeleye sahip düz ayakkabı. Düz ayakkabıları 1950 li yıllarda Audrey Hepburn tarafından sokak giyimi için popülerleştirilmiştir.

Baretli Ayakkabı (*Bar Shoe*): Ayaküstünün üzerinde düğmelemek üzere toka veya kayışı olan ayakkabı.

Bilek Bağcığı: Bileklerin etrafına dolanan ve bağlanan bağcıklardır

Binici Çizmesi (*Rider Boots*): Yüksek kalite deriden yapılan dize kadar uzanan çizme. Kısa pantolonla veya at sürerken giyilirdi.

Bilek Kayışı (*Ankle Strap*): Bilek üzerinde ayakkabının arkasına eklenen kayıştır. Bilek kayışlarında genel olarak bir toka ve uygun esnek donanım yer almaktadır. Ayrıca Mary Jane ve T kayışa da bakınız.

Bot (*Boot*): En azından ayağın tamamını ve genellikle bileği, uyluğu ve hatta baldırı örtebilen ayakkabı türüdür. Botlar çok çeşitli malzeme ve tarzda karşımıza çıkabilir ve ilk olarak iş elbisesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Bodur Topuk (*Dwarf Heel*): Abartılı bir kalınlığa sahip orta yükseklikte ya da yüksek topuk.

Bulvar Topuk: Küba topuğuna benzeyen, arka ve kenar kısımları eğimli, topuk ve tabanın birleştiği yerde hafif bir çıkıntısı olan, sağlam topuk.

Burnu Açık (Peep-Toe): Ayak ucunu hafif açığa çıkaran ucu küçük biçimde kesilip çıkarılmış ayakkabı.

Buskin (Busk): Önden bağlanan uyluk boyunda çizmelerdir, bağcıklı yarım çizmeye benzemektedir.

Buzağı Derisi (Calfskin): n. Genç sığır derisinden yapılan deri. Buzağı derisi genellikle yumuşaktır.

C - Ç

Court (Court Shoes): Orta veya yüksek topuklara sahip klasik, kapalı burunlu zarif kadın ayakkabısı. Sivri veya yuvarlak burunlu sahip olabilir.

Çizme (Hight Boot): Koncu bottan uzun olan ayakkabı türü.

D

Deri (Leather): Çoğunlukla kılları alınmış, hayvanın tabaklanmış derisi. Ayakkabıda saya ve taban yapımında kullanılan malzeme.

Derby: Kundura yüzünün üzerini ilmiklerin dikildiği çizme veya ayakkabı (Gibsson)'a veya potin'e benzemektedir.

D'Orsay: Bir veya iki tarafı kesilip çıkarılmış pump. Bakınız. Pump

Dış taban (Outsole): n. Ayakkabının zemin ile temas halindeki en dış taban.

Dil (Tongue): Ayakkabının bağcıklarının altındaki düz materyal.

Dolgu-Kama Topuk (Wedge): Tabana birleşen sert topuk; kamaya benzemektedir. Bakınız Feta

Domuz Derisi (Pigskin): n. Domuz derisinden yapılmış deri

Düz Topuk (*Falats*): Çok az yada topuksuz ayakkabı. Alçak topuklara sahip veya topuksuz ayakkabı.

E

Espadril (*Espandril*): Taban kısmında örme ip bulunan her türlü ayakkabı. Şeritli ipten topuk veya tabana sahip dolgu topuklu ayakkabı. Espadril ayakkabılarda genel olarak bilek bağları veya kayışlarda yer alır. İlk olarak 1940'lı yıllarda popülerleşmiş bez ayakkabılardır.

F

Feta Topuk (*Wedge*): Ayakkabının belinin altından ön tarafa doğru uzanan topuk.

Flappers: 1920 senelerinde son moda giyinen kız, (1920'li yıllarda) serbest davranışlı genç kadın

Fort (*Counter*) Ayakkabının arka kısmında, astar ve dış yüzey arasına yerleştirilen sert deri ya da güçlendirici materyaldir. Fortu amacı, ayakkabının arka kısmını sağlamlaştırarak, şeklini kaybetmesini ve bozulmasını önlemektir.

Fransız Topuğu (*French Heel*): n. Louis topuğu olarak da bilinir. Arkası eğri topuk. Çeşitli boylarda Fransız topukları vardır

G

Gamba (*Quarter*): Ayakkabını yan parçaları. Ayağın kenar ve arkalarını örten saya elemanları.

Genç Dana Derisi (*Vachetta*) Yumuşak bir çeşit inek derisi.

Gibson Ayakkabısı (*Gibson Shoes*): Oxford' benzeyen, bağcık parçasının kundura yüzünün bir kısmını oluşturduğu erkek ayakkabısı.

Galoş Şoson (Galosh): (Yağmur çizmeleri veya lastik çizme olarak da bilinir) n ıslak havalardan korumak için tasarlanan galoş soson veya su geçirmeyen çizme galoşlar genel olarak kauçuktan yapılır.

Gova Ayakkabı (Pump) Genellikle kapalı burun ve yanları olan, bağciksız giyilen bir kadın ayakkabısı Amerikan İngilizcesindeki karşılığı “pump”, İngiliz İngilizcesindeki karşılığı da “court shoe” olan ayakkabı.

Ghillie: iskoç halk danslarında kullanılan, üst kısmında dekoratif bağcıklar olan ayakkabı.

Güpür (Gimping) Bazı ayakkabılarda bulunan timsah dişi gibi zigzaglı kesim. Daha çok dikiş makinesi kesimidir. Dekoratif olmasının yanı sıra, zayıf kesilmiş yerleri daha hoş gösterir. Testere dişi de denir.

H

Hilal burun: Kıvrımlı bir şekilde son bulan, dar burun

I-İ

İç taban (Insole): Ayağın bastığı, çoğunlukla rahat olan iç kısım.

İtalyan Topuk (Italian Heel): Ayakkabı kemerinin aşağı doğru köşelenmesi ile oluşan, topuğu üst tarafta geniş zeminde dar yapan topuk çeşidi.

İspanyol Topuk (Spanish Heel): Eğri açılı, ince uzun topuk.

J

Jokey Çizmesi (Jockey Boots): Yüksek deriden binici çizmesi.

K

Kanat Burun (Wing Cap) Kalp şeklindeki burun.

Krokodil (Crocodile Skin): n. Kroko olarak bilinir. Genellikle timsahından yapılan deri. Genellikle kabartma şeklinde işlenen deri timsahı derisine benzemektedir. Ayrıca kabartma deriye bakınız.

Kabartma Deri (Embossed Leather): n. Tasarım kabartması işlenmiş deri. Kabartma deri tasarımı genellikle çok dokuludur ve genellikle yılan derisi veya timsah derisi gibi egzotik derileri taklit eder. kabartma deri genellikle daha çok egzotik derilerin yerine kullanılır.

Keçi Derisi (Goatskin): n. Keçi derisinden yapılan deri.

Koyun Derisi (Sheepskin): n. See also "lambskin" and "shearling." Genellikle koyundan elde edilen deri. Üzerinde yünleri ekli olan deriye shearling koyun kırpma denir. Ayrıca shearling ve kuzu derisine bakınız.

Kaplama Topuk (Coating Heel): Deri ya da başka bir plastik kaplanan, tahta ya da plastik topuk.

Kısa Topuk (Kitten Heel) Genellikle kısa ve kıvrık olan bir topuk türü

Kakma: Kesilip çıkartılmış bir parçanın yerine dikilen, dekoratif amaçlı deri ya da kumaş.

Küba Topuğu (Cuban Heel): Arka kısmı hafif eğimli olan yüksek ya da orta yükseklikteki topuk.

Kipskin: Genç büyükbaşların derisinden yapılan deri.

Koşum çizmesi (Harness Boot) Taban ve topuk arasında, metal bir halkayla bağlanan bir kayışı bulunan çizmeler.

Kuzu Derisi (Lambskin): Kuzu veya koyun derisinden yapılan deri.

Konik Topuk (Cone Heel): Koni şeklinde topuk. Koni şeklinde topuk üst tarafında daireseldir ve aşağı doğru bir noktada daralır.

L

Loafer: Mokasen ayakucu ile yapılmış kolay giyilebilir ayakkabı, kundura yüzüne kızaklı kayışlar eklenmiştir. Mokasene benzeyen tipik olarak düz deriden ayakkabı.

Louis Topuğu: Taban aşağısında doğru uzanan ve tabanda genişleyen kemerli topuk çeşididir. Louis topuk XV. Louis Fransa'sında giyilmiş, orta yükseklikteki, arka ve yanlarda içe doğru kıvrılıp sonra tekrar genişleyen bir topuk çeşididir.

M

Mary Jane: n. Ayakkabının ön tarafından geçen kayışa sahip ayakkabı, genellikle ayakkabı ön yüzünün sağ kısmından geçer.

Mokasen (*Moccasin*): Ayağın etrafında çekip kaldırılan tek parça malzemeden yapılmış ayakkabı. Avrupa, Afrika, Amerika, Asya'da giyilen temel ayakkabı olarak görev yapmıştır. Bugün aynı sert taban eklenmiş, tek parça deri sarmalanmasını muhafaza eden popüler ayakkabıyı tarif etmektedir. Mokasen kelimesi altı yumuşak ayakkabılar için bir Algonkian terimidir. **n.** Daha fazla dekoratif dikişlere sahip loafer. Mokasenler genellikle düz olup süedden yapılırlardı.

Maskaret (*Cap Toe*): Ayakkabı burun kısmında bulunan parça deri. Ayakkabının burnunda dekoratif ve destekleyici bir saya elemanıdır.

N

Napa Deri (*Napa Leather*): n. En fazla iki yaşındaki koyundan elde deri. Napa derisi diğer koyun derilerinden daha yumuşak ve esnek olması ile bilinir. Ayrıca koyun derisine de bakınız.

Nubuk (*Nubuck*): Yumuşak bir doku için taşlanmış bir deri cinsi.

O

Oxford: Kundura yüzünün altına ilmik dikilen kapalı bağcıklı ayakkabı. Üst kısmı bağcıklı, topuksuz bir ayakkabı türü.

Oğlak derisi (*Kidskin*): n. Genç keçi veya oğlaklardan yapılan deri. Oğalk derisi genellikle yumuşaktır ayrıca keçi derisine bakınız.

P

Pantofle (*House Shoe*): Yumuşak terlik veya ayakkabı.

Patriarkal: Ataerki temeline dayanan, pederşahi

Pump: İnce tabanlı yumuşak düz ayakkabı. Ayrıca gova ya bakınız.

Piping: Genellikle deriden yapılmış ince şeritlere sahip ayakkabı. Genellikle ayakkabı dikişlerini süsler. Şeritleme el çantalarında da oldukça popülerdir.

Platform: Topukla yükseltilmiş yaklaşık yarım veya 1 inç olacak şekilde taban.

R

Rugan Deri (*Patent Leather*): Parlak bir görünüm için cilalanmış bir deri cinsi.

S

Sandalet (*Sandals*): Temelde, bir sıyrımla ayağa bağlanan ayakkabıdır. Dünyada ilk işlenmesi yapılan ayakkabı olduğuna inanılmaktadır. Sandalet Mısırlılar, Yunanlar ve Romalılar gibi en eski uygarlıkların ayak giyimi idi. Sağlam bir taban ayak tabanlarını korumakta ve çok küçük üst taraflar havanın rahatça dolaşmasını sağlamaktaydı. 20. yy.da sandaletler moda için uygun ayak giyimi olarak Avrupa ve Amerika'ya tekrar sunulmuştur.

Saya (Vamp, Shoe-Upper): Ayakkabının, parmağtan topuğa kadar ayağın üst kısmını kaplayan kısmı.

Simetrik Ayakkabılar (Straights Shoes): Sağ ve sol kalıp arasında fark yoktur, ayakkabılar simetrik olarak üretilir.

Suni Deri, Taklit Deri (Imitation Leather): Taklit, hayvan dersinden elde edilmemiş, deri gibi materyal, genellikle poliüretan. Deri gibi görünmek veya hissettirmek üzere tasarlanmış insan yapımı malzeme. Ayrıca vinile bakınız.

Sürüngen Deriler (Lizard Leathers): Bir sürüngenden elde edilen deri.

Spor Ayakkabı (Athletic Shoe): Spor etkinliklerinde giyilmek üzere özel olarak tasarlanmış ayakkabıdır. En popüler spor ayakkabısı basketbol ayakkabısıdır.

Stiletto: n. Aşağı doğru gittikçe daralan ince uzun topuk. Stilletolar 1940'lı yılların sonlarında popüler olmaya başlamıştır.

Spektatör (Spectator): Siyah, beyaz ya da renkli deriden yapılan iki tonlu Oxford ayakkabı.

Süet (sueded): Yumuşak bir yüzey kazandırmak için taşlanmış deri.

T

Takunya, Nalın (Clog): Tamamen tahtadan yapılan veya deri, kauçuk, kumaş kaplamanın eklenebildiği tahta tabandan oluşan ayak giyimi. 18. yy.ın sonuna kadar takunyalar insanların çoğunun kullandığı ayak giyimidir. Koruyucu ve ucuzdu. 1930'larda plaj giyimi 60 ve 70'lerde sokak giyimi için popülerdi.

Terlik (Slipper, Mule): Ayağa kolaylıkla giyilebilen yumuşak ve hafif ağırlıklı örtü. Topuğun etrafında sarmak üzere (counter) veya kayışı olmayan terlik veya ayakkabı. Kayış veya bilek desteği olmayan kolay giyilip çıkarılabilir ayakkabılar.

Timsahı Derisi (*Alligator Skin*): n. Krokodil. Timsahtan yapılan deri. Genellikle kabartma şeklinde işlenen deri timsah derisine benzemektedir.

Tozluk (*Gaiters, Leggings*): Bileği ayakkabının üst tarafını ve bilekleri kaplayan kumaş veya deri tozluk. Bir kayış yardımıyla ayakkabının altında bağlanırdı.

T-Kayış Sandalet (*T-strap*): “T-bar” olarak da bilinir. T şekli oluşturacak şekilde kundura yüzünden gelen bir kayış ile ayaküstü üzerinde ikinci bir kayışla birleştirildiği sandalet Bilekle parmak kısmını tek bir bantla bağlayan ayakkabı türü.. Bileğe eklenen bir kayışın diğer bir kayışı dikey olarak keserek ayakkabı ön yüzeyine bağladığı bir ayakkabı türüdür. T kayışlı ayakkabılar ilk olarak 1920’li yıllarda popüler olmuştu. Bu ayakkabılar dansı kolaylaştırmaktaydı.

Topuğundan Bağlı (*Sling-Back*): Ayağı tutmak için topuk üzerinden çapraz geçen kayışa sahip ayakkabı.

V

Vinyl: Polivinil klorit veya PVC olarak da bilinir. Rugan deriye benzeyen bir tür parlak plastiktir.

Y

Yarım bot (*Ankle Boot*): Bileklere kadar uzanan bot çeşididir.

Yığılmış Topuk (*Stacked Heel*): “Built Heel inşa edilmiş topuk olarak da bilinir.” Genellikle odun dilimleri gibi çeşitli malzeme katmanlarından yapılmış topuk.

Yılan derisi (*Snakeskin*): Yılan derisinden elde edilen deri. Genellikle scaley yüzeye sahiptir ve ayakkabılardan daha çok el çantalarında kullanılır.

Yarım Çizme: Bileğin hemen üzerine uzanan alçak çizme

KAYNAKLAR

YABANCI KİTAPLAR

- BOUCHER, François **20.000 Years of Fashion**, Harry N.Abrams, Inc., Publishers, New York, 1987, 459 s.
- BAUDOT, François **A Century of Fashion**, Thames&Hudson, Londra, 1999, 400 s.
- COX, Caroline, **Vintage Shoes**, Carlton Books Ltd, London, 2008, 223 s.
- COX, Caroline, BEAZELY, Mitchell **Stiletto** ,Octopus Publishing Group Ltd, 2004,
- DEUSNER, Nikolas, **The Sources of Modern Architecture and Design**, Thames and Hudson, London, 1989
- ENGLISH, Bonnie **A Cultural History Of Fashion In The 20th Century**, Berg Oxford Publising, New York, 2007
- EWING Elizabeth, MACKRELL, Alice, **History of 20th Century Fashion**, Chrysalis Book Group, Londra, 2005, s.142
- FIELL, Charlotte & Peter , **Design of the 20th Century**, Taschen, Italy, 2001,
- LEHNERT, Gertrud **Fashion**, Laurence King Publishing, London, 1998, 190 s.
- MENDES, Valerie, HAYE, Amy de la **20th Century Fashion**, Thames&Hudson World of Art Series, 2005, Londra, 288 s.
- O'KEEFFE, Linda, **Shoes, A Celebration of Pumps, Sandals, Slippers&More Shoes**, Workman Publishing Company, USA, 1996, 506 s.
- PATTISON, Angela CAWTHORNE, Nigel, **A Century of Shoes: Icons of Style in the 20th Century**, Incorporated Publishing, USA, 1997
- PRATT, Lucy WOOLLEY, Linda **Shoes**, Victoria & Albert Museum Publishing, London, 2008, 128 s.
- PEDERSEN, Stephanie **Shoes: The Grace, The Glamour And The Glory**, David & Charles Plc Publishers, Nort America, 2005, 128 s.

- SEELING, Charlotte, **Fashion The Century of The Designer 1900-1999**,
Könemann, Cologne, 1999
- SASKIA Ress-Durian, **Schuhe**, Ausstellung Bayerischen Nationalmuseum
München, Hirmer Verlag München, Germany, 1992
- SHEPHARD, Norma, **In Step with Fashion: 200 Years of Shoe Style**, Schiffer
Publishing, UK, 2008, 157 s.
- SEMMEHACK, Elizabeth, **Heights of Fashion: A History of the Elevated Shoe** ,
Periscope Publisher, 2008, 119 s.
- TRASKO, Mary, **Heavenly Soles: Extraordinary Twentieth-Century Shoes**,
Abbeville Press, USA, 1989, 131 s.
- WALFORD, Jonathan **The Seductive Shoe**, Four Centuries Of Fashion Footwear,
Thames&Hudson Ltd., London, 2007, 288 s.
- Confidential Concepts, **Shoes**, Grange Books, China,2007, 255 s.
- The Kyoto Costume Institute, **Fashion From The 18th The 20th Century**, Taschen,
Köln, 2004, 735 s.

ÇEVİRİ KİTAPLAR

- **Kadınların Tarihi Cilt 4- Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı**,
Orjinal isim: A History of Women in The West, Türkiye İş Bankası Yayınları / Tarih
Dizisi, İstanbul, 2005, 580 s.
- **Kadınların Tarihi Cilt 5- Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru**, Orjinal
isim: A History of Women in The West, Türkiye İş Bankası Yayınları / Tarih Dizisi,
İstanbul, 2005, 634 s.
- ECO, Umberto, **Güzelliğin Tarihi**, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul,
2006, 438 s.
- EDWARD, Lucie-Smith **20. Yüzyılda Görsel Sanatlar**, Çev.Ebru Kılıç, Begüm
Kovulmaz, Osman Akınhay, Orj.Yayın 1996, Akbank Yayınları Tr Yayın, İstanbul,
2004,
- HOBBSAWM, Eric, **20. Yüzyılın Kısa Tarihi**, Çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları,
İstanbul 2007, 788 s.

- LITTLE, Stephen **İzmler - Sanatı Anlamak**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları 121, İstanbul, 2006, 159 s.
- YAPP, Nick, **1900'ler, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 397 s.
- YAPP, Nick, **1910'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 397 s.
- YAPP, Nick, **1920'ler, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 393 s.
- YAPP, Nick, **1930'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 393 s.
- YAPP, Nick, **1940'lar, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 393 s.
- YAPP, Nick, **1950'ler, Fotoğraflarla 20. Yüzyılın Sosyal Tarihi**, Gettyimages, Almanya, 2000, 393 s.
- WATSON, Linda **Modaya Yön Verenler**, Güncel Yayıncılık Ltd, Birinci Basım İstanbul, 2007, 393 s.

TÜRKÇE KİTAPLAR

- ANTMEN, Ahu **20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, 325 s.
- BOZKURT, Nejat **20.yüzyıl Düşünce Akımları**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003
- TÜRE, Altan, **"Dünya Kuyumculuk Tarihi - Takının Öyküsü"**, Goldaş Kültür Yayınları-5, İstanbul, 2006

SÖZLÜKLER VE ANSİKLOPEDİLER

- AKALIN, Prof.Dr.Sami **Ayakkabıcılık Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1993, S.
- CALLAN, Georgina, O'Hara **Fashion and Fashion Designer**, World Of Art The Thames & Hudson Dictionary, 1998, Londra, 296 s.
- PENDERGAST, Sara & Tom **Fashion, Costume and Culture**, Volume 1- 5, The Gale Group, Amerika, 2004, 1040 s.
- SÖZEN, Metin TANYELİ, Uğur **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992,
- WARESQUIEL, Emmanuel de **İsyankâr Yüzyıl-Yirminci Yüzyılın Başkaldırı Sözlüğü**, Çev. İsmail Yergüz, Sel Yayıncılık, Larousse, İstanbul, 2004, 671 s..
- **The Fashion Book**, Phaidon Press Limited, New York, 2001, 136 s

MAKALELER

- ANTMEN, Ahu, A dan Z ye Yirminci Yüzyıl Sanatı, **P Sanat**, Sayı:16 -Yirminci Yüzyıl Sanatı, A dan Z ye Akımlar, Kış 2000, 25 s.
- DE GIVRY, Valerie “Sanatın Yakın Dostu Moda”, **P Sanat Kültür Antika ‘Moda ve Sanat’**, sayı.12
- KAHNWEILER, Daniel-Henri Dünyayı Yeniden Oluşturmanın Yepyeni Bir Yolu Kubizm, Çev: Celal Üster, **P Sanat**, Sayı:16 -Yirminci Yüzyıl Sanatı, A dan Z ye Akımlar-, Kış 2000, s.111
- ÖZAY, Doç.Suhandan Takının Yönünü Değiştiren Rüzgar: Art Deco, **Antik Dekor Sanat Dergisi**, Sayı.38,1997
- ÖZAY, Doç.Suhandan Art Nouveau- Arts&Crafts-Wiener Werkstatte Sanatçıları- Mücevherde Estetik, **Antik Dekor Sanat Dergisi**, Sayı.39,1997
- ÖZAY, Doç.Suhandan 20. Yüzyıl sonunda moda adına hatırlananlar, **Antik Dekor Sanat Dergisi**, Sayı.56 2000
- ÖZSEZGİN, Kaya **Art Nouveau Akımının Doğuşu ve Gelişme Evreleri**, Milliyet Sanat Dergisi, sayı 51, 1 Temmuz 1992

- Barbara Humphries, **Kadın ve Kapitalizm**, Mayıs 2001,
<http://www.marksist.com/KAD/KadinKapitalizm.htm/> Aralık 2009

İNTERNET

- <http://www.architecture.com/HowWeBuiltBritain/TwentiethCentury/FestivalOfBritainSkylon.aspx>
- http://stores.ebay.com/Memphis-Vintage_Shoes/ Ocak 2010
- <http://www.armeniaproject.com/blogs/> Ocak 2010
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Flapper>/Mayıs 2010
- <http://www.allaboutshoes.ca/en/heights/> Nisan 2010
<http://www.telegraph.co.uk/fashion/fashionpicturegalleries/Greta-Garbo-exhibition-in-collaboration-with-Ferragamo.html/> Mart 2010
- <http://www.queensofvintage.com/shoe-guide-vintage-shoe-styles-from-the-twenties-to-the-fifties#more-4179> / Nisan 2010 ,
- <http://glamourdaze.blogspot.com/search/label/1930%27s%20shoes/> Ocak 2010
- <http://www.brownsheo.com/history/> Nisan 2010
- http://www.allaboutshoes.ca/en/heights_of_fashion/suffragettes/Nisan 2010
- <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/> Aralık 2009
- http://tr.wikipedia.org/wiki/I.Dunya_Savası/ Nisan 2010
- <http://www.muchafoundation.org/MIMGDetail.aspx> / Aralık 2009
- <http://www.gustavklimtcollection.com/pages/main.html/> Ocak 2010
- <http://www.surrealists.co.uk/viewPicture/201/> Nisan 2010
- http://www.artophile.com/artists/BarbierGeorge_ArtDecoandPochoir.htm/ Nisan 2009
- <http://www.omart.org/collections/american-art/lesley-dill-dada-poem/> Kasım 2009
- <http://www.macklowegallery.com/education.asp/art+nouveau/Art/antiques/IsadoraDuncan>

- <http://ablogtoread.com/general/pierre-kunz-belle-epoque-art-deco-watch/> Nisan 2010
- <http://www.discoveryon.info/2009/07/8000-year-old-shoes-discovered.html/> Ocak 2010
- <http://www.taraf.com.tr/haber/en-eski-ayakkabi-ermenistan-da.htm/> Ocak 2010
- <http://bucerus.haifa.ac.il/blueangel.html/> Mart 2010
http://www.herndonfineart.com/images/hirschfeld_marlene_dietrich_baren.jpg/ Mart 2010
- [http://venetianred.files.wordpress.com/2009/10/stotzl-redgreen.jpg /](http://venetianred.files.wordpress.com/2009/10/stotzl-redgreen.jpg/) Ocak 2010
- http://ivestartedsomething.blogspot.com/2009_07_01_archive.html/ Nisan 2009
- http://dgusac.blogspot.com/2009_06_01_archive.html/ Aralık 2009
- <http://fanofjazz.edublogs.org/2009/12/26/what-is-flapper/> Mart 2010

ÖZGEÇMİŞ

AD, SOYAD: CANAN ERDÖNMEZ

DOĞUM YERİ VE YILI: Bitlis 14-11-1973

YABANCI DİL: İngilizce

EĞİTİM:

Lisans:

1993 -1997 Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü,

Lise:

1990 Karşıyaka Gazi Lisesi/ İZMİR

İŞ TECRÜBESİ

1999 - ... Öğretim Görevlisi

Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Ve Moda
Tasarım Bölümü / İZMİR

1999 Tasarımcı & İşletme Müdürü

Siena Ayakkabı / İstanbul

1998-1999 Tasarımcı

Hotiç Ayakkabı / İSTANBUL

1997-1998 İşletme Müdürü

Şafak Kundura / İZMİR

ALINAN ÖDÜLLER:

1997

Deri Ürünleri Tasarım Yarışması “ Saraciyede Arayışlar Kategorisi
Türkiye Üçüncülüğü”, Deri Sanayicileri Odası ve Ezgi Ajans
Organizasyonu, İstanbul

YAYINLAR:

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

Sempozyumlar

- Canan Erdönmez, “**Türk Kültüründe Ayakkabı**”,
“IV. Uluslararası Türk Kültürü ve Sanatı Kongresi / Sanat Etkinlikleri, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, Kahire – Mısır, 02-07 Kasım 2009
- Canan Erdönmez, “**Mücevher Sektöründe Marka ve Tasarımın Önemi**”
“I.Uluslararası Katılımlı Mücevher-Takı Tasarımı ve Eğitimi Sempozyumu' Adnan Menderes Üniversitesi Karacasu Memnune İnci Meslek Yüksekokulu Takı Tasarımı ve Süs Taşları İşlemeciliği Programı, AMÜ Karacasu Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu, 26–28 Haziran 2009
- Canan Erdönmez, “**Akdeniz Kültüründe Sandalet Kullanımının Günümüze Yansıması**”, 11. Uluslar Arası Akdeniz Gençlik Şenliği Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 08 Mayıs 2008

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

Panel

- Canan Erdönmez, “**Mücevher Sektöründe Ürün Kimliği ve Markalaşmanın Önemi**”,
“Dünya Kuyumculuk Sektöründe Türkiye'nin Yeri ve Önemi”, I.Jewex 2009 Alyans Altın Gümüş Takı Mücevher ve Saat Fuarı Paneli, Fagold, İzmir Ticaret Odası, İzmir Sanayi Odası, İzmir Kuyumcular Odası, Kültür park Uluslararası Fuar Alanı Konferans Salonu, İzmir, 31 Ocak 2009

Çalıştay

- “ **Tasarım ve Tasarımcının Hukuki Olarak Korunması** ”, İzmir Tasarım Platformu

Yürütenler: **Yrd. Doç. Dr. A. Can Özcan**, Ekonomi Üniversitesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü Başkanı (Çalıştay Başkanı)

M.Nevhan Akyıldız, İzmir Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı

Öğr. Gör. Canan Erdönmez, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü (çalıştay düzenleyicisi),

Arş. Gör. Dr. Özge Ayan, Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okuluy, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Desem Bordo Salonu Alsancak – İzmir, 27 Mayıs 2009

Sempozyumlar

- Canan Erdönmez, Lütfü Dağtaş “**Anadolu’da Dericilik ve Diyarbakır’ın Konumu**”, ortak sunum Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, Arkeoloji Müzesi Konferans Salonu / Diyarbakır, 1 Haziran 2007
- Canan Erdönmez, “**Askeri Kültür Varlıkları İçinde Deri Aksesuarların Üretim, Kullanım ve Süsleme Teknikleri**”, “**6.Müzecilik Sempozyumu**”, TC Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Konferans Salonu, İstanbul, 25-27 Eylül 2002

Seminerler

- Canan Erdönmez, “**Deri Ürün Tasarımında Tarihsel Süreç ve Deri Tasarımda Son Trendler**”, “Takı ve Deri Tasarımında; Tasarım Eğitiminin Önemi, Tasarım Süreci, Teknolojik Gelişmeler ve Yeni Malzemeler”, Adnan Menderes Üniversitesi Karacasu Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu, 9.Kasım 2007
- Canan Erdönmez, “**Lineapelle 2004 İlkbahar – Yaz Deri ve Deri Aksesuar Trendleri** ” Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Bölümü, DEÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Amfi I, Narlıdere – İzmir, 04 Haziran 2003
- Canan Erdönmez, “ **Lineapelle 2004 İlkbahar – Yaz Deri ve Deri Aksesuar Trendleri** ”

RDF Fuarçılık Ltd. Şti., 29. Uluslar Arası AYSAF Ayakkabı ve Yan Sanayi Fuarı, TÜYAP Konferans Salonu Beylikdüzü – İstanbul, 23 Mayıs 2003

- Canan Erdönmez, “**Deri Tarihine Bir Bakış ve Deri Tasarımında Son Trendler**”, “Takı ve Deri Ürün Tasarımında Tarihsel Süreç ve Tasarım Kriterleri”, Adnan Menderes Üniversitesi Karacasu Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu, 17.Ekim.2003
- Canan Erdönmez, “**Deri Konfeksiyon Sanayinde Kalite Kontrol Sorunu ve Pazarlama**”, “Textilewirtschaft Moda ve Pazarlama Semineri “, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ege İhracatçı Birlikleri , Büyük Efes Oteli Convention Bergama Salonu, Konak – İzmir 27 Eylül 2001
- Canan Erdönmez, “**Türkiye’de Tasarım ve Tasarımcı Hakları**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi , Amfi I, Narlıdere – İzmir, 16 Mayıs 2000

SERGİLER

Uluslar Arası Sergiler

- “**IV. Uluslararası Türk Kültürü ve Sanatı Kongresi / Sanat Etkinlikleri**”, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, Kahire – Mısır, 02-07 Kasım 2009
- “**The 6th International Biennale Of Textile Miniatures - Centenaries And Instants**” Arka Art,Gallery, Vilnius, Lithuania, 10-30 Haziran 2009

- **“I. Uluslararası Mevlana Bianeli”**, Selçuk Üniversitesi Sergi Salonu, Konya – Türkiye, 2008
- **“Karma Sergi”**, 11. Uluslar Arası Akdeniz Gençlik Şenliği, Akdeniz Üniversitesi Sergi Salonu, Antalya– Türkiye,, 06-10 Mayıs 2008
- **“Tekstilde Yeni Vizyonlar, Gelenekten Tekstil Sanatına / Yarının Tasarımına”**, Karma Sergi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Resim Heykel Müzesi, Konak İzmir– Türkiye,, 15 Eylül – 8 Ekim 2005

Ulusal Sergiler

- **“DEÜ,GSF Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü Lisansüstü Öğrenci Sergisi”** Dokuz Eylül Üniversitesi Bahar Şenlikleri, Sabancı Kültür Sarayı Sergi Salonu, İzmir, 11-15 Mayıs 2009
- **“ Lif’lerle Yaşamak ”**, Tekstil Sanatçıları Sergisi, Çatı Sanat Galerisi, Alaçatı Çeşme, İzmir, 28 Haziran - 15 Temmuz 2008
- **“ Karma Karışık ”**,Tekstil Sanatçıları Sergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Bahar Şenlikleri, DEU Rektörlük Binası Desem Fuayesi Sergi Salonu, İzmir, 12–16 Mayıs 2008
- **“ Karma Sergi ”**, 11. Uluslar Arası Akdeniz Gençlik Şenliği, Akdeniz Üniversitesi Sergi Salonu, Antalya, 06-10 Mayıs 2008
- **“ 50. Yılda Buluşmalar ”** Grup Sergi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Akatlar, İstanbul, 5 Nisan – 5 Haziran 2007
- **“ 11 Galeri 11 Sergi ”**, Grup Sergi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Acıbadem Kampusu Sergi Salonu, İstanbul, 5 Nisan – 5 Haziran 2007
- **“ 13. ETN Uluslararası Tekstil Sanatı Etkinlikleri Sergisi ”** Tekstil Sanatçıları Sergisi, Karma Sergi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sergi Salonu, İzmir, 10–17 Eylül 2005
- **“ Doku & Form ”**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Tekstil Bölümü Elemanları Sergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sergi Salonu, İzmir, 14 -20 Eylül 2004
- **“ Genç Tekstil Sanatçıları ”**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sergi Salonu, İzmir, 2003
- **“ Bir Varmış Bir Yokmuş ”**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü Elemanları Sergisi, Kültür Bakanlığı Resim Ve Heykel Müzesi, Konak İzmir 15-30 Kasım 2002
- **“ Geçişler ”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Bölümü Elemanları Karma Sergisi Türk Amerikan Derneği / İzmir, 3 – 14 Nisan 2001
- **“ Charlie Chaplin ”**, Ayakkabı, Çanta, Kemer, Deri Giysi Tasarım ve Ürün sergisi Deri Günleri 98, TÜYAP Beylikdüzü, İstanbul, 9 -11 Ocak 1998

WORKSHOPLAR

- **”Keçe Takılar-Farklı Malzemeler İle Sanatsal Takı Yapımı”**,

Yürütenler: Canan Erdönmez, Öznur Enes, Mustafa Kula,

Düzenleyen: Pelin Demirtaş Dikmen,

İçerik: Tasarım-Uygulama,

Adnan Menderes Ün. Karacasu Meslek Yüksekokulu, 9.Kasım 2007

- **Tasarım ve Oyun “ Renk – Form – Doku**

Yürütenler: Canan Erdönmez, Özgül Sokullu, Öznur Enes, Mustafa Kula,

Organizasyon: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, A DESIGN Uluslar Arası Tasarım Fuarı

İçerik: Tasarım-Uygulama,

T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Müze ve Kültür Sitesi, Harbiye – İstanbul, 6–10 Ekim 2004

- **“Taş Tene Değince”**

Yürütenler: Canan Erdönmez, Öznur Enes, Mustafa Kula,

Düzenleyen: Pelin Demirtaş Dikmen,

İçerik: Tasarım-Uygulama,

Adnan Menderes Ün. Karacasu Meslek Yüksekokulu, 17.Ekim.2003